

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนา :
มองผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหลวงพระบาง สปป.ลาว

งานวิจัยภายใต้โครงการ การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ:
แนวคิดสีเขียวผสมเศรษฐกิจกับปัญหาการพัฒนาในอนุภูมิภาคผู้นำโขงตอนบน

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุติศักดิ์ วิทยาภัก

มกราคม 2553

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนา :
มองผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหลวงพระบาง สปป.ลาว

งานวิจัยภายใต้โครงการ การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ:
แนวคิดสีเขียวเศรษฐกิจกับปัญหาการพัฒนาในอนุภูมิภาคผู้นำโขงตอนบน

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชุติศักดิ์ วิทยาภักดิ์
ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

**การท่องเที่ยวกับการพัฒนา:
มองผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหลวงพระบาง สปป.ลาว**

**ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชูศักดิ์ วิทยาภัก
ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่**

โดยการสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

มกราคม 2553

สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	ง
สารบัญรูป	จ
บทคัดย่อ	ฉ
Abstract	ช
กิตติกรรมประกาศ	ซ
บทที่ 1 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนา: ทฤษฎี แนวคิด และกรอบความคิดในการวิจัย	
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 ปัญหาในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการวิจัย	2
1.3 กระบวนทัศน์หลักในการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยว	4
1.4 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวจากมุมมองของการผลิต	6
1.5 การท่องเที่ยวจากมุมมองด้านการบริโภค	7
1.6 แนวคิดและการนิยามการท่องเที่ยว	9
1.7 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง	10
1.8 การท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม: การถอดถอนบทเรียนจากบาห์ลี	14
1.9 กระบวนการทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Touristification)	20
1.10 คำถามการวิจัย	24
1.11 การทำวิจัย	24
บทที่ 2 พัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง	
2.1 รู้จักหลวงพระบางผ่านประวัติศาสตร์โดยย่อ	27
2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวในบริบทของการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง	29
2.3 กำเนิดและพัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง	36
2.4 การเปลี่ยนไปสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวของหลวงพระบาง	41
2.5 สถานะเมืองมรดกโลกของหลวงพระบางกับการพัฒนาการท่องเที่ยว	48
2.6 สรุป	51
บทที่ 3 กระบวนการผลิตสร้างการท่องเที่ยวหลวงพระบาง	
3.1 การลงทุนทางด้านการผลิตสร้างการท่องเที่ยว	57
3.2 กิจการเอ็นพีคของผู้ประกอบการท้องถิ่น: เอ็นพีคกงสะหวัด	62
3.3 ธุรกิจท่องเที่ยวต่างชาติ: ร้านอาหารและบังกะโลเย็นสบาย (Dyen Sabai)	65
3.4 บริษัทท่องเที่ยวบ้านแจ็ก: Elephant Village	67
3.5 ผู้กระทำการในธุรกิจการท่องเที่ยว: ไกด์นำเที่ยวของปางช้าง	68
3.6 ความรู้ข้างของบริษัท Elephant Village	69
3.7 พนักงานนัดในปางช้าง Elephant Village	70

สารบัญ (ต่อ)

3.8	ชุมชนสัมพันธ์ของ Elephant Village	71
3.9	บริษัทตัวแทนจำหน่ายตัวโดยสาร	72
3.10	กิจการร้านอาหารและเรือนพักของนักลงทุนชาวไทย	73
3.11	ซิงโกะ อิตโต: ชาวญี่ปุ่นเจ้าของร้านอาหารชนเผ่า	74
3.12	สรุป	74
บทที่ 4 การเมืองเชิงวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม		
4.1	หลวงพระบาง: จากมรดกท้องถิ่น สู่มรดกชาติ และมรดกโลก	77
4.2	เมืองมรดกโลกกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม	82
4.3	งานบุญปีใหม่ การแห่ขอ และการประกวดนางสงฆา	84
4.4	พิธีกรรม ความเชื่อ และหุ่นปุโย-ย่าเยอ	87
4.5	พุทธศาสนา: วัด พระ และเณร	92
4.6	สรุป	95
บทที่ 5 การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ไม่เสมอภาคกัน		
5.1	การท่องเที่ยวกับการปรับเปลี่ยนและการเคลื่อนย้ายทางพื้นที่	97
5.2	การเมืองไทย เศรษฐกิจโลก และการท่องเที่ยวหลวงพระบาง	102
5.3	การแบ่งแยกและกีดกันทางพื้นที่: ร้านบั้งย่าง ร้านอาหาร ผับ และบาร์ร่าวง	103
5.4	ตลาดมิตรภาพ: ตลาดของชาวบ้านท้องถิ่น	104
5.5	ร้านข้าวปุ้น (ขนมจีน) ในย่านบ้านแจ็ก	106
5.6	ตลาดมืด: พื้นที่แห่งการผสมผสาน	107
5.7	หลวงพระบางในสายตาของชาวต่างถิ่น (the expats)	108
5.8	เยอรมัน เชียงใหม่ หลวงพระบาง: สายโซ่ในธุรกิจการท่องเที่ยว	108
5.9	เขื่อนพักประดิษฐ์: พื้นที่การท่องเที่ยวชายขอบ	109
5.10	ความสัมพันธ์ทางด้านแรงงาน	111
5.11	อาหารและเครื่องดื่มกับการท่องเที่ยว	113
5.12	สรุป	116
บทที่ 6 นักท่องเที่ยว นักเดินทาง: พินิจการบริโภคการท่องเที่ยว		
6.1	จำนวนนักท่องเที่ยวของลาวในปี 2552	118
6.2	นักท่องเที่ยวชาวไทย บริเวณวัดพระธาตุภูสี	123
6.3	อเล็ก: จากนักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ	124
6.4	นักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่ร้านอาหารเย็นสบาย	125
6.5	นักท่องเที่ยวปางช้าง Elephant Village	125
6.6	นักท่องเที่ยวชาวไทยในสมุดบันทึกที่ร้านกาแฟประชานิยม	130
6.7	ภาพลักษณ์แทนความจริงของหลวงพระบางในภาพยนตร์ “สบายดี หลวงพระบาง”	133

สารบัญ(ต่อ)

6.8 สรุป	134
บทที่ 7 สรุปและอภิปราย	
7.1 ย้อนมองการท่องเที่ยว การพัฒนา และความยั่งยืนของวิถีการดำรงชีวิต และสิ่งแวดล้อม	136
7.2 พินิจหลวงพระบางผ่านหน้าต่างความคิด Post-tourist : โลกาภิวัตน์ และหลังสมัยใหม่นิยม	139
บรรณานุกรม	149
ภาคผนวก	156

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตาราง 2.1 รายได้ต่อปีจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลวงน้ำทา 2001-2006	35
ตาราง 3.1 สรุปแหล่งท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบางในปี 2004	56
ตาราง 3.2 แหล่งท่องเที่ยวในแขวงหลวงพระบางจำแนกตามประเภท	57
ตาราง 6.1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวไทยในปี 2552	118
ตาราง 6.2 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาหลวงพระบางในปี 2007	121

สารบัญรูป

รูป	หน้า
รูป 2.1 แผนที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (The Greater Mekong Sub-region – GMS)	32
รูป 2.2 การกระจายรายได้จากการให้บริการนำเที่ยวเชิงนิเวศในหลวงน้ำทา ปี 2005	35
รูป 2.3 แผนที่หลวงพระบาง เมืองมรดกโลก	37
รูป 2.4 ป้ายผ้ารณรงค์ให้ใช้เงินกิบ ผลกระทบของ “Dollarization” ในเศรษฐกิจการท่องเที่ยว	41
รูป 2.5 อาคารบ้านเจ็กในอดีตกลายเป็นบ้านฝรั่งในปัจจุบัน	43
รูป 2.6 สำนักงานบริษัทการท่องเที่ยวบ้านเชียงม่วน บนถนนศรีสว่างวงศ์	44
รูป 2.7 การدابัตรตอนเข้าตัวในหลวงพระบางและการจ้องมองของนักท่องเที่ยว	45
รูป 2.8 ผู้คนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวนั่งรถدابัตร	46
รูป 2.9 ห้องการมรดกโลก	49
รูป 3.1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวหลวงพระบางตั้งแต่ปี 1997-2008	53
รูป 3.2 โรงแรม เรือนพัก จำนวนห้อง จำนวนเตียง และร้านอาหารและจำนวนโต๊ะ	54
รูป 3.3 สำนักงานธุรกิจการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว	55
รูป 3.4 สัดส่วนการลงทุนในร้านอาหารในเมืองหลวงพระบางในปี 2009	59
รูป 3.5 สัดส่วนการลงทุนในกิจการโรงแรมในหลวงพระบางในปี 2009	60
รูป 3.6 สัดส่วนการลงทุนในธุรกิจเรือนพัก	61
รูป 3.7 สัดส่วนทุนดำเนินธุรกิจของบริษัทท่องเที่ยว	62
รูป 3.8 เจ้าของเรือนพักคงสะดวกให้การสัมภาษณ์	63
รูป 3.9 สภาพบ้านในปัจจุบันหลังเปลี่ยนเป็นเรือนพัก	64
รูป 3.10 ร้านอาหารเย็นสบาย	65
รูป 3.11 อาหารชุดท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อของร้าน	66
รูป 3.12 ภาพลักษณ์บางส่วนจากแผ่นพับของบริษัท Elephant Village	68
รูป 3.13 สถานที่นวดตัวริมฝั่งน้ำคานของปางช้าง Elephant Village	70
รูป 5.1 โรงแรมหรูระดับห้าดาวที่สร้างบนพื้นที่เดิมของโรงพยาบาล	98
รูป 5.2 ป้ายภาษาอังกฤษประกาศขายบ้านในย่านธุรกิจท่องเที่ยวสามารถพบเห็นได้ทั่วไป	100
รูป 5.3 ตลาดเช้า – การล้อมซ้อนกันของพื้นที่นักท่องเที่ยวกับพื้นที่คนท้องถิ่น	105
รูป 6.1 นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาหลวงพระบางจำแนกตามสัญชาติ	120
รูป 6.2 การพานักท่องเที่ยวนั่งช้างชมภูมิทัศน์โดยรอบปางช้าง	126
รูป 6.3 นักท่องเที่ยวถ่ายภาพนี้ แล้วบรรยายว่าการدابัตรเป็นการ redistribution อย่างหนึ่ง	128
รูป 6.4 “น้อย” หญิงสาวชาวลาวในภาพยนตร์ “สบายดี หลวงพระบาง”	134

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับการพัฒนา ในบริบทของการบูรณาการทางเศรษฐกิจในเชิงพื้นที่ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งจัดวางการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวให้เป็นกลไกที่จะช่วยให้ช่วยขจัดความยากจน โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม งานวิจัยนี้ตั้งประเด็นคำถามในเชิงวิพากษ์ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้กรอบนโยบายการปฏิรูปทางเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมใหม่ มีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันทั้งในเชิงพื้นที่ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ในระหว่างกลุ่มผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการดังกล่าว งานวิจัยนี้ได้เลือกเอาหลวงพระบางเป็นพื้นที่ศึกษา เพราะเห็นว่าเป็นเมืองท่องเที่ยวที่มีขนาดเล็ก แต่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาใหญ่ของการท่องเที่ยวกับการพัฒนา โดยใช้แนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพและเก็บข้อมูลสนามแบบชาติพันธุ์วรรณาอย่างยืดหยุ่น

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวของหลวงพระบางขยายตัวอย่างรวดเร็วตามมาจากการที่หลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก พร้อมกับการปฏิรูปทางเศรษฐกิจแนวจินตนาการใหม่ การกำหนดให้การท่องเที่ยวหลวงพระบางเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม นำไปสู่ความตึงเครียดและอิทธิพลเหลือ ระหว่างความต้องการอนุรักษ์และฟื้นฟูประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของระบอบเก่า กับอุดมการณ์สังคมนิยมของรัฐ แต่ในที่สุดแล้วพลังอำนาจของทุนข้ามชาติ เป็นฝ่ายที่มีอำนาจเหนือกว่าในการผลักดันการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลกระทบที่เกิดขึ้นในระดับพื้นที่ท้องถิ่น ได้แก่ ทำให้เกิดการจัดระเบียบทางพื้นที่เสียใหม่ พื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น ถูกทดแทนด้วยกระบวนการควบคุมและครอบครองทางพื้นที่ใหม่ด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ทำให้เกิดการแบ่งแยกและกีดกันในทางพื้นที่ระหว่างท้องถิ่นกับการท่องเที่ยว ความสัมพันธ์ทางสังคมของระบอบการสะสมทุนแบบยืดหยุ่น ทำให้เกิดความขัดแย้งและไม่เท่าเทียมกันในความสัมพันธ์ทางด้านแรงงาน

งานวิจัยนี้ พิจารณาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ในบริบทของกระบวนการโลกาภิวัตน์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมนิยมโลกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแนวคิดการท่องเที่ยว ที่เป็นไปในลักษณะของหลังสมัยใหม่นิยม การให้ความหมายใหม่กับการเดินทาง การพักผ่อนหย่อนใจ ตลอดจนรูปแบบการบริโภคที่เป็นทั้งทางวัตถุและสัญลักษณ์ ซึ่งย่อมมีผลต่อทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบางอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำหรับนักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ที่สุด หลวงพระบางคือภาพแทนความจริงของอดีตที่หายไปของสังคมไทยดั้งเดิม และเป็นภาพแทนความจริงในความมีอำนาจเหนือกว่าของความเป็นไทยที่มีต่อความเป็นลาว

Abstract

This research examines tourism and development relationship in the context of economic integration of the Greater Mekong Subregion. This economic development scheme places tourism development as the means to eradicate poverty, known as pro-poor and community-based tourism. The research argued that tourism development under the domination of neo-liberal policies tended to create uneven development and spatial, social, economic, and cultural disparities among those actors involved with this process. This research took Luang Prabang as a case of a small place that reflected the larger problems of tourism and development. It used qualitative research approach and flexible ethnographic method in field data collection.

Research results revealed that rapid growth of tourism in Luang Prabang came after its recognition as the World Heritage site. Together with the pace of economic reform known as the Innovation policy Luang Prabang has been positioned for cultural tourism development. This development created tensions and ambivalence between an effort to preserve and revive the past and cultural artifacts of the previous political regime and the present socialist political ideology. At the end, the hegemonic power of the transnational capitalism prevailed. The power of the capital has dominated tourism development. The impacts played out in local phenomena included spatial re-organization of the communities, displacement of social and cultural spaces through re-territorialization under the forces of international tourism, and spatial segregation between local community and tourists. Social relation of the regime of flexible accumulation caused conflict and unequal labor relations.

The research also gazed cultural tourism development of Luang Prabang in the context of globalization and changing world capitalist society which in turn affected shifting concept of tourism towards post-modernism or post-tourism including re-conceptualization of travel, holiday making, and consumption in both material and symbolic forms. These trends have inevitably shaped and re-shaped Luang Prabang tourism development. For Thai tourists, the biggest number of visitors, Luang Prabang is the representation of the nostalgic Thai society on the one hand and superiority of Thainess over the Laoness on the other hand.

กิตติกรรมประกาศ

การทำงานวิจัยดูเหมือนเป็นการต่อสู้ แสวงหา และชื่นชมความสำเร็จส่วนบุคคล เพราะนักวิจัยแต่ละคนต่างมีอุดมการณ์ ความคิด แนวทางการทำงานที่แตกต่างกันไป แต่ในการปฏิบัติจริงแล้ว การทำงานวิจัยให้สำเร็จนั้นต้องอาศัยความร่วมมือ ความช่วยเหลือ และกำลังใจจากผู้คนจำนวนมาก ตั้งแต่ในครอบครัวไปจนถึงเพื่อนร่วมงาน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกคนตั้งแต่เริ่มคิดโครงการจนถึงส่งผลงานวิจัยเป็นรูปเล่ม งานวิจัยนี้ก็เช่นกัน มีผู้มีส่วนที่ทำให้งานวิจัยสำเร็จจนเป็นรูปเล่มอย่างที่เห็นอยู่นี้จำนวนมาก จนไม่อาจจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

อันดับแรกผู้วิจัยขอขอบคุณ ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ ที่ชักชวนให้มาร่วมโครงการวิจัยชุด การท่องเที่ยวกับการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ด้วยการจัดหาทุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) มาให้นักวิจัยในกลุ่มได้มาทำงานร่วมกัน และขอขอบคุณเพื่อนๆนักวิจัยในชุดโครงการนี้จำนวนกว่า 10 คน ที่ตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา ได้ร่วมกันให้คำแนะนำ ให้กำลังใจ และเป็นเพื่อนยามยากเมื่อต้องเผชิญกับความกดดันต่าง ๆ นานาในการทำงานวิชาการในยุศสมัยมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ

ในงานสนาม งานวิจัยนี้คงจะสำเร็จได้ยากยิ่ง ถ้าไม่มีผู้ผลัดเปลี่ยนกันมาช่วยงาน โดยเฉพาะเหล่านักศึกษาที่ทำงานร่วมกับผู้วิจัย อันได้แก่ ธีรพงศ์ โพธิ์มัน นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาและผู้ร่วมงานในองค์พัฒนาเอกชน ที่เป็นเสมือนผู้เปิดประตูเข้าสู่หลวงพระบาง ศักรินทร์ ณ น่าน นักศึกษาระดับปริญญาเอก ที่ทำงานร่วมกับผู้วิจัยมายาวนานในหลายโครงการ ความเชี่ยวชาญในงานสนามของเขาทำให้ผ่อนภาระงานให้ผู้วิจัยได้อย่างมาก ในหลวงพระบาง ดาววี มิตติยาพอน คนเมืองหลวงเป็นเจ้าของบ้านผู้เอื้ออารี ที่ทำให้คณะผู้วิจัยมีความรู้สึกเหมือนไปบ้านตัวเองทุกครั้งที่ไปงานสนามหลวงพระบาง เจ้าบ้านอีกคนที่ผู้วิจัยได้พึ่งพาอาศัยทุกครั้งไปหลวงพระบาง ไม่ว่าจะไปทำงานวิจัยหรือไปทำธุระอย่างอื่น หรือแม้แต่ไปเที่ยวก็คือ ศรีอานวงศ์ สวัสดิ์วงศ์ ศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่ปัจจุบันก็ได้ใช้ความรู้ทางวิชาการที่เล่าเรียนมารับใช้บ้านเกิดของเขาอย่างสมภาคภูมิ ที่มหาวิทยาลัยสุภาณวงศ์ แห่งเมืองหลวงพระบาง ความที่เป็นคนที่กว้างขวางในสังคมเมืองหลวงพระบาง ทำให้ผู้วิจัยได้อาศัยเครือข่ายคนรู้จักของเขาในการไปสูแหล่งข้อมูลทั้งในระดับบุคคลและหน่วยงาน

เพื่อนคนไทยที่เรียกหลวงพระบางว่าเป็นบ้านของตนเองหลายคน ได้ให้ความรู้และความคิดตลอดจนความช่วยเหลือในระหว่างที่ผู้วิจัยทำงานสนาม ได้แก่ ภัทรพงศ์ คงวิจิตร หมอแป๊ก และต้นต่างกันช่วยสะท้อนปัญหาความสัมพันธ์ไทย-ลาวในพื้นที่ได้อย่างลึกซึ้งและมีประโยชน์สำหรับภารวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณเป็ล-พลวรรณ ศรีสูงการ ที่ช่วยจัดการเรื่องเงินทองใช้จ่ายในงานสนามให้คณะนักวิจัย ถึงแม้ว่าบางช่วงเวลานักวิจัยอาจจะไม่ยากเจอเป็ล เช่น ตอนใกล้วันกำหนดส่งรายงาน เป็นต้น

ขอขอบคุณครอบครัวเล็กๆของผู้วิจัย อันมีอ้อย ชاعر และธัญญา เป็นสมาชิกที่ช่วยเป็นความรื่นรมย์ในชีวิตประจำวันที่ได้มาไปด้วยการทำงานหลายๆอย่างไปด้วยกัน ขอขอบคุณที่อดทนกับ

ความเห็นแก่ตัวของผู้วิจัย ที่บางครั้งอาจก้าวเลยไปถึงสิทธิพื้นฐานของเด็กและผู้หญิง ในการได้รับการเอาใจใส่ สัญญาไว้ในใจว่าจะชดเชยให้ในเร็ววัน ความผิดพลาดและบกพร่องของงานวิจัยนี้เป็นของผู้วิจัยแต่ผู้เดียว

บทที่ 1

การท่องเที่ยวกับการพัฒนา:

ทฤษฎี แนวคิด และกรอบความคิดในการวิจัย

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

การวิจัยนี้เริ่มจากการมองว่า การท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนย้ายทางพื้นที่ของผู้คนทั้งภายในและระหว่างประเทศเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ และมองว่าปรากฏการณ์นี้เป็นพลังทางสังคมที่สำคัญที่ส่งอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ ทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลังพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา ถึงแม้ว่าโดยทั่วไปผู้คนจะเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการเดินทาง การพักผ่อนหย่อนใจ และธุรกิจด้านการอำนวยความสะดวกสบาย แต่ก็เป็นที่ทราบกันดีว่าผลที่เกิดขึ้นตามมาไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องของกิจกรรมทางเศรษฐกิจเท่านั้น การท่องเที่ยวได้กลายเป็นพลังที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสูงไม่ว่าจะเป็นทางด้านสังคม วัฒนธรรม สถาบัน และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ในมุมมองของการพัฒนา การท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นกระบวนการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่

การวิจัยนี้เริ่มจากการมองจากประสบการณ์ที่ใกล้ตัวก่อน นั่นคือกรณีของประเทศไทย ที่การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ทศวรรษ 1970s เป็นต้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเป็นแหล่งเงินตราต่างประเทศและการจ้างงาน การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทำให้ประเทศไทยปรากฏอย่างโดดเด่นในแผนที่การท่องเที่ยวของโลก ในขณะที่เดียวกันก็กระตุ้นให้เกิดการท่องเที่ยวภายในประเทศมากขึ้น เมื่อเกิดการพัฒนาทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ในรูปของการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นมา ภายหลังการคลี่คลายทางการเมืองและการเชื่อมโยงทางด้านการค้าในภูมิภาคนี้ การท่องเที่ยวภายในประเทศของไทยก็เริ่มขยายตัวกว้างออกไปยังภูมิภาคนี้มากขึ้น

ในฐานะที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวมาก่อน ประเทศไทยได้กลายเป็นประตูไปสู่การท่องเที่ยวในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงตอนบนที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยว ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติและความดั้งเดิมของวัฒนธรรม ประกอบกับมีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นตามแผนการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (Greater Mekong Subregion – GMS) เช่น สะพาน เส้นทางรถยนต์ เส้นทางการบิน และการเดินเรือในแม่น้ำโขงที่รู้จักกันดี ในนามของ North-South and East-West Economic Corridors ทำให้การเดินทางเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้มีความสะดวกมากขึ้น นอกจากนี้ความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรม ตลอดจนจนการมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ทำให้ประเทศต่างๆในภูมิภาคนี้ต้องมีข้อตกลงความร่วมมือเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงขึ้น

โดยปรกติแล้ว ผู้คนในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงมีการเคลื่อนย้ายทางพื้นที่กันอยู่แล้ว ตั้งแต่ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นด้วยเหตุผลทางเศรษฐกิจ การค้า การเมือง ประชากร และครอบครัว

ตลอดจนการแสวงบุญไปตามสถานที่ต่างๆตามความเชื่อทางศาสนาและประเพณี ในยุคสมัยใหม่นี้การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ (leisure) ได้กลายเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการเคลื่อนย้ายทางพื้นที่ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านอื่นๆตามมาอย่างมากมาย อาจกล่าวได้ว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ปรากฏในแผนที่การท่องเที่ยวของโลกในยุคสมัยใหม่ ตั้งแต่ยุคสงครามเวียดนาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะของการเป็นสถานที่สำหรับกิจกรรม “Rest and Recreation” (R&R) ของทหารอเมริกันที่ร่วมรบในสงคราม ทำให้สถานที่ท่องเที่ยวบางแห่งเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นแหล่งค้าบริการทางเพศ อย่างเช่น พัทยา มนิลา เป็นต้น

จากการที่การวิจัยนี้จับเอาการท่องเที่ยวมาวางอยู่ภายใต้บริบทของการพัฒนา และการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จึงนำไปสู่ประเด็นปัญหาหลักของการวิจัยคือ การท่องเที่ยวในฐานะพลังทางเศรษฐกิจ-สังคม ได้ก่อให้เกิดปัญหาการพัฒนาที่ไม่เสมอภาค (uneven development) ขึ้นมา และการพัฒนาที่ไม่เสมอภาคนี้ปรากฏให้เห็นทางด้านพื้นที่และกลุ่มคนทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นชนชั้น ชชาติพันธุ์ เพศ อายุ ตลอดจนนำไปสู่กระบวนการสร้างความเป็นชายขอบ (marginalization) ในรูปแบบต่างๆ ผู้คนและท้องถิ่นมีกระบวนการปะทะประสานกับพลังการเปลี่ยนแปลงที่มาจากพัฒนาการท่องเที่ยว ด้วยการสร้างความหลากหลายในการดำรงชีวิต ทั้งเพื่อการดำรงและต่อต้าน เพื่อความยั่งยืนของชุมชนและระบบนิเวศในระดับต่างๆ

1.2 ปัญหาในเชิงแนวคิด ทฤษฎี และแนวทางการวิจัย

การวิจัยนี้มองการท่องเที่ยวในฐานะเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม และอยู่ภายใต้บริบทของการพัฒนาในมิติของพื้นที่และเวลา การท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับแนวคิดพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ได้แก่ สถานที่ (place) ภูมิทัศน์ (landscape) พื้นที่ (space) ผู้คนและสิ่งแวดล้อม (people and environment) โดยวางอยู่บนพื้นฐานของความแตกต่างของขนาดของพื้นที่ (scale) ทำให้การท่องเที่ยวเป็นประเด็นปัญหาการวิจัยทางด้านภูมิศาสตร์มาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าในระยะหลังสาขาวิชาอื่นๆ จะหันมาให้ความสนใจในการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวมากขึ้น จนทำให้งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นสหสาขาวิชามากขึ้น

การศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวในสาขาวิชาภูมิศาสตร์ ในระยะแรกมักจะเป็นการศึกษาภายใต้ปรัชญาแนวคิดปฏิฐานนิยม ทำให้งานวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในสาขาวิชาภูมิศาสตร์เต็มไปด้วยการสร้างแบบจำลองและการวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ โดยเฉพาะนักภูมิศาสตร์ในอังกฤษและอเมริกันในช่วง 1945 ถึง 1970 หลังจากนั้นจึงเริ่มเกิดแนวการศึกษาแบบใหม่ๆขึ้นมา อย่างเช่น ภูมิศาสตร์เชิงพฤติกรรม ภูมิศาสตร์แบบมนุษย์นิยม และภูมิศาสตร์วัฒนธรรมที่เกิดตามมาในตอนหลัง ในช่วงทศวรรษ 1990s เป็นต้นมา เริ่มมีกระบวนทัศน์ใหม่ขึ้นมาในรูปแบบของภูมิศาสตร์วัฒนธรรมแนวใหม่ ที่มองการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจในฐานะที่เป็นการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนกับผู้คนและผู้คนกับพื้นที่ ในทำนองเดียวกับ

การศึกษาทางด้านมานุษยวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับพื้นที่นั้น อาจพิจารณาได้ทั้งในฐานะของวัตถุที่สัมผัสได้ และพื้นที่ในฐานะที่เป็นแนวคิดเชิงอุปมาอุปไมย (metaphorical) ตลอดจนพื้นที่ในฐานะที่เป็นความคิดในจินตนาการ เป็นการพิจารณาพื้นที่และสถานที่ในเชิงของความหมายและสัญลักษณ์ การท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจจึงเป็นปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คน ในลักษณะที่สะท้อนให้เห็นถึงวิธีการที่ผู้คนให้ความหมายในการพูดและการปฏิบัติในแต่ละวัน ตัวอย่างเช่น การวิเคราะห์ความหมายของและสัญลักษณ์ของการท่องเที่ยวแบบผจญภัย การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ที่แตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องทำเลที่ตั้งและการจัดวางพื้นที่ตามจารีตเดิมทางภูมิศาสตร์

ความสนใจในการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การพักผ่อนหย่อนใจ และการนันทนาการ กลายเป็นประเด็นที่มีการถกเถียงกันมากในหมู่นักภูมิศาสตร์ ในช่วงแรกความสนใจส่วนใหญ่ไปอยู่ที่ภูมิศาสตร์เศรษฐกิจและประชากรศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักภูมิศาสตร์อเมริกัน ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ดูเหมือนจะมุ่งศึกษาทางด้านผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่มีต่อภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวจะเกี่ยวข้องหรือสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ที่กล่าวมา นักภูมิศาสตร์ที่สนใจประเด็นปัญหาการท่องเที่ยวและนันทนาการ ก็ยังมีความรู้สึกว่าการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวในสาขาวิชาภูมิศาสตร์ยังมีน้อย และอยู่ในสถานะที่ตกขอบเมื่อเทียบกับสาขาวิชาย่อยของภูมิศาสตร์ด้านอื่นๆ บางคนถึงกับบอกว่าภูมิศาสตร์การท่องเที่ยวอยู่ในสถานะที่ยังไม่มีกระบวนทัศน์ (Pre-paradigmatic state) เสียด้วยซ้ำ (Smith, 1982: 19 อ้างใน Hall and Page, 2006) ซึ่งทำให้การวิจัยด้านนี้ขาดพื้นฐานทางแนวคิดและทฤษฎี ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามสร้างแบบจำลองอย่างเช่น แบบจำลองวิวัฒนาการของพื้นที่ท่องเที่ยวโดย Butler (1980) แต่ก็ช่วยได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น แม้แต่ Butler เองก็ยอมรับว่าภูมิศาสตร์ยังไม่มีพลังหรืออิทธิพลมากพอในการวิจัยทางการท่องเที่ยวและการนันทนาการ (Butler, 2004: 152)

จากประเด็นปัญหาที่เป็นที่ถกเถียงกันในหมู่นักภูมิศาสตร์ ทำให้นักภูมิศาสตร์จำนวนหนึ่งที่สนใจทางด้านการท่องเที่ยวและนันทนาการ แยกออกจากภาควิชาภูมิศาสตร์ไปอยู่กับสาขาวิชาบริหารธุรกิจ หรือสาขาวิชาการท่องเที่ยวและนันทนาการโดยตรง เช่นเดียวกับกรณีที่นักภูมิศาสตร์ที่สนใจทางด้านสิ่งแวดล้อมและการจัดการทรัพยากร แยกไปรวมตัวกันเป็นสาขาวิชาการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ส่วนหนึ่งของประเด็นการถกเถียงก็เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความคิดเห็นทางด้านความเป็นสาขาวิชาภูมิศาสตร์ประยุกต์ (applied geography) ที่เกี่ยวข้องกัน คำถามที่ว่าการศึกษาดังกล่าวมันมีประโยชน์อย่างไรหรือไม่ หรือว่ามันสอดคล้องกับปัญหาของโลกในความเป็นจริงที่เรากำลังเผชิญอยู่ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม

กล่าวโดยสรุป ถ้าจัดวางการวิจัยด้านการท่องเที่ยวให้อยู่ในบริบทของพัฒนาการของสาขาวิชาภูมิศาสตร์ ด้วยเหตุผลที่ว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดพื้นฐานทางภูมิศาสตร์ดังที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว แนวทางการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยวก็เริ่มตั้งแต่การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (spatial analysis) ตามมาด้วยการวิเคราะห์ในเชิงพฤติกรรม (behaviouralism) การศึกษาแนว

มนุษยนิยม (humanistic approach) ภูมิศาสตร์ประยุกต์ (applied geography) และแนวการศึกษาเชิงวิพากษ์ (radical approach) ตามลำดับ (Hall and Page, 1999: 18-19) หรืออาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการของแนวการศึกษาที่กล่าวมานี้เป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงของทฤษฎีและแนวคิดทางสังคมศาสตร์

1.3 กระบวนทัศน์หลักในการศึกษาวิจัยด้านการท่องเที่ยว

(1) การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับพัฒนาการของการท่องเที่ยวในสถานที่หรือพื้นที่หนึ่งๆ ตัวอย่างเช่น Butler (1980) นักภูมิศาสตร์ ได้สร้างแบบจำลองเพื่ออธิบายถึงพัฒนาการของการท่องเที่ยวในแต่ละสถานที่ โดยมองพัฒนาการของสถานที่ท่องเที่ยวว่าเป็นเหมือนวงจรชีวิต (resort life-cycle model) ที่มีขั้นตอนของวิวัฒนาการการท่องเที่ยวเป็น 6 ขั้นตอนคือ การเริ่มสำรวจ - การเริ่มเข้ามามีส่วนในการจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว - การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบเต็มรูปแบบ - การท่องเที่ยวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจของสถานที่นั้น - เกิดการชะลอตัวของการท่องเที่ยว - เกิดการเสื่อมโทรมของสถานที่ท่องเที่ยวหรือในทางตรงกันข้ามอาจจะมีการปรับเปลี่ยนโฉมหน้าขึ้นใหม่ เพื่อนำเสนอสิ่งใหม่ๆแก่นักท่องเที่ยว เพื่อดึงนักท่องเที่ยวกลับมาใหม่ หลังจากนั้นก็มีงานศึกษาวิจัยในแนวนี้เกิดขึ้นมาอีก ตัวอย่างเช่น Wolf (1983) เสนอแบบจำลองขั้นตอนการพัฒนาการท่องเที่ยวในลักษณะเดียวกันนี้ แต่เพิ่มการเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวแปรด้วย ในขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นว่าแบบจำลองของ Butler เน้นแต่การพิจารณาทางด้านอุปทานการท่องเที่ยว

แบบจำลองวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยวของ Butler นับว่าเป็นแบบจำลองที่มีการนำไปใช้ในการศึกษาในสถานที่ต่างๆ มากที่สุด เช่น การท่องเที่ยวในไซปรัส (Ioannides, 1992) ในแถบภูมิภาค Algarve ของโปรตุเกส (Goncalves and Aguas, 1997) ในขณะที่นักวิจัยจำนวนไม่น้อยเห็นว่าแบบจำลองนี้จำเป็นต้องมีการปรับปรุงให้สามารถนำไปใช้ในการศึกษาการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ ที่เป็นการท่องเที่ยวทางเลือก Choy (1992) เห็นว่าแบบจำลองนี้ไม่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาสถานการณ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ที่มีความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยวอย่างเช่น แถบหมู่เกาะในมหาสมุทรแปซิฟิก ในขณะที่ Foster and Murphy (1991) พบว่าแบบจำลองของ Butler มีประโยชน์ในการอธิบายพัฒนาการการท่องเที่ยวเกี่ยวกับชุมชนของผู้เกษียณจากการทำงานในบริเวณเกาะแวนคูเวอร์ ของแคนาดา เฉพาะในขั้นต้นของการพัฒนา แต่ไม่เหมาะกับการอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นในขั้นตอนสุดท้าย เช่นเดียวกับ Houinen (1995) ที่เห็นว่าขั้นตอนที่ห้าและหกของแบบจำลอง ไม่สามารถใช้อธิบายข้อมูลที่ได้จากการวิจัยการท่องเที่ยวในท้องที่ชุมชนชาว Amish ในแลงคาสเตอร์ รัฐเพนซิลเวเนีย สำหรับในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น Cohen (2001) อ้างว่าวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยวของ Butler มีข้อจำกัดในการอธิบายพัฒนาการการท่องเที่ยวเชิงชาติพันธุ์ในภูมิภาคนี้ ส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันว่า

แบบจำลองดังกล่าวใช้ได้ดีเฉพาะพัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยวแบบอุตสาหกรรม แต่มีข้อจำกัดในการปรับใช้กับการท่องเที่ยวทางเลือก

(2) การศึกษาการท่องเที่ยวในฐานะกระบวนการพัฒนาและความเป็นสมัยใหม่ของสังคม ดังเช่นกระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรมและการกลายเป็นเมือง ตัวอย่างเช่น Young (1983) สร้างแนวความคิด “touristization” ขึ้นมาเพื่ออธิบายผลของพัฒนาการท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางกายภาพ เศรษฐกิจและสังคม ซึ่งกระบวนการเกิดการท่องเที่ยวนี้ นำไปสู่การพัฒนาและเสริมสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยวบนพื้นที่หนึ่งๆ รวมทั้งสถานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว สีสันของท้องถิ่น และประเพณีวัฒนธรรมของคนพื้นบ้าน ภูมิทัศน์ที่ปรากฏตามมาของกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวนี้คือ สิ่ง que เรียกว่า “touristscape” อันได้แก่การเปลี่ยนแปลงทางด้านกายภาพ เช่น การเกิดขึ้นของสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ โรงแรม ภัตตาคาร และร้านขายของที่ระลึก เป็นต้น ในหลายกรณีพบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวเหล่านี้ตั้งตระหง่านอย่างขัดตากับสิ่งแวดล้อมแบบชนบท ที่เป็นภูมิทัศน์ที่คุ้นตาของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บางพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ที่เคยสงบเงียบ มาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ท่ามกลางวงล้อมของไร่นาในชนบท (tourist enclave)

(3) การศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยว นับว่าเป็นแนวทางการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวที่มีปริมาณมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นผลกระทบทางบวกและทางลบ หรือผลกระทบในด้านต่างๆ อย่างเช่นในบางสถานที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของคนอย่างแยกไม่ออก ตัวอย่างเช่น ผู้คนในแถบนั้นมักบ่งบอกฤดูกาลตามปริมาณของนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ว่าเป็น high season หรือ low season แทนการบ่งบอกฤดูกาลจากลมฟ้าอากาศ งานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวในยุคแรกๆ มักจะมุ่งชี้ให้เห็นถึงผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ เช่น การสร้างรายได้ การจ้างงาน หรือแม้กระทั่งบอกว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่ไร้ควันเสีย แต่ในระยะหลังเริ่มมีงานวิจัยที่ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบในทางลบและต้นทุนที่ซ่อนเร้นของการท่องเที่ยว เช่น Cohen (1996) ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการท่องเที่ยวในประเทศไทย ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวเขาในภาคเหนือ รวมทั้งการเพิ่มขึ้นของการค้าทางเพศ นอกจากนี้การท่องเที่ยวยังถูกมองว่าเป็นตัวนำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ก่อให้เกิดผลกระทบทางสังคมและวัฒนธรรม ผลกระทบทางสังคมที่เห็นได้ชัดได้แก่สิ่งที่เรียกว่า “demonstration effect” ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่คนท้องถิ่นเลียนแบบ หรือยอมรับเอาวิถีชีวิตแบบตะวันตกจากนักท่องเที่ยว ผลกระทบทางด้านวัฒนธรรมนั้นอาจเป็นได้ทั้งในลักษณะที่ช่วยทำนุบำรุงวัฒนธรรม และการทำลายวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมทั้งปรากฏการณ์ที่วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกทำให้เป็นสินค้าเพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว (cultural commoditization) ตัวอย่างเช่น กรณีของการท่องเที่ยวบนเกาะบาหลี อินโดนีเซีย ที่ประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของบาหลี ถูกนำมาใช้ในการให้ความรู้และความบันเทิงแก่นักท่องเที่ยว จนในที่สุดการท่องเที่ยวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของ

สังคมและวัฒนธรรมบาห์ลี ดังที่ McKean (1989) เรียกกระบวนการนี้ว่าเป็น “cultural involution” ในนัยยะเดียวกันกับ agricultural involution ในงานของ Geertz (1963)

ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม เป็นอีกประเด็นหนึ่งของการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะผลกระทบทางด้านลบ แต่ก็มีผลกระทบเชิงบวกอย่างเช่น การสร้างความหมายให้กับสถานที่บางแห่ง เช่น เมืองเก่า การพัฒนาพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ เมืองทำในอดีต เป็นต้น

1.4 การวิเคราะห์การท่องเที่ยวจากมุมมองของการผลิต

การศึกษาการท่องเที่ยวจากการมองด้านการผลิตก็คือ การมองการท่องเที่ยวว่าเป็นอุตสาหกรรมที่มีความสลับซับซ้อน ที่เกี่ยวข้องกับการจัดหาสินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยว ซึ่งมีทั้งสองลักษณะคือ กิจการขนาดเล็กแบบครอบครัวและประเภทบริษัทข้ามชาติ อันมีผลสะท้อนไปถึงความสัมพันธ์ทางด้านแรงงาน การสะสมทุน และการพัฒนาที่ไม่เสมอภาคกัน นั้นเป็นเพราะการท่องเที่ยวเป็นภาคการผลิตหนึ่งที่มีการเติบโตอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังเป็นตลาดแรงงานที่สำคัญ ทำให้เป็นที่สนใจของนักการเมืองและนักวางแผน ตลอดจนการเชื่อมโยงเข้ากับภาคการผลิตอื่นๆ รวมทั้งด้านการเกษตรด้วย การท่องเที่ยวระหว่างประเทศยังเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจภาคการส่งออก

ในที่นี้ขอนำเอาทัศนะของ Urry (1987) ที่ได้สรุปลักษณะ 5 ประการของกระบวนการผลิตทางการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจ มาพิจารณาดังนี้คือ

(1) การท่องเที่ยวและการพักผ่อนได้กลายเป็นกิจกรรมการผลิตและบริการที่ต้องมีการซื้อขายกัน (Commodification) เป็นกิจกรรมที่มีการแสวงหากำไร การใช้จ่าย โดยเฉพาะในยุคของการผลิตแบบใหม่ที่มีการยืดหยุ่นมากขึ้น (new flexible production) (Harvey, 1987) อำนาจการใช้จ่ายของกลุ่มคนชั้นกลาง การเติบโตของทุนทางวัฒนธรรมและทุนเชิงสัญลักษณ์

(2) การท่องเที่ยวมีส่วนเกี่ยวข้องกับภาคสาธารณะอย่างมาก ดังนั้นจึงต้องพึ่งพิงบทบาทของรัฐ (state intervention) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการผลิตโครงสร้างพื้นฐานในการให้บริการการท่องเที่ยว การกำหนดทิศทางและนโยบาย ตลอดจนการควบคุมสอดส่อง

(3) ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวมีความเป็นพาณิชย์มากขึ้น แต่การผลิตบริการการท่องเที่ยวก็มีลักษณะของการผสมผสานทั้งเศรษฐกิจที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ และเศรษฐกิจของครอบครัว ไม่ว่าจะในด้านทุน แรงงาน สินค้า โดยเฉพาะเศรษฐกิจภาคใต้ดิน เช่น การพนัน การบริการทางเพศ และการปลอมแปลงสินค้า เป็นต้น

(4) การผลิตบริการการท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะกลายเป็นกิจกรรมที่เป็นส่วนบุคคลหรือครัวเรือนมากขึ้น (privatization) ไม่ว่าจะเป็นการผลิตสินค้าหรือบริการ

(5) กระบวนการผลิตสินค้าและบริการการท่องเที่ยวและการพักผ่อนมีลักษณะที่ต้องพึ่งพาอาศัยกัน (interdependent) หรือเชื่อมโยงกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ

ในอีกแง่หนึ่งการศึกษาการท่องเที่ยวจากมุมมองด้านการผลิตก็คือ การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับอุปทาน (supply) ของการท่องเที่ยวนั่นเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับทรัพยากรการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ กรณีตัวอย่างของการศึกษาเกี่ยวกับอุปทานการท่องเที่ยวได้แก่ การเกิดขึ้นของสายการบินต้นทุนต่ำซึ่งมีผลอย่างมากต่อการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของการบริโภคการท่องเที่ยว (Page, 2003) การศึกษาเกี่ยวกับวงจรชีวิต (life cycle) หรือวิวัฒนาการของสถานที่ท่องเที่ยวตามแบบจำลองของ Butler ก็อาจจัดได้ว่าเป็นการศึกษาทางด้านอุปทานของการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นแรกๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว

ในมุมมองเชิงวิพากษ์ Britton (1991: 455) กล่าวว่า ระบบการผลิตของการท่องเที่ยวเป็นกลไกที่เกิดขึ้นมาด้วยกันของการสะสมทุน การแสวงหาความมั่งคั่งส่วนบุคคล การดึงเอามูลค่าส่วนเกินของแรงงาน และการแสวงหาผลกำไรจากปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมและทางกายภาพ (โดยเฉพาะสินค้าสาธารณะ) ที่อาจนำไปสู่การมีมูลค่าทางสังคม หรือในทางตรงกันข้ามอาจสร้างการขาดแคลนขึ้นได้

1.5 การท่องเที่ยวจากมุมมองด้านการบริโภค

การพิจารณาทางด้านการบริโภคนั้น การท่องเที่ยวจัดว่าเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่มีแรงผลักดันมาจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว การใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยวจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางเศรษฐกิจของการท่องเที่ยว ตลอดจนการพัฒนาที่เกิดขึ้นในสถานที่ท่องเที่ยว ทาง World Tourism Organization (WTO) นิยามการบริโภคเกี่ยวกับการท่องเที่ยวว่า หมายถึง ค่าใช้จ่ายในการบริโภคทั้งหมดที่เกิดจากนักท่องเที่ยวหรือในฐานะนักท่องเที่ยวในระหว่างที่พำนักอยู่ในสถานที่ท่องเที่ยวหนึ่ง (Sharpley and Telfer, 2004) ซึ่งได้แก่รูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป มีความแตกต่างในกิจกรรมที่เสริมหรือทดแทนกันให้บริการการท่องเที่ยวและการพักผ่อน กระบวนการสร้างความหมายทางสังคมของการท่องเที่ยว มีส่วนอย่างมากต่อความแตกต่างกันของตลาดการท่องเที่ยว การบริโภคที่เกิดจากการท่องเที่ยวอาจเกิดขึ้นได้ทั้งในประเทศต้นทางในกรณีการใช้จ่ายเพื่อเตรียมการท่องเที่ยว และประเทศปลายทางในด้านการใช้จ่ายที่เกิดขึ้นขณะพักอยู่ แต่ถ้าวางใช้จ่ายนั้นเป็นสินค้าและบริการที่นำเข้ามาจากต่างประเทศ รายได้ก็อาจเกิดการรั่วไหลไปต่างประเทศได้เช่นกัน การบริโภคของการท่องเที่ยวภายในประเทศ ก็เป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจของประเทศให้เกิดการเติบโตได้เช่นกัน

ประเด็นปัญหาการวิจัยด้านการบริโภคของการท่องเที่ยวนั้น มักจะเกี่ยวข้องกับตัวนักท่องเที่ยวเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นแบบแผนการบริโภค รสนิยม การตอบสนองต่อความคาดหวังในความเป็นนักท่องเที่ยวที่ดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลที่จะเกิดขึ้นตามมาในแง่ของการพัฒนาในพื้นที่ท่องเที่ยว ดังนั้นประเด็นปัญหานี้จึงเกี่ยวข้องกับเรื่องการวิเคราะห์ถึงผลกระทบของการท่องเที่ยว การวิเคราะห์เกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน (host-guest

interaction) รวมถึงการแบ่งนักท่องเที่ยวออกเป็นสองชั่วระหว่างนักท่องเที่ยวแบบอุตสาหกรรม (mass tourist) กับนักท่องเที่ยวที่ดี (good tourist) ในแง่ของพฤติกรรมกรรมการบริโภคการท่องเที่ยว ตามมาด้วยการแสวงหาแนวทางการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน นำไปสู่การเรียกร้องถึงการกำหนด ระเบียบปฏิบัติหรือจรรยาบรรณของนักท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกันกับการเรียกร้องในเรื่องของ การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน หรือการสร้างวาทกรรมการท่องเที่ยวแบบใหม่ การท่องเที่ยวทางเลือก และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Sharpley, 2002: 305)

การศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวในประเด็นการบริโภคเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะซับซ้อน เต็มไปด้วย การเคลื่อนไหว ความไม่แน่นอน อาจจะเริ่มตั้งแต่การบ่งชี้ถึงความต้องการหรือแรงจูงใจใน การท่องเที่ยวไปจนถึงขั้นการบริโภคที่เกิดขึ้นจริง และการประเมินถึงประสบการณ์ที่ได้รับจาก การท่องเที่ยว ในแต่ละขั้นตอนมีเงื่อนไขและข้อจำกัดที่เข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย มีการวิจัย จำนวนไม่น้อยที่ศึกษาแรงจูงใจของนักท่องเที่ยวโดยพิจารณาจากด้านจิตวิทยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการใช้ลำดับขั้นความต้องการ (hierarchy of needs) ของมาสโลว์ (Maslow, 1943, อ้างใน Sharpley, 2002: 308) ในขณะที่นักวิจัยจำนวนไม่น้อยเห็นว่าแรงจูงใจของการท่องเที่ยวเป็นเรื่องของปัจจัยทางด้านสังคมวิทยา (Dann, 1981, อ้างใน Sharpley, 2002: 308) รวมถึงสภาพ ของความเป็นสังคมสมัยใหม่ที่ผู้คนโหยหาความเป็นของแท้ดั้งเดิมหรือการหลีกหนี (escape) จากชีวิตประจำวันอันจำเจ

นักวิจัยบางกลุ่มอาจจะพิจารณาว่าการศึกษากิจกรรมการท่องเที่ยวจากด้านการบริโภค เป็น การศึกษาเกี่ยวกับอุปสงค์ในการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ (demand) ซึ่งมักจะเริ่มด้วย คำถามง่ายๆ ว่าทำไมผู้คนถึงต้องการเดินทางไปท่องเที่ยว รวมถึงการวิเคราะห์เกี่ยวกับ อุปสรรคหรือข้อจำกัดของความต้องการในการท่องเที่ยว เช่น ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ฤดูกาล การท่องเที่ยว โอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว (การมีงานทำ หน้าที่ ในครอบครัว เพศ และข้อจำกัดทางสังคมอื่นๆ) การวิจัยเกี่ยวกับอุปสงค์ของการท่องเที่ยว ส่วนมากมักเป็นงานทางด้านจิตวิทยา สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ และการตลาด และส่วนใหญ่ เป็นการศึกษาระดับปริมาณที่ต้องอาศัยการวัดและสถิติ อุปสงค์ของการท่องเที่ยวอาจดูได้จาก จำนวนของนักท่องเที่ยว หรือจำนวนผู้ต้องการท่องเที่ยวหรือต้องการใช้บริการการท่องเที่ยว ข้อสังเกตประการหนึ่งก็คือ ข้อมูลและสถิติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวภายในประเทศมักจะถูกกลบเกลาย หรือไม่ก็มักถูกประเมินต่ำกว่าความเป็นจริง เมื่อเทียบกับการท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั้งๆที่ การท่องเที่ยวภายในประเทศมีขนาดและปริมาณที่ใหญ่กว่าการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ

นัยยะของการบริโภคการท่องเที่ยวในส่วนที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาก็คือ มันมี ความเป็นไปได้ไม่น้อยมาก ที่นักท่องเที่ยวจะมาให้ความสนใจกับผลกระทบของพฤติกรรม การบริโภคของตนเองว่าจะมีผลที่ตามมาอย่างไรในพื้นที่ท่องเที่ยว เพราะข้อเท็จจริงพื้นฐานก็คือ นักท่องเที่ยวต้องจ่ายเงินไปจำนวนมากนั้น ก็เพื่อที่จะได้รับการพักผ่อน สนุกสนาน และความ บันเทิง มากกว่าที่จะต้องมาคิดถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เป็นข้อเรียกร้อง ของวาทกรรมการท่องเที่ยวที่ดีหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ นอกจากนี้ประเด็นสำคัญก็คือ การ

บริโภคนิยมท่องเที่ยวมักเกี่ยวข้องกับบริบททางวัฒนธรรมของสังคมด้วย เช่น บางยุคสมัยอาจจะนิยมการไปเที่ยวตามชายหาด บางยุคอาจเน้นการผจญภัย ซึ่งเป็นที่ชัดเจนว่าการบริโภคการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกันแสดงให้เห็นความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของชนชั้น ลักษณะการทำงาน เพศ และอื่นๆ นั้นหมายรวมถึงวัฒนธรรมการบริโภคการท่องเที่ยวเปลี่ยนไปเป็นวัฒนธรรมแบบหลังสมัยใหม่ เช่น การท่องเที่ยวในหมู่บ้าน สวนสนุก การท่องเที่ยวตามโบราณสถาน ดังที่ Urry (1990) เรียกว่าเป็นยุค Post-tourist

ท้ายที่สุดแล้ว เมื่อมองจากการบริโภคการท่องเที่ยวแล้ว การคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เกิดการพัฒนาขึ้นในพื้นที่ท่องเที่ยว นั้นน่าจะไปในทิศทางตรงกันข้ามมากกว่า การบริโภคการท่องเที่ยว มีแนวโน้มที่จะเป็นอุปสรรคที่จะทำให้การท่องเที่ยวทำหน้าที่เป็นบันไดไปสู่การพัฒนาสังคม เพราะนักท่องเที่ยวมักจะคิดถึงความพึงพอใจส่วนตัวเป็นอันดับแรก การท่องเที่ยวที่ดีอย่างเช่นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมักจะมีต้นทุน อย่างไรก็ตาม นี่ก็ไม่ถึงกับเป็นการสิ้นหวังที่จะทำให้การท่องเที่ยวเป็นหนทางไปสู่การเสริมสร้างการพัฒนา การศึกษาวิจัยเพื่อความเข้าใจด้านการบริโภคการท่องเที่ยว ทำให้ได้รับความรู้ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและการตัดสินใจในด้านการผลิตของการท่องเที่ยวที่เหมาะสม แทนที่จะมัวคาดหวังให้นักท่องเที่ยวปรับปรุงพฤติกรรมให้ตรงกับภาพลักษณ์ของพื้นที่ท่องเที่ยว

1.6 แนวคิดและการนิยามการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจ (Tourism and Leisure) มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด แต่ก็ไม่เหมือนกันเสียเลยทีเดียว การพักผ่อนจะเกี่ยวข้องกับเรื่องของการมีเวลาว่าง จากการทำกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น กิน นอน ทำงาน เดินทาง เป็นต้น เวลาว่างจึงมีนัยถึงการว่างหรือปราศจากข้อผูกพันอย่างอื่น ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำงานในหน้าที่

การพักผ่อนจึงเป็นเวลาของกิจกรรมที่ทำให้เกิดความบันเทิงใจ การพักผ่อนหย่อนใจจึงมีที่มาจากความสนุกสนาน ความพึงพอใจส่วนบุคคล ความอยู่สบายดี ดังนั้นการพักผ่อนจึงเกี่ยวข้องโดยตรงกับการใช้เวลาในกิจกรรมที่เป็นความสนุกสนาน (Recreation) ไม่ใช่เฉพาะแต่การมีเวลาว่างอย่างเดียว ความหมายและความสำคัญของการพักผ่อน จึงเกี่ยวข้องกับกลุ่มชนชั้นทางสังคม รูปแบบการใช้ชีวิต ตลอดจนรสนิยมส่วนบุคคล

ในส่วนของกรท่องเที่ยว นั้น ต้องเป็นการเดินทางไปจากบ้าน แต่ก็มีปัญหาว่าเป็นการเดินทางแบบไหน เพื่ออะไร บางครั้งจึงต้องระบุเฉพาะลงไปว่าเป็นการเดินทางเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ในแง่นี้การท่องเที่ยวก็เป็นส่วนหนึ่งของการพักผ่อนหย่อนใจและนันทนาการ หรือ การพักผ่อนหย่อนใจที่มีการเคลื่อนย้าย (Recreation on the move) แต่บางครั้งก็มีความหมายที่ต่างออกไปนานเท่าไร ในเรื่องนี้องค์กรการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization – WTO) นิยามว่าต้องออกจากบ้านไปค้างคืนอย่างน้อยหนึ่งคืนแต่น้อยกว่าหนึ่งปี นั้นหมายความว่าความหมายของการไปเยี่ยมญาติพี่น้อง เพื่อนพ้อง และการไปติดต่อธุรกิจด้วย อย่างไรก็ตาม เป็นการยากที่จะแยก

การท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อนนอกจากการเดินทางเชิงธุรกิจอย่างสิ้นเชิง เพราะบางครั้งมันซ้อนทับกันอยู่ระหว่างการท่องเที่ยว การพักผ่อน และการนันทนาการ

การท่องเที่ยวและการพักผ่อน ในอีกทัศนะหนึ่งก็คือ มันเป็นสิ่งที่ถูกสร้างคำนิยามตามบริบทของสังคม (socially constructed) กล่าวคือ การท่องเที่ยวถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับบริโคนิยมและพาณิชย์นิยม ในขณะที่การพักผ่อนเป็นเรื่องของการให้คุณค่า (value loaded) ของแต่ละคน เมื่อพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่า การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วในยุคหลัง 1950s นั้น เพราะเกี่ยวข้องกับกระแสการบริโภค ดังนั้นการศึกษาการท่องเที่ยวจึงต้องศึกษาในบริบทของการพักผ่อนหย่อนใจ ที่มาพร้อมกับกระแสบริโคนิยม

นอกจากนี้ ความเป็นอยู่ที่ดีของสังคมและรูปแบบการดำเนินชีวิต (social well-being and lifestyle) หรือคุณภาพชีวิตโดยรวม มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการพักผ่อน ในแง่นี้การพักผ่อนเป็นส่วนหนึ่งของการประเมินคุณภาพชีวิต นอกเหนือจากเรื่องของความจำเป็นพื้นฐานด้านสุขภาพ ชีวิตครอบครัว และการแต่งงาน ซึ่งจะมีผลไปถึงความต้องการพื้นที่ของการพักผ่อนหย่อนใจ ที่แตกต่างกันออกไปตามกลุ่มชั้นทางสังคม เพศชาติพันธุ์ ในขณะเดียวกัน การท่องเที่ยวและการพักผ่อน ก็ยังเป็นสิ่งบ่งชี้ถึงรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันของผู้คนอีกด้วย ดังนั้น ในที่สุดแล้วการพยายามแบ่งแยกระหว่างการท่องเที่ยวกับการพักผ่อนหย่อนใจ จึงเป็นเรื่องที่ควรทิ้งไว้เบื้องหลัง เพราะเหมือนกับการถกเถียงกันระหว่างการบอกว่ามีน้ำอยู่ครึ่งแก้วหรือว่าขาดน้ำไปครึ่งแก้ว (a glass is half-full or half-empty)

วัฒนธรรมมีส่วนเกี่ยวข้องอย่างมาก ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและการพักผ่อน โดยเฉพาะแนวโน้มไปสู่ความเหมือนกันของวัฒนธรรม (homogeneity) การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการที่นำไปสู่ความเป็นสากล (internationalization) อันเนื่องมาจากการขยายตัวของวัฒนธรรมของคนหมู่มาก (mass culture) โดยมีสื่อสารมวลชนเป็นผู้มีบทบาทที่สำคัญในการสร้างสรรค์ อีกประเด็นหนึ่งก็คือ การท่องเที่ยวถือว่าเป็นตัวการที่มีประสิทธิภาพในการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม (agent of cultural change) ทำให้ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวในด้านต่างๆ กลายเป็นสิ่งที่ถูกกล่าวถึงกันอย่างกว้างขวาง

1.7 การท่องเที่ยวกับการพัฒนาในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การประชุมครั้งสำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นที่กรุงโรม ประเทศอิตาลีในปี 1963 ถือเป็นที่มาของการพิจารณาการท่องเที่ยวว่าเป็นปัจจัยที่นำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนการประชุมที่กรุงมะนิลาในปี 1980 ประเด็นสำคัญคือ เรื่องมิติทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว ในยุคเริ่มแรกการพัฒนาการท่องเที่ยวถูกจัดวางอยู่ในบริบทของ “ทศวรรษของการพัฒนา” ในสายตาขององค์การสหประชาชาติที่ริเริ่มจัดการประชุมที่โรม ซึ่งได้ข้อสรุปที่สำคัญว่า “บทบาทพื้นฐานของการท่องเที่ยวคือ การมีส่วนร่วมในการสร้างเศรษฐกิจของชาติและการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้งอิทธิพลทางด้านสังคม การศึกษา และวัฒนธรรม ตลอดจนการนำไปสู่มิตรภาพและการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างผู้คน” (United Nations, 1963: 3) อันนำไปสู่

ข้อเสนอแนะที่ว่าประเทศโลกที่สามควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาการท่องเที่ยว หลังจากนั้นธนาคารโลกก็รับช่วงการสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว ดังรายงานของ Kurt Krapf (1963) ที่ปรึกษาทางเศรษฐกิจของธนาคารโลก ที่อาจนับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญลำดับแรกๆในเรื่องการพัฒนาการท่องเที่ยว เขาเรียกร้องให้ส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเติบโตทางเศรษฐกิจ

พิจารณาในระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้อาจมีลักษณะที่สวนทางกับแบบแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวของ Butler (1980) ที่ชี้ว่าโดยทั่วไปการท่องเที่ยวมักเริ่มพัฒนาจากขนาดเล็กไปก่อน แล้วถึงตามมาด้วยการทะลักเข้ามาของทุนระหว่างประเทศ แต่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ทุนระหว่างประเทศได้มีอิทธิพลมาตั้งแต่ต้น แล้วทุนท้องถิ่นถึงเริ่มเข้ามา ซึ่งทำให้เกิดการผสมผสานกันขึ้นในตอนหลัง ส่วนหนึ่งนั้นอาจอธิบายด้วยการสถาปนาของระบอบอาณานิคมมาก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จะเห็นได้ชัดในกรณีของการท่องเที่ยวบาห์ลี กรณียกเว้น ก็อาจจะเป็นประเทศไทย ที่ไม่ได้ถูกยึดครองจากมหาอำนาจอาณานิคม พัฒนาการของการท่องเที่ยวประเทศไทยจึงต่างไปจากประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาคนี้

เมื่อมองหางานศึกษาทางด้านการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพื่อสำรวจทิศทางใหม่ของการวิจัย ก็พบว่างานที่บอกว่าเป็นทิศทางใหม่นั้น ส่วนมากแล้วไม่ได้เสนออะไรใหม่มากนัก ไม่ว่าจะในเรื่องแนวคิด หรือมุมมองเชิงเปรียบเทียบ แต่กลับมีเนื้อหาส่วนใหญ่ทางด้านกรวางแผน การจัดการ และการให้บริการการท่องเที่ยว ผู้เขียนส่วนใหญ่มักจะเป็นพวกทำการสอนและอบรมเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยว หรือการจัดการด้านนั้นหนาการศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นทิศทางใหม่ที่กล่าวถึงจึงไปเน้นเรื่องการจัดการและการตลาดเสียมากกว่าการนำเสนอมุมมองในเชิงวิพากษ์ (Chon, 2000)

การศึกษาวิจัยอย่างจริงจังเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ปรากฏในงานวิจัยของมิ่งสรรค์ ขาวสะอาดและคณะ (2548) ที่มองพัฒนาการการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ในลักษณะที่บูรณาการอย่างยั่งยืน โดยมองตั้งแต่ภาพระดับมหภาคของสามประเทศคือ ไทย ลาว และกัมพูชา จนถึงในระดับชุมชน ถึงแม้ว่าผลการวิจัยส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์ในเชิงเศรษฐศาสตร์ แต่ก็ทำให้เห็นภาพคร่าวๆของการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค ตลอดจนศักยภาพและการคาดการณ์ในอนาคตของการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ งานวิจัยนี้ยังได้ศึกษาถึงการเชื่อมโยงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการท่องเที่ยวของทั้งสามประเทศ เช่น การเปิดจุดผ่านแดน เส้นทางคมนาคมทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศ นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ ในแง่ของความเป็นมรดกโลกของสถานที่ท่องเที่ยว เช่น นครวัด ในกัมพูชา หลวงพระบางในลาว และกรุงสุโขทัยในประเทศไทย งานวิจัยชิ้นนี้ยังหยิบเอาประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในภาวะวิกฤตอย่างเช่น การระบาดของโรคซาร์ส (SARs) ในประเด็นการท่องเที่ยวชุมชนนั้น งานวิจัยนี้ได้เลือกกรณีศึกษาที่หลากหลายในทั้งสาม

ประเทศ โดยมองในแง่การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน การกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวที่อาจมีปัญหาด้านความไม่เท่าเทียมกันเกิดขึ้น

โครงการวิจัยการท่องเที่ยวในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงชุดที่ 2 ของสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มุ่งประเด็นการศึกษาการท่องเที่ยวในฐานะเป็นยุทธศาสตร์ของการพัฒนา โดยเฉพาะการการถกเถียงเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนของภูมิภาค (Mingsam Kaosa-ard, 2006) ปัญหาการกระจายความมั่งคั่ง การตั้งคำถามกับการไหลรินลงล่าง (trickle-down effects) ของการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบที่เกิดขึ้นกับกลุ่มคนที่ด้อยโอกาสอย่างเช่น ผู้หญิงและเด็ก ตลอดจนปัญหาความขัดแย้ง การสูญเสียสิทธิตามประเพณี พื้นที่ศึกษาของงานวิจัยนี้ครอบคลุมตั้งแต่มณฑลยูนนานของจีน ประเทศไทย ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ผลการศึกษาจากแบบจำลองระดับมหภาคพบว่าแท้จริงแล้วการขยายตัวของการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ ไม่ได้นำไปสู่การลดปัญหาความยากจนแต่อย่างใด ในระดับท้องถิ่นนั้นพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวเป็นสัดส่วนที่น้อยนิดของชาวบ้าน การศึกษาในระดับหมู่บ้านชี้ว่าการท่องเที่ยวจะมีผลอย่างสำคัญต่อรายได้ก็เฉพาะในกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยตรงเท่านั้น นอกจากนี้ยังส่งผลให้การกระจายรายได้ในหมู่บ้านแย่งลงไปกว่าเดิมเสียอีก เมื่อเทียบกับรายได้จากการเกษตร ที่ชาวบ้านทำอยู่ก่อน การวิเคราะห์การท่องเที่ยวในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวอย่างเช่น โรงแรมและบริษัทท่องเที่ยวได้รับผลประโยชน์จากการใช้ต้นทุนทางสังคมในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ไม่ยอมแบกรับต้นทุน ข้อสรุปหลักของงานวิจัยคือ การชี้ว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการใช้ประโยชน์จากต้นทุนสังคมและต้นทุนสาธารณะอย่างมากมายมหาศาล ดังนั้นจึงไม่ควรปล่อยการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ตกอยู่ในมือของระบบตลาดอย่างเสรี โดยไร้การควบคุมจากรัฐและชุมชน

ในพื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนี้ การเกิดขึ้นของการท่องเที่ยวทางชาติพันธุ์ (ethno-tourism) นำไปสู่การเลือกสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ เพื่อมุ่งประโยชน์ทางการค้าและธุรกิจ ที่อาจส่งผลกระทบทางด้านวัฒนธรรม และการสูญเสียศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเช่น การพยายามสร้างภาพลักษณ์ของหญิงสาวชาวไตลื้อในสิบสองปันนา ในงานแสดงทางวัฒนธรรมต่างๆ โดยเน้นความมีเสน่ห์ยั่วยวนทางเพศ ทำให้เกิดการแสดงความเหนือกว่าทางวัฒนธรรมของชาวฮั่น (Jamaree, 2003)

กรณีศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ในหลวงพระบาง ได้แก่การส่งเสริมการท่องเที่ยว ณ หมู่บ้านลือผานม แขวงหลวงพระบาง (สันติพงษ์ ช้างเผือก, 2546) โดยมองผ่านกระบวนการสร้างพื้นที่การท่องเที่ยว ในฐานะการสร้างภาพตัวแทนของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่มีกระบวนการต่อรองของผู้กระทำหลายกลุ่มที่เข้ามาเกี่ยวข้อง เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการทำวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ไตลื้อให้เป็นสินค้า ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองของภูมิภาค การวิจัยนี้ยังแสดงให้เห็นการต่อรองของผู้กระทำทั้งหลาย ที่ต้องการฉกฉวยเอาการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหนทางไปสู่

เป้าหมายเฉพาะของตนเองที่มีความแตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐสังคมนิยมลาวที่พยายามสอดคล้องกับอุดมการณ์รัฐว่าด้วยการพัฒนา เป็นการวิเคราะห์โดยอาศัยแนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ ที่ว่าด้วยการนำเสนอภาพแทนความจริงที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในรูปแบบต่างๆ การพัฒนาการท่องเที่ยวในหมู่บ้านไต้ลื้อที่ผานมจึงกลายเป็นพื้นที่ของการต่อรองทางการเมือง ชาวไต้ลื้อเองก็ไม่ได้นิ่งเฉยต่อการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่ปรากฏต่อตนเอง แต่ได้อาศัยโอกาสนี้ในการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง ผ่านสินค้าทางวัฒนธรรมอันได้แก่ผ้าทอไต้ลื้อและการแสดงการรำยรำ การวิเคราะห์การนำเสนอภาพแทนความจริงของชาวไต้ลื้อผ่านตัวบทและสื่อต่างๆ ทำให้เข้าใจความหมายหรือความจริงที่มีอยู่หลายชุด เป็นการศึกษาวิจัยที่ทำให้เห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นแค่ฉากหรือเวทีให้กับปฏิบัติการทางสังคมอื่นๆ

ต่อมาเริ่มมีการศึกษาวิจัยการท่องเที่ยวทางเลือกหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบาง (จุฑามาต ลัมรัตนพันธ์, 2547) โดยให้ความสนใจกับแนวทางการท่องเที่ยวแบบชุมชน ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการผลิตการท่องเที่ยว บริบทของปัญหาการวิจัยมาจากการที่หลวงพระบางได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวไปเป็นการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติแล้ว ผู้คนในชุมชนได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวว่าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตในท้องถิ่น จึงมองหาโอกาสในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยรับเอาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง ในระยะแรกจึงเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดหาหรือผลิตบริการการท่องเที่ยวตามศักยภาพของชุมชนตนเอง

ภายใต้วาทกรรมการพัฒนาอย่างยั่งยืน แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวาง ทั้งในแง่ของการใช้คำพูดเพื่อให้ดูดีและในแง่ของการทดลองปฏิบัติจริง ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2544) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในจังหวัดแม่ฮ่องสอน มุ่งไปที่ชุมชนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ เช่น กะเหรี่ยง ลีซู ลาหู่ ไทใหญ่ และจีนฮ่อ โดยพยายามเชื่อมโยงประเด็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากรแบบพื้นบ้าน ให้เป็นฐานและศักยภาพของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากประเด็นที่ว่าชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านี้ต่างเผชิญกับปัญหาความเป็นชายขอบในกระบวนการพัฒนาของประเทศไทย เมื่อเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นมา คนเหล่านี้ก็กลายเป็นผู้ที่ถูกท่องเที่ยว โดยที่ตนเองไม่มีสิทธิและส่วนร่วมในผลประโยชน์และการจัดการท่องเที่ยวแต่อย่างใด งานวิจัยจึงหยิบเอาประเด็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการทรัพยากร มาเชื่อมโยงกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อสร้างสิทธิ อำนาจ และความเข้มแข็งให้กับชุมชนชาติพันธุ์เหล่านี้ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเกิดการกระจายผลประโยชน์สู่ผู้คนมากขึ้น

บทเรียนเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยว สามารถเห็นได้จากแหล่งท่องเที่ยวที่มีการพัฒนาไปจนถึงจุดที่ใกล้ล้มตัวแล้ว อย่างเช่นกรณีของเชียงใหม่ แนวโน้มของการผลิตด้านการ

ท่องเที่ยวเริ่มที่จะไปสู่การรับเอาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวทางเลือกด้านอื่น ๆ มากขึ้น ประกอบกับพลังผลักดันจากกระแสสิ่งแวดล้อมนิยม ที่โหมกระหน่ำการท่องเที่ยวแบบอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ว่าส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม นครินทร์ ชัยแก้ว (2545) ศึกษาจุดเริ่มต้นและพัฒนาการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ กลับพบว่าถึงแม้จะมีการยอมรับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งบรรดาผู้ผลิตการท่องเที่ยวทั้งหลาย แต่ในทางปฏิบัติแล้วกลับไม่มีการกระทำอย่างแท้จริง ส่วนมากยังคงเน้นการแสวงหากำไรแบบการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์อยู่เหมือนเดิม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เน้นการให้การศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมยังมีการปฏิบัติอยู่น้อย

1.8 การท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรม: การถอดถอนบทเรียนจากบาหลี่

ผู้วิจัยตั้งใจใช้คำว่า “การถอดถอนบทเรียน” ในที่นี้เพราะเป็นคำที่ใช้อยู่ในภาษาลาวและให้ความหมายได้ดีกว่าคำในภาษาไทยที่ใช้กันอยู่หลายคำ หมายถึงการถอดเอาประสบการณ์มาเรียนรู้ ในกรณีนี้ บาหลี่ถือว่าเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เช่นเดียวกับกรณีของหลวงพระบาง ในที่นี้ขอนำเอาแนวคิดที่เรียกว่า Cultural involution มากล่าวถึงพอสังเขป เพราะเห็นว่าเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับการวิจัย แนวคิดนี้ McKean (1973) เป็นผู้เสนอขึ้นมาเพื่อเป็นประเด็นในการถกเถียงในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น เขาศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวในบาหลี่ในช่วงปี 1970-71 โดยเขามองต่างไปจากการศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อวัฒนธรรมของคนท้องถิ่น ที่มักจะพบแต่ผลกระทบในทางลบหรือการทำลายวัฒนธรรมของท้องถิ่น แต่ในกรณีของบาหลี่เขาได้แย้งว่า การท่องเที่ยวส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งของความผูกพันของคนบาหลี่กับวัฒนธรรมคนบาหลี่ เขาได้แสดงให้เห็นว่าคนบาหลี่สามารถรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองเอาไว้ ทั้งๆที่เปิดรับท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ รายได้จากการท่องเที่ยวถูกนำไปใช้ในการฟื้นฟูประเพณีวัฒนธรรมบางอย่างที่กำลังจะเลือนหายไป และขณะเดียวกันก็เป็นการกระตุ้นให้เกิดการสร้างสรรคทางด้านศิลปะขึ้นมาอีกต่างหาก ความรู้สึกของคนบาหลี่ ที่เกิดความภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง ถูกตอกย้ำจากความชื่นชมที่นักท่องเที่ยวมีต่อวัฒนธรรมของพวกเขา ดังนั้นจึงกลายเป็นว่า การท่องเที่ยวเป็นตัวอุปถัมภ์ค้ำชูการอนุรักษ์วัฒนธรรมของชาวบาหลี่ โดยเป็นทั้งแหล่งรายได้และเป็นความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม

ทฤษฎี cultural involution ของ McKean (1973, อ้างใน Picard, 1996) มีเนื้อหาที่เป็นลักษณะของข้อขัดแย้งในตัวเองว่า คนบาหลี่แสวงหาความเป็นสมัยใหม่ ในขณะที่เดียวกันก็พยายามดำรงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง และในการทำดังนั้นคนบาหลี่ต้องใช้เงิน โดยที่นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้นำความเป็นสมัยใหม่ถูกดึงดูดให้มาเที่ยวบาหลี่ จากความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของบาหลี่ ด้วยเหตุนี้คนบาหลี่จึงสามารถเก็บเกี่ยวผลประโยชน์จากความร่ำรวย

ทางด้านวัฒนธรรม เพื่อให้จะได้มาซึ่งความทันสมัย ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงตอบสนองทั้งการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เขาเชื่อต่อไปว่า ด้วยกระบวนการ cultural involution นี้ การสร้างความทันสมัยของสังคมบาห์ลีไม่ได้อยู่บนพื้นฐานของการผลิตทางด้านอุตสาหกรรม ที่มีแนวโน้มในการทำลายโครงสร้างของสังคม แต่อยู่บนพื้นฐานของการผลิตทางด้านวัฒนธรรม นำไปสู่การสร้างสังคมยุคหลังอุตสาหกรรมที่อยู่บนพื้นฐานของการบริการ ด้านการท่องเที่ยว McKean (1973: 35) กล่าวว่า “การบันเทิง การศึกษา และการเอาใจใส่ดูแลผู้มาเยือนจากต่างประเทศนั้น กลับเป็นการสร้างผลตอบแทนในสิ่งที่คนบาห์ลีทำเพื่อที่จะเรียนรู้ ในการทำสิ่งเหล่านี้ให้ดีสำหรับความพึงพอใจของตนเอง นั่นก็คือ การแสดงทางด้านศิลปะและศาสนา งานหัตถกรรมและพิธีกรรมต่างๆ”

ที่เป็นเช่นนี้เพราะการท่องเที่ยวของบาห์ลี เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) ซึ่งต่างไปจากการท่องเที่ยวทางด้านสิ่งแวดล้อม (environmental tourism) เพราะการท่องเที่ยวทางด้านสิ่งแวดล้อมนั้น นักท่องเที่ยวถูกจูงใจด้วยภูมิทัศน์ ในขณะที่นักท่องเที่ยวถูกแยกต่างหากจากการท่องเที่ยว ส่วนการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมนั้น นักท่องเที่ยวถูกดึงดูดให้มาเที่ยวโดยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม ชาวบ้านเป็นเหตุผลหลักของการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวไม่สามารถพัฒนาไปได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในท้องถิ่น เป็นที่ชัดเจนมานานแล้วว่า คนบาห์ลีและวัฒนธรรมบาห์ลีนั้นแนบชิดกับภูมิประเทศแบบภูเขาของเกาะบาห์ลี มากกว่าที่จะมุ่งสู่ทะเล นักวิเคราะห์บางคนถึงกับชี้ไปที่ชายฝั่งทะเลของบาห์ลีที่เต็มไปด้วยแนวปะการังและกระแสน้ำที่แปรปรวนของมหาสมุทรอินเดียที่เป็นอุปสรรคแก่การเดินทางว่าเป็นกำแพงป้องกันบาห์ลีจากการรุกรานจากภายนอก ทำให้บาห์ลียังคงสามารถดำรงไว้ซึ่งความรู้เรื่องของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเองได้ตราบนานทุกวันนี้

McKean ใช้แนวคิดวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นการแสดง (cultural performance) ที่มุ่งไปยังผู้ชมในสามจำพวกคือ เทวะ ชาวบาห์ลี และนักท่องเที่ยว ความเชื่อในการถวายบูชาต่อองค์เทวะที่ศักดิ์สิทธิ์และชาวบาห์ลีเอง ทำให้ผู้แสดงมีความละเมียดละไม ซึ่งในทางกลับกันก็ทำให้มีการชำระไว้ซึ่งคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณี ยิ่งทำให้ได้รับผลตอบแทนทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น ในการแสดงทางวัฒนธรรมของคนบาห์ลีนั้น องค์เทวะไม่ได้ถูกแทนที่ด้วยนักท่องเที่ยว เพียงแต่มีผู้ชมเพิ่มขึ้นมาอีกกลุ่มหนึ่งเท่านั้น สิ่งที่ได้ก็คือ เงินจากนักท่องเที่ยวเป็นค่าตอบแทนให้กับคนบาห์ลีในสิ่งที่พวกเขาต้องแสดงสำหรับตนเองอยู่แล้วโดยปรกติ ทำให้พวกเขาสามารถทุ่มเทให้การแสดงทางวัฒนธรรมดังกล่าวอย่างเต็มที่ สิ่งที่คนบาห์ลีแสดงให้กับนักท่องเที่ยวนั้น กลับช่วยทำให้พวกเขาได้ตระหนักถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง และสร้างความเข้มแข็งให้กับตนเองในสังคมของอินโดนีเซีย

ข้อเสนอของ McKean ย่อมมีผลกระทบตามมาอย่างแน่นอน สิ่งหนึ่งที่แน่ชัดคือ ในบรรดางานศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวนั้น กรณีของบาห์ลี ได้กลายเป็นตัวอย่างของความสำเร็จของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ประสบผลสำเร็จรวมทั้งไปตอกย้ำความเชื่อดังกล่าวของฝ่ายทางการบาห์ลีด้วย ในเชิงทฤษฎีนั้น cultural

involution ทำให้เราก้าวข้ามการมองผลกระทบการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมแบบชั่วคราวข้ามระหว่างการสร้างมลภาวะกับการฟื้นฟูวัฒนธรรม แต่มุ่งไปสู่การวิเคราะห์ที่สามารถทดสอบได้ในเชิงประจักษ์ ประเด็นสำคัญของข้อเสนอของ McKean ก็คือ ความสามารถในการรักษาเส้นแบ่ง (boundary maintenance) ระหว่างสิ่งที่คนบาหลิทำเพื่อตนเองกับสิ่งที่ทำให้กับนักท่องเที่ยว ในขณะที่นักวิชาการอีกจำนวนหนึ่งเห็นในทางตรงกันข้าม โดยมองว่าวัฒนธรรมของคนบาหลิได้กลายเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวไปแล้ว รวมทั้งสร้างความสับสนให้กับคนบาหลิว่อันไหนคือสิ่งที่ทำเพื่อรักษาวัฒนธรรมของตนเอง สิ่งไหนเป็นการแสดงให้กับนักท่องเที่ยว กล่าวคือประเด็นเรื่องความดั้งเดิมของวัฒนธรรมนั่นเอง

ข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวนี้ ไม่ว่าจะเป็เชิงบวกหรือเชิงลบก็แล้วแต่ นั้น นักวิเคราะห์ต่างก็มองความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมเป็นการแลกเปลี่ยนระหว่างนักท่องเที่ยวกับนักท่องเที่ยว หรือระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับคุณค่าทางเศรษฐกิจ นักวิเคราะห์กลุ่มหนึ่งเห็นว่าการแลกเปลี่ยนระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมกับคุณค่าทางเศรษฐกิจนั้นเป็นสิ่งที่นำไปสู่ความหายนะ ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งก็มองว่าการพบกันระหว่างคุณค่าทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางเศรษฐกิจนำไปสู่กระบวนการฟื้นฟูทางด้านวัฒนธรรม ข้อถกเถียงเหล่านี้ล้วนแต่ทำทหายสำหรับการวิจัย ฝ่ายหลังเห็นว่าประเด็นสำคัญอยู่ที่การขีดเส้นระหว่างสิ่งที่ทำขึ้นสำหรับสังคมบาหลิเอง (internal consumption) กับสิ่งที่ทำขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยว (external consumption) หรือการแยกให้เห็นความแตกต่างระหว่างการทำให้ศักดิ์สิทธิ์ (sacred) กับการทำลายความศักดิ์สิทธิ์ (profane) ของวัฒนธรรม ซึ่งคำถามเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวัฒนธรรมยังคงจะดำรงอยู่ต่อไป

บทเรียนของบาหลิอีกประการหนึ่งที่หลงพระบางพยายามจะเอาอย่างก็คือ การเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (living museum) แนวคิดเรื่องพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตชื่อนี้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคอาณานิคมของพวกดัทธิซ์ ที่พบว่าบาหลิเป็นพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิตของอารยธรรมอินเดียและชาวโทยเห็นว่า บาหลิเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอินเดียที่หลงเหลืออยู่ภายหลังการเข้ามาของวัฒนธรรมอิสลาม วัฒนธรรมอินเดียจึงเป็นรากฐานของสังคมบาหลิ และเป็นแรงบันดาลใจของศิลปะและประเพณีของบาหลิ พวกเจ้าหน้าที่อาณานิคมชาวดัทธิซ์ได้มองเห็นคุณค่าตรงนี้ตั้งแต่แรก จึงก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกกันต่อมาภายหลังว่า เป็นกระบวนการสร้างความเป็นวัฒนธรรมบาหลิขึ้น (Balinization) ทำให้คนบาหลิเองเร่งตระหนักในการเห็นความสำคัญของการรักษาความเป็นบาหลิของตนเอง ในท่ามกลางสิ่งแวดล้อมของอิสลาม นำไปสู่การฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและประเพณีของบาหลิ (cultural renaissance) ให้แตกต่างอย่างมีอัตลักษณ์ อันเป็นรากฐานให้การท่องเที่ยวในบาหลิในเวลาต่อมา เมื่อเริ่มมีนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามายังบาหลิ

หลังจากบาหลิถูกผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของอาณานิคมอินเดียตะวันออก ของประเทศเนเธอร์แลนด์ นักท่องเที่ยวกลุ่มแรกก็ได้มาเยือนบาหลิ ถึงแม้ว่าไม่อาจจะระบุแน่ชัดได้ว่าเมื่อใดอาจจะในราวทศวรรษ 1930s เพราะในยุคแรกๆไม่ได้มีการแยกแยะผู้คนที่มาเยือนบาหลิว่ว่าเป็น

นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเพื่อวัตถุประสงค์อย่างอื่น ภาพลักษณ์ของบาหลีกีถูกสร้างขึ้นให้เป็น “ดินแดนแห่งสรวงสวรรค์แห่งสุดท้าย” (the last paradise) หลังจากนั้นภาพลักษณ์ของบาหลีกีในด้านต่างๆก็ถูกสร้างขึ้นและกล่าวถึง ผ่านภาพวาด ภาพถ่าย และงานศิลปะอื่นๆ ตัวอย่างเช่น เกาะแห่งผู้หญิงเปลือยอก (the island of bare breast) ที่ให้ภาพลักษณ์ความสวยงามตามธรรมชาติของหญิงสาวชาวบาหลีกี ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกถ่ายทอดออกสู่ภายนอกโดยพวกศิลปินชาวตะวันตกที่เข้ามายึดเอาบาหลีกีเป็นบ้านของตนเอง ด้วยความหลงใหลในวัฒนธรรมบาหลีกีช่วยขับเน้นภาพลักษณ์ของเกาะบาหลีกีให้เป็นเกาะแห่งศิลปิน

ในเวลาต่อมาบาหลีกีก็กลายเป็นเกาะแห่งเทพยดาและอสุรกาย เมื่อนักมานุษยวิทยาเริ่มเข้ามาศึกษาสังคม-วัฒนธรรมบาหลีกีมากขึ้น รวมทั้ง Margaret Mead นักมานุษยวิทยานามอุโฆษชาวอเมริกัน ทำให้บาหลีกีกลายเป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก เรื่องราวของบาหลีกี ผ่านบันทึกนักท่องเที่ยว ยิ่งเป็นการโหมกระพือชื่อเสียงของบาหลีกีให้ผู้คนอยากมาเยือนมากขึ้น จนมาถึงจุดที่ผู้คนที่มาเยือนกลุ่มหลังๆ เริ่มมองเห็นปัญหาที่จะตามมาของผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมวัฒนธรรมบาหลีกี เริ่มมีการกล่าวถึง “ดินแดนแห่งสรวงสวรรค์ที่หายไป” (the lost paradise) เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ยุคอาณานิคมต่างก็ตระหนักในเรื่องนี้เป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่า พวกดัตช์ต่างก็พยายามปกป้องบาหลีกีจากการรุกรานเข้ามาของพวกเผยแพร่ศาสนาและบรรดาพ่อค้าจากโลกภายนอก เพราะทุกคนต่างก็เห็นตรงกันว่าวัฒนธรรมของบาหลีกี เป็นสมบัติอันล้ำค่าของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของบาหลีกี

เมื่อสิ้นสุดยุคอาณานิคมของดัตช์ บาหลีกีกลายเป็นส่วนหนึ่งของสาธารณรัฐอินโดนีเซีย รัฐบาลหลังยุคอาณานิคมได้สืบทอดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวของบาหลีกี ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การพัฒนาการท่องเที่ยวของบาหลีกีถูกบรรจุเข้าเป็นแผนพัฒนาหลักของประเทศ บาหลีกีถูกกำหนดให้เป็นเสมือนเป็นตู้โชว์ (show window) ของอินโดนีเซีย สำหรับในหมู่ชาวจีนแล้ว บาหลีกีเป็นเสมือนสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ขณะเดียวกัน ความคิดแบบชาตินิยมและท้องถิ่นนิยมก็เริ่มก่อตัวขึ้นในหมู่ชาวบาหลีกีเช่นกัน ผู้บริหารของบาหลีกีได้ดำเนินการให้มีการขจัดภาพลักษณ์ของผู้หญิงบาหลีกีเปลือยอก โดยห้ามเปลือยอกในที่สาธารณะ และห้ามถ่ายภาพผู้หญิงเปลือยอก

เมื่อเข้าสู่ยุคระเบียบใหม่ของซูฮาร์โต มาตรการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนา 5 ปี มุ่งที่จะทำให้อินโดนีเซียไปสู่ความเป็นสมัยใหม่และการพัฒนาทางเศรษฐกิจแบบตะวันตก การท่องเที่ยวบาหลีกีได้รับการบรรจุเป็นวาระสำคัญของแผนพัฒนาชาติอย่างหนีไม่พ้น ภายใต้ที่ปรึกษาทางวิชาการจากธนาคารโลกและบรรดานักวิชาการการพัฒนาของรัฐ นำไปสู่การร่างแผนหลักการพัฒนาการท่องเที่ยวบาหลีกี โดยบริษัทที่ปรึกษาจากประเทศฝรั่งเศส และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากองค์การพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ปัญหาของการร่างแผนหลักของการพัฒนาการท่องเที่ยวบาหลีกีในครั้งนี้คือ บริษัทที่ปรึกษาจากฝรั่งเศสรายนี้ ไม่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับบาหลีกีมาก่อน ในขณะที่ทีมงานก็ไม่มีนักสังคมวิทยาหรือนักมานุษยวิทยาอยู่ด้วย เนื้อหาหลักของกรอบการสร้างแผนพัฒนาการท่องเที่ยวจึงเน้นหนักไป

ทางด้านตลาดเป็นหลัก การพัฒนาการท่องเที่ยวของบาฮิสนับแต่นั้นมาจึงผนวกเข้าเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของอินโดนีเซีย เป็นแหล่งรายได้เงินตราต่างประเทศที่สำคัญ

การพัฒนาการท่องเที่ยวของบาฮิสนำให้เกิดข้อถกเถียงในเรื่องของผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรมของการท่องเที่ยว ในด้านหนึ่ง เป็นการกล่าวถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวในแง่บวก นั่นคือ การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจของประเทศกำลังพัฒนา ในแนวเดียวกับข้อสรุปของการประชุมที่โรม (Krapf, 1963) แนวคิดนี้ได้รับการสนับสนุนจากยูเนสโก ที่ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยทางวัฒนธรรมในด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประกาศว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจ สันติภาพ และความร่วมมือระหว่างชาติต่างๆ พร้อมทั้งเรียกร้องให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย เห็นความสำคัญของการมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และเรียกร้องให้รัฐบาลอนุรักษ์และส่งเสริมมรดกของชาติ แนวคิดดังกล่าวนี้ ยังได้รับการเห็นชอบจากที่ประชุมสหประชาชาติว่าด้วยการค้าและการพัฒนา (UNCTAD, 1967) นำไปสู่การศึกษาและสร้างทฤษฎีในเวลาต่อมาโดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีคือ Alberto Sessa (1970) ที่ได้รับมอบหมายจากยูเนสโกให้ทำการศึกษาในเรื่องนี้ เขาเห็นว่า การท่องเที่ยวมีส่วนอย่างสำคัญในการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมเข้ามามีบทบาทในทางเศรษฐกิจ และในทางกลับกันการท่องเที่ยวก็มีส่วนในการสร้างความซาบซึ้งในวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นสิ่งที่จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวจากประเทศพัฒนาแล้วได้เป็นอย่างดี เพราะวัฒนธรรมและประเพณีของประเทศตนเองได้ถูกกระบวนการกลายเป็นอุตสาหกรรมกลืนกินไปจนเกือบหมดสิ้นแล้ว ในทัศนะนี้ การท่องเที่ยวระหว่างประเทศนำไปสู่การแลกเปลี่ยนทั้งสองทางคือ มูลค่าทางเศรษฐกิจถ่ายเทไปยังประเทศที่รับนักท่องเที่ยว คุณค่าทางวัฒนธรรมถ่ายเทไปให้กับประเทศที่เป็นต้นทางของนักท่องเที่ยว ดังที่ Sessa (1970: 117) กล่าวว่า “วัฒนธรรมและเศรษฐกิจการท่องเที่ยว แทนที่จะเป็นคู่ตรงข้ามกัน สามารถที่จะช่วยเสริมสร้างความได้เปรียบให้แก่กันและกันได้”

ข้อเสนอทางทฤษฎีที่ว่า วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวสามารถสานผลประโยชน์กันได้นี้ มองว่าการท่องเที่ยวในระดับนานาชาติเป็นการปรับอุปทานให้เข้ากับอุปสงค์ กล่าวคือ การเติบโตของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ เกิดจากความต้องการที่เกิดขึ้นในหมู่ประเทศที่พัฒนาแล้ว อันเนื่องมาจากการเติบโตทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอุตสาหกรรม และการกลายเป็นเมือง ทำให้เกิดความต้องการในการเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจมากขึ้น ประกอบกับความสะดวกสบายในการเดินทาง การย่นเวลา และค่าใช้จ่ายลง ทำให้มีเวลาสำหรับการพักผ่อนมากขึ้น (Lanfant, 1980) ในขณะเดียวกัน ถ้าประเทศกำลังพัฒนาต้องการแสวงหาประโยชน์จากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ประเทศเหล่านี้ก็ต้องเสนอผลิตภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวที่เป็นที่ต้องการของนักท่องเที่ยว แนวคิดนี้อยู่บนฐานที่ว่าตลาดที่อุปทานการท่องเที่ยวของประเทศที่รับนักท่องเที่ยว สามารถตอบสนองอุปสงค์ของประเทศที่เป็นต้นทางของนักท่องเที่ยว ความมั่งคั่งจากประเทศที่ร่ำรวยก็จะหลั่งไหลไปยังประเทศที่ยากจนกว่า จนทำให้ความแตกต่างในมาตรฐานการดำเนินชีวิตมีความแตกต่างกันน้อยลง

ในอีกด้านหนึ่ง กลุ่มที่ตั้งคำถามเชิงวิพากษ์ถึงผลกระทบของการท่องเที่ยว กลับเห็นว่า สิ่งที่ธนาคารโลกและองค์การความร่วมมือพัฒนาทั้งหลายเรียกว่า “เครื่องยนต์ของการพัฒนา” นั้น แท้จริงแล้วคือ จักรวรรดินิยมรูปแบบหนึ่ง ที่ทำให้ประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายต้องพึ่งพา ประเทศที่พัฒนาแล้วอยู่ตลอดไป (Nash, 1989) ในขณะที่วัฒนธรรมประเพณีพื้นบ้านถูกทำให้ กลายเป็นสินค้าการท่องเที่ยว หลักฐานเชิงประจักษ์จากงานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยว เริ่มชี้ให้เห็นว่าผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นเป็นการประเมินที่สูงเกินจริง ในขณะที่ผลกระทบทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมถูกกลบเกลาย งานวิจัยจำนวนไม่น้อยเริ่มเห็น ตรงกันว่าการท่องเที่ยวในที่สุดแล้วจะเป็นตัวทำลายการท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวที่ทำ ทำลายฐานทรัพยากรของการท่องเที่ยว จะทำให้การท่องเที่ยวในสถานที่นั้น ๆ อยู่ได้ไม่นาน

ผลกระทบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ต่อการเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและวัฒนธรรม ได้มีการพูดถึงอย่างจริงจังเมื่อสมาคมมานุษยวิทยาอเมริกัน จัดประชุมประจำปี 1974 ในหัวข้อเรื่อง “การท่องเที่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม” นำไปสู่การสร้างวาทกรรมคู่ ตรงข้ามระหว่างการท่องเที่ยวระหว่างประเทศกับสังคมวัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งที่มาจาก ภายนอกกับสิ่งที่อยู่ข้างใน การกำหนดประเด็นปัญหาแบบตายตัวในลักษณะคู่ตรงข้ามเช่นนี้ ทำให้ Picard (1996) เสนอให้มีแนวทางการศึกษาการท่องเที่ยวและผลกระทบ จากมุมมองของ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงตอบสนองซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน (reciprocity) เขาเห็นว่า การมองแบบคู่ตรงข้ามอาจเป็นอุปสรรคในการทำความเข้าใจในกระบวนการและ ประเด็นของการทำให้การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการภายในของสังคม (touristification of society) ซึ่งพิจารณาว่าท่องเที่ยวเกี่ยวกับสังคมเป็นกระบวนการเดียวกัน ไม่ได้แบ่งเป็นคู่ตรง ข้ามเป็นภายนอกและภายใน มโนทัศน์ใหม่นี้มองว่าสังคมกลายเป็นผลผลิตหนึ่งของการท่องเที่ยว ซึ่งเป็นความพยายามอย่างหนึ่งของการแสวงหาสิ่งที่เรียกว่า “การท่องเที่ยวที่ดี” นั้น แสดงนัยของการบอกให้ทราบว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวที่ดี

องค์กรยูเนสโกมีบทบาทอย่างมากในการผลักดันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดย ร่วมมือกับองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization - WTO) ริเริ่มให้ มีการลงนามในธรรมนูญว่าด้วยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Charter of Cultural Tourism) วาทกรรมการท่องเที่ยวที่ดี ทำให้วัฒนธรรมที่เป็นมรดกของท้องถิ่น ถูกนิยามใหม่ให้เป็นมรดก ของชาติ และเป็นมรดกของมนุษยชาติในโลก กลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว (touristic resources) การท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการฟื้นฟูวัฒนธรรม และ สนับสนุนในด้านทุนให้การอนุรักษ์อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม กรณีของบาหลีที่มีคุณลักษณะ ทุกประการของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นกรณีตัวอย่าง งานทาง วิชาการที่ถูกอ้างถึงอยู่เสมอ ในลักษณะของการสนับสนุนแนวคิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ได้แก่ งานวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของ McKean (1989) ที่เสนอแนวคิด “Cultural Involution” ในการกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของบาหลี โดยยืมเอาแนวคิดนี้มาจากงานของ Geertz (1963) อีกทีหนึ่ง McKean กล่าวถึงความย้อนแย้งกันของปรากฏการณ์ว่า “คนบาหลี

ไฝฝืนหาความเป็นทันสมัย ในขณะที่เดียวกันก็ต้องการที่จะรักษาไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อบรรลุเป้าหมายทั้งสองประการ ชาวบาห์ลีจำเป็นต้องมีเงิน นักท่องเที่ยวซึ่งเป็นผู้มีความทันสมัย ถูกดึงดูดให้มาเยือนบาห์ลีเพราะความมั่งคั่งทางวัฒนธรรมของคนบาห์ลี ด้วยเหตุผลดังกล่าวมาทั้งสองประการ นั่นคือการอนุรักษ์วัฒนธรรมและความจำเป็นทางเศรษฐกิจ ชาวบาห์ลีจึงอนุรักษ์และปลูกฝังวัฒนธรรมของตนเองไว้อย่างมั่นคง เพื่อที่จะได้มาซึ่งปัจจัยในการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่”

ด้วยกระบวนการประสานประโยชน์กัน ระหว่างการอนุรักษ์วัฒนธรรมและผลตอบแทนทางเศรษฐกิจนี้ ความเป็นสมัยใหม่ของสังคมบาห์ลีจึงไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่เป็นที่ยอมรับกันดีว่ามักจะนำไปสู่การทำลายโครงสร้างสังคมดั้งเดิม แต่กระบวนการผลิตทางวัฒนธรรม สามารถทำให้บาห์ลีกลายเป็นสังคมหลังอุตสาหกรรมที่อยู่บนฐานของการบริการทางการท่องเที่ยวเป็นหลัก ซึ่งประโยชน์ที่ตามมาก็คือ ทำให้สังคมบาห์ลีเกิดความเข้มแข็งของความสัมพันธ์ทางสังคมแบบดั้งเดิม ที่เป็นเช่นนี้ได้เพราะการท่องเที่ยวของบาห์ลีเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไม่ใช่การท่องเที่ยวทางสิ่งแวดล้อม ในการท่องเที่ยวทางสิ่งแวดล้อม นักท่องเที่ยวได้รับแรงจูงใจจากภูมิทัศน์ทางธรรมชาติ แต่ผู้คนในสถานที่ท่องเที่ยวเป็นสิ่งที่นอกเหนือความสนใจของนักท่องเที่ยว ในทางตรงกันข้าม การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้คนในสังคมตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้าน เป็นเหตุผลหลักของการท่องเที่ยว ซึ่งการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือจากผู้คนในสังคม

ในกรณีของบาห์ลี McKean นิยามวัฒนธรรมว่าหมายถึงการแสดง ที่มีเป้าหมายอยู่ที่เทพยดาทั้งหลาย คนบาห์ลี และนักท่องเที่ยว การเพิ่มนักท่องเที่ยวเข้ามาในฐานะผู้ชม ไม่ได้ทำให้ความสำคัญของการแสดงทางวัฒนธรรมนั้นลดลง ในทางตรงกันข้ามกลับทำให้การแสดงทางวัฒนธรรมมีความละเอียดประณีตมากขึ้น รายได้จากการท่องเที่ยวทำให้การแสดงทางวัฒนธรรมของบาห์ลีได้รับการอนุรักษ์และบำรุงรักษาให้ดียิ่งขึ้น เขายืนยันว่าการแสดงทางวัฒนธรรมของบาห์ลีให้นักท่องเที่ยวชม ช่วยทำให้คนบาห์ลีมีความตระหนักในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับบาห์ลีสังคมอินโดนีเซีย

1.9 กระบวนการทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (Touristification)

ตั้งแต่ตอนต้นทศวรรษ 1980s เป็นต้นมา การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่ใช่เป็นสิ่งที่สร้างความหวาดกลัวให้กับผู้บริหารบาห์ลีอีกต่อไป เห็นได้จากการเปลี่ยนความหมายการพัฒนาการท่องเที่ยวบาห์ลีที่ว่าเป็น “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” (cultural tourism) มาเป็น “วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว” (touristic culture) ในนัยยะของการเป็นกระบวนการของการฟื้นฟูวัฒนธรรมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง การท่องเที่ยวไม่ได้ถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามวัฒนธรรมบาห์ลี แต่เป็นวิถีคิดที่มองวัฒนธรรมสามารถปรับตนเองเข้ากับนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในสายตาของผู้บริหารของบาห์ลีได้กลายเป็นปัจจัยที่นำไปสู่ “การฟื้นฟูวัฒนธรรม” (cultural renaissance) เป็นการตอกย้ำแนวคิดของ McKean ที่ว่า รายได้จากนักท่องเที่ยวไปกระตุ้นให้ชาวบาห์ลีให้ความสนใจใน

วัฒนธรรมประเพณีของตนเอง ความชื่นชมของนักท่องเที่ยวช่วยทำให้ชาวบาหลีสึกใจ
ตระหนักในอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง

Picard (1996) ได้กล่าวถึงกระบวนการดังกล่าวข้างต้นว่า กระบวนการทำให้การ
ท่องเที่ยวกลายเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม (touristification) เป็นการพิจารณาปฏิสัมพันธ์
ระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม โดยแทนที่จะมุ่งมองว่าการท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อ
วัฒนธรรมอย่างไร ซึ่งเป็นทัศนะที่เห็นว่าวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่กระบวนการ
สร้างการท่องเที่ยวให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นการมองว่าการท่องเที่ยวไม่ใช่พลังจาก
ภายนอก แต่เป็นกระบวนการจากภายในที่ไม่ได้แบ่งแยกว่าข้างในและข้างนอก เป็นการลบเส้น
แบ่งระหว่างสิ่งที่เรียกว่าวัฒนธรรมกับสิ่งที่เรียกว่าการท่องเที่ยว หรือสิ่งที่เราเรียกว่าสิ่งที่
เป็นของเขา การท่องเที่ยวไม่ใช่สิ่งที่อยู่นอกเหนือวัฒนธรรม แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการ
สร้างความหมายทางวัฒนธรรม ดังนั้นแทนที่จะถามว่า วัฒนธรรมท้องถิ่นจะสามารถยืดหยุ่นรับ
ผลกระทบจากการท่องเที่ยวได้อย่างไร แนวทางนี้ มุ่งที่จะศึกษาว่าการท่องเที่ยวได้นำไปสู่
กระบวนการผลิตสร้างทางวัฒนธรรมขึ้นมาอย่างไรบ้าง (Picard, 2003: 108) การศึกษา
วิเคราะห์ในแนวนี้ เริ่มจากการศึกษานโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวของบาหลีส ที่พยายาม
ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (cultural tourism) โดยมีจุดมุ่งหมายว่าการพัฒนาการ
ท่องเที่ยวขึ้นต้องไม่ทำให้เกิดการทำลายวัฒนธรรมของชาวบาหลีส มุ่งใช้วัฒนธรรมบาหลีสในการ
ดึงดูดนักท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้เกิดการเสริมสร้างความเข้มแข็งทางด้านวัฒนธรรม
โดยอาศัยรายได้ที่ได้รับมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว

การวิเคราะห์กระบวนการสร้างวัฒนธรรมการท่องเที่ยวนี้ มุ่งที่จะชี้ว่าการท่องเที่ยวมี
ส่วนทำให้เกิดการสร้างความหมายของวัฒนธรรมบาหลีสขึ้นมาใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุค
โลกาภิวัตน์ที่ก่อแรงสะท้อนให้เกิดการสร้างความเป็นท้องถิ่นขึ้นมาตอบโต้ ความเป็นบาหลีส
(Balineseness) ในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้รับความสนใจมากขึ้น ดังนั้นแทนที่จะ
มองว่าการท่องเที่ยวสร้างผลกระทบต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างไร หรือมองว่าผู้ถูกท่องเที่ยวเป็น
ผู้ที่ได้รับผลกระทบอย่างไรอำนาจการต่อรอง มุมมองใหม่พยายามมองว่าคนท้องถิ่นมี
ความสามารถในการทำให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์แก่ตนเองอย่างไร ในกรณีนี้ได้นำไปสู่
กระบวนการสร้างความเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวบาหลีสขึ้นมา (Balinization) สิ่งที่ทำ
ทนายก็คือ ภายใต้กระบวนการปฏิรูป (Reformasi) ที่เกิดขึ้นในอินโดนีเซียภายหลังการหมด
อำนาจของยุคซุฮาร์โตนั้น ชาวบาหลีสจะยืนหยัดที่จะเป็นผู้ควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยว
พร้อมๆกับการส่งเสริมวัฒนธรรมบาหลีสต่อไปอย่างไร

การกระจายอำนาจให้ท้องถิ่นในยุคของการปฏิรูป ทำให้ผู้นำท้องถิ่น ปัญญาชน และ
ชาวบาหลีสได้มีโอกาสพิจารณาตนเองมากขึ้น มีการระดมความคิดและถกเถียงเกี่ยวกับการ
พัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในมุมมองของบาหลีส ผู้คนเริ่มเห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวที่
เน้นด้านการลงทุนขนาดใหญ่ ที่ได้รับการสนับสนุนจากส่วนกลางและนักลงทุนจากต่างประเทศ
นั้น อาจนำไปสู่ผลกระทบต่อคนบาหลีสและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวในระยะยาว การเน้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนมีการพิจารณาในสามด้านคือ นิเวศวิทยา สังคม และวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันยังคำนึงความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจด้วย การพัฒนาการท่องเที่ยวได้มาถึงจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ในขณะที่ปัญหาต่างๆเริ่มปรากฏให้เห็นอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทุ่งนา วิถีชีวิตชาวนา แหล่งอาหาร ในขณะที่คนรุ่นใหม่เริ่มละทิ้งอาชีพการเกษตร ด้านการท่องเที่ยวเองนั้น ถึงแม้ว่าภาพรวมจะเป็นผลดีในเชิงเศรษฐกิจ แต่ก็เกิดปัญหาการกระจายความมั่งคั่ง

การพัฒนาการท่องเที่ยวของบาห์ลี มาถึงจุดที่มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนกระบวนทัศน์ไปสู่การท่องเที่ยวบนฐานของการมีส่วนร่วมของชุมชน (community-based tourism) การสร้างพื้นที่ของการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน นับเป็นสิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากยุคของซูฮาร์โต บทบาทขององค์กรเอกชนได้รับการส่งเสริมมากขึ้น ภาพของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีให้เห็นมากขึ้น ดังเช่น การขยายตัวของโรงแรมแบบบูติค สปา มีการเน้นด้านคุณภาพของการบริการมากขึ้น ในหมู่ผู้นำ ปัญญาชน และชุมชนนักวิชาการได้มีการถกเถียงกันอย่างกว้างขวางถึงอนาคตของบาห์ลีในยุคของการเปลี่ยนผ่าน ถึงแม้ว่าอาจจะเป็นการด่วนเกินไปที่จะสามารถประเมินการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายหลังการปฏิรูป แต่ก็มีความสนใจอย่างถึงปัญหาและความสับสนที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลง อย่างเช่นมีการเรียกร้องให้หยุดการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวเนื่องจากปริมาณของโรงแรมและสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆมีมากเกินไป แต่ในขณะเดียวกันผู้ประกอบการการท่องเที่ยวก็ยังต้องการที่จะสร้างโครงการขนาดใหญ่เหมือนดังยุคก่อน

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญที่มาพร้อมกับการปฏิรูปคือ การให้อำนาจมากขึ้นของบรรดาเขตการปกครองระดับอำเภอ ทำให้ผู้ว่าการเกาะบาห์ลีไม่สามารถควบคุมความเป็นอิสระของบรรดาเขตเหล่านี้ ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวของบาห์ลีในปัจจุบันจึงต้องพิจารณาร่วมกับเงื่อนไขและบริบทของการออกกฎหมายที่ให้อำนาจการปกครองตนเอง (regional autonomy) ที่อาจกลายเป็นดาบสองคม กล่าวคืออาจสร้างความขัดแย้งขึ้นภายในเกาะบาห์ลีเอง เพราะแต่ละเขตก็มีทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่เท่ากัน การแบ่งปันรายได้ให้กับเขตอื่นอย่างเสมอภาคกันอาจกลายเป็นประเด็นความขัดแย้งขึ้นได้ หรืออาจเกิดปัญหาที่บางเขตต้องการให้เกิดโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ขึ้น โดยไม่สนใจเสียงคัดค้านจากสาธารณะ นอกจากนี้ประเด็นเรื่องความมั่นคงปลอดภัยและวิกฤติการความไม่สงบทางการเมือง ยังทำให้บาห์ลีต้องการแยกตัวเองให้แตกต่างไปจากส่วนอื่นๆของอินโดนีเซีย โดยพยายามให้เห็นว่าบาห์ลีนั้นเจริญก้าวหน้าและปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ผู้นำทางความคิดบางคนถึงขั้นเรียกร้องให้อำนาจปกครองพิเศษแก่บาห์ลี โดยอ้างว่าบาห์ลีมีอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและศาสนาของตนเอง และเพื่อสกัดกั้นการอพยพของชาวมุสลิมและคริสเตียนจากเกาะอื่นๆของอินโดนีเซีย มีความพยายามฟื้นฟูกฎหมายตามประเพณี (adat) ขึ้นมาใหม่หลังจากถูกละเลยความสำคัญไปในยุคของซูฮาร์โต ดังนั้นอนาคตของการพัฒนาการท่องเที่ยวของบาห์ลี จึงต้องพิจารณาภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับการปฏิรูป รวมตลอดไปถึงอัตลักษณ์ของบาห์ลีภายใต้รัฐอินโดนีเซียยุคใหม่ด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของประเทศไทย จะเห็นได้ถึงความต่างกันอย่างชัดเจน เพราะการท่องเที่ยวของไทยได้พัฒนาขึ้นมาในลักษณะที่กระจายไปทั่วประเทศ ไม่ได้จำเพาะอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ใดชาติพันธุ์หนึ่งโดยเฉพาะ ส่วนมากก็จะมองในทำนองว่าประเทศไทยทั้งประเทศคือจุดสนใจของนักท่องเที่ยว Cohen (2001) เห็นว่าการท่องเที่ยวของไทยเริ่มเปลี่ยนจากภาพลักษณ์เดิมที่เกี่ยวกับ “exotic” และ “erotic” ไปสู่ภาพลักษณ์ของความน่าทึ่งหรือมหัศจรรย์ (amazing) ด้วยการสร้างภาพลักษณ์ให้มีแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายรูปแบบ มีพัฒนาการที่มีความเป็นตัวของตัวเองได้ และฉีกหนีจากภาพลักษณ์ของความเรีงรมย์ Cohen ซึ่งให้เห็นอย่างชัดเจนว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย ไม่ได้เกิดขึ้นด้วยตนเองอย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นพัฒนาการที่เกิดควบคู่กันไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศโดยรวม ทั้งทางด้านอุตสาหกรรม การเงิน การคมนาคมขนส่ง และภาคบริการ เขาบอกว่าเป็นเรื่องที่ยากและสลับซับซ้อน ที่จะศึกษาผลกระทบที่ตามมาของการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะ เพราะมันเกิดขึ้นในบริบทของการพัฒนาของประเทศโดยรวม เห็นได้ชัดว่าเขาพูดถึงผลกระทบมากกว่าที่จะใช้คำว่า “touristification” เพราะผลกระทบจากการท่องเที่ยวในสังคมไทย มันมีทั้งลักษณะที่สร้างสรรค์และทำลาย โดยสรุปแล้วแนวคิด “touristification” ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวของไทยได้ ประเด็นจึงอยู่ที่ว่าแนวคิดดังกล่าวนี้จะสามารถนำมาใช้กับกรณีของหลวงพระบางได้หรือไม่

เมื่อเปรียบเทียบกับกรณีของมาเลเซียและสิงคโปร์ การท่องเที่ยวของสองประเทศนี้จะ เป็นลักษณะของการเน้นเรื่องของพหุนิยม (pluralism) ที่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศ ต่างกันตรงที่สิงคโปร์นั้น มรดกทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ และสถาปัตยกรรม ได้ถูกกระบวนการกวาดล้าง (cleansing) และทำความสะอาด (sanitizing) สังคมของรัฐบาลที่เข้มแข็ง ทำให้สภาพทางกายภาพของประวัติศาสตร์ของสิงคโปร์ถูกลบหายไปเกือบหมดสิ้น จนทำให้สิงคโปร์ได้รับการกล่าวขานในหนังสือท่องเที่ยวทั่วไปว่าเป็นประเทศที่สะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย จนถูกเยาะหยันในทำนองว่าเป็นสถานที่ที่มีวัฒนธรรมที่ปลอดเชื้อ (antiseptic and culture sterile) แต่รัฐบาลสิงคโปร์ก็มีการผลิตสร้างการท่องเที่ยวของตนเอง ที่แตกต่างจากประเทศอื่นในภูมิภาคนี้ นั่นคือ สิงคโปร์ใช้วิธีการสร้างมรดกวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ในรูปแบบและเนื้อหาที่ใกล้เคียงของเดิม แต่เป็นระเบียบกว่า ยังคงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่ยังคงมีลักษณะของ CMIO (Chinese, Malay, Indian and Others) อยู่เหมือนเดิม สิ่งเหล่านี้ถูกนำเสนอในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ ซึ่งสิงคโปร์ได้ลงทุนอย่างมหาศาลในการสรรสร้างพิพิธภัณฑ์แห่งชาติขึ้นมาถึง 3 แห่งคือ Singapore History Museum ที่เน้นประวัติศาสตร์ของสิงคโปร์โดยเฉพาะ Asian Civilization Museum ที่มุ่งแสดงอารยธรรมของเอเชียและบอกให้รู้ว่าสิงคโปร์เป็นหม้อหลอมของวัฒนธรรมดังกล่าว และ Singapore Art Museum ที่มุ่งแสดงให้เห็นถึงทัศนศิลป์ร่วมสมัยของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เทียบเคียงกับศิลปะทั่วโลก

1.10 คำถามการวิจัย

จากการที่โครงการวิจัยนี้ขึ้นอยู่กับฐานคิดที่ว่า การท่องเที่ยวเป็นพลังของการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของภูมิภาค โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังคงส่งผลอย่างกว้างขวางทางด้านสังคม การเมือง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และภูมิทัศน์ ดังนั้นการวิจัยจึงมุ่งที่จะทำความเข้าใจภูมิทัศน์การท่องเที่ยวด้วยการตอบคำถามที่ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆในภูมิภาคนี้ได้อย่างไร? การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นดังกล่าวได้มีการกระจายผลประโยชน์และต้นทุน ที่แตกต่างกันทางพื้นที่และกลุ่มคนอย่างไร? ภายใต้พลังของโลกาภิวัตน์และวาทกรรมการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้คนในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจะสามารถต่อรอง เพื่อแสวงหาทางเลือกสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนได้อย่างไร? ถึงแม้ว่าคำถามเหล่านี้ มุ่งทำความเข้าใจปัญหาการการท่องเที่ยวกับการพัฒนาในระดับภูมิภาค แต่เพื่อให้การวิจัยสามารถดำเนินการได้ในทางปฏิบัติ คำถามดังกล่าวจึงถูกนำมาสู่การปฏิบัติการจริงของการวิจัยในระดับพื้นที่ที่มีขนาดเล็กลงมา หลวงพระบางจึงถูกเลือกให้เป็นพื้นที่ขนาดเล็กที่เป็นตัวแทนของปัญหาใหญ่ (microcosm) ในระดับภูมิภาค

1.11 การทำวิจัย

ผู้วิจัยเข้าไปในพื้นที่วิจัยแบบนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นเพราะทำวิจัยในหัวเรื่องการท่องเที่ยว แต่เป็นเพราะว่าเป็นวิธีการที่ไม่ยุ่งยาก ไม่มีพิธีการที่รุงรังของระบบราชการ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้รู้สึกผ่อนคลายไปในตัว เพราะทำให้คิดว่าได้ไปเที่ยวไปในตัว นอกจากนี้ การทำตัวเป็นนักท่องเที่ยว ยังทำให้ไม่เป็นที่หวาดระแวงจากผู้ให้ข้อมูล อย่างไรก็ตาม ในโลกของความเป็นจริงการไปทำงานวิจัย ย่อมต่างจากการไปเที่ยวแน่นอน ผู้วิจัยเริ่มวางแผนการวิจัยด้วยการสำรวจหาผู้ที่สามารถเปิดประตู (gatekeepers) ให้ผู้วิจัยสามารถเข้าไปสู่สนามวิจัยได้ ซึ่งต้องมีผู้เปิดประตูให้หลายๆประตูด้วย ทั้งประตูใหญ่และประตูเล็กอีกมากมาย แต่ในที่สุดก็ต้องเริ่มจากประตูใหญ่ที่เป็นประตูแรกก่อน ผู้เปิดประตูแรกของงานวิจัยสนามเป็นนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาของผู้วิจัยเอง เขาเข้าออกหลวงพระบางอยู่เสมอ เนื่องจากองค์กรเอกชนที่เขาทำงานอยู่ด้วย มีพื้นที่ทำงานอยู่ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง และหลวงพระบางก็เป็นจุดที่เริ่มต้นในการเข้าไปทำงานเครือข่ายภาคสนาม ทำให้ได้รู้จักผู้คนที่หลวงพระบางอยู่หลากหลายวงการ ดังนั้น พอถึงช่วงปิดเรียนภาคฤดูร้อนปี พ.ศ. 2550 ผู้วิจัยจึงมีโอกาสดำเนินงานสนามอย่างจริงจัง

เริ่มจากผู้เปิดประตูใหญ่คนแรก ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการถามต่อและขอคำแนะนำให้ไปสู่อุบัติประตูคนต่อไปเรื่อยๆ ในลักษณะที่ภาษาการวิจัยเรียกว่าใช้วิธี “snowball effects” จนกระทั่งถึงผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้เปิดประตูและผู้ให้ข้อมูลหลักของการวิจัยมีทั้งคนไทยที่ทำมาหากินอยู่ในหลวงพระบาง ชาวหลวงพระบาง และลูกศิษย์ที่เป็นชาวหลวงพระบาง ตลอดจนเครือข่ายของคนที่รู้จักของคนเหล่านี้ ได้นำพาผู้วิจัยไปสู่แหล่งข้อมูลที่ต้องการได้ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ในครั้งเดียว แต่ก็ทำให้สามารถทำแผนที่เครือข่ายของแหล่งข้อมูลไว้สำหรับการเข้าหาครั้งต่อไป อนึ่ง แม้ว่าผู้วิจัย

เคยมีประสบการณ์ในการทำงานในประเทศลาวอย่างต่อเนื่องมาก่อนเป็นเวลากว่า 10 ปี แต่ส่วนมากพื้นที่การทำงานอยู่ที่เวียงจันทน์เสียเป็นส่วนใหญ่ ลักษณะการทำงานที่ผ่านมาเป็นการให้คำปรึกษาและฝึกอบรมการวิจัยในฐานะวิทยากร (resource person) เป็นหลัก ไม่ได้ลงมือทำวิจัยเอง

การทำวิจัยข้ามวัฒนธรรม ย่อมมีสิ่งที่ไม่คาดหวังเกิดขึ้นได้เสมอ ถึงแม้ว่าภาษาไม่ได้เป็นอุปสรรคเลย และวัฒนธรรมไทย-ลาวก็มีความใกล้เคียงกันอย่างที่คนไทยทั่วไปมักทึกทักเอาเองเช่นนั้น แต่ผู้วิจัยก็เตรียมตัวสำหรับการเผชิญกับสิ่งไม่คาดคิดไว้ ถึงแม้ว่าไม่ได้มั่นใจในการเป็นผู้สอนนิสิตวิจัยทางสังคมศาสตร์ในระดับบัณฑิต แต่ก็คิดว่าตนเองอยู่ในสถานะที่น่าจะดีกว่านักวิจัยอื่น ๆ จำนวนไม่น้อย ผู้วิจัยได้รับคำเตือนจากบรรดาผู้เปิดประตูที่เป็นคนไทย ที่มีประสบการณ์ในการติดต่อกับลาวว่า คนไทยมักจะมีใจติดเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมลาวอยู่เสมอ ด้วยความล้าพองว่ามีความใกล้ชิดกัน นอกจากนี้การสร้างควมไว้วางใจนับเป็นภาระที่หนักอึ้งแน่นอน ชาวลาวยุคใหม่โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐที่เป็นแหล่งผู้ให้ข้อมูลที่เป็นที่ต้องการจำนวนมาก มักจะไม่ไว้วางใจคนไทยเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ดังนั้นผู้เปิดประตูชาวลาวจึงมีความสำคัญอย่างยิ่ง

โดยภาพรวมของการทำวิจัยสนาม ผู้วิจัยค่อนข้างพอใจกับความร่วมมือที่ผู้วิจัยได้รับจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ปัญหาที่สำคัญที่คาดการณ์ไว้ก่อนแล้วก็คือ การขอข้อมูลจากหน่วยงานรัฐของประเทศลาว ที่มักจะต้องการติดต่อขอความร่วมมืออย่างเป็นทางการในรูปของจดหมายราชการ ผู้วิจัยหลีกเลี่ยงที่จะใช้วิธีการติดต่อที่เป็นทางการ เพราะยุ่งยากทั้งจากต้นทุนและปลายทาง จึงใช้ความสัมพันธ์ส่วนตัวผ่านผู้เปิดประตูดังกล่าวมาข้างต้น แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาการท่องเที่ยวจากทั้งทางด้านการผลิตและการบริโภค ดังนั้นจึงมีผู้กระทำการที่หลากหลายที่เป็นเป้าหมายของการเก็บข้อมูล อันได้แก่ เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้ประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยว ลูกจ้างระดับต่างๆ ชาวบ้านท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์ และนักท่องเที่ยวทั้งจากภูมิภาคและนักท่องเที่ยวนานาชาติ การเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์จึงต้องอาศัยผู้ช่วยนักวิจัย เนื่องจากผู้วิจัยมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาที่ไม่สามารถอยู่ในสนามอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

นอกจากข้อมูลปฐมภูมิแล้วงานวิจัยนี้ ได้อาศัยข้อมูลระดับทุติยภูมิจำนวนมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ระดับบัณฑิตศึกษา ทั้งระดับปริญญาโทและเอกซึ่งมีอยู่จำนวนมาก ถึงแม้ว่างานเหล่านั้นอาจไม่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยตรง แต่ข้อมูลระดับท้องถิ่นที่ผู้วิจัยเก็บรวบรวมไว้ ก็เป็นประโยชน์สำหรับการวิเคราะห์ในและให้ความหมายในการวิจัยครั้งนี้ได้อย่างมาก อันได้แก่ข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยได้อ้างถึงและอ้างอิงงานเหล่านี้ไว้ ส่วนการวิเคราะห์และการให้ความหมายข้อมูลเป็นความรับผิดชอบของผู้วิจัยเอง

แนวทางหลักของการวิจัยนี้คือ การใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ ประยุกต์เอาการศึกษาชาติพันธุ์วรรณนามาใช้ การเก็บข้อมูลจากผู้กระทำทางสังคมใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง แต่มีการสร้างแนวในการสัมภาษณ์เป็นประเด็นคำถาม การเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักในขั้นแรกใช้การแบ่งประเภท ตัวอย่างเช่น นักท่องเที่ยวชาวไทย ชาวตะวันตก ผู้ประกอบการท้องถิ่น นักลงทุนชาวไทย นักลงทุนระหว่างประเทศ เป็นต้น การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมถูกนำมาใช้ในกรณีของรูปแบบการท่องเที่ยว เช่น การซื้อทัวร์ซึ่งข้างร่วมไปกับนักท่องเที่ยวชาวตะวันตก ทำให้มีโอกาสได้พูดคุยกับนักท่องเที่ยวไปด้วย รวมทั้งการเข้าร่วมในพิธีกรรมการตักบาตร และการเฉลิมฉลองงานบุญปีใหม่

กรอบการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยถือเอาคำถามหลักของการวิจัยเป็นเข็มทิศในการวิเคราะห์ และอาศัยการพิจารณาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นประการทางความคิด โดยถอดถอนบทเรียนเชิงประจักษ์จากวรรณกรรมการท่องเที่ยวบนเกาะบาหลีมาเทียบเคียง มีแนวคิดพื้นฐานทางภูมิศาสตร์มนุษย์เป็นหน้าต่าง สำหรับการมองลุดไปสู่งปรากฏการณ์และทำความเข้าใจปัญหา รวมทั้งทฤษฎีทางสังคมแนวหลังสมัยใหม่ หรือที่แคบไปกว่านั้นก็คือ แนวคิดหลังนักท่องเที่ยว

การนำเสนอผลการวิจัยในรูปของรายงานการวิจัย แบ่งเนื้อหาออกเป็น 7 บทด้วยกัน *บทที่สอง* เป็นการนำเสนอภาพมุกกว้างของพัฒนาการการท่องเที่ยวหลวงพระบาง เริ่มจากการทำความเข้าใจเมืองหลวงพระบางจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ จนกระทั่งกลายมาเป็นเมืองมรดกโลก และก่อให้เกิดเป็นเมืองท่องเที่ยวในที่สุด แล้วเริ่มชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่มากับการขยายตัวของการท่องเที่ยว *บทที่สาม* เสนอการวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวผ่านแง่มุมการผลิตการท่องเที่ยว อันได้แก่ การค้นหาสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ การสร้างบริการด้านต่างๆสำหรับนักท่องเที่ยว การลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยว บทบาทของทุนข้ามชาติ รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างขึ้นมาใหม่ของประเพณี วัฒนธรรม และงานศิลปะด้านต่างๆ *บทที่สี่* ประเด็นหลักเป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่ทำให้เกิดความตึงเครียดและอิทธิพลที่เล็ดลอดระหว่างประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของระบอบเก่ากับการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ระบอบใหม่ ที่นำเอาการปฏิรูปทางเศรษฐกิจแบบตลาดมาเป็นกลไกสำคัญ เป็นการวิเคราะห์ในแนวการเมืองเชิงวัฒนธรรม *บทที่ห้า* นำเสนอภาพของการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งความไม่เท่าเทียมที่ปรากฏให้เห็นบนพื้นที่และระหว่างกลุ่มผู้กระทำต่างๆ ตลอดจนการควบคุมและครอบครองพื้นที่ การแทนที่ การไล่ที่ การเหลื่อมทับกันของพื้นที่ และการตัดกันของภูมิทัศน์การท่องเที่ยวกับภูมิทัศน์ท้องถิ่น *บทที่หก* เป็นการศึกษาวิเคราะห์การท่องเที่ยวจากแง่มุมการบริโภคการท่องเที่ยว หรือทัศนะ การให้ความหมาย และการจ้องมองของนักท่องเที่ยวต่อวัตถุการท่องเที่ยวที่แตกต่างหลากหลาย รวมทั้งภาพแทนความจริงเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวที่นั่น *บทที่เจ็ด* นอกเหนือจากการสรุปผลการวิจัย ข้อค้นพบ คำอธิบายและประเด็นการอภิปรายผลแล้ว ยังได้นำเสนอบทสนทนาระหว่างข้อค้นพบในกรณีของหลวงพระบางกับทฤษฎีการท่องเที่ยวในแนวพินิจหลังสมัยใหม่นิยม

บทที่ 2

พัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

ในบทนี้ เบื้องต้นเป็นการนำเสนอความเป็นมาของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง เริ่มจากการทำความเข้าใจกับเมืองหลวงพระบางก่อน ผ่านบันทึกและข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับเมืองหลวงพระบาง แล้วมาเน้นพัฒนาการของการท่องเที่ยว ภายหลังจากได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก กลายเป็นเมืองที่เป็นเป้าหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ประกอบกับกระบวนการเร่งรัดการพัฒนาภายใต้การปฏิรูปตามวาทกรรม “จินตนาการใหม่” การนำเสนอการวิเคราะห์ในบทนี้ใช้ข้อมูลทุติยภูมิและเอกสารของหน่วยงานของรัฐ โดยเฉพาะจากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวกับหลวงพระบางที่มีอยู่จำนวนหนึ่ง สุดท้ายเป็นการนำเสนอสถานการณ์การท่องเที่ยวหลวงพระบางในปัจจุบัน โดยมีสถิติข้อมูล และรายงานต่างๆ ที่แสดงให้เห็นพัฒนาการล่าสุดของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

2.1 รู้จักหลวงพระบางผ่านประวัติศาสตร์โดยย่อ

หลวงพระบางเป็นเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนาน หากวิเคราะห์ตามชื่อแล้วจะเห็นถึงประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของเมืองแห่งนี้ เมืองนี้มีชื่อที่เคยเรียกขานกันหลายชื่อ ได้แก่ “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” “เมืองชวา” “เมืองซัว” “เมืองหลวงพระบาง” “เมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุต ล้านช้างร่มขาว” “เมืองศรีสัตนาคนหุตอุดมรัตนชวาระวัติมหานคร” “เมืองชวาระวัติมหานคร” ชื่อแรกคือ “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็นชื่อแรกที่ถูกพูดถึงในพงศาวดารล้านช้าง (2473) “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็นเมืองฝ้าแฝดโดยเมืองเชียงทองตั้งอยู่บริเวณวัดเชียงทองในปัจจุบันส่วนเชียงตุงตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำดงที่ไหลลงสู่ม่าน้ำโขงห่างจากเชียงทองลงไปทางใต้ ตามตำนานเล่าว่าการตั้งชื่อเมืองนี้ยึดเอาตามการกำหนดหลักหมายหรือหลักเมืองที่ฤาษีได้มาปักไว้ 3 เสา เสาหลักหนึ่งปักไว้ที่เชียงตุงส่วนอีกหลักปักไว้ที่เชียงทอง กษัตริย์องค์สุดท้ายที่ปกครองก่อนที่จะเปลี่ยนชื่อเมืองคือท้าวจันทพานิชซึ่งเป็นพ่อค้ามาจากเวียงจันทน์ ถึงแม้ตำนานจะค่อนข้างเป็นนิทานปรัมปราแต่โยชียูกิ มาซุฮาระ (2546) กล่าวว่ามันสะท้อนให้เห็นว่าหลวงพระบางมีการค้าขายมาตั้งแต่ในอดีต

ชื่อต่อมา “เมืองชวา” หรือออกเสียงในภาษาลาวว่า “ชะวา” บางครั้งเรียกว่า “ซัว” เป็นชื่อที่ถูกเรียกขานกันในสมัยก่อนที่จะมีการเข้ามาของกลุ่มชนชาติไท-ลาวซึ่งอพยพลงมาจากทางตอนใต้ของจีน ตามตำนานกล่าวว่าหลังจากที่ขุนชวาได้ขึ้นปกครองเมืองก็ได้เปลี่ยนชื่อจาก “เมืองเชียงตุง-เชียงทอง” เป็น “เมืองชวา” เป็นที่เชื่อกันว่าขุนชวาเป็นผู้นำของกลุ่มชนเผ่าท้องถิ่นที่ชื่อว่า “ซา” หรือ “ซมู” หรือในภาษาไทยออกเรียกว่า “ซ้า” ประชากรเดิมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้คือกลุ่มชนชาติที่พูด

ภาษาตระกูลออสโตรนีเซียนและมอญ-เขมร (แกรนด์ อีแวนส์, 2549) หลังจากการสถาปนาของชนชาวกลุ่มชนเผ่านี้ได้ปกครองเมืองชวาต่อกันมาถึงสมัยของขุนกันฮาง ในปี พ.ศ. 1300 (สิลา วีระวงส์, 2539) ขุนล่อซึ่งเป็นผู้นำกลุ่มชนชาติไท-ลาวที่อพยพลงมาจากทางตอนเหนือได้เข้ามาตีและยึดครองเมืองชวาจากขุนกันฮาง หลังจากนั้นมาชนชาติไท-ลาวก็ได้เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนแถบนี้มากขึ้นและสร้างวัฒนธรรมของตัวเองขึ้นมาใหม่ครอบคลุมไปบนวัฒนธรรมและความเชื่อของชนพื้นเมือง ความเชื่อเรื่อง “ผีฟ้า” หรือ “ผีแถน” เป็นความเชื่อเรื่องผีที่กลุ่มชนชาติไท-ลาวได้นำติดตัวมาและสร้างขึ้นครอบทับความเชื่อเรื่องผีของกลุ่มชนเผ่าพื้นเมือง ความเชื่อเรื่องผีนี้เป็นอัตลักษณ์สำคัญอย่างหนึ่งของดินแดนแห่งนี้ซึ่งก็คล้าย ๆ กับหลายพื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ต่อมาได้ถูกพัฒนาผสมผสานไปกับพุทธศาสนากลายเป็นวัฒนธรรมหลักของชนชาติลาว พุทธศาสนาได้เข้ามาเผยแพร่อย่างจริงจังในดินแดนนี้ในสมัยของพระเจ้าฟ้างุ้ม ผู้ที่พยายามจะอัญเชิญพระบางจากเมืองพระนครมาประดิษฐานที่นี่ซึ่งเป็นดินแดนที่ถูกครอบครองไปด้วยความเชื่อเรื่องผี แต่ความพยายามในการนำพุทธศาสนาเข้ามาในเมืองนี้ของพระเจ้าฟ้างุ้มก็ไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากถูกต่อต้านจากพวกเสนาอำมาตย์ องค์พระบางจึงต้องถูกประดิษฐานไว้ที่เมืองเวียงคำระหว่างเส้นทางที่จะมายังหลวงพระบางแทน ประมาณหนึ่งร้อยปีต่อมาเมื่อพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นสามารถแทนที่ความเชื่อเรื่องผีได้บ้าง พระบางจึงได้ถูกอัญเชิญมาประดิษฐานอยู่ที่เมืองเชียงตุง-เชียงทองแห่งนี้ แต่ก็ยังไม่สามารถเข้ามายังศูนย์กลางอำนาจในเขตกำแพงพระนครได้ โดยถูกประดิษฐานไว้ที่วัดเชียงกลางซึ่งตั้งอยู่นอกเขตกำแพงพระนคร

ชื่อเมือง “หลวงพระบาง” ถูกตั้งขึ้นในสมัยของพระเจ้าวิสุทธราชซึ่งถือว่าเป็นยุคของความเจริญรุ่งเรืองทางพุทธศาสนาอย่างแท้จริงและสมัยของพระองค์ยังถือเป็นจุดเริ่มต้นของยุคทองของการพัฒนาของหลวงพระบางซึ่งยาวไปจนถึงสมัยของพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช (Evans, 1998) ในประเด็นเรื่องการพัฒนาทางเศรษฐกิจโยชียูกิ มาซุฮาร่า (2546) อธิบายไว้ว่าถึงแม้หลวงพระบางจะไม่ใช่มืองที่มีทางออกสู่ทะเล เพราะภูมิประเทศล้อมรอบไปด้วยภูเขา มีพื้นที่ทางการเกษตรขนาดเล็ก แต่ก็มีศักยภาพทางเศรษฐกิจสามารถพัฒนาเป็นเมืองศูนย์กลางทางการค้าขายได้ เนื่องจากตั้งอยู่บนเส้นทางการค้าภายในทวีปมีแม่น้ำโขงเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญ และเป็นเมืองศูนย์กลางของการรวบรวมสินค้าต่างๆจากพื้นที่โดยรอบและหัวเมืองทางภาคเหนือ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมีผลต่อการพัฒนาในด้านต่างๆรวมถึงพุทธศาสนาด้วย หลังจากที่พระเจ้าวิสุทธราชได้สร้างวัดวิสุทธขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2046–2047 ก็ได้อัญเชิญพระบางมาประดิษฐานอยู่ที่วัดแห่งนี้และตั้งชื่อเมืองขึ้นใหม่ว่า “หลวงพระบาง” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนแห่งนี้เป็นดินแดนสำคัญทางพุทธศาสนา พุทธศาสนาได้กลายมาเป็นแกนหลักในการพัฒนาต่างๆของเมืองไม่ว่าจะเป็นสังคมวัฒนธรรมการเมืองการปกครอง และแน่นอนว่าภูมิทัศน์ของเมืองก็ย่อมมีศาสนวัตถุหรือศาสนสถานทางพุทธศาสนาเป็นภูมิทัศน์หลักซึ่งก็ได้กลายมาเป็น

สินค้าสำคัญของการท่องเที่ยวในยุคปัจจุบัน ในอดีตมีวัดอยู่ในเขตกำแพงเมือง 65 วัด จากการสำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2537 พบว่ายังคงหลงเหลือเพียง 29 วัด

อย่างไรก็ตาม พุทธศาสนาก็ไม่ได้เบียดขับความเชื่อเรื่องผีออกไปจากสังคมลาวได้อย่างแยกกัน อยู่อย่างป็นอื่นอย่างชัดเจน แต่ผสมผสานกันอยู่ในสังคมและวัฒนธรรมลาว ดังนั้นภูมิทัศน์ของพุทธจึงมี “ผี” แทรกอยู่ด้วยเสมอแม้แต่ในชื่อเมืองเช่น “เมืองหลวงพระบางราชธานีศรีสัตนาคนหุต ล้านช้างร่มขาว” ซึ่งเป็นชื่อที่ถูกตั้งขึ้นอย่างเป็นทางการโดยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชก่อนที่จะย้ายเมืองราชธานีจากหลวงพระบางลงไปอยู่เวียงจันทน์ ในชื่อนี้จะเห็นว่ามีความว่า “นาค” ปรากฏอยู่ด้วยอันแสดงถึงการผสมเอา “ผี” เข้ามาอยู่ในสังคมวัฒนธรรมของชนชาติลาว หรือจะเห็นได้จากชื่อ “เมืองศรีสัตนาคนหุตอุดมรัตนชวาละวัติมหานคร” หรือ “เมืองชวาละวัติมหานคร” ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานพระแก้วที่แต่งขึ้นในราวปลายรัชกาลพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช ผู้ได้อัญเชิญพระแก้วมรกตจากเมืองเชียงใหม่ไปประดิษฐานยังหลวงพระบาง ผิดคนสำคัญในวัฒนธรรมลาวหลวงพระบางที่ได้รับการเคารพนับถือสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ “ปู่เยอ ย่าเยอ” ซึ่งชาวเมืองเชื่อว่าเป็นผู้มีบุญคุณที่ได้เสียสละชีวิตตนเองไปช่วยตัดต้นไม้ใหญ่ที่ขึ้นปกคลุมท้องฟ้าทำให้โลกมนุษย์ได้รับแสงสว่าง และกลับคืนมาสู่ความสุขอีกครั้ง ในทุกงานพิธีกรรมสำคัญของเมือง ก็จะมีปู่เยอ-ย่าเยอเข้าร่วมพิธีกรรมเสมอพร้อมกับการเซ่นไหว้บวงสรวงปู่เยอและย่าเยอ เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่มลาว เป็นต้น

2.2 การพัฒนาการท่องเที่ยวในบริบทของการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ GMS จัดว่าเป็นองค์ประกอบหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาภูมิภาค ที่เริ่มขึ้นตั้งแต่ปี 1992 เป็นต้นมา ภายใต้การนำของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ที่ถือว่าเป็นหัวเรือใหญ่ โดยกำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในแผนงานการพัฒนาระยะ 10 ปีของกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนา เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการลดปัญหาความยากจน การอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (ADB, 2005) การพัฒนาการท่องเที่ยวใน GMS เกิดขึ้นในช่วงที่กระแสการท่องเที่ยวถูกวิพากษ์วิจารณ์ในแง่ของผลกระทบต่อด้านสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม และมีการนำเสนอการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้นมา นำไปสู่การมองหารูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกอื่น ๆ ตามมา ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ GMS นั้น ในด้านหนึ่งก็มีความพยายามที่จะเชื่อมโยงไปสู่การจัดปัญหาความยากจน (pro-poor tourism) โดยเน้นไปที่การท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็พุ่งเป้าหมายไปที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่แสวงหาพื้นที่ท่องเที่ยวใหม่ที่ยังบริสุทธิ์และแปลกตา (Rigg and Wittayapak, 2009)

สถานะของการพัฒนาการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ จึงมีลักษณะของความอิทธิพลเหลืออยู่ในตัวเองไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ลักษณะที่เป็นข้อเสนอน่าสนใจประการหนึ่งคือ ของแนวคิด GMS ก็คือการบูรณาการทางพื้นที่ในรูปแบบของการพัฒนาภูมิภาค ดังนั้นขนาดของพื้นที่จึงเป็นมิติหนึ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างของการพัฒนาอันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยว เช่น ความไม่เสมอภาคของการกระจายประโยชน์ที่ได้รับและการแบกรับต้นทุน ซึ่งอาจจะมี ความรุนแรงของปัญหาแตกต่างกันไปตามระดับของพื้นที่ ความสำคัญของการท่องเที่ยวในพื้นที่ GMS มีแนวโน้มที่จะเติบโตอีกมาก เนื่องจากประเทศจีนกำลังจะกลายเป็นประเทศที่ส่งออกนักท่องเที่ยวที่ใหญ่ที่สุดในโลกในปี 2020 ประกอบกับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่ไม่ห่างกันมากนัก จะทำให้พื้นที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงกลายเป็นพื้นที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของนักท่องเที่ยวชาวจีน

ประเทศลาวในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มประเทศ GMS ได้ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก และถือเป็นยุทธศาสตร์ของชาติในการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ดังจะเห็นได้จากเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์เนื่องในโอกาสวันชาติของลาวในวันที่ 2 ธันวาคม 2552 ที่มีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเป็นการเฉพาะว่า ปัจจุบันประเทศลาวมองตนเองว่าเป็นประเทศที่ทำหน้าที่ในการเป็นทางเชื่อมต่อทางพื้นดิน (land-linked) ของประเทศในกลุ่มอาเซียน และอาเซียนบวกสาม (รวมจีน ญี่ปุ่น และเกาหลี) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) สถานเอกอัครราชทูตลาวประจำประเทศไทยกล่าวว่าประเทศลาวได้ทุ่มเทให้กับการพัฒนาการท่องเที่ยวมาเป็นเวลา 19 ปี (1990-2009) โดยกำหนดตนเองว่าเป็น “อัญมณีแห่งแม่น้ำโขง” (Jewel of the Mekong) และ “แผ่นดินของคนใจดี” (land of kindness)

รัฐบาลลาวได้ส่งเสริมให้มีการลงทุนทางด้านการศึกษา ในปัจจุบันขยายให้มีสนามบินนานาชาติรวม 3 แห่งคือ เวียงจันทน์ หลวงพระบาง และปากเซ มีด่านตรวจคนเข้าเมืองทั้งหมด 17 แห่งทั่วประเทศ ในจำนวนนี้มี 13 แห่งที่เปิดให้มีการขอวีซ่า ณ จุดเข้าเมือง (visa on arrival) และได้ทำข้อตกลงไม่ต้องขอวีซ่าสำหรับประเทศในกลุ่มอาเซียนจำนวน 8 ประเทศ รวมทั้งขยายให้ครอบคลุมไปถึงประเทศญี่ปุ่น เกาหลีใต้ สวิตเซอร์แลนด์ และลักเซมเบิร์ก เอกสารยังระบุว่าลาวมีแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทางการ 985 แห่ง จำแนกเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม 253 แห่ง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ 570 แห่ง และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ 162 แห่ง และยังมีแหล่งท่องเที่ยวที่รอการพัฒนาอีกจำนวน 600 แห่ง ขณะนี้มีแหล่งท่องเที่ยวที่เปิดให้มีการดำเนินการเชิงธุรกิจอยู่ 364 แห่ง ในปี 2010 คาดว่าจะมีห้องพักของโรงแรมเพิ่มขึ้นอีก 5000 ห้องในหลวงพระบางและจำปาศักดิ์ ที่ถือเป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของนักท่องเที่ยว

โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงพระบางนั้นถือเป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว ที่ลาวพยายามจะให้ เป็น “Mecca of Southeast Asia” ด้วยความเป็นสถานที่ทางประวัติศาสตร์โลกของยูเนสโกที่ยังคงความมีชีวิตชีวาอยู่ ดังจะเห็นได้ว่า ล่าสุดหลวงพระบางได้รับการลงคะแนนให้เป็นเมืองที่เป็นจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยวนานาชาติเป็นอันดับที่หนึ่งประจำปี 2553 จากการสำรวจความเห็นของนักท่องเที่ยวของ Wanderlust Travel Award ที่ทำการสอบถามนักท่องเที่ยวในระหว่าง เดือน ธันวาคม 2552 ถึง พฤศจิกายน 2552 ในขณะที่ทางใต้ก็มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างวัดภู แหวงจำปาศักดิ์ เป็นจุดศูนย์กลางการท่องเที่ยวทางลาวตอนใต้ ส่วนทางด้านเหนือก็มีทุ่งไหหิน ในแขวงเชียงขวาง เป็นจุดศูนย์กลาง

อาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวของลาวไม่สามารถแยกออกจากยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฐานะของการเป็นกลไกอย่างหนึ่งให้นำพาประเทศให้หลุดพ้นจากความยากจน รัฐบาลลาวจึงมุ่งเน้นนโยบายการท่องเที่ยวที่เน้นการช่วยจัดความยากจน (pro-poor tourism) และการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบชุมชน (community-based tourism development) โดยได้รับการสนับสนุนทางวิชาการจากธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชียในรูปของเงินกู้ เพื่อพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ปรับปรุงถนน นอกจากนี้องค์การความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาของประเทศเนเธอร์แลนด์ (SNV) ยังให้การช่วยเหลือผ่านองค์กรพัฒนาเอกชนในด้านส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ต่างๆ

นอกจากนี้ พัฒนาการท่องเที่ยวของลาวยังไม่อาจแยกพิจารณาได้อย่างอิสระจากการเปลี่ยนแปลงของโลกและภูมิภาค กระแสลมแห่งการปฏิรูปทางเศรษฐกิจที่พัดผ่านจีน เวียดนาม และลาว นำไปสู่นโยบายการเปิดประเทศ นั้นหมายรวมถึงการเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วย ช่วงเวลาของการเปลี่ยนแปลงก็ไม่ต่างกันมากนักในระดับภูมิภาค ลาวเริ่มเปิดรับนักท่องเที่ยวต่างประเทศในช่วงปลายทศวรรษ 1980s ภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ ปี 1992 กลายเป็นปีที่มีความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงในรูปของการพัฒนาระดับภูมิภาคที่เรียกว่า GMS ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในหมู่ประเทศที่เป็นสมาชิก การพัฒนาการท่องเที่ยวของลาวก็อยู่ในบริบทของการประกอบสร้างภูมิภาคเชิงเศรษฐกิจนี้เช่นกัน มีการลงนามในความร่วมมือระหว่างรัฐบาลไทยและลาวว่าด้วยความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งในด้านของการสำรวจแหล่งท่องเที่ยว การวางแผน และการประชาสัมพันธ์ การเรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของรัฐในการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทย บทเรียนเหล่านี้ นับว่ามีอิทธิพลอย่างสูงต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของลาว อย่างไรก็ตาม รัฐบาลลาวก็มีที่ไปที่มาที่ระมัดระวังต่อการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว โดยอ้างถึงความไม่พร้อมทางด้านโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ

06-gms2035c RM

รูป 2.1 แผนที่อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (The Greater Mekong Sub-region – GMS)

ผลสรุปจากการประเมินโครงการกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนานุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง (strategic framework) ในระยะครึ่งทศวรรษของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB, 2007) พบว่าการพัฒนาภายใต้กรอบยุทธศาสตร์การพัฒนานุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง 2002-2012 (GMS-SF) ประสบผลสำเร็จเป็น

อย่างดีในด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางวัตถุ (hardware) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลดอุปสรรคทางกายภาพของพื้นที่ แต่การพัฒนาทางด้านทรัพยากรมนุษย์และสิ่งแวดล้อม (software) ยังต้องเผชิญกับความท้าทายอีกมาก แต่ทางเอทีบีก็ย้ำว่านี่ไม่ใช่สิ่งที่น่าแปลกใจ เพราะแผนยุทธศาสตร์ในระยะแรกนั้นเป็นการเน้นทางด้านโครงสร้างพื้นฐานทางด้านวัตถุอยู่แล้ว และยังหวังว่าในอีก 5 ปีข้างหน้า เมื่อได้รับเอาแผนงานหลักทางด้านสิ่งแวดล้อมมาดำเนินการ ก็จะทำให้การพัฒนาที่เน้นในเรื่องของความร่วมมือทางด้านการลงทุนและการค้า การเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน ความเชี่ยวชาญ การอพยพเคลื่อนย้ายของแรงงาน การป้องกันการค้ำมนุษย์ และการสอดส่องและควบคุมปัญหาโรคติดต่อ ปรากฏผลเป็นรูปธรรมขึ้น การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนุภูมิภาค ถือเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในอีกห้าปีข้างหน้านี้ หนึ่งสาขาความร่วมมือที่ถือเป็นแผนปฏิบัติการ (action plan) ในกรอบความร่วมมือของ GMS มีทั้งหมด 9 ด้านคือ การคมนาคมขนส่ง โทรคมนาคม พลังงาน การค้า การลงทุน เกษตร สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยว และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 5 (1996-2000) อาจถือได้ว่ารัฐบาลลาวเริ่มยอมรับว่าการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบหนึ่งของแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ นั้นหมายถึงการขยายความสัมพันธ์ในระดับนานาชาติอย่างไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ พัฒนาการท่องเที่ยวในลาวหลังจากนั้นเป็นต้นมา จึงไม่สามารถแยกออกจากการแปรผันของภูมิภาคและของโลก ดังตัวอย่างที่ปรากฏตามมามากมายหลัง เช่น การเกิดวิกฤตการเงินของเอเชีย การแพร่ระบาดของโรคซาร์ส และไข้หวัดนก เป็นต้น วิกฤตเหล่านี้ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการการท่องเที่ยวของลาว (มิ่งสรรค์ ขาวสะอาด และคณะ, 2548; 2551) รวมทั้งปัญหาเสถียรภาพทางการเมืองของประเทศในกลุ่มด้วย

ยิ่งไปกว่านั้น การพัฒนาการการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ยังมีส่วนสัมพันธ์กับความพยายามให้เมืองหลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกของ UNESCO ในปี 1995 และมีการรับใบประกาศและเฉลิมฉลองอย่างเป็นทางการในปี 1998 ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่ปรากฏอยู่บนแผนที่ท่องเที่ยวของโลกไปโดยปริยาย รัฐบาลลาวเองก็ตระหนักเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวที่จะตามมาจากการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมของหลวงพระบาง เช่น การฟ้อนรำ ประเพณี การแสดง และศิลปหัตถกรรม ตลอดจนประวัติศาสตร์ของความเป็นชาติในยุคโลกาภิวัตน์

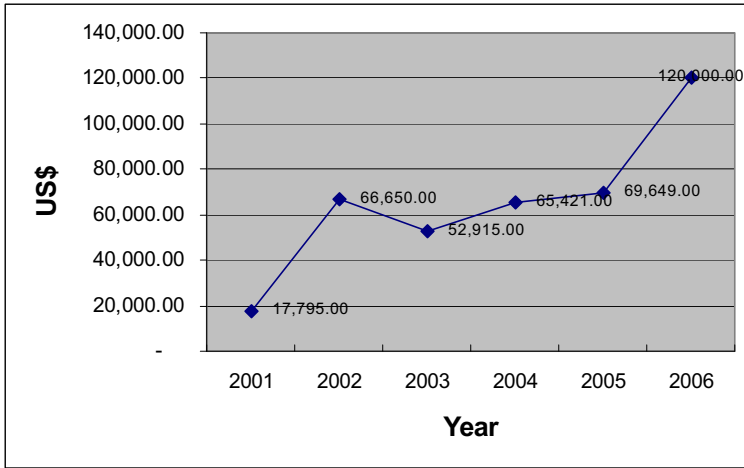
การเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวต่างชาติภายหลังหลวงพระบางได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน จากจำนวน 30,769 คนในปี 1997 เป็น 51,207 คน ในปี 2001 กระบวนการผลิตสินค้าและบริการการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว กระบวนการทำวัฒนธรรมให้เป็น

สินค้าจึงเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในปี 2005 การท่องเที่ยวแห่งชาติลาว (Lao National Tourism Administration – LNTA) ได้ประมาณการว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้เป็นเงินตราต่างประเทศให้กับลาวได้มากกว่า 146 ล้านดอลลาร์ นับเป็นการสร้างรายได้จากเงินตราต่างประเทศเป็นอันดับหนึ่งของประเทศ (LNTA, 2005) โดยในปีดังกล่าวนี้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าลาวมากกว่า 1 ล้านคน นับเป็นครั้งแรกตั้งแต่ลาวเริ่มเปิดประตูรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ในจำนวนนี้กว่าครึ่งหนึ่งของรายได้จากการท่องเที่ยวนี้ได้มาจากการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานมาจากธรรมชาติและวัฒนธรรม (Schipani, 2006)

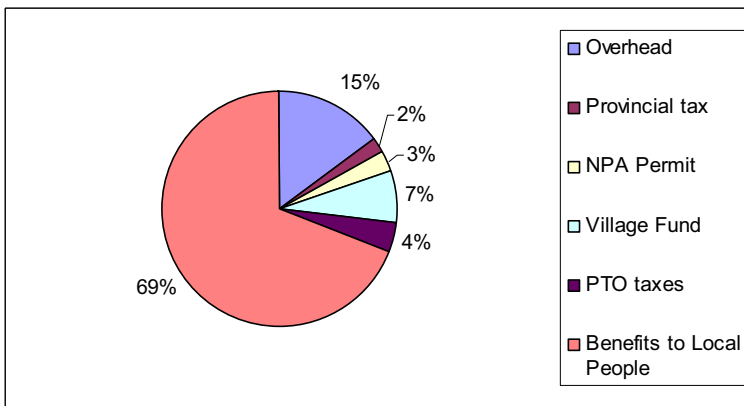
รัฐบาลลาวเริ่มตระหนักแล้วว่า การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้จากเงินตราต่างประเทศได้ด้วยการกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจได้อย่างหลากหลาย ปัจจุบันรัฐบาลลาวจึงได้บรรจุการพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เข้าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การลดความยากจนและการพัฒนา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวที่กำลังดำเนินไปได้ด้วยดี อาจจะเผชิญกับปัญหาการคุกคามจากการพัฒนาเศรษฐกิจจากภาคส่วนอื่นๆ ดังกรณีศึกษาหนึ่งในแขวงหลวงน้ำทา Schipani (2006) ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับการปลูกยางพาราในบริเวณเขตอนุรักษ์น้ำฮา (Nam Ha National Protected Area) แขวงหลวงน้ำทา โดยศึกษาโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอนุรักษ์น้ำฮาซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นพื้นที่มรดกทางธรรมชาติของอาเซียน และถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวกว่าร้อยละ 70 ระบุว่าต้องการไปเที่ยว

จากผลการศึกษาเบื้องต้นพบว่า ในช่วงปี 1998-2004 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนหลวงน้ำทาเพิ่มขึ้นจาก 18,600 เป็น 41,658 คน ในปี 2005 แขวงหลวงน้ำทาได้ต้อนรับนักท่องเที่ยว ถึง 49,000 คน มากกว่าทุกปีที่ผ่านมา นอกจากนี้ยังพบว่าค่าใช้จ่ายโดยเฉลี่ยต่อวันของนักท่องเที่ยวก็เพิ่มขึ้นด้วย จาก 9 ดอลลาร์ต่อวันในปี 2000 เป็น 16 ดอลลาร์ต่อวัน ในปี 2005 การจัดสร้างที่พักนักท่องเที่ยวและร้านอาหารก็เพิ่มมากขึ้นในบริเวณห้าเมืองหลัก โดยเฉพาะที่หลวงน้ำทาและเมืองสิง ประมาณการว่าการท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้ให้กับแขวงได้ถึง 3,152,512 ดอลลาร์ ในปีนั้นกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนมากเป็นการเดินป่าในเขตอนุรักษ์ตามเส้นทางธรรมชาติ และแวะเยี่ยมชมหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ตามเส้นทาง กิจกรรมการท่องเที่ยวเหล่านี้สามารถจ้างงานไกด์ที่เป็นคนในพื้นที่ได้ 138 คน ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านกลุ่มชาติพันธุ์ ในช่วงสองเดือนแรกของปี 2006 นักท่องเที่ยว 979 คน ซึ่งทัวร์ที่เป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่จัดการโดยชุมชน (community-based ecotourism) จำนวน 248 ชุด สร้างรายได้ถึง 33,060 ดอลลาร์ ในจำนวนนี้ร้อยละ 69 เป็นรายได้ที่ตกอยู่กับคนในท้องถิ่น (ตาราง 2.1)

ตาราง 2.1 รายได้ต่อปีจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหลวงน้ำทา 2001-2006

ที่มา: Schipani (2006)

รูป 2.2 การกระจายรายได้จากการให้บริการนำเที่ยวเชิงนิเวศในหลวงน้ำทา ปี 2005

ที่มา: Schipani (2006)

เป็นที่น่าเสียดาย ที่ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนกำลังดำเนินไปได้ด้วยดี ทางรัฐบาลลาวกลับมีการส่งเสริมให้มีการปลูกยางพาราในพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมในบริเวณใกล้เคียงกัน ถึงแม้ว่าพื้นที่ส่งเสริมการปลูกยางพาราจะถูกจำกัดให้อยู่บริเวณสองข้างทางสาย 17A แต่ก็ มีการรुकล้ำเข้าไปในเขตอนุรักษ์น้ำฮาดด้วย ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ปลูกยางที่บริษัทร่วมทุนระหว่างลาวและจีน เมื่อพื้นที่ป่าธรรมชาติถูกแทนที่ด้วยยางพารา พื้นที่เหล่านั้นก็ขาดเสน่ห์ในการดึงดูดนักท่องเที่ยว ทำให้ต้องย้ายเส้นทางเดินป่าท่องเที่ยวไปยังที่อื่น จะเห็นว่าการปลูกยางพาราขัดกับหลักการสำคัญของการจัดการ

พื้นที่อนุรักษ์ ตามคำสั่งนายกรัฐมนตรีและกฎหมายป่าไม้ ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้น เป็นไปตามหลักเกณฑ์ของการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ทุกประการ และเมื่อเปรียบเทียบผลตอบแทนทางเศรษฐกิจก็พบว่าการปลูกยางพาราสร้างผลตอบแทนทางเศรษฐกิจในแง่ของรายได้ต่ำกว่าการท่องเที่ยวถึงร้อยละ 10 ในขณะที่รายได้จากยางพาราอาจจะต้องรออีกหลายปีกว่าจะกรีดยางได้ แต่การท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับแขวงทุกวันในปัจจุบัน ถ้าคาดการณ์จากอัตราการเติบโตของการท่องเที่ยวในปี 2013 ซึ่งเป็นปีที่ยางพาราเริ่มให้น้ำยาง จะพบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวจะสูงกว่ารายได้จากยางพาราถึง 3.8 เท่า ดังนั้น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางแขวงหลวงน้ำทา จะต้องจัดการกำหนดพื้นที่การปลูกยางพาราให้ชัดเจนและไม่รุกร้ำหรือก่อให้เกิดผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3 กำเนิดและพัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

การท่องเที่ยวในหลวงพระบางเริ่มเกิดขึ้นและมีพัฒนาการมาอย่างจริงจัง เมื่อรัฐบาลสปป.ลาวได้เปิดประเทศ หันมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดภายใต้ต้นนโยบายที่รู้จักกันในเวลาต่อมาว่า “จินตนาการใหม่” ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989 เป็นต้นมา ต่อมา มีการเปิดบริษัทท่องเที่ยวที่มีรัฐเป็นผู้ถือหุ้นขึ้นมาดำเนินการ ได้แก่ บริษัท Deithelm Travel, บริษัท Luang Prabang Travel & Tour และบริษัท Inter Tourism เป็นต้น นับได้ว่าเป็นบริษัทการท่องเที่ยวยุคแรกของหลวงพระบางที่ดำเนินกิจการจัดการท่องเที่ยวแบบเป็นกลุ่ม (package tour) ในระยะแรกนี้ยังไม่มียกท่องเที่ยวหรือนักเดินทางอิสระที่เรียกกันว่า “พวกสะพายเป้” (backpacker) อย่างที่พบเห็นกันทั่วไปในปัจจุบัน (ภัทรพงศ์ คงวิจิตร 2543) เพราะรัฐบาลลาวยังมีความระมัดระวังในการเปิดประตูประเทศสู่ตลาดโลก

ท่านคำตันบอกวก่อนปี 1995 หลวงพระบางมีโรงแรมอยู่แค่ 3 แห่งคือ ภูสี ภูวาว และรามมา มีเฮือนพัก (guest house) เพียงแห่งเดียว การประโคมชื่อเสียงของหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก ได้ใช้โอกาสของการแข่งขันกีฬาแห่งชาติปี 1997 ที่จัดขึ้นที่หลวงพระบางเป็นการเผยแพร่การท่องเที่ยวไปด้วย มีการจัดโฮมสเตย์ตามชุมชนต่างๆในเขตเมืองหลวงพระบาง หลังจากนั้นท่านคำตันก็แสดงสถิติการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยว มีการรวบรวมข้อมูลจนถึง 4 เดือนแรกของปี 2008 นับว่าเป็นข้อมูลที่ทันสมัยไม่น้อยทีเดียวในขณะที่เริ่มงานสนามครั้งแรก กล่าวโดยสรุปได้ว่า ณ เวลาของการพูดคุยกันนั้น มีโรงแรมทั้งหมด 23 แห่ง เฮือนพัก 176 หลัง จำนวนห้องพักรวมกัน 2400 ห้อง ซึ่งบอกว่ายังไม่เพียงพอ กับความต้องการของปริมาณนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของหน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการท่องเที่ยว นั้น เห็นว่าควรต้องมีการจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยวให้อยู่ในระดับที่สามารถรองรับได้ เพื่อให้การพัฒนาการท่องเที่ยวมีความยั่งยืน

ปัญหาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวนั้น เมื่อหลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก ได้มีการแบ่งเขตเมืองออกเป็น 3 เขตคือ เขตธุรกิจการค้า เขตที่อยู่อาศัย และเขตสีเขียว ปัจจุบันเขตธุรกิจการค้า อย่างเช่น เฮือนพัก โรงแรม ร้านค้า ได้รุกล้ำเข้าไปยังย่านที่อยู่อาศัย เนื่องจากชาวบ้านได้เอาย่านไปให้ผู้ประกอบการเช่า เพราะมีรายได้ดีกว่า ลำพังตัวเองไม่มีทุนที่จะบูรณะซ่อมแซม ครั้นเมื่อถึงเวลาที่จะแบ่งทรัพย์สินสมบัติเหล่านี้ให้กับลูกหลานก็ทำไม่ได้ เพราะการก่อสร้างและบูรณะซ่อมแซมต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของยูเนสโก ผลกระทบที่ตามมาก็คือ การสืบต่อทางวัฒนธรรมประเพณีถูกบ่อนทำลายลงไป เมื่อไม่มีคณะศรัทธาชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณชุมชนเดิม การอุปถัมภ์พระ วัด และพระพุทธรูปศาสนาทำไม่ได้เหมือนแต่ก่อน ซึ่งปัญหานี้ก็นำมาซึ่งความวิตกกังวลของคณะกรรมการการท่องเที่ยวและมรดกโลก จึงดำริที่จะจัดการประชุมขึ้นหลังงานบุญปีใหม่ผ่านไป

เท่าที่ผ่านมาทางห้องการท่องเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ได้มีการศึกษาถึงความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง พบว่าโครงสร้างพื้นฐานยังไม่เพียงพอ แหล่งท่องเที่ยวยังขาดความพร้อม บุคลากรทางด้านการท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนยังขาดอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านผลกระทบนั้น พบว่าเกิดปัญหาการสูญเสียเอกลักษณ์ที่ดึงดูดใจของเมืองหลวงพระบาง ตัวอย่างเช่น ประเพณีการทำบุญตักบาตร ได้กลายมาเป็นจุดขายการท่องเที่ยว ทำให้วิธีปฏิบัติบางอย่างเปลี่ยนแปลงไป มีการมั่วสุมมั่วชุ้งของและอาหารสำหรับตักบาตรและสังฆทานให้กับนักท่องเที่ยว มีการแย่งยึดกันอย่างไม่เหมาะสม มีเด็กเอาของที่ระลึกใส่ถาดเร่ขาย โดยตามต้อนนักท่องเที่ยว พอสนทนามาถึงตรงนี้ ท่านคำตันได้หยิบข้อเขียนของ Denis Gray จากเว็บไซต์ของ CNN มาให้ดู ที่พูดถึง Mass Tourism Swamp Asia ซึ่งก็มีเรื่องเกี่ยวกับลาวและหลวงพระบางอยู่ด้วย ผู้วิจัยคิดอยู่ในใจว่า ถ้าเจ้าหน้าที่ที่

รับผิดชอบงานด้านการท่องเที่ยวของหลวงพระบางได้ตระหนักถึงเรื่องนี้กันอย่างจริงจัง ก็น่าจะเป็นสิ่งที่ดีสำหรับหลวงพระบาง เมื่อถามว่า ในฐานะที่การท่องเที่ยวมีความสำคัญเพราะทำรายได้ให้กับรัฐจำนวนมหาศาลอย่างนี้ มีผลต่อการทำให้หน่วยงานด้านการท่องเที่ยวได้รับการยอมรับว่ามีความสำคัญ และมีอำนาจมากขึ้นอย่างไรหรือไม่ ท่านคำตอบว่าก็แน่นอน โดยใช้คำว่าได้บุริมสิทธิ และมักได้นั่งหัวโต๊ะในการประชุมกับหน่วยงานอื่น อย่างไรก็ตามหน่วยงานการท่องเที่ยวของลาว (LNTA) ก็ยังขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญอีกมาก ไม่ทันกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยว

ต่อคำถามที่ว่า การที่การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างรวดเร็วเช่นนี้ เพราะหลวงพระบางได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกนั้น ทางการท่องเที่ยวมีการประสานการทำงานหรือพัวพันกับห้องการมรดกโลกอย่างไร ก็ได้รับคำตอบว่ามีการพัวพันกันอย่างใกล้ชิด เพราะมีคณะกรรมการกลางร่วมกัน มีหน่วยงานอื่นๆของรัฐเป็นกรรมการ ซึ่งในหมู่คณะกรรมการก็มีการพูดถึงเรื่องการจัดจำนวนนักท่องเที่ยว ข้อสังเกตของผู้วิจัยในที่นี้คือ เมื่อพูดถึงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่างๆของรัฐในการจัดการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวและเมืองมรดกโลก เรามักจะได้รับคำตอบทำนองเดียวกันว่าการตัดสินใจและความร่วมมือกันเป็นเอกภาพ เพราะเป็นรัฐบาลพรรคเดียว ไม่มีข้อขัดแย้งหรือความเห็นที่แตกต่างกัน เหมือนจะบอกเป็นนัยว่าไม่เหมือนเมืองไทย ที่มีระบบการเมืองต่างไปจากลาว โดยเห็นว่าการเมืองในไทยขัดแย้งกันอยู่ตลอดเวลา ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ที่ค่อนข้างจะเป็นทางการนี้ คงไม่สามารถยืนยันได้ว่า การบริหารจัดการและการปกครองในประเทศลาวไม่มีปัญหาความขัดแย้ง แต่เป็นสิ่งที่ไม่นำมาพูดกันโดยเปิดเผยมากกว่า

ณ จุดนี้ของการสนทนา ได้มีการพูดถึงการดำเนินการที่จะให้เมืองหลวงพระบางมีการบริหารเมืองเป็นแบบเทศบาล เพื่อให้การบริหารจัดการเมืองมรดกโลกและเมืองแห่งการท่องเที่ยวมีความคล่องตัว ผู้วิจัยประมวลความคิดเอาเองว่า น่าจะเป็นรูปแบบเดียวกับเมืองพัทยาของไทย สำหรับความร่วมมือระดับภูมิภาคนั้น มีการพยายามเชื่อมการพัฒนาการท่องเที่ยวระหว่างหลวงพระบาง ฮาลอง เบย์ และบ้านเชียงเป็นสามเหลี่ยมความร่วมมือ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความร่วมมือของบรรดาเมืองห้าเชียงทั้งหลายในภูมิภาคเดียวกันนี้ เห็นได้ชัดว่าความคิดและนโยบายนี้อยู่ในกรอบของการบูรณาการทางเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ตามวาทกรรม GMS ของเอดีบี

เมื่อสอบถามถึงแนวคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community-based tourism) ก็ได้รับการบอกเล่าว่า เริ่มมีการดำเนินการในปี 2005 โดยได้ไปดูงานที่น้ำสา แขวงหลวงน้ำทา ซึ่งมีการท่องเที่ยวแบบชนเผ่า (ethnic tourism) มีการดำเนินการที่เป็นแบบอย่างที่ดีในแง่ของการแบ่งปันผลประโยชน์ให้กับชุมชนท้องถิ่นโดยตรง สำหรับในหลวงพระบางนี้ได้มีส่งเสริมให้ขยายตัวไปตาม

เมืองต่างๆของแขวง ส่วนในเขตเมืองมรดกโลก ก็มีการแบ่งชุมชนต่างๆออกเป็นย่านบ้าน ที่มีความชำนาญในการผลิตเฉพาะด้านต่างๆ เช่น ชุมชนปั้นหม้อ ปั้นพระ ทำแจ้วบอง ข้าวเกรียบ เอ็นมรดก เป็นต้น ความจริงอีกด้านหนึ่งก็คือว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) นั้น องค์การเอกชนอย่างเช่น องค์การส่งเสริมการพัฒนาของประเทศเนเธอร์แลนด์ (SNV) ได้มีการดำเนินการสนับสนุนอย่างเป็นจริงเป็นจังมากกว่าภาครัฐ

ต่อคำถามเกี่ยวกับแนวโน้มในอนาคตของการพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง ท่านคำตันกล่าวว่า การท่องเที่ยวแบบธรรมชาติและผจญภัยจะขยายตัวเพิ่มมากขึ้น เพราะยังมีทรัพยากรที่มีศักยภาพอยู่อีกมาก ตัวอย่างเช่น ที่บ้านบวคควายมีการค้นพบตั้งเจือง มีลักษณะที่คล้ายกับทุ่งไหหิน และที่ปากแซงมีการพบปราสาทหิน ในขณะที่ตัวเมืองมรดกโลกหลวงพระบางจะต้องกำหนดจุดยืนใหม่ (re-position) โดยมีการลงความเห็นกันว่า จะทำหน้าที่เป็นจุดพักนักท่องเที่ยวในการเดินทางเข้า-ออก (arrival and departure point) นั่นก็ต่อเมื่อการท่องเที่ยวในเขตเมืองมรดกโลก เริ่มที่จะพัฒนาไปสู่จุดที่อิ่มตัวแล้ว ปัจจุบันก็ได้มีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆเพิ่มขึ้น ใช้วิธีการให้สัมปทานแก่บริษัทเอกชน มีหลักเกณฑ์ว่า โครงการใดมีการลงทุนที่มีมูลค่าการลงทุน 5 ล้านดอลลาร์ลงมา ทางแขวงมีสิทธิอนุมัติส่งเสริมการลงทุนได้

การพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบางที่ผ่านมา ถือว่าการได้รับประกาศเป็นเมืองมรดกโลก หรือหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลกเป็นหัวขบวนในการพัฒนาให้การท่องเที่ยวขยายตัว ส่วนการเติบโตในวันข้างหน้า นั้น ต้องมีการขยายสนามบินให้สามารถรองรับสายการบินและจำนวนนักเดินทางที่มากขึ้น การขยายทางวิ่งของสนามบินก็อาจต้องมีการศึกษาผลกระทบทางด้านเสียงด้วย ขณะนี้มีการลงทุนสร้างโรงแรมระดับ 5 ดาวอยู่อย่างน้อยอีก 3 สามแห่ง โดยเฉพาะนักลงทุนจากจีนก็เริ่มเข้ามามากขึ้น

การเปิดเส้นทางถนนสาย R3A ที่เชื่อมเส้นทางจากบ่อแก้วถึงคูนหมิง ท่านคำตันเห็นว่าอาจมีผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่จะมาหลวงพระบางอยู่บ้างคือ นักท่องเที่ยวจะไปทางบ่อแก้วและเชียงของมากขึ้น แต่ก็อาจจะเป็นผลดีก็ได้เพราะคงเป็นการยากที่นักท่องเที่ยวจะตัดหลวงพระบางออกจากโปรแกรมการท่องเที่ยวในลาว ในช่วงท้ายของการสนทนา ท่านคำตันเปิดใจว่า ใจจริงแล้วอยากให้หลวงพระบางเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวในระดับบนมากกว่านักท่องเที่ยวจำพวกสะพายเป้

2.4 การเปลี่ยนไปสู่การเป็นเมืองท่องเที่ยวของหลวงพระบาง

ผู้วิจัยได้นำเอาแนวคิดการเปลี่ยนไปสู่การเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว (touristization) ของ Young (1983) มาใช้ในการเฝ้ามองสิ่งที่เกิดขึ้นในหลวงพระบางอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ก็จะทำให้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงในภูมิทัศน์ของเมืองที่เต็มไปด้วยนักท่องเที่ยว (touristscape) ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม จากการสังเกตตั้งแต่ผู้วิจัยเริ่มเดินทางสู่หลวงพระบางโดยสายการบินลาวแอร์ไลน์ เริ่มจากบริเวณที่เช็คอินที่สนามบินนานาชาติเชียงใหม่ ก็มีป้ายโฆษณาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง แมกกาซีนตามที่นั่งบนเครื่องบินก็จะมีเอกสารประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวหลวงพระบางและแผ่นพับของบริษัทการท่องเที่ยวสอดแทรกอยู่ เมื่อถึงสนามบินนานาชาติหลวงพระบาง ก็ให้เห็นภูมิทัศน์นักท่องเที่ยวอยู่ดาษดื่น สิ่งที่สะดุดตาผู้วิจัยเมื่อเดินทางจากสนามบินสู่ตัวเมืองหลวงพระบางก็คือ ป้ายประกาศขนาดใหญ่ของรัฐบาลที่มีรูปของนายไกสอน พมวิหาน อดีตประธานประเทศลาวและรัฐบุรุษคนสำคัญของสปป.ลาว พร้อมกับคำขวัญณรงค์ให้ใช้เงินกีบ เช่น “อยู่เมืองลาว ใช้เงินลาว” หรือ “เงินกีบคือเกียรติและศักดิ์ศรีของคนลาว” นี่นับเป็นการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์อันเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ที่ทำให้เงินดอลลาร์ของสหรัฐอเมริกากลายเป็นสกุลเงินสากล (dollarization) หลวงพระบาง เวียงจันทน์ และเมืองท่องเที่ยวอื่นๆของลาวเป็นสถานที่ไม่กี่แห่งในโลกนี้ที่นักท่องเที่ยวสามารถใช้จ่ายด้วยเงินถึง 3 สกุลเงินคือ กีบ บาท และยูเอสดอลลาร์ นอกเหนือจากบัตรเครดิตที่เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป ใบเสร็จรับเงินของร้านอาหารและร้านค้าจำนวนไม่น้อย จะบอกราคาเป็นเงินทั้งสามสกุลให้ลูกค้าเลือกจ่ายได้ตามแต่สะดวก

รูป 2.4 ป้ายผ้ารณรงค์ให้ใช้เงินก๊ีบ ผลกระทบของ “Dollarization” ในเศรษฐกิจการท่องเที่ยว

การพัฒนาเส้นทางคมนาคมและการติดต่อสื่อสารไม่ว่าจะเป็นทางบก ทางเรือ และทางอากาศ เป็นภาพที่มักพบเห็นอย่างชินตาในเมืองท่องเที่ยว สายการบินต่างๆ เปิดเที่ยวบินจากภูมิภาคเข้ามา หลวงพระบางมากขึ้น ส่วนทางเรือนั้น การเดินทางมาตามลำน้ำโขงจากเชียงของและบ่อแก้วมายังหลวงพระบาง ถือว่าเป็นเส้นทางที่เป็นที่นิยมกันมากทั้งในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ทำให้มีการปรับปรุงท่าเรือโดยสารเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยย้ายท่าเรือสินค้าออกไปจากตัวเมืองหลวงพระบาง สำหรับทางบกนั้นเส้นทางรถยนต์จากเวียงจันทน์สู่หลวงพระบาง ผ่านวังเวียง เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นที่นิยมกันมาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย ส่วนนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกก็มักจะแวะพักที่วังเวียงเพื่อการท่องเที่ยวแบบผจญภัยทางธรรมชาติ

ภูมิทัศน์ทางกายภาพ สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไปสู่การเป็นภูมิตัศนันักท่องเที่ยวน สามารถสังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนในเขตตัวเมืองที่เป็นเขตอนุรักษัมรดกโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเขตบ้านเชียงม่วน บนถนนศรีสว่างวงศ์ ที่เรียกกันในกลุ่มคนท้องถิ่นว่า “บ้านแจ็ก” ซึ่งในอดีตก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แลบนี่เป็นย่านที่ตั้งร้านค้าของชาวจีนและชาวเวียดนาม ที่ย้ายเข้ามาตั้งแต่ยุคอาณานิคม

ฝรั่งเศส ต่อมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1975 ผู้คนเหล่านี้ได้หลบหนีออกนอกประเทศไปหมด คนที่เข้ามาอาศัยอยู่ต่อมาเป็นพวกรัฐกรและทหารฝ่ายปฏิวัติ ที่มาจากหัวเมืองต่างๆ ไม่มีความเชี่ยวชาญด้านการค้าขาย บริเวณเหล่านี้จึงเงียบเหงาซบเซาไป เมื่อหลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อนุรักษ์ เพราะมีบ้านเรือนสถาปัตยกรรมพื้นบ้านของหลวงพระบางและของยุคอาณานิคมอยู่จำนวนมาก บรรดาอาคารบ้านเรือนและตึกแถวยุคอาณานิคมเหล่านี้ ถูกนำไปใช้เป็นร้านอาหาร เรือนพัก และสำนักงานของธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ดำเนินการโดยนักลงทุนจากต่างชาติ เพราะเจ้าของคนท้องถิ่นไม่มีทุนพอที่จะปรับปรุงอาคารตามหลักเกณฑ์ของสำนักงานมรดกโลก จึงเอาบ้านและอาคารร้านค้าให้ชาวต่างชาติเช่าทำธุรกิจด้านการท่องเที่ยว ย่านนี้ในปัจจุบันจึงถูกเรียกขานกันเสียใหม่ว่าเป็น “บ้านฝรั่ง” ดังรูป 2.5 และ 2.6

รูป 2.5 อาคารบ้านเจ๊กในอดีตกลายเป็นบ้านฝรั่งในปัจจุบัน

รูป 2.6 สำนักงานบริษัทการท่องเที่ยวบ้านเชียงม่วน บนถนนศรีสว่างวงศ์

การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางกายภาพนี้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางสังคมวัฒนธรรมตามมาด้วย เพราะผู้คนที่เคยอยู่อาศัยในเขตชุมชนนี้จำนวนหนึ่งได้ย้ายออกไปอยู่นอกเมือง ทำให้โครงสร้างทางสังคมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ประเด็นนี้จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในภายหลัง

ตัวอย่างที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นภูมิทัศน์ทางสังคม-วัฒนธรรมของหลวงพระบางที่ปรับเปลี่ยนไปสู่การเป็นภูมิทัศน์นักท่องเที่ยว นั่นก็คือ การตัดขาดรยามเช้า ผู้วิจัยพอจะทราบมาก่อนว่าเป็นสิ่งที่จะต้องมาดูไม่ว่าจะในฐานะพุทธศาสนิกชนที่ดี นักท่องเที่ยว หรือนักวิจัย ในฐานะชาวพุทธและเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทย การได้เห็นจริยวัตรที่งดงามของพระภิกษุสงฆ์ที่เดินแถวมารับการตัดขาดก็คงทำให้ได้รับความอึ้งอัมโมใจ ในฐานะนักวิจัยเหตุการณ์นี้เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ ในการทำความเข้าใจถึงความเปลี่ยนแปลงที่มาพร้อมกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวที่อ้างว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศหรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้รับฟังมาทั้งในด้านที่เป็นความงดงามของวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ความเลื่อมใสศรัทธา และในด้านที่บอกว่าประเพณีวัฒนธรรมได้กลายเป็นสินค้าการท่องเที่ยวอย่างหนึ่งของหลวงพระบางยุคปัจจุบันไปแล้ว

ในวันที่สองของงานสนามครั้งแรก ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยตื่นแต่เช้าเพื่อไปสังเกตการณ์ประเพณีการตัดขาดเช้าของหลวงพระบาง ผู้ช่วยนักวิจัยอีกคนขอตัวที่จะไม่ไปเพราะเคยเห็นมาหลายครั้งแล้ว พอเราไปถึงก็โดนประกบด้วยแม่ค้าที่หาบของตัดขาดมาขาย จำพวกข้าวเหนียว ข้าวต้มมัด และกล้วยซึ่งยังไม่สุกดีด้วยซ้ำ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการให้เช่าเสื้อรองนั่งขณะรอตัดขาดด้วย

ด้วยความที่อยากลองมีประสบการณ์การตักบาตรที่หลวงพระบาง เราก็เลยตกลงซื้อของตักบาตรอย่าง เร่งรีบ ราคละ 50 บาท โดยไม่ได้ต่อรองเพราะค่อนข้างจะสายแล้ว แล้วจึงรีบเดินไปรอพระ นับเป็นการ เก็บข้อมูลด้วยการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอย่างเคร่งครัด ในจิตใจของผู้วิจัยเองก็รู้สึกอึดอัดไม่น้อย ที่นานๆที่จะได้ปฏิบัติตัวเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีสักครั้ง การมาเก็บข้อมูลสนามครั้งนี้จึงสมประสงค์ใน หลายอย่างไปด้วยกัน ในบทบาทหนึ่งนักวิจัยก็เป็นนักท่องเที่ยวไปด้วย พร้อมกับการจ้างมอง นักท่องเที่ยวและวัดหรือเหตุการณ์สำหรับการจ้างมองของนักท่องเที่ยว ย้อนดูตัวเองไปด้วยใน ความรู้สึกหนึ่งก็เหมือนกับเป็นการแสดงทางวัฒนธรรมเสียมากกว่า แต่ในใจเราก็นึกว่าก็เป็นการทำบุญ เหมือนกัน ถึงแม้ว่าวัตถุประสงค์จริงจะเป็นการเก็บข้อมูลสำหรับงานวิจัยมากกว่า สังเกตได้ว่ามี นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกที่ตั้งใจมาตักบาตรด้วย แต่ขณะเดียวกัน ก็ได้เห็นนักท่องเที่ยวชาย ชาวตะวันตกคนหนึ่งทำท่าล้อเลียนอุ้มบาตรเหมือนพระบิณฑบาต แต่อากัปกริยาล้ายกับการขอทาน ทำให้คิดว่าพวกนักท่องเที่ยวเหล่านี้ก็คงมองออกว่า การตักบาตรของพระสงฆ์ที่หลวงพระบางนี้ เป็นไป เพื่อเป็นสินค้าทางการท่องเที่ยว เพราะลักษณะการมั่วหมะตุ้มของพวกแม่ค้าขายของตักบาตร ดูแล้ว รู้สึกว่าไม่ค่อยงามตานัก ทั้งๆที่พอจะรู้ยู่บ้างแล้วว่า การท่องเที่ยวมักหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทำให้เกิดสิ่ง ที่เรียกว่า “การเอาวัฒนธรรมประเพณีมาทำประโยชน์ทางการค้า” (cultural commodification) แต่ก็ยังอด ที่จะรู้สึกไม่สบายใจไม่ได้ในฐานะชาวพุทธคนหนึ่ง

รูป 2.7 การตักบาตรตอนเช้าตรู่ในหลวงพระบางและการจ้างมองของนักท่องเที่ยว

รูป 2.8 ผู้คนในท้องถนนและนักท่องเที่ยวนั่งรอตักบาตร

ปัญหาดังกล่าวข้างต้นนี้มีเสียงสะท้อนออกมาในวงกว้างมากขึ้น ดังรายงานสั้นๆของ Seth Mydans เรื่อง Tourism saves a city but saps its Buddhist spirit ใน *Bangkok Post* (April 17, 2008) ซึ่งขอยกมากล่าวโดยสรุปดังนี้ ทุกๆเช้าก่อนพระอาทิตย์ขึ้นบนถนนสีสว่างวงศ์ ภูมิทัศน์การท่องเที่ยวอย่างหนึ่งของหลวงพระบางก็คือ แถวของพระภิกษุ สามเณรจำนวนเป็นร้อยๆรูปเดินเรียงรายมาตามถนนเพื่อออกมารับบิณฑบาตรจากบรรดานักท่องเที่ยว รวมทั้งชาวบ้านท้องถิ่นด้วย พร้อมกันนั้นก็จะมีชาวบ้านนำเอาอาหารและขนมหวานสำหรับตักบาตร มาเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการมีประสบการณ์กับวัดพุทธท่องเที่ยวอย่างแนบชิด บางครั้งการแย่งชิงกันเสนอขายสินค้าก็ทำให้เกิดภาพที่ไม่งาม แม้แต่ในสายตาของคนท้องถิ่นเองที่จ้องมองอยู่ด้วยว่า “ยาดซื้อ ยาดขาย” (แย่งกันซื้อ แย่งกันขาย) การได้รับสถานะของเมืองมรดกโลกทำให้หลวงพระบางสามารถรักษาไว้ซึ่งบ้านเรือนและตึกอาคารเก่าๆไว้เป็นวัตถุเพื่อการจ้องมองของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามสำหรับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นสิ่งที่ยากในการที่จะคงไว้ได้เช่นเดิม เมื่อความเป็นเมืองมรดกโลกกลายเป็นจุดขายในการดึงดูดนักท่องเที่ยวจากทั่วโลก แถวของพระภิกษุสามเณรเดินอุ้มบาตรผ่านเรือนแถวของร้านค้าสำหรับนักท่องเที่ยว อย่างเช่น พิซซ่า บาร์ ร้านนวด สปา และร้านกาแฟ อย่างชัดเจน เป็นสองภูมิทัศน์ที่ซ้อนทับกันอยู่ทั้งในเวลาและสถานที่

เจ้าหน้าที่ของยูเนสโกรายหนึ่งบอกว่า นี่อาจจะเป็นช่วงเวลา หลวงพระบางอาจจะถึงจุดอิ่มตัวของความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจของรัฐบาลลาวว่าถ้าพอที่จะจำกัดจำนวนนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่ถ่วงน้ำหนักสำหรับประเทศยากจนที่รายได้จากการ

ท่องเที่ยวเป็นแหล่งที่มาของเงินตราต่างประเทศ ความจริงแล้วทางยูเนสโกเคยกล่าวเตือนไว้ตั้งแต่ปี 1994 แล้วว่า ถ้าไม่มีมาตรการควบคุมการเปลี่ยนแปลง หลวงพระบางก็จะกลายเป็นเมืองท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่ง ที่ป้ายโฆษณาสินค้าจะปรากฏทั่วไปเป็นภูมิทัศน์ของเมือง เสียงรถบัสชนส่งนักท่องเที่ยวที่วิ่งขวักไขว่บนท้องถนนที่แคบ ๆ จะกลบเสียงสวดมนต์ทำวัตรของพระภิกษุสงฆ์ในวัด และคนท้องถิ่นจะกลายเป็นเพียงแค่ผู้แสดงที่มีบทเล่นเพียงเล็กน้อยในสถานที่แสดงทางวัฒนธรรม

ปัจจุบันผู้คนที่เคยอาศัยอยู่บริเวณที่เป็นศูนย์กลางของเมือง ได้ย้ายออกไปอยู่ข้างนอกเมือง เพราะราคาที่ดินและค่าเช่าบ้านที่สูงเป็นสิ่งจูงใจ ที่ทำให้ต้องขายหรือให้เช่าบ้านเรือนแก่กิจการธุรกิจ ทางด้านการท่องเที่ยว เช่น เรือนพัก ร้านอาหาร เป็นต้น วิลาส อินทะเสน หน่อมเมืองหลวงพระบาง วัย 25 ปี ผู้จัดการร้านกาแฟกล่าวว่า “คุณจะไม่ค่อยได้เห็นผู้คนอยู่กันเป็นครอบครัวเหมือนเมื่อก่อนในย่านนี้อีกต่อไป” วิลาสบวชเป็นพระอยู่นานถึง 8 ปี ดังเช่นคนหนุ่มชาวลาวทั่วไป เขาได้ใช้เวลาช่วงบวชเป็นพระในการเตรียมตัวสำหรับงานในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นั่นคือการเรียนภาษาอังกฤษ เขาบอกว่าคนที่ทำงานในร้านอาหารส่วนใหญ่เคยบวชเป็นพระมาก่อน เขายอมรับว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดการสร้างงานและสร้างรายได้จำนวนมาก แต่ก็อดเป็นห่วงไม่ได้ถึงผลกระทบที่เกิดกับวิถีชีวิตที่เขาเคยเติบโตขึ้นมา “ผมกลัวว่าวัฒนธรรมของเราจะค่อยๆ หายไป” เขากล่าวขึ้นในท่ามกลางเสียงอึกทึกของร้านข้างๆ “ตอนนี้พวกบาร์เหล่านี้สามารถเปิดได้ถึงเที่ยงคืน ปรกติเราไม่ทำอย่างนี้กันในลาว”

จุดเด่นที่น่าสนใจของหลวงพระบางไม่ใช่สถาปัตยกรรมอันยิ่งใหญ่อย่างนครวัด Lauren A Rampon อดีตหัวหน้าทีมสถาปนิกและผู้อำนวยการสำนักงานอนุรักษ์วัฒนธรรมชาวฝรั่งเศส ให้ความเห็นว่า บรรดาสถาปัตยกรรมในหลวงพระบางอาจจะดูน่าสนใจ แต่ก็ไม่ได้โดดเด่นเป็นพิเศษ อย่างเช่นบรรดาวัดต่างๆ ก็ธรรมดาๆ ไม่ละเอียดย้อนวิลาศวิไล แต่สิ่งที่เป็นจุดเด่นที่น่าสนใจของหลวงพระบางคือความเป็นองค์กรร่วมของหลวงพระบางทั้งหมดด้วยกัน สภาพแวดล้อมและบรรยากาศโดยรวมของเมือง ชีวิตประจำวันของชาวบ้าน วัด พระภิกษุสงฆ์ ถ้าสิ่งเหล่านี้หายไป ความเป็นหลวงพระบางก็หมดไป ไม่รู้ว่าจะเรียกว่าโชคดีหรือโชคร้ายที่ประวัติศาสตร์ก่อนหน้านี้ที่เต็มไปด้วยสงครามและความขัดแย้ง ทำให้หลวงพระบางถูกหยุดอยู่กับที่และโดดเดี่ยวจากเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทำให้อดีตของหลวงพระบางเหมือนถูกแช่แข็งไว้

แผ่นพับประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว พรรณนาหลวงพระบางว่าเป็น “สถานที่ที่เวลาหยุดอยู่กับที่” นั่นเป็นเพราะความยากจนและลำบากยากแค้นในอดีตทำให้อดีตของหลวงพระบางยังเหลืออยู่ Rampon กล่าวอย่างเย้ยหยันถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในหลวงพระบาง อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เป็นผลสืบเนื่องมาจากการได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกว่า “ข้อขัดแย้งในตัวเองอย่างหนึ่งก็คือว่า

ยูเนสโกประกาศให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ด้วยเหตุผลหนึ่งว่าเพื่อช่วยลดปัญหาความยากจนลง แต่การลดความยากจนดังกล่าว กลับทำให้ลดความเป็นมรดกโลกลงไปด้วย” เขากล่าวต่อไปว่า “ถ้าคุณต้องการรักษาความเป็นมรดกโลกเอาไว้ บางทีคุณอาจจำเป็นต้องรักษาความยากจนเอาไว้ด้วย” ความจริงที่ขัดแย้งกันในตัวเองเช่นนี้ ช่างเป็นสิ่งที่ทำลายหลวงพระบางในช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ ทำให้นึกถึงบทเรียนของบาหลี่ที่กล่าวมาข้างต้นว่า หลวงพระบางจะสามารถถอดถอนบทเรียนจากบาหลี่มาใช้ได้มากน้อยแค่ไหน

2.5 สถานะเมืองมรดกโลกของหลวงพระบางกับการพัฒนาการท่องเที่ยว

ผู้วิจัยมีข้อสงสัยอยู่ประการหนึ่งว่า การที่หลวงพระบางปรากฏอยู่บนแผนที่ท่องเที่ยวโลก จนทำให้นิตยสารไทม์ จัดให้ลาวเป็นประเทศหนึ่งที่น่าเที่ยวที่สุดในโลกนั้น ความเป็นมรดกโลกของหลวงพระบางมีส่วนโดยตรงหรือไม่อย่างไร หรือว่าการท่องเที่ยวบูมทำให้หลวงพระบางได้รับการเสนอให้เป็นเมืองมรดกโลกต่างหาก ผู้วิจัยจึงมุ่งหน้าไปยังสำนักงานมรดกโลกที่ตั้งอยู่ตรงส่วนหัวของเมืองหลวงพระบาง เป็นตึกทรงโคโลเนียลที่ได้ทราบภายหลังว่าเคยเป็นสำนักงานภาษีของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส สภาพของอาคารได้รับการบูรณะเป็นอย่างดี ทาสีเหลืองดูเด่นเป็นสง่าสมเป็นสำนักงานมรดกโลก การติดต่อครั้งแรกได้เพียงแต่การนัดหมายให้มาอีกทีตอนบ่าย ผู้วิจัยจึงใช้เวลาที่รอเดินสำรวจดูอาคารบ้านเรือนไปเรื่อยๆ เมื่อถึงเวลานัดผู้วิจัยก็ได้พบกับหัวหน้าสำนักงานมรดกโลก เธอคือผู้หญิงแกร่งนำหัวหน้าเกรงไม่น้อย เธอออกตัวว่าไม่มีเวลาให้มากนัก ผู้วิจัยพอที่จะเข้าใจว่าเธอคงเผชิญกับการมาสอบถามข้อมูลและการสัมภาษณ์จากนักวิจัยมากมาย แต่หลังจากได้อธิบายและพูดคุยถึงการมาทำงานวิจัยครั้งนี้ ท่าทีของเธอก็ดูผ่อนคลายและจริงจัง งานอนุรักษ์เมืองมรดกโลกคงสร้างความกดดันให้เธอไม่ใช่เล่นทีเดียว เพราะต้องทำความเข้าใจกับผู้คนมากมาย โดยเฉพาะชาวเมืองหลวงพระบางที่ได้รับผลกระทบจากกฎเกณฑ์ของยูเนสโก

รูป 2.9 ห้องกรมรดกโลก

การพูดคุยกับผู้อำนวยการสำนักงานมรดกโลก ทำให้ได้รับความกระจ่างชัดว่า การเป็นเมืองมรดกโลกเกิดขึ้นก่อนการท่องเที่ยว หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการในปี 1998 แต่การท่องเที่ยวขยายตัวอย่างจริงจังในปี 2002 ซึ่งเป็นที่ตระหนักกันดีว่าการขยายตัวอย่างรวดเร็วของการท่องเที่ยวย่อมมีผลต่อการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกอย่างแน่นอน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เธอบอกว่าในช่วงปี 2004-5 เมื่อนักท่องเที่ยวจำพวกสะพายเป้ (backpacker) เริ่มเข้ามาจำนวนมาก เธอเห็นว่าหลวงพระบางน่าจะเน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในขณะที่วังเวียงอาจเป็นสถานที่สำหรับพวก backpacker ที่ชื่นชอบธรรมชาติ แต่ก็มีความเห็นตรงกันว่าทั้งสองแห่งควรคำนึงถึงความยั่งยืน โดยย้ำว่าทางรัฐบาลมุ่งมั่นในเรื่องนี้มาก และชี้ว่าการเป็นรัฐบาลที่มาจากพรรคเดียนนั้นน่าจะทำนโยบายเรื่องนี้ได้อย่างเป็นเอกภาพ (ดีกว่าประเทศที่มีหลายพรรคการเมืองอย่างประเทศไทย – ส่วนนี้เป็นการตีความของผู้วิจัยเองว่า เธอต้องการให้หมายความอย่างนั้นจริงๆ) เป็นที่น่าสังเกตว่า เจ้าหน้าที่รัฐของลาวมักจะตอกย้ำว่าทกรรมสังคมนิยมนี้บ่อยครั้ง เมื่อพูดถึงนโยบายและการดำเนินการของรัฐ ต่างก็มักจะบอกว่ามีความเป็นเอกภาพ แต่ในทางปฏิบัตินั้นยังเป็นที่น่ากังขาอยู่มาก

กฎเกณฑ์เมืองมรดกโลกที่กำหนดโดยยูเนสโก ก่อนข้างมีความเข้มงวด มีการตรวจสอบทุกปี และเมื่อครบสิบปีก็จะมีการประเมินผล การดำเนินการต้องอาศัยความช่วยเหลือจากนานาชาติ โดยเฉพาะจากประเทศฝรั่งเศส สำนักงานมรดกโลกจะรับผิดชอบด้านการจัดการโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่มรดกโลก ส่วนงานทางด้านวัฒนธรรมนั้นเป็นหน้าที่ของกองวัฒนธรรมและข่าวสาร ผลกระทบที่ตามมาทันทีอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวภายหลังการเป็นเมืองมรดกโลกก็คือ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ส่วน

ผลประโยชน์ที่ได้ตามมาก็คือ รายได้จากการเก็บค่าเข้าชม แต่ปัญหาการเก็บค่าเข้าชมที่ซ้ำซ้อนกันนี้ ก็ได้รับเสียงบ่นจากนักท่องเที่ยว ทำให้เคยมีความคิดว่าน่าจะเก็บเพียงแค่ครั้งเดียวแล้วไปได้หลายที่

ประเด็นที่น่าจะเป็นปัญหาเช่นกันก็คือ การทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ในการให้ความร่วมมือกับการจัดการเมืองมรดกโลกตามกฎหมายเกณฑ์ของยูเนสโก คำตอบที่เป็นทางการจากเจ้าหน้าที่ก็คือ ไม่มีปัญหา แต่ในความเป็นจริงแล้ว ผู้วิจัยได้รับข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งกับชาวบ้านปรากฏอยู่เหมือนกัน (Chittaphong Ackhavong, 2008) ดังจะเห็นได้จากการมีโครงการส่งเสริมอาชีพให้กับชาวบ้านด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิถีการดำรงชีวิตดั้งเดิมของชาวบ้าน เช่นการเพาะปลูกตามสองฝั่งแม่น้ำคานและแม่น้ำโขง สำนักงานมรดกโลกให้ความช่วยเหลือชาวบ้านด้วยการแจกเมล็ดพันธุ์พืชให้กับชาวบ้าน คณะกรรมการมรดกโลกจะประกอบด้วยหน่วยงานทุกหน่วย นอกจากนี้ยังมีคณะกรรมการระดับท้องถิ่นเพื่อมรดกโลก ทำหน้าที่กำกับดูแลในระดับล่าง อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่าไม่มีพระสงฆ์เป็นกรรมการอยู่ด้วย ทั้งๆที่มีวัดอยู่ในเขตมรดกโลกจำนวนมาก

ต่อคำถามที่ว่าทำให้คุณค่าระหว่างการเดินทางเป็นเมืองมรดกโลกกับการท่องเที่ยว อันไหนมีคุณค่ามากกว่ากัน คำตอบจากห้องกรมรดกโลกยืนยันว่าต้องให้คุณค่าแก่การเดินทางเป็นเมืองมรดกโลกเป็นหลัก ซึ่งความเห็นนี้แตกต่างไปจากห้องกรการท่องเที่ยวหลวงพระบางที่กล่าวมาข้างต้น โดยมีความเห็นเพิ่มเติมว่าหลวงพระบางควรมุ่งตลาดนักท่องเที่ยวระดับคุณภาพ ด้วยการยกระดับการบริการให้มีราคาสูงขึ้นเพื่อสกัดกั้นนักท่องเที่ยวประเภท backpacker เพราะเห็นว่านักท่องเที่ยวประเภทนี้มีการใช้จ่ายต่ำและไม่ค่อยเห็นคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมมากนัก นอกจากนี้ควรมีการเชื่อมโยงในระดับภูมิภาคกับแหล่งที่หมายการท่องเที่ยวอื่นๆอย่างเช่น นครวัด วัตภู และเว้ เป็นต้น

ในแง่ของการจัดการนั้น เธอเห็นว่าการปรับให้หลวงพระบางเป็นเทศบาล น่าจะทำให้การทำงานร่วมกันกับหลายๆฝ่ายโดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาเมืองมีประสิทธิภาพและเอกภาพมากขึ้น นอกจากนี้บริเวณที่อยู่รอบๆเขตเมืองมรดกโลกก็จำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงและพัฒนาด้วยเช่นกัน โดยมีการดำเนินภายใต้แนวคิดพื้นที่กันชน (buffer zone) ในทำนองเดียวกับการจัดการพื้นที่อนุรักษ์ธรรมชาติอย่างเช่น อุทยานแห่งชาติหรือเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ในกรณีของหลวงพระบางนี้ มีการให้ความสำคัญกับระบบนิเวศลุ่มน้ำคาน ที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติจำนวนมาก ฝ่ายห้องกรมรดกโลกมีการรับรู้ถึงปัญหาการอพยพเข้า-ออกหลวงพระบางในทำนองเดียวกับฝ่ายการท่องเที่ยว กล่าวคือ ผู้คนภายในเมืองมีปัญหาเศรษฐกิจ มีการขายบ้านเรือนทรัพย์สิน เพื่อแบ่งให้ลูกหลาน จึงมีนักลงทุนจากเวียงจันทน์เข้ามาดำเนินธุรกิจมากขึ้น ในขณะที่คนเมืองหลวงพระบางอพยพออกไปอยู่นอก

เมือง ในช่วงปี 1999-2002 มีการอพยพแรงงานจากที่อื่นเข้ามาทำงานในหลวงพระบางจำนวนมาก แต่ในระยะหลังเริ่มมีน้อยลง เพราะพื้นที่รอบนอกมีการพัฒนามากขึ้น

จากการพูดคุยกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงที่อยู่ในวงการปกครองเมืองหลวงพระบาง ได้รับการยืนยันว่าในปี 2010 นี้เมืองหลวงพระบางจะยกฐานะการปกครองเป็นเทศบาลเมืองหลวงพระบาง เพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองอันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว การยกฐานะการปกครองเป็นเทศบาลนั้นมีหลักเกณฑ์ทางด้านจำนวนประชากร รายได้เฉลี่ยของประชาชน รายได้ของเมือง โครงสร้างพื้นฐาน โดยก่อนปี 1975 หลวงพระบางมีการปกครองที่เรียกว่ากำแพงนครหลวงพระบางมาก่อนแล้ว โครงการที่อยู่ในแผนพัฒนาของเมืองได้แก่ เส้นทางคมนาคมที่เชื่อมไปยังเมืองหงสา แขวงไชยะบุรี เชื่อมต่อกับด่านถาวรที่ห้วยโก๋น จังหวัดน่านของประเทศไทย การสร้างเมืองใหม่ฝั่งเมืองจอมเพ็ด การขยายสนามบินนานาชาติหลวงพระบาง ซึ่งจะต้องมีการอพยพและเวนคืนที่ดินจากชาวบ้านจำนวน 400 ครัวเรือน

ในส่วนของยุทธศาสตร์ของแขวงนั้น ก็ยังเน้นด้านการท่องเที่ยว การเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมไปยังประเทศจีน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่วนการดำเนินการที่ต่อเนื่องจากการเป็นเมืองมรดกโลกนั้น เดิมทีเริ่มทางด้านวัตถุ อาคารบ้านเรือน สิ่งก่อสร้างเชิงสถาปัตยกรรมก่อน ต่อมาก็ให้ความสำคัญกับทางด้านมนุษย์และด้านจิตใจ เช่นประเพณี วัฒนธรรม อาหาร สิ่งทอ ศิลปะหัตถกรรม การจักสาน และการสร้างสรรค์งานศิลปะอื่นๆ เป็นต้น

2.6 สรุป

พัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง ที่ได้กล่าวถึงพอสังเขปในบทนี้ บอกให้ทราบว่ามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแยกไม่ออกจากความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี และวัฒนธรรมของหลวงพระบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่เป็นเสมือนต้นธารของการพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบางก็คือ การรับการประกาศสถานะเป็นเมืองมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก และที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลลาวที่ดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจไปสู่ระบบตลาด ตามกระแสของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองโลกยุคหลังสงครามเย็น ประกอบกับการพัฒนาในระดับภูมิภาคที่เกิดการบูรณาการทางเศรษฐกิจ ที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันของประเทศในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่เป็นที่รู้จักกันในนามของ อนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในแผนงานหลักของการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อขจัดปัญหาความยากจน ในระดับของแนวคิดการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้จึงเน้นไปที่การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เอื้อประโยชน์ให้กับคนยากจน (pro-poor tourism) และการท่องเที่ยวที่เน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม (community-based tourism) อย่างไรก็ตาม

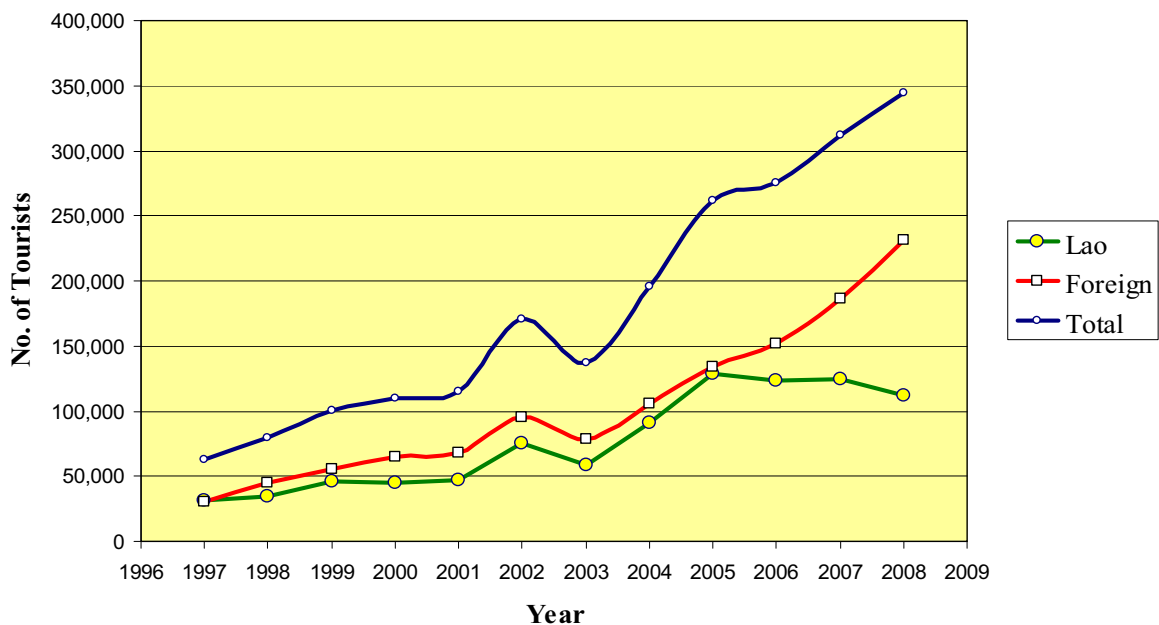
แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศดังกล่าวนี้ ก็ยังดำเนินการอยู่ภายใต้กรอบการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรี
นิยมใหม่ ที่มีธนาคารพัฒนาแห่งเอเชียเป็นต้นคิดในการสร้างวาทกรรมการพัฒนาอนุภูมิภาค โดยมีพลัง
มหาศาลของทุนที่พยายามก้าวข้ามอุปสรรคทางด้านพื้นที่เพื่อการสะสมทุนที่ยืดหยุ่นมากขึ้น ผลที่
เกิดขึ้นในพื้นที่ระดับท้องถิ่นจึงปรากฏภาพของการพัฒนาที่มีความขัดกันอยู่ในตัว ระหว่างการอนุรักษ์
วัฒนธรรมกับการแสวงหาค่าเช่าทางเศรษฐกิจ ดังเห็นได้จากการทำให้ประเพณีการทำบุญตักบาตร
กลายเป็นสินค้าและบริการการท่องเที่ยว การเบียดขับสกุลเงินท้องถิ่นไปจากพื้นที่ทางเศรษฐกิจ รวมทั้ง
การพัฒนาที่ไม่เสมอภาคกันในด้านต่าง ๆ ซึ่งจะได้มีการอภิปรายถึงในรายละเอียดในบทหลัง

บทที่ 3

กระบวนการผลิตสร้างการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

บทนี้เป็นการนำเสนอการพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง จากมุมมองทางด้านการผลิต (production of tourism) เป็นการวิเคราะห์กระบวนการขยายตัวของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดขึ้นของสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการเกิดสถานบริการการท่องเที่ยว โรงแรม เรือนพัก ร้านอาหาร บาร์ งานแสดง ประเพณี และงานบุญต่างๆ ตลอดจนการผลิตทางด้านการท่องเที่ยวโดยภาครัฐ บริษัทข้ามชาติ และการลงทุน และการสร้างภาพลักษณ์ รวมทั้งการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ของประเพณีและวัฒนธรรม (reinvention of traditions) เพื่อสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว ในบทนี้จะพยายามเชื่อมโยงการเป็นเมืองมรดกโลกกับการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งบริบททางด้านเศรษฐกิจ-การเมืองของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจแบบจินตนาการใหม่

Number of Tourists Arrivals to Luang Pra Bang 1997-2008

รูป 3.1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวหลวงพระบางตั้งแต่ปี 1997-2008

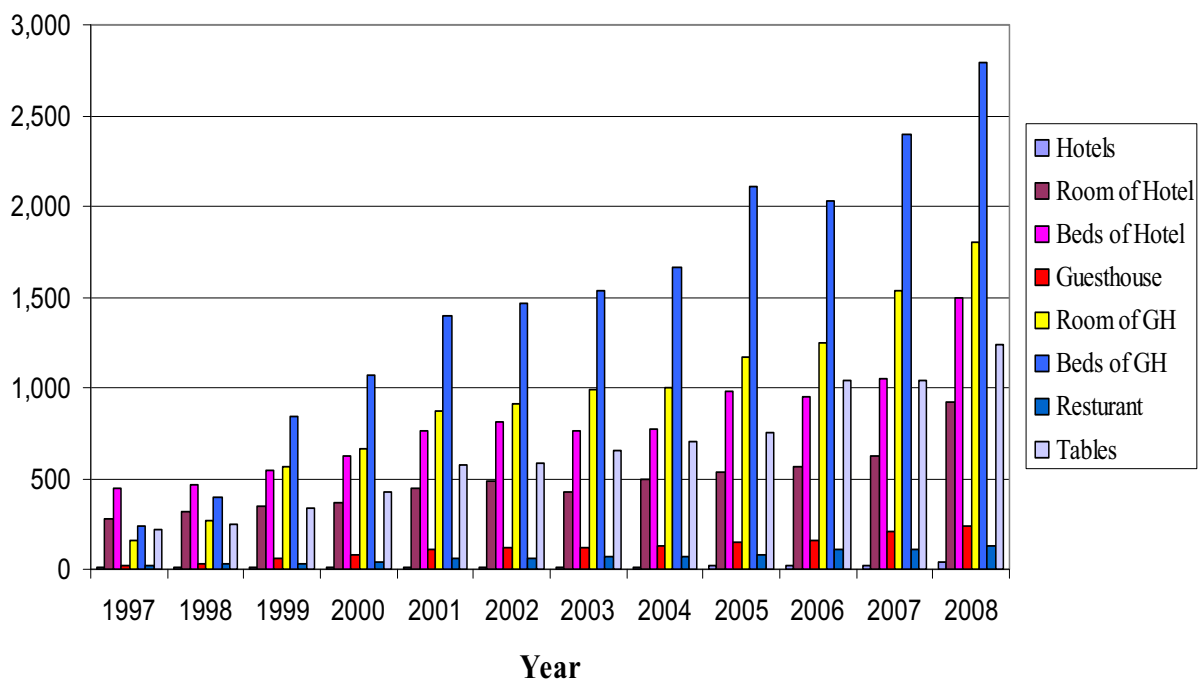
ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง (2009)

การเติบโตของการท่องเที่ยวในหลวงพระบางมองเห็นได้ชัดเจนจากจำนวนนักท่องเที่ยวโดยรวม

ที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องจาก 62,348 คน ในปี 1997 เป็น 344,033 คน ในปี 2008 (ภาพ 3.1 และสถิติในภาคผนวก) มีเพียงปีเดียวที่จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงจากปีก่อนหน้านั้นเล็กน้อย คือ ในปี 2003 เนื่องจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคซาร์ส แต่หลังจากนั้นจำนวนนักท่องเที่ยวในหลวงพระบางก็เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

การเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องนี้เป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าจะต้องมีการผลิตสร้างการท่องเที่ยวขึ้นอย่างต่อเนื่องเช่นกัน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวเหล่านี้ ดังจะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของโรงแรม เรือนพัก ร้านอาหารหรือที่ในลาวเรียกว่าร้านกินดื่ม สถิติการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงแรม เรือนพัก จำนวนห้อง และร้านอาหารตั้งแต่ปี 1997-2008 จะเห็นว่าเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่นจำนวนโรงแรมเพิ่มจาก 10 แห่งเป็น 36 แห่ง ที่เพิ่มอย่างมากก็คือ เรือนพัก ที่เพิ่มจากเพียง 19 แห่งในปี 1997 เป็น 236 แห่งในปี 2008 และมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้น (ภาพ 3.2)

Number of the Room, Hotels, Guesthouses 1997 - 2008

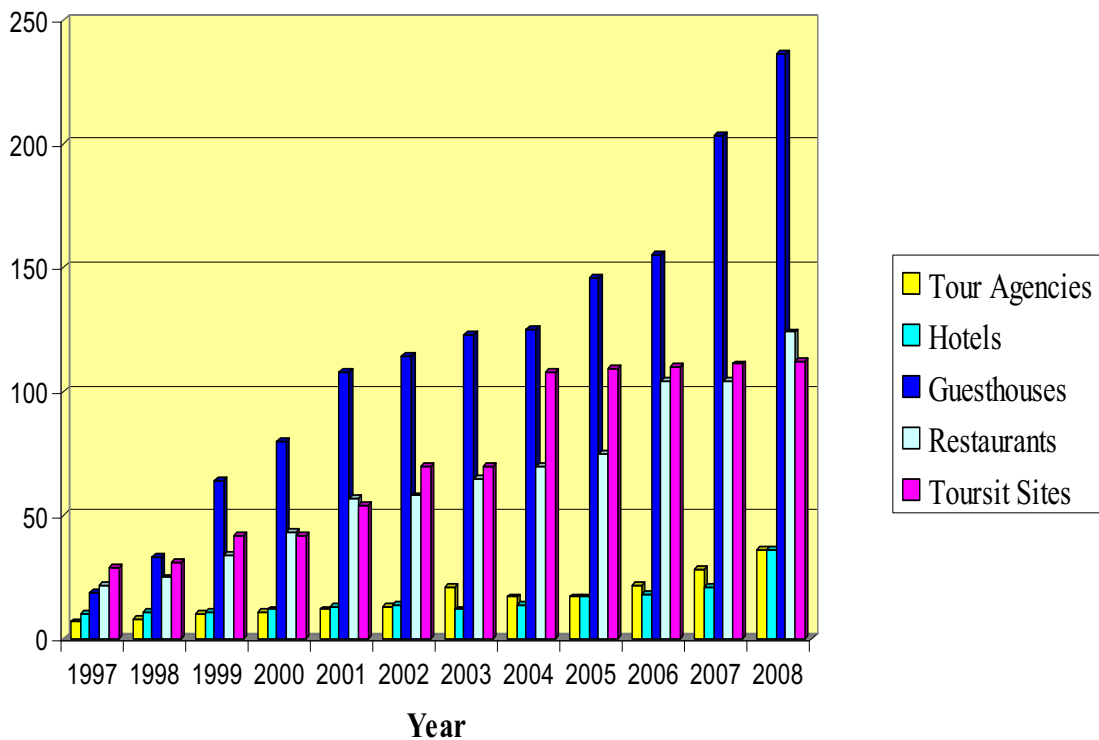
รูป 3.2 โรงแรม เรือนพัก จำนวนห้อง จำนวนเตียง และร้านอาหารและจำนวนโต๊ะ

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง (2009)

ในทำนองเดียวกัน ก็จะพบว่าบริษัทที่ทำธุรกิจเป็นสำนักงานตัวแทนการท่องเที่ยวก็เพิ่มจำนวนขึ้นเช่นกัน โดยพบว่าเพิ่มจากเพียง 7 แห่งในปี 1997 เป็น 36 แห่งในปี 2008 เช่นเดียวกันกับสถานที่

ท่องเที่ยว ก็มีการเปิดใหม่และพัฒนาขึ้นมาใหม่เช่นเดียวกัน ทั้งในเขตเมืองหลวงพระบางและเมืองอื่นใน
แขวงหลวงพระบาง ดังข้อมูลรายละเอียดในภาพและตาราง

Number of Tour Agencies, Hotels, Guesthouses and Restaurants

รูป 3.3 สำนักงานธุรกิจการท่องเที่ยวและสถานที่ท่องเที่ยว

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

ถ้าพิจารณาเฉพาะเมืองหลวงพระบาง จะพบว่าแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะเป็นประเภท
วัฒนธรรม อันได้แก่วัดวาอาราม ตลาดดารา ตลาดโพสี บ้านผานม บ้านเชียงเหล็ก ต้าสาด จากตาราง
จะเห็นว่าระบุจำนวน 22 แห่ง ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีทั้งหมด 7 แห่ง ได้แก่ แก้งนูน น้ำตก
ตาดนาเด้อย น้ำตกตาดกวาสี น้ำตกตาดสั้ เขื่อนไฟฟ้าน้ำคง ทางเดินธรรมชาติ และน้ำตกตาดทอง
แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ระบุไว้ว่ามี 2 แห่งคือ พิพิธภัณฑหลวงพระบาง และพระธาตุจอมพูสี
(National Tourism Authority of Lao PDR, 2005) ข้อมูลดังกล่าวนี้เป็นการจัดประเภทโดยหน่วยงาน
การท่องเที่ยวของลาวเอง ในความเป็นจริงสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละประเภทอาจจะมีมากกว่านี้ แต่อาจจะ
ยังไม่ได้รับการรับรองอย่างเป็นทางการของรัฐบาลลาว

ตาราง 3.1 สรุปแหล่งท่องเที่ยวแขวงหลวงพระบางในปี 2004

เมือง	แต่ก่อน	สมัยใหม่	รวม
หลวงพระบาง	29	2	31
จอมเพ็ด	7	4	11
ปากอู	6	4	10
เชียงเงิน	5	2	7
น่าน	3	7	10
น้ำบัก	7	3	10
งอย	1	8	9
ปากแซง	3	4	7
โพนไซ	-	5	5
เวียงคำ	1	-	1
พูน	8	0	8
รวม	70	39	109

ข้อมูลจากหน่วยงานการท่องเที่ยวของลาว แบ่งสถานที่ท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทคือ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ จะเห็นว่า มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมากที่สุดในเขตเมืองหลวงพระบาง นี่เป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้สำนักงานการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง กำหนดนโยบายการท่องเที่ยวของหลวงพระบางให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ก็สังเกตเห็นได้ว่าการเปิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมากขึ้นในเขตอื่นๆในแขวงหลวงพระบาง เนื่องจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นจุดเน้นของหลวงพระบางมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ และเริ่มเข้าสู่ช่วงของการพัฒนาอย่างเต็มที่ การเปิดแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติบริเวณรอบนอกจึงเป็นการลดความกดดันภายในเขตอนุรักษ์เมืองหลวงพระบางลงไปด้วย ดังที่เจ้าหน้าที่หน่วยงานการท่องเที่ยวหลวงพระบางได้มองภาพไปในอนาคตว่า เขตเมืองหลวงพระบางในอนาคต ควรกำหนดให้เป็นสถานที่สำหรับการมาถึงและการเดินทางออกไปเท่านั้น โดยให้นักท่องเที่ยวมีการกระจายไปยังรอบนอกที่ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวที่รอการพัฒนาอีกมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ สำหรับการผจญภัย

ตาราง 3.2 แหล่งท่องเที่ยวในแขวงหลวงพระบางจำแนกตามประเภท

เมือง	วัฒนธรรม		ธรรมชาติ		ประวัติศาสตร์	
	แต่ก่อน	สมัยใหม่	แต่ก่อน	สมัยใหม่	แต่ก่อน	สมัยใหม่
หลวงพระบาง	22	-	5	2	2	-
จอมเพ็ด	5	-	1	4	1	-
ปากอู	3	1	2	3	1	-
เซียงเงิน	1	-	4	2	-	-
น่าน	2	2	1	5	-	-
น้ำบัก	4	1	3	1	-	1
งอย	-	2	1	3	-	3
ปากแซง	1	3	2	1	0	-
โพนไซ	-	1	-	3	-	1
เวียงคำ	-	-	1	-	-	-
พูน	2	-	6	-	-	-
รวม	40	10	26	24	4	5

3.1 การลงทุนทางการผลิตสร้างการท่องเที่ยว

การขยายตัวทางการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ทำให้ดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติเข้ามา ไม่ว่าจะเป็นทุนจากประเทศจีน เวียดนาม ไทย และเกาหลี ในปี 2009 นี้ทางการหลวงพระบางเปิดเผยว่า เมืองหลวงพระบางได้มีความตกลงกับกลุ่มนักลงทุนจากประเทศเกาหลีใต้ ในการสร้างเมืองใหม่ทางฝั่งเมืองจอมเพ็ดซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำโขงตรงข้ามกับเมืองหลวงพระบาง เรียกโครงการนี้ว่า “Diamond City: The Luang Pra Bang’s new city integral development project at Chompet, Luang Pra Bang” มีการกำหนดพื้นที่จำนวน 3000 เฮกตาร์ รวมมูลค่าโครงการทั้งสิ้น 200 ล้านดอลลาร์ รูปแบบของโครงการจะเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางด้านไฟฟ้า แหล่งน้ำ ถนน สะพาน สถานีคมนาคม การเกษตร แปลงเกษตร ปศุสัตว์ และอุตสาหกรรมการแปรรูป ในบริเวณโครงการจะมีทั้งศูนย์วัฒนธรรม โรงแรมระดับห้าดาว บ้านพักอาศัย รีสอร์ท และสนามกอล์ฟขนาด 36 หลุม เป็นการลงทุนทางการธนาคาร โครงการที่อยู่อาศัย สวนสาธารณะ นอกจากนี้ยังจะมีการสร้างถนนจากเมืองจอมเพ็ดไปเมืองหงสา แขวงไชยบุรี สำหรับการสร้างสะพานข้ามแม่น้ำโขงเพื่อเชื่อมหลวงพระบางกับ

เมืองจอมเพ็ด ได้มีการลงนามบันทึกความเข้าใจ (MOU) กันไปเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2551 โดยมีบริษัทร่วมทุน 2 บริษัทคือ Nakorn Luang New Century Ltd. และบริษัท Korea Phattana Lao Co. Ltd. เป็นผู้ดำเนินการ

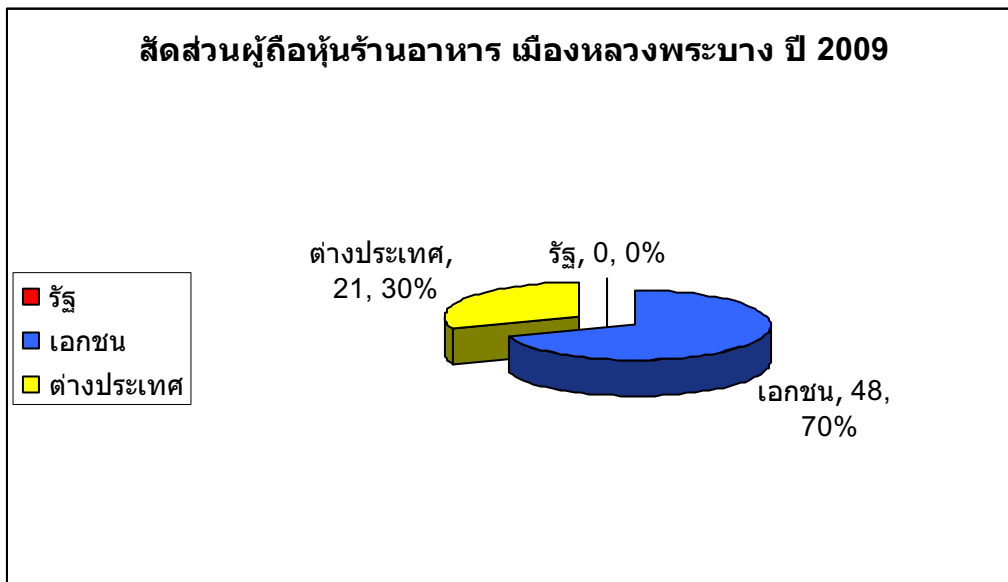
ในภาพรวมของทั้งประเทศ หนังสือพิมพ์ Vientiane Times ฉบับประจำวันที่ 9 ธันวาคม 2551 รายงานว่าสถานการณ์ทางการผลิตสร้างการท่องเที่ยวของลาว ในประเภทบริษัทท่องเที่ยววันนั้น มีอยู่ทั้งหมด 134 แห่ง เพิ่มขึ้นจากปี 2550 คิดเป็นร้อยละ 12 โดยลาวมีโรงแรมและเรือนพักทั้งหมด 1,381 แห่ง มีจำนวนห้องพักรวมกันทั้งหมด 22,233 ห้อง เพิ่มขึ้นจากปี 2550 คิดเป็นร้อยละ 11.6 สำหรับกรณีของหลวงพระบาง การขยายตัวของสถานบันเทิงเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในยามค่ำคืน มีแนวโน้มที่จะไปตั้งอยู่บนถนนมิตรภาพไทย-ลาว ถนนสายนี้เชื่อมจากสนามกีฬาไปทางตลาดพูสี เป็นถนนที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลไทย เป็นเงิน 19 ล้านบาท มีนักลงทุนชาวไทยหลายคนเริ่มไปจับจองพื้นที่ เพื่อเปิดเป็นร้านเหล้า บาร์ และผับ ตลอดจนร้านอาหารเพื่อชีวิตแบบในเมืองไทย

สนามกอล์ฟแห่งแรกของหลวงพระบางกำลังจะเปิดดำเนินการที่บ้านปงหวาน บนถนนที่จะไปน้ำตกกวางสี ห่างจากย่านบ้านแจ็กไปประมาณ 4-5 กิโลเมตร โดยนักลงทุนเป็นชาวเกาหลีใต้ ถัดไปอีกไม่กี่ไกลก็มีนักธุรกิจกำลังจะสร้างสนามฝึกโดรฟ์กอล์ฟ มีโรงแรมและรีสอร์ทอีก 2-3 แห่งกำลังจะผุดขึ้นตามมา มีรายงานว่าที่ดินแถวบ้านปงหวานนั้นถูกนักลงทุนต่างชาติกว้านซื้อไว้หมดแล้ว รวมตลอดสองข้างทางที่เลยบ้านปงหวานไป บางแห่งเป็นเนินเขาที่สามารถมองเห็นเมืองหลวงพระบางได้ทั้งเมืองก็ถูกซื้อไปหมดแล้วเช่นกัน เพื่อเตรียมทำเป็นรีสอร์ท “(ที่)ดินแถวนี้ฝรั่งซื้อไปหมดแล้ว ราคาแพงแค่ไหนเขาก็ซื้อ ทั้งที่นาบนเขาเป็นลูกๆเขาก็ซื้อกันไปหมดแล้ว ตอนนี้ถ้าไปถามซื้อ(ที่)ดินจากชาวบ้านแถวนี้ เขาไม่พูดราคาเป็นเงินก็บกันแล้ว เขาบอกราคาเป็นดอลลาร์เลย” นี่เป็นคำบอกเล่าของดาว หญิงสาวชาวหลวงพระบางที่มีการศึกษาดีคนหนึ่ง เธอรำพึงถึงเรื่องนี้ให้ฟังอย่างวิตกกังวลถึงอนาคตของหลวงพระบางในกระแสธารของการพัฒนาการท่องเที่ยว

เมื่อวิเคราะห์เกี่ยวกับทุนในการผลิตสร้างการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ทำให้เห็นว่าทุนต่างประเทศมีบทบาทอย่างมากในการดำเนินการธุรกิจท่องเที่ยวขนาดใหญ่อย่างเช่น โรงแรม บริษัทท่องเที่ยว ศูนย์การค้า ตลาด และเมืองใหม่ ส่วนทุนท้องถิ่นของลาวทำธุรกิจที่ไม่ต้องใช้ทุนมากอย่างเช่น ร้านอาหาร เรือนพัก เป็นต้น ในส่วนของทุนรัฐที่เคยมีบทบาทในลักษณะการร่วมทุนในระยะแรกๆของการพัฒนา ปัจจุบันเริ่มลดน้อยลงไปตามแนวนโยบายจินตนาการใหม่หรือในความเป็นจริงก็คือเสรีนิยมใหม่นั้นเอง

ข้อมูลจากหน่วยงานทางการลงทุนของลาว ที่ผู้วิจัยได้รับมาโดยอาศัยเครือข่ายของผู้เปิดประตูหลายคนต่อกันไป จนผู้วิจัยเองก็ไม่อยากจะถามว่าได้มาอย่างไร แต่เอกสารก็มาอยู่ในมือผู้วิจัยจนได้ เป็นเอกสารภาษาลาว ที่ทำให้ผู้วิจัยต้องใช้เวลามากกว่าปรกติในการแกะรอยเอาข้อมูลออกมา ข้อมูลในแผนภาพข้างล่างนี้ แสดงสัดส่วนเป็นร้อยละของการถือหุ้นในร้านอาหารในเมืองหลวงพระบาง ในปี 2009 พบว่าเป็นนักลงทุนจากต่างประเทศร้อยละ 30 เอกชนลาวร้อยละ 70 ไม่มีการลงทุนจากรัฐ เมื่อดูจากสัญชาติของนักลงทุนต่างชาติก็พบว่ามีทั้งไทย ฝรั่งเศส เยอรมัน แคนาดา เกาหลี เนปาล มาเลเซีย และเบลเยียม

ผู้ถือหุ้นร้านอาหาร	
ผู้ถือหุ้น	จำนวนร้าน
รัฐ	0
เอกชน	48
ต่างประเทศ	21
รวม	69

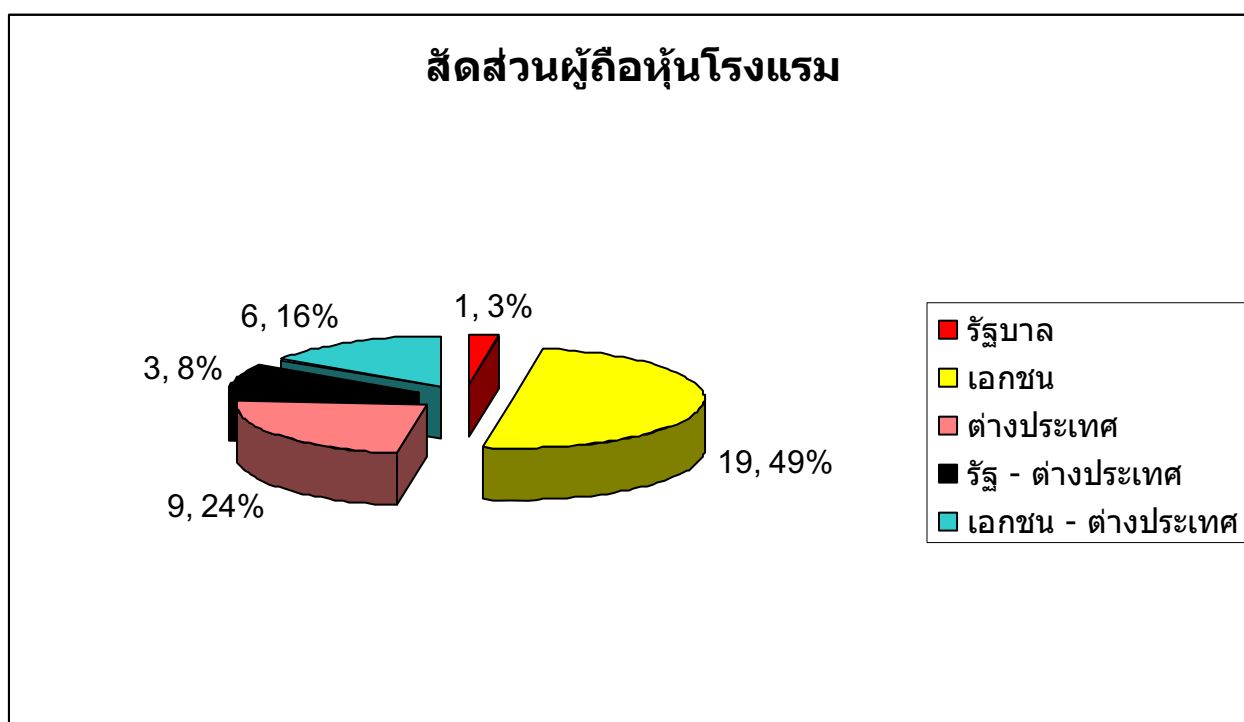

รูป 3.4 สัดส่วนการลงทุนในร้านอาหารในเมืองหลวงพระบางในปี 2009

ในส่วนของโรงแรมซึ่งเป็นการลงทุนขนาดใหญ่ ต้องใช้ทุนจำนวนมหาศาลนั้น พบว่าร้อยละ 49 เป็นภาคเอกชนของลาวเอง มีกิจการที่เป็นการลงทุนของรัฐทั้งร้อยเปอร์เซ็นต์เพียงแห่งเดียว ที่เหลือเป็น

การลงทุนจากต่างประเทศทั้งหมดจำนวน 19 แห่ง (24%) เอกชนลาร่วมทุนกับต่างประเทศ 6 แห่ง (16%) และรัฐบาลลาร่วมทุนกับต่างประเทศ 3 แห่ง (8%) โรงแรมหรูระดับห้าดาวมักเป็นการลงทุนจากต่างประเทศและบริหารแบบเครือโรงแรม นักลงทุนต่างประเทศได้แก่ฝรั่งเศส อังกฤษ เยอรมัน อิตาลี เดนมาร์ก สหรัฐ จีน เกาหลี ไทย และแคนาดา

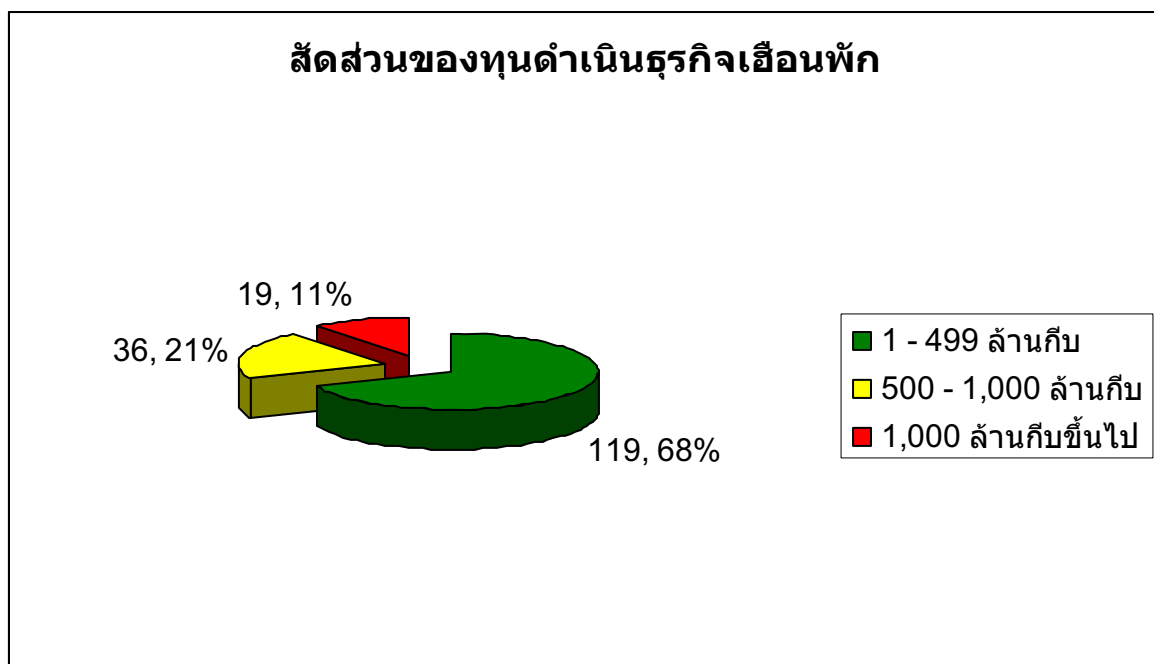
สัดส่วนผู้ถือหุ้นโรงแรมประจำเขตหลวงพระบาง	
ประเภทผู้ถือหุ้น	จำนวนโรงแรม
รัฐบาล	1
เอกชน	19
ต่างประเทศ	9
รัฐ - ต่างประเทศ	3
เอกชน - ต่างประเทศ	6
รวม	38

รูป 3.5 สัดส่วนการลงทุนในกิจการโรงแรมในหลวงพระบางในปี 2009

เป็นที่ทราบกันดีว่ากิจการเรือนพักหรือเขื่อนพักในภาษาลาวนั้น เป็นธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กใช้ทุนไม่มาก ส่วนมากเป็นการนำเอาบ้านที่อยู่อาศัยของตนเองมาปรับปรุงแล้วให้บริการเป็นเขื่อนพัก แต่ก็เริ่มมีบางที่สร้างขึ้นใหม่ ส่วนโรงแรมขนาดเล็กที่เรียกกันว่า บูติคโฮเทล ที่กำลังเป็นที่นิยมกันในเมืองไทยนั้นยังไม่ค่อยมี กิจการเขื่อนพักมักดำเนินการโดยคนท้องถิ่นเป็นหลัก จากข้อมูลของหน่วยรัฐบาลลาวรายงานว่าเป็นของคนลาวทั้งหมด แต่ข้อมูลเชิงลึกที่ผู้วิจัยได้รับมา ก็พบว่า มีจำนวนไม่น้อยที่เป็นของคนต่างชาติ แต่อาจจดทะเบียนในนามของคนลาว

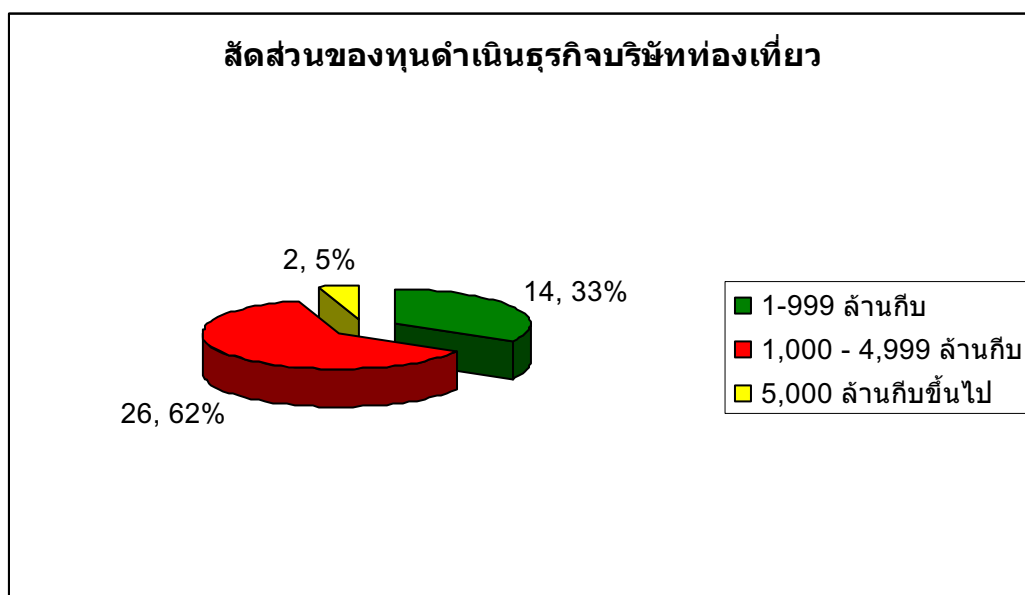
ทุนดำเนินธุรกิจเขื่อนพักของเมืองหลวงพระบาง ปี 2009	
จำนวนเงินลงทุน (หน่วย: กีบ)	จำนวนร้าน
1 - 499 ล้านบาท	119
500 - 1,000 ล้านบาท	36
1,000 ล้านบาทขึ้นไป	19
รวม	174

รูป 3.6 สัดส่วนการลงทุนในธุรกิจเรือนพัก

ในด้านบริษัทท่องเที่ยวนี้ ผู้วิจัยได้รับข้อมูลเฉพาะในส่วนที่เป็นทุนจดทะเบียนและทุนหมุนเวียน และจำนวนการจ้างงาน (ดูสถิติในภาคผนวก) ส่วนมากทุนจดทะเบียนอยู่ระหว่าง 1000 – 4999 ล้านบาท รองลงมาคือกลุ่มที่มีทุนจดทะเบียนต่ำกว่า 1000 ล้านบาท มีทั้งบริษัทของคนลาวและคนต่างชาติ การจ้างงานมีทั้งคนท้องถิ่นและคนต่างถิ่น ถ้าเป็นพนักงานระดับชำนาญการพบว่ามาจากประเทศไทย เช่น ระดับผู้จัดการ ผู้จัดการฝ่าย และนักบัญชี เป็นต้น

ทุนดำเนินธุรกิจของบริษัทท่องเที่ยว เมืองหลวงพระบาง ปี 2009	
จำนวนเงินลงทุน (หน่วย:กีบ)	จำนวนร้าน
1-999 ล้านบาท	14
1,000 - 4,999 ล้านบาท	26
5,000 ล้านบาทขึ้นไป	2
รวม	42

รูป 3.7 สัดส่วนทุนดำเนินธุรกิจของบริษัทท่องเที่ยว

3.2 กิจการเอื้อนพักของผู้ประกอบการท้องถิ่น: เอื้อนพักคงสะอาด

จากข้อมูลและสถิติเอื้อนพักในหลวงพระบางที่น่าเสนอข้างต้น แทบทั้งหมดเป็นของคนลาวและดำเนินกิจการโดยคนลาว จึงเป็นที่น่าสนใจศึกษา คนท้องถิ่นมีการปรับเปลี่ยนตนเองเข้าสู่ธุรกิจการผลิต

ทางการท่องเที่ยวอย่างไร คณะนักวิจัยจึงหาทางที่จะพูดคุยกับผู้ประกอบการที่เป็นคนท้องถิ่น โชคดีที่ความสัมพันธ์ทางเครือข่ายของคณะผู้วิจัยคนหนึ่ง ได้นำคณะวิจัยไปสู่ผู้ให้ข้อมูลหลักคนหนึ่ง

รูป 3.8 เจ้าของเฮือนพักคองสะหวัดให้การสัมภาษณ์

คุณลุงสมศักดิ์ คองสะหวัด อายุ 62 ปี เจ้าของเฮือนพักคองสะหวัด ตั้งอยู่ย่านวัดหนอง ริมฝั่งแม่น้ำโขง ความจริงแล้ว นามสกุลของคุณลุงสมศักดิ์ ก็คือ ณ น่าน แต่ต้องเปลี่ยนไปใช้ คองสะหวัด เพื่อหลบเลี่ยงอัตลักษณ์ของความเป็นคนไทยในยุคหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 1975 ผู้สัมภาษณ์ได้ยินเรื่องราวเกี่ยวกับลุงสมศักดิ์ครั้งแรกเมื่อ ปี พ.ศ. 2549 เมื่อญาติที่กรุงเทพฯ เล่าว่า ลุงมาก พ่อของคุณลุงสมศักดิ์สมัยที่เป็นทหาร(รับจ้าง)มาได้เมียและมีลูกกับสาวเมืองหลวงพระบาง แต่เมื่อเกิดการสู้รบกันขึ้นบริเวณชายแดนไทย-ลาว และลาวเปลี่ยนแปลงการปกครอง ลุงมากก็ไม่ได้เข้าไปหาเมียและลูกอีก จนกระทั่งเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาวดีขึ้น ลูกของคุณลุงได้มาติดตามหาพ่อที่เมืองน่านจนได้เจอกัน เมื่อลุงมากเสียชีวิตลง ทางญาติพี่น้องฝั่งไทยจึงติดต่อไปเพื่อให้มาร่วมงานเผาศพพ่อ ผู้สัมภาษณ์จึงได้ที่อยู่ของคุณลุงสมศักดิ์จากญาติคนหนึ่งที่คุณลุงสมศักดิ์ฝากไว้ในการติดตามหาจนมาได้สัมภาษณ์ในงานวิจัยครั้งนี้

ก่อนที่จะมาทำธุรกิจเฮือนพัก ลุงสมศักดิ์เล่าว่า เดิมตนมีอาชีพขายเครื่อง หรือก็คือพ่อค้าขายของส่ง โดยจะมารับสินค้าจากท่าเรือเชียงของจากฝั่งไทย เพราะเส้นทางรถที่จะนำสินค้าจากเวียงจันทน์มาสู่หลวงพระบางยังไม่พัฒนาเท่าสมัยนี้ การขายสินค้าจะใช้วิธีเอาของไปก่อนแล้วค่อยทยอยจ่ายทีหลัง โดยอาศัยความเชื่อถือกันเป็นส่วนตัว แต่กิจการนี้ก็ทำไม่ได้ไม่นานเพราะลูกค้าเอาของไปแล้ว บางคนก็เก็บเงินยาก เมื่อมีลูกค้าค้างจ่ายมาก ทำให้ทำธุรกิจต่อไปลำบาก เพราะไม่มีเงินทุนมากพอให้หมุนไปใช้ซื้อสินค้าจากฝั่งไทยที่ต้องใช้เงินสด โดยเฉพาะเมื่อถนนจากเวียงจันทน์-หลวงพระบางมีสภาพดีขึ้น การขนส่งสินค้าทางน้ำระหว่างเชียงของ-หลวงพระบางก็ลดความสำคัญลง ลุงสมศักดิ์จึงตัดสินใจเลิกเป็น

คนขายเครื่อง ก่อนที่จะหันมาประกอบธุรกิจใหม่ที่มาพร้อมกับการเป็นเมืองมรดกโลก นั่นคือกิจการ
เฮือนพักสำหรับนักท่องเที่ยว

หลังประเทศไทยเปิดประเทศไปสู่การท่องเที่ยวสากล และเมืองหลวงพระบางเจริญจนเป็นที่รู้จัก
ของนักท่องเที่ยวภายหลังการขึ้นบัญชีเป็นเมืองมรดกโลก บ้านไม้ที่ครอบครัวลุงสมศักดิ์ใช้พักอาศัยก็ถูก
แปลงสภาพเพื่อรับลูกค้านักท่องเที่ยว แต่เดิมบ้านหลังนี้สร้างอยู่บนฝั่งแม่น้ำโขงในย่านวัดหนอง ตำบลบ้าน
เป็นโครงสร้างไม้ ฝาบ้านเป็นไม้ไผ่สานโบริกปูน หลังคามุงด้วยสังกะสี หลังปี 2004 ที่ลุงสมศักดิ์ตัดสินใจ
หันมาทำธุรกิจห้องพัก แปลงสภาพบ้านที่เคยอยู่อาศัยมานานให้เป็นเฮือนพักดังในรูป

รูป 3.9 สภาพบ้านในปัจจุบันหลังเปลี่ยนเป็นเฮือนพัก

เนื่องจากบ้านหลังนี้ได้ถูกขึ้นบัญชีเป็นบ้านเก่าในพื้นที่มรดกโลกแล้ว ลุงสมศักดิ์บอกว่า เจ้าของ
ต้องรักษาสภาพภายนอกให้อยู่ในรูปแบบที่ทางการกำหนดไว้ แต่ก็ไม่ใช่ทั้งหมด โดยที่หลังคาเดิมเป็น
สังกะสีก็เปลี่ยนเป็นกระเบื้องดินเผาตามที่ทางสำนักงานมรดกโลกกำหนด และยังให้การสนับสนุนเงินมา
ช่วยเปลี่ยนหลังคาด้วย ลุงสมศักดิ์ยังได้ต่อเติมส่วนภายนอกอาคารที่เป็นชานเรือนยื่นออกจากตัวบ้าน
สำหรับเป็นบริเวณนั่งพักผ่อนและทานอาหารของนักท่องเที่ยว แต่ภายในบ้านนั้น เจ้าของสามารถ
ดัดแปลงปรับปรุงได้เพื่ออำนวยความสะดวกสบายให้กับนักท่องเที่ยว โดยบ้านพักของลุงสมศักดิ์ได้
ปรับเปลี่ยนภายในบ้านทั้งหมด ตั้งแต่การฉีกรื้อพื้นไม้เพื่อเทพูนในส่วนห้องพักเพราะผุพังตัวโต เวลาเดินทำ
ให้เกิดเสียงดัง ห้องพักทุกห้องติดตั้งเครื่องปรับอากาศ และด้วยความต้องการความเป็นส่วนตัวของ

นักท่องเที่ยว จึงต้องมีการต่อเติมห้องน้ำที่มีการตกแต่งให้ดูดี พร้อมปูกระเบื้องและมีเครื่องสุขภัณฑ์ (สั่งซื้อจากฝั่งไทย) ห้องพักที่มีหน้าต่างเห็นทิวทัศน์ฝั่งโขงจะเป็นที่นิยมมากสำหรับนักท่องเที่ยว ราคาห้องพักต่อคืนคือ 35 ดอลลาร์รวมอาหารเช้าด้วย

ลูกจ้างทำงานในเฮือนพักเป็นคนนอกเมืองหลวงพระบางที่มาหางานทำ ลูกของลุงสมศักดิ์ทั้งหมด 5 คนได้เติบโตและออกเรือนไปหมดแล้ว คนในบ้านถ้าไม่นับลูกจ้างจึงมีแต่ลุงสมศักดิ์กับภรรยาคือ ป้าแพงสี อยู่กันเพียงสองคน ลูกบางคนออกไปทำการค้าเครื่องในตลาดภูสี บางคนออกไปทำร้านคอมพิวเตอร์ที่เวียงจันทน์ แต่ดูเหมือนลุงจะภูมิใจกับลูกชายคนเล็กที่ชื่อ ท้าวพอนสะหวัด ที่ทำงานกับรัฐวิสาหกิจสื่อสารของลาวมากกว่าคนอื่นๆ ลูกจ้างของเฮือนพักที่ลุงสมศักดิ์หามาได้ เป็นเด็กนักศึกษาที่กำลังเรียนภาษาอังกฤษอยู่ที่มหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์ ลุงสมศักดิ์บอกว่า แม้จะเป็นลูกจ้างแต่ก็ให้อยู่เหมือนลูกหลาน โดยให้แบ่งช่วงเวลาที่ไม่มีภาระเรียนมาช่วยงานที่ร้าน งานจะแบ่งเป็นกะกลางวันและกลางคืน กลางวันทางเฮือนพักจะให้ลูกจ้างหญิงมาช่วยและกลางคืนให้ลูกจ้างชายอยู่เฝ้าเฮือนพัก ผลดีของการมีนักศึกษามาช่วยก็คือ ภาษาอังกฤษ ที่ลุงกับป้าพูดไม่ค่อยได้ และมีแรงงานช่วยดูแลเฮือนพัก ส่วนนักศึกษาก็พอใจที่มีค่าจ้างให้

3.3 ธุรกิจท่องเที่ยวต่างชาติ: ร้านอาหารและบังกะโลเย็นสบาย (Dyen Sabai)

รูป 3.10 ร้านอาหารเย็นสบาย

คณะผู้วิจัยได้พบกับ Ms. Nathalie หญิงสาวอายุประมาณ 40 ปี เจ้าของร้านอาหารเย็นสบาย เธอเป็นชาวแคนาดา จากเมืองมอนทรีออล ร้านอาหารเย็นสบายเป็นร้านที่ตั้งอยู่นอกเขตตัวเมืองมรดก แต่ก็ใกล้จันมองเห็นได้ มีเพียงแค่ม้าน้ำคานเท่านั้นที่อยู่คั่นกลาง เธอเช่าที่ดินริมแม่น้ำคานฝั่งตรงกันข้ามกับวัดพระธาตุภูสี ร้านนี้เพิ่งเปิดดำเนินการได้ 4 เดือนหรือเมื่อช่วงฤดูหนาวที่แล้ว เธอเล่าว่า แต่เดิมเธอ

อยู่แคนาดาก็ทำงานยุ่งมากจนไม่ค่อยมีเวลาดูแลลูก แต่พอมาทำร้านก็ได้ทั้งทำงานและอยู่กับลูกชายวัย 5 ขวบของเธอด้วย กรณีของนาตาลีนี้อาจถือว่าเป็นนักท่องเที่ยวยุค post-tourist ตามทัศนะของ Urry ที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในตะวันตก การเกิดชนชั้นบริการยุคใหม่ที่ไม่ยึดติดกับพื้นที่ทำงานเหมือนยุคอุตสาหกรรม กลายเป็นทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่

การตัดสินใจมาเช่าที่ดินผืนนี้ เริ่มจากการเห็นเพื่อนชาวแคนาดาของเธอมาทำร้านที่เมืองหลวงพระบางอยู่ก่อน เธอจึงให้เพื่อนช่วยติดต่อหาเช่าที่ดินจากชาวลาว แต่แม้ว่าเธอจะหาเช่าที่ดินได้ในที่สุดตามที่ได้ตกลงทำสัญญาเช่าไว้ 20 ปี แต่กว่า 5 ปีที่เธอปล่อยที่ดินนี้ไว้เฉยๆ เพราะไม่แน่ใจในการทำธุรกิจที่นี่ ช่วงนี้เธอจึงเที่ยวไปเที่ยวมาระหว่างสองซีกโลกเพื่อดูลู่ทางก่อนตัดสินใจและเตรียมความพร้อมทั้งการก่อสร้าง การหาคนมาทำงานในตำแหน่งต่างๆ ในร้านอาหาร

ลูกจ้างในร้านมีทั้งหญิงและชายรวม 5 คน หากไม่รวมหญิงชาวลาววัยกลางคนที่เป็นคนทำครัวแล้ว ลูกจ้างคนอื่นๆ อยู่ในวัยเรียนทั้งหมด โดยเป็นนักศึกษาที่กำลังเรียนในคณะกรรมการท่องเที่ยวที่มหาวิทยาลัยสุภาณูวงศ์ นอกตัวเมืองหลวงพระบาง เวลาทำงานของเด็กเหล่านี้จะใช้ช่วงหลังเลิกเรียนคือ 4 โมงเย็น (ผู้วิจัยพยายามถามค่าแรงจากลูกจ้าง แต่เขาบอกว่าบอกไม่ได้ แต่ได้ยื่นเจ้าของร้านคุยกับลูกค้าว่า ให้ค่าแรงเป็นรายชั่วโมง) โดยเด็กนักเรียนบางคนก็ไม่ใช่คนหลวงพระบาง แต่มาจากแขวงไชยะบุรี

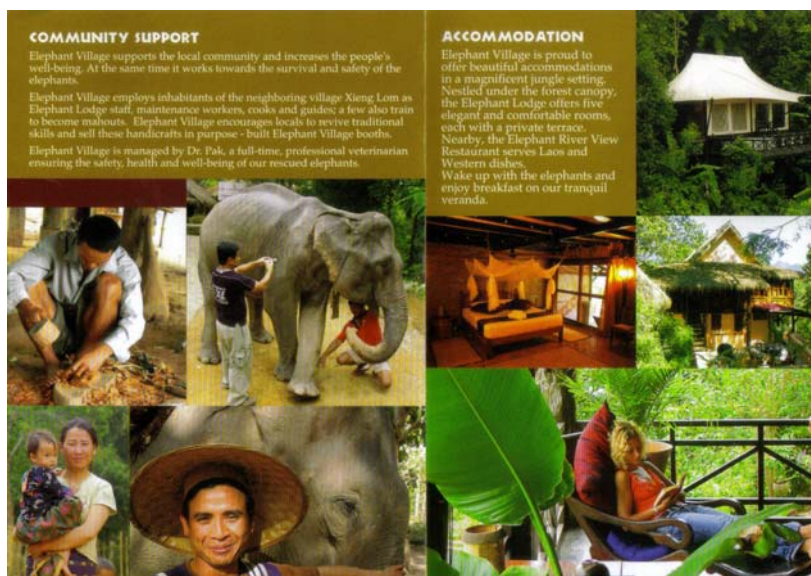
รูป 3.11 อาหารชุดท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อของร้าน

อาหารในร้านมีทั้งแบบตะวันตกและอาหารท้องถิ่น โดยเมนูท้องถิ่นที่เจ้าของร้านภูมิใจเสนอคือ เนื้อทอด ไส้กรอก เสิร์ฟพร้อมน้ำพริกกับไก่แผ่นทอดโรยงาขาวกินกับข้าวเหนียว นอกจากอาหารพื้นเมืองแล้ว ร้านนี้ก็ยังพยายามเสนอจุดขายในด้านสถานที่ ที่ทางร้านชักชวนลูกค้าหรือนักท่องเที่ยวให้มานั่งอ่านหนังสือตั้งแต่หัววันและชมแปลงผักริมน้ำของชาวบ้านด้วย โดยร้านเปิดตั้งแต่ช่วงเที่ยงวันไปจนถึงห้าทุ่ม อย่างไรก็ตามการตั้งอยู่บนฝั่งที่ไม่ใช่ตัวแหลมของเมืองมรดกและต้องข้ามสะพานไม้ไผ่เพื่อมายังร้านเย็นสบาย Nathalie จึงต้องอาศัยคนท้องถิ่น นอกเหนือไปจากแรงงานในร้าน เนื่องจากในฤดูฝนสะพานจะใช้ไม่ได้เพราะเป็นช่วงน้ำนอง เธอจึงต้องจ้างเรือชาวบ้านให้คอยบริการรับ-ส่งลูกค้าของทางร้าน ในช่วงฤดูแล้งแม้มีสะพานไม้ไผ่ แต่ผู้ข้ามต้องเสียเงินค่าข้ามด้วย แต่สำหรับลูกค้าของทางร้านไม่ต้องจ่าย ทั้งนี้เพราะ Nathalie ได้เหมาจ่ายให้กับคนท้องถิ่นที่สร้างสะพานไว้แล้ว

3.4 บริษัทท่องเที่ยวบ้านเจ้า: Elephant Village

บริษัท Elephant Village (EV) มีเจ้าของเป็นชาวเยอรมันที่เคยทำธุรกิจรีสอร์ท ก่อนจะหันมาประกอบธุรกิจปางช้างแห่งนี้ โดยเป็นบริษัททัวร์เปิดใหม่ที่พยายามนำเสนอภาพลักษณ์การท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและการอนุรักษ์ช้าง ตัวปางช้างตั้งอยู่บริเวณบ้านเชียงล้อม ริมฝั่งแม่น้ำคานห่างจากตัวเมืองหลวงพระบางประมาณ 15 กิโลเมตร ปางช้างแห่งนี้มีช้างให้บริการทั้งหมด 7 เชือก ให้บริการด้วยการทำทัวร์ช้างคู่ไปกับที่พักที่แยกออกจากปางช้าง บริษัทนี้ยังทำทัวร์ร่วมกับบริษัท Tiger Trail Outdoor Adventure ที่มีสำนักงานขายตั้งอยู่ใกล้กันด้วย คณะผู้วิจัยตัดสินใจซื้อทัวร์ช้างของ EV เพื่อหาโอกาสพูดคุยกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ นอกจากเป็นบริษัทที่สัตวแพทย์ชาวไทยที่รู้จักกันคือ หมอแป๊ก ทำงานที่นั่นด้วยแล้ว จุดประสงค์หลักก็คือต้องการเข้าไปสังเกตการณ์และพยายามสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องด้วย

สำหรับหมอแป๊ก (Dr. Pak ในแผ่นพับโฆษณา) ผู้วิจัยเห็นว่า เขาเป็นมากกว่าพนักงานบริษัทนี้ หากแต่เป็นสัญลักษณ์ที่ขาดไปไม่ได้ของ EV ที่ต้องมีไว้เพื่อการันตีความแตกต่างของตนเองกับบริษัททัวร์ช้างอื่นๆ นั่นเพราะ EV ได้ซื้อช้างจากชาวลาวและนำมาไว้ยังโรงพยาบาลช้างที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ทำทัวร์ของตนด้วย การมีสัตวแพทย์ประจำคอยดูแลช้างบาดเจ็บและช้างของบริษัทจึงเป็นการเสนอขายภาพลักษณ์การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนให้กับนักท่องเที่ยว โดยที่บริษัทนี้ได้ช่วยช้างออกมาจากการทารุณของอุตสาหกรรมไม้ของลาวในหลายพื้นที่ และจ้างงานชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงมาทำงานหลายส่วน ตั้งแต่ ครวญช้าง โกตท้องถิ่น คนทำอาหาร และพนักงานนวดตัว และยังซื้อผลผลิตทางการเกษตรที่อยู่ละแวกนั้นมาให้ช้าง โดยเป็นของเหลือทิ้งที่ชาวบ้านไม่ต้องการอย่างใบสับประรดที่ชาวบ้านเก็บผลส่งขายตลาดไปแล้ว โดย EV ได้นำเสนอไว้ในแผ่นพับของตนเองว่า “Elephant Village gives rescued elephants a new home where they are free from abusive work. Elephant Village provides local villages a better livelihood, so they can stop their slash and burn tradition”

รูป 3.12 ภาพลักษณะบางส่วนจากแผ่นพับของบริษัท Elephant Village

ทัวร์ช้างของ EV ให้บริการนักท่องเที่ยวในรูปแบบการสอนให้รู้จักการเป็นควาญช้าง โดยมีแพคเกจทัวร์ 2 แบบ ได้แก่ แบบ 1 วัน กับแบบ 2 วัน แบบแรกเป็นการเที่ยวแบบที่ไม่ต้องค้างคืนในเรือนพักแบบรีสอร์ตของทางบริษัท นักท่องเที่ยวจึงจ่ายน้อยกว่าแบบหลัง โดยจ่ายในราคา 60 ดอลลาร์ต่อหนึ่งคน แบบที่สองจ่ายในราคา 90 ดอลลาร์ ความต่างของแบบที่สองก็คือ นอกจากการรับประทานอาหารและพักค้างคืนที่รีสอร์ตแล้ว ก็อยู่ที่การนำช้างเข้าไปพักในป่าและการนำช้างออกมาจากป่าในเช้าของอีกวัน แต่โดยรวมทั้งสองแบบนี้ นักท่องเที่ยวจะได้นั่งช้างชมพื้นที่โดยรอบปางช้างและฝึกควบคุมช้างอย่างง่าย ตั้งแต่ขึ้น-ลงช้างไปจนถึงการสั่งให้ช้างเดินในทิศทางตามคำสั่ง หลังจากนั้นก็เป็นการเล่นน้ำในแม่น้ำคาน นอกจากนี้ก็ยังมีบริการอื่นๆ ให้เลือกด้วย คือ เลือกระหว่างนั่งเรือไปชมและเล่นน้ำที่น้ำตกตาดแสบหรือเลือกพักผ่อนด้วยการนวดตัวคลายเมื่อยที่ทางรีสอร์ตจัดหาพนักงานนวดให้ด้วย การเดินทางไป-กลับก็จะมีรถจัดหารถตู้มาคอยรับ-ส่งนักท่องเที่ยวจากที่พักในตัวเมืองกับที่พักแบบรีสอร์ตของ EV

3.5 ผู้กระทำการในธุรกิจการท่องเที่ยว: ไกด์นำเที่ยวของปางช้าง

ในการทำทัวร์แต่ละครั้งนั้นจะมีไกด์ประจำกลุ่ม 1 คน ไกด์ที่ประจำกลุ่มของผู้วิจัยเป็นผู้ชายชื่อน้อย อายุ 24 ปี คนบ้านเชียงล่อม น้อยจบการศึกษาในระดับมัธยมจากโรงเรียนในท้องถิ่น จากนั้นเขาก็เข้าเมืองหลวงพระบางเพื่อหางานทำ โดยเป็นลูกจ้างในเขื่อนพักอยู่ 4 ปี ขณะทำงานเขายังมุ่งมั่นเรียนภาษาอังกฤษเสริมจากโรงเรียนภาษาที่มีอยู่ในเมืองหลวงพระบาง หลังเรียนจบและมีวุฒิการศึกษา

รับรอง น้อยก็สมัครมาเป็นไกด์ในบริษัท Elephant Village แต่น้อยไม่คิดว่า เขาจะทำงานเป็นไกด์ไปตลอด โดยช่วงนี้เขาตั้งใจว่าจะไปเรียนเสริมในด้านงานด้านบัญชีด้วย กรณีของน้อยเป็นตัวแทนของปัญหาด้านแรงงานในระดับกลางของธุรกิจการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ที่ต้องอาศัยแรงงานหนุ่มสาวจากชนบทที่ยังขาดความรู้และประสบการณ์ จึงทำงานไปและเรียนรู้ไปด้วย เมื่อมีความชำนาญเฉพาะก็มักจะถูกดึงตัวไปโดยบริษัทใหญ่ๆ การขาดกำลังคนในระดับชำนาญการ ทำให้บางบริษัทต้องนำเข้าพนักงานจากประเทศไทย

3.6 ความรู้ข้างของบริษัท Elephant Village

บริษัท EV ซื้อช่างมาจากแหล่งที่ห่างไกลอย่างแขวงไซยะบุรีที่ขึ้นชื่อเรื่องช่าง หลังจากนำมาอยู่ที่ปางช้าง ช่างแต่ละชื่อจะถูกมอบหมายให้อยู่ภายใต้การควบคุมของครวญช่างใหม่ที่ทางบริษัทฝึกขึ้นมา ครวญช่างมีทั้งที่มาจากบ้านเชียงล่อมและมาไกลจากแขวงไซยะบุรี แต่พวกเขาเหล่านี้ก็มีใช้เจ้าของช้าง แต่มีสภาพเป็นลูกจ้างบริษัทที่มารับจ้างชื่อช่างของบริษัทเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยว ครวญช่างที่ผู้วิจัยนั้นมีสองคน โดยช่วงเช้าเป็นช่วงหนึ่งช่างชมภูมิทัศน์และฝึกบังคับช้าง ความรู้คนแรกเป็นชายชื่อ ปัน อายุ 35 ปี เขาเป็นคนบ้านเชียงล่อม ส่วนครวญช่างคนที่สองในช่วงบ่ายที่เป็นการพาช้างอาบน้ำในแม่น้ำคานเป็นชายชื่อ ล่อม อายุ 33 ปี เขามาจากแขวงไซยะบุรี ค่าแรงที่ครวญเหล่านี้ได้รับ อยู่ในรูปของเงินเดือนที่บริษัทจ่ายให้เดือนละประมาณ 2,500 บาท หากเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมาก ทางบริษัทก็มีเงินพิเศษเพิ่มให้ด้วย นอกจากนี้ ครวญช่างอย่างปีนก็มีรายได้อื่นอีก รายได้ของครอบครัวมาจากกิจกรรม ตามที่เขาที่มีที่ดินอยู่บ้าง โดยแบ่งเป็นพื้นที่ทำนาข้าวไว้บริโภคและทำไร่ข้าวโพดไว้ขาย

ส่วนช่างที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้ทดลองขี่ตามหลักสูตรความรู้อาเซียนเล่นมี 2 ตัว โดยช่วงเช้า เป็นช่างพังชื่อ แม่ขัน อายุ 25 ปี แม่ขันเป็นช่างพิการ ตาช่างขวาบอดเนื่องจากถูกไม้ทิ่มในตอนที่ยังทำงานชักลากไม้ สภาพก่อนมาอยู่ของแม่ขันเป็นช่างผอมเห็นกระดูกซี่โครงที่สะท้อนถึงการถูกใช้งานอย่างหนัก ส่วนช่างที่ผู้วิจัยนั่งช่วงบ่าย ชื่อ แม่อัว เป็นช่างพัง อายุ 17 ปี เจ้าของชายให้ปางช้างเพราะสงสารช่างของตนที่ต้องทำงานหนักในอุตสาหกรรมป่าไม้ในแถบไซยะบุรี ธุรกิจการทำปางช้างเพื่อการท่องเที่ยวนี้ ถือว่าอยู่ในขั้นการบุกเบิกในหลวงพระบาง โดยเรียนรู้ประสบการณ์ด้านนี้จากเชียงใหม่ พนักงานในระดับที่ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญอย่างเช่น สัตวแพทย์ พนักงานบัญชี ล้วนดึงตัวมาจากเชียงใหม่แทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม กิจกรรมท่องเที่ยวในลักษณะนี้ต้องการเงินทุนที่สูงมาก นักลงทุนท้องถิ่นที่ขาดประสบการณ์และทุนจึงไม่ทำกัน ส่วนมากเป็นนักลงทุนจากตะวันตก ที่มีความรักผูกพันเกี่ยวกับเรื่องสัตว์ป่าเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงอาศัยความแปลกใหม่ (exotic) และภาพลักษณ์ (image) ในเรื่องสัตว์ป่ามาเป็นจุดขาย โดยมีเป้าหมายอยู่ที่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกเป็นหลัก

3.7 พนักงานนวดในปางช้าง Elephant Village

คณะนักวิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับนางหงษ์ อายุ 24 ปี คนบ้านเชียงล้อม เพราะเรียนไม่จบเธอจึงหันมาทำอาชีพที่ไม่ต้องพึ่งวุฒิการศึกษาสายสามัญ แต่หันไปเรียนทางด้านอาชีพอย่างการเสริมสวยและตัดเย็บเสื้อผ้า โดยที่บ้านเธอยังเปิดเป็นร้านเสริมสวยด้วย หงษ์แต่งงานแล้วกับชายชาวลาวมีลูกด้วยกัน 1 คน อายุ 2 ขวบ สามีเธอเป็นช่างตีเงิน แต่ต้องเลิกกันเพราะสามีติดเหล้าและมักทำร้ายทุบตีเธอ การเข้าสู่อาชีพนวดของเธอมาจากการไปสมัครงานที่ร้านนวดแผนโบราณ ที่เพิ่งเปิดใหม่ในเมืองหลวงพระบางของคนไทยที่เธอเรียกว่า “ไทยเชียงใหม่” ในแต่ละเดือน หงษ์มีรายได้จากงานนวดประมาณ 5 แสนกีบถึง 7.5 แสนกีบ แต่ถ้าเป็นช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมากก็อาจได้ค่าแรงมากถึง 1 ล้านบาทก็เคยมี แต่บางคนอาจมากกว่านี้ แต่ต้องยอมตกเป็นเมียน้อย โดยหงส์เล่าถึงเพื่อนของเธอที่ยอมเป็นเมียน้อยของลูกค้ายกคนหนึ่งที่เป็นชายสูงอายุชาวไทยที่มาติดพันจนตอนนี้เพื่อนคนนั้นตั้งท้อง แต่ผู้ชายไม่ยอมรับและหายตัวไปไม่ยอมติดต่อกลับมาอีกแล้ว

สำหรับการมาทำงานที่ปางช้างแห่งนี้ ทางบริษัทจะติดต่อเธอมาทำงานเมื่อมีลูกค้า โดยคิดเป็นรายชั่วโมง หงส์บอกว่ามาทำงานนวดที่นี่สบายใจ เพราะเป็นสถานที่เปิดจึงหมดปัญหาการถูกลูกค้าชาย

รูป 3.13 สถานที่นวดตัวริมฝั่งน้ำคานของปางช้าง Elephant Village

ลวนลาม โดยสถานที่นวดตัวตั้งอยู่ริมน้ำคาน ลูกค้ายกสามารถมองเห็นทิวทัศน์กว้างจากพื้นที่เพาะปลูกสวนริมน้ำไปจนถึงป่าไม้บนภูเขาหินปูนที่ห่างไกลออกไป รูปแบบการท่องเที่ยวแบบนี้เริ่มที่จะเกิดขึ้นมา

ในช่วงหลังๆนี้ เมื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ถือว่าเป็นธงนำของการท่องเที่ยวหลวงพระบางเข้าสู่ขั้นการพัฒนาสูงสุด

การเป็นเมืองมรดกโลกหลวงพระบาง สำหรับหงส์เห็นว่ามีประโยชน์ เธอบอกว่า ผู้คนจะได้หันมาอนุรักษ์วัฒนธรรมลาว แต่อีกแง่หนึ่ง ก็ทำให้มีตำแหน่งงานว่างน้อยลงเพราะผู้คนหลังไหลมาหางานทำในเมืองหลวงพระบางมากขึ้น เรื่องของหงส์จึงเป็นส่วนปฏิภาคกับแรงงานฝีมือที่เป็นผู้เชี่ยวชาญที่ลาวยังคงต้องการนำเข้าจากต่างประเทศ ดังกรณีของหมอแป็ก และคนไทยอีกหลายคนที่อาศัยประสบการณ์ในธุรกิจท่องเที่ยวจากเมืองไทยเป็นหลักประกันตำแหน่งงานที่มีรายได้ที่จูงใจ แลกกับการต้องย้ายจากเมืองไทยมาอยู่หลวงพระบางเมืองเล็กๆ แต่หลายคนก็เบื่อหน่ายชีวิตที่เร่งรีบและวุ่นวายในเมืองไทย การได้มาทำงานและอยู่อาศัยที่หลวงพระบางกลับถือว่าเป็นรางวัลของชีวิต หลายคนลงหลักปักฐานที่จะอยู่เป็นการถาวร

3.8 ชุมชนสัมพันธ์ของ Elephant Village

ภาพลักษณ์ที่ถือว่าเป็นจุดขายที่สำคัญของบริษัท EV นี้ คือการช่วยช้ำจากการลากซุงหรืองานหนักอื่นๆ ให้มาทำงานการท่องเที่ยวแทน โดยได้รับการดูแลรักษาและเลี้ยงดูเป็นอย่างดี นอกจากนี้จุดขายอีกประการหนึ่งที่เขียนไว้ในแผ่นพับโฆษณาและเว็บไซต์คือ การสนับสนุนช่วยเหลือชาวบ้านในด้านต่างๆ ตัวอย่างเช่น ในวันที่คณะวิจัยออกไปงานสนาม โรงเรียนบ้านเชียงล้อมมีการจัดแข่งกีฬาเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนบ้านเชียงล้อมกับโรงเรียนใกล้เคียงแห่งหนึ่ง และได้เชิญพนักงานของปางช้างนี้ไปร่วมงานและเป็นกรรมการ ซึ่งปางช้างก็ช่วยสนับสนุนสิ่งของและเงินจำนวนหนึ่ง หมอแป็กดูจะสนิทสนมกับชาวบ้านเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในวันที่ 29 ที่จะถึงก็จะมีการจัดงานบายศรีช้างขึ้นที่ปางช้าง ซึ่งจะทำปีละครั้งเพื่อเป็นการขอบคุณช้าง กิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ในงานนอกจากพิธีบายศรีแล้วก็จะเชิญชาวบ้านและแขกมาร่วมงาน มีการกินเลี้ยงสังสรรค์ด้วย พิธีบายศรีช้างนี้ไม่ได้จัดให้เห็นกันบ่อยมีจัดกันเพียงที่เดียวในงานช้างประจำปีในเมืองไซยะบุรี หนึ่งในคณะของผูวิจัยตั้งข้อสังเกตว่า หมอแป็กนอกจากจะเป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดีแล้ว ประสบการณ์ในการทำงานค่ายชมรมชาวเขาในสมัยที่เรียนมหาวิทยาลัย น่าจะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้หมอแป็กมีมิติของชุมชน สามารถทำงานร่วมกับชาวบ้านได้ดี และเข้าใจความสำคัญของความสัมพันธ์กับชุมชนที่มีต่อการทำงานในด้านต่างๆ

การสนทนากับหมอแป็กและคนไทยอีกหลายคน ที่ทำงานอยู่ในหลวงพระบางมาเป็นเวลานาน ทำให้ทราบว่าการทำงานร่วมกับคนลาว โดยเฉพาะกับแรงงานที่มาจากหมู่บ้านไม่ใช่เรื่องง่ายอย่างที่คนไทยมักจะคิดกันว่า คนไทยลาวเป็นบ้านพี่เมืองน้องกัน มีภาษา ศาสนา และประเพณีวัฒนธรรมคล้ายกัน

ปัญหานี้เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ลาวในอดีตเป็นอย่างมาก ที่มีผลต่อความไว้นื้อ
เชื่อใจ วัฒนธรรมการทำงาน และความรู้สึกที่คนลาวมีต่อคนไทย

3.9 บริษัทตัวแทนจำหน่ายตั๋วโดยสาร

แสงอรุณ เป็นเจ้าของกิจการ Lao Siri Ticketing ตั้งอยู่ย่านบ้านจើ๊ก เธอเป็นคนเวียงจันทน์ เปิด
กิจการมาหลายปีแล้ว คณะผู้วิจัยได้ใช้บริการซื้อตั๋วเครื่องบินจากเธอบ่อยๆ เพราะถ้าซื้อที่หลวงพระบาง
ราคาจะถูกกว่าซื้อที่เชียงใหม่ นอกจากขายตั๋วต่างๆแล้ว ที่ร้านยังให้เช่ารถจักรยานและมอเตอร์ไซด์ รับ
แลกเงินและบริการอินเทอร์เน็ต อัตราแลกเงินที่นี่ให้ต่ำกว่าร้านแลกเงินที่บ้านจើ๊กทั่วไป ค่าบริการ
อินเทอร์เน็ตก็แพงกว่า 2 เท่าคือร้านในบ้านจើ๊กหรือร้านอื่นทั่วไปราคาบาทละ 100 กีบ ที่นี้คิดนาที่ละ
200 กีบ คณะผู้วิจัยคนหนึ่งที่คุณเคยกับเธอดี เพราะติดต่องานพลาอาศัยกันมานานทั้งด้านการทำงานและ
ส่วนตัว เธอมักจะเล่าเรื่องราวต่างๆในหลวงพระบางให้ฟังเสมอ

“ปีนี้แม่หลายอายุ เริ่มโลมาตั้งแต่เดือนที่แล้ว แปลกกว่าทุกปี ที่มันเป็นจิ้งจิกเพราะว่ามันเกิด
ผลกระทบ อันแรกจากที่พันธมิตรยึดสนามบิน แล้วจะมาเจอปัญหาเศรษฐกิจโลกอีกตามมา ตอนที่เขา
ยึดสนามบินลูกค้าขอย ยกลงไป 22 กรุ๊ป คิดเอาเองว่ามันเสียไปหลายปานได้ การท่องเที่ยวอยู่นี่มัน
ขึ้นอยู่กับเมืองไทย เพราะลูกค้าต้องมาเมืองไทยก่อน ค่อยเข้ามาลาว ออกไปเวียดนาม เข้าเขมรแล้ว
ค่อยวนกลับไปเมืองไทย บางวันลูกค้าฝรั่งก็มาถามขอยว่า การเมืองไทยมันเป็นจิ้งจิกได้ ฝ่ายได้ดี ฝ่ายได้บ่
ดี ขอยกะบอกไปว่าขอยบ่ฮู้ ทุกมื่อนี่ขอยต้องคอยติดตามข่าวสารบ้านเมืองของไทยอยู่ตลอด ว่ามันสิ
เป็นจิ้งจิกต่อไป เพราะสิได้ปรับตัวให้ทันกับเหตุการณ์ เพราะทุกอย่างมันขึ้นอยู่กับไทยหลาย”

“ปรกติช่วงโล (low season) จริงๆของหลวงพระบางคือช่วงเดือนเจ็ดเดือนแปด ช่วงนั้นบางมื่อ
(วัน) ขายบ่ได้จักใบ (ตัว) คนลาวหลายคนเห็นว่า ถ้าทักษิณ บ่ได้เป็นนายก คนลาวคือสิทุกข์ (จน)
ไปจิ้งจิกตลอด” ประเด็นการรำพึงรำพันของแสงอรุณ ซึ่ให้เห็นผลกระทบของการเมืองไทยที่เริ่มลุกลาม
จากการประท้วงทักษิณเรื่อยมา ทำให้มีผลต่อเศรษฐกิจของลาวและการท่องเที่ยวในเมืองหลวงหลวง
พระบางด้วย สิ่งที่แสงอรุณเล่าขานให้ฟังเหมือนปรับทุกข์ตามประสาคนคุ้นเคยกัน สะท้อนให้เห็นถึงการ
พัฒนาแบบพึ่งพาของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของลาว ฉายให้เห็นอีกด้านหนึ่งของการบูรณาการทาง
เศรษฐกิจในระดับภูมิภาค ที่มักจะมาพร้อมกับการพัฒนาที่บิดเบี้ยวและไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่าง
ยิ่งปัญหาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และโครงสร้างเชิงสถาบันในการกำกับควบคุมผลข้างเคียงอันเกิด
มาจากกระบวนการพัฒนาระดับภูมิภาค

3.10 กิจการร้านอาหารและเรือนพักของนักลงทุนชาวไทย

ผู้วิจัยได้พบกับ “แรก” ผ่านทางผู้เปิดประตูให้ผู้วิจัยเข้าสู่ลานสนามหลวงพระบาง นอกจากนี้ตัวแรกเองที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญแล้ว วิทยานิพนธ์ทางมานุษยวิทยาของเขาที่ศึกษาเกี่ยวกับการจ้องมองการท่องเที่ยวหลวงพระบางตั้งแต่ยุคเริ่มต้น ก็นับได้ว่าเป็นประตูที่สำคัญอีกประตูหนึ่ง ที่ทำให้ผู้วิจัยได้ใช้เป็นแผนที่ไปสู่แหล่งข้อมูลอีกหลายแห่งในภายหลัง “แรก” เป็นเจ้าของกิจการคนไทยที่แต่งงานกับคนลาว มีโครงการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวในหลวงพระบางที่กว้างขวาง มีร้านอาหารชื่อ “บัวกลางบึง” ซึ่งตอนนี้กำลังปิดปรับปรุงกิจการ นอกจากนี้ คณะของผู้วิจัยยังได้พูดคุยกับ Danis ที่มาทำงานเป็นผู้จัดการที่นี่ แต่ก่อนเคยเป็นผู้จัดการโรงแรมพู่ขาวมาก่อน (โรงแรมระดับห้าดาวแห่งหนึ่งของหลวงพระบาง) เป็นสามีของไก่ซึ่งเป็นคนไทยที่เป็นผู้จัดการสาขาประเทศลาวของบริษัทอินโดไชน่า ร้านอาหารแห่งนี้กำลังก่อสร้างเพิ่มเติมอีกหลายจุด มีการสร้างเวทีกลางสระน้ำ เพื่อการแสดง และสร้างร้านอาหารรอบ ๆ สระซึ่งดูเป็นโครงการใหญ่ทีเดียว กรณีนี้น่าสนใจ ประเด็นที่แรกสามารถต่อรองกับอำนาจของห้องการมรดกโลก จนสามารถสร้างอาคารเพิ่มเติมได้ สร้างเวทีกลางบึงได้ เพราะในแผนงานการอนุรักษ์เมืองมรดกโลกนั้น ได้รวมเอาบึงซึ่งถือเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นส่วนหนึ่งของการอนุรักษ์ด้วย

จากการได้มีโอกาสพูดคุยกับคนไทย ที่มาทำมาหากินที่หลวงพระบาง พบว่าส่วนใหญ่มาทำงานในระดับวิชาชีพ โดยเฉพาะทางด้านธุรกิจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เช่น เป็นผู้จัดการ หรือวิชาชีพเฉพาะอย่างเช่น สัตวแพทย์ที่มาดูแลปางช้างเป็นต้น ประมาณการคร่าว ๆ ว่าน่าจะมีสัก 30 กว่าคน ส่วนหนึ่งแต่งงานกับหญิงสาวชาวลาว แล้วปักหลักทำมาหากินอยู่ที่นี่ มีจำนวนไม่น้อยที่มุ่งมาทำงานที่หลวงพระบางเพราะเบื่อหน่ายกับชีวิตการทำงานที่เมืองไทย ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย อย่างเช่นกรณีของต้น วัย 40 ปีมาทำงานที่หลวงพระบางได้ปีกว่าแล้ว เคยมีประสบการณ์การทำงานทางด้านการตลาดมาหลายบริษัทในเมืองไทย มาทำงานที่นี่ครั้งแรกในฐานะผู้จัดการรีสอร์ทของมาร์คัส ชาวเยอรมัน เพราะต้นเคยทำงานในยุโรปมาก่อน ตอนนี้เขารับงานเป็นผู้จัดการบริษัทจัดการท่องเที่ยวของชาวหลวงพระบางที่เดิมทำแบบครอบครัว ต้นได้เข้ามาวางระบบและแผนการตลาดให้ ทำภาพลักษณ์บริษัทให้มีความเป็นมืออาชีพ โดยอาศัยเครือข่ายทางธุรกิจกับเพื่อนที่อยู่ทางเมืองไทย เขาได้เงินเดือน 600 ดอลลาร์ ต้นได้ภรรยาเป็นลูกสวานายตำรวจที่นี่ ทำให้เขามีเครือข่ายกับเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นพอสมควร

ส่วนกรณีของ “แรก” นั้น เป็นผู้ประกอบการร้านอาหารและเรือนพักที่ประสบผลสำเร็จ ด้วยเป็นคนที่มีการศึกษาดี เคยทำงานทางด้านสื่อสารมวลชนที่กรุงเทพฯ ก่อนที่จะมาลงหลักปักฐานที่หลวงพระบาง เพราะได้ภรรยาเป็นชาวหลวงพระบาง ที่มีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติกับเจ้าหน้าที่ระดับสูงในพรรคคอมมิวนิสต์และรัฐบาลลาว เขาอยู่ที่นี้มา 8 ปีแล้ว คนไทยที่มาทำงานในลาวมักจะเล่าประสบการณ์ต่างๆที่คนไทยเรามากจะคิดว่าตนเองรู้จักคนลาวดีกว่าชาติไหนๆ แต่จริงๆแล้วกลับมีสิ่งที่น่าสนใจกันผิดๆเสมอ ปัญหาส่วนกันประการหนึ่งคือ การทำงานกับแรงงานที่เป็นชาวลาว ที่นักธุรกิจชาวไทยมักจะบ่นใน

ทำนองว่าชาตินิยมในการทำงาน หยุตงานบ่อยเนื่องจากว่ามีงานบุญและประเพณีในหมู่บ้านมากมาย ตลอดปี แต่หลายคนก็มีความเห็นร่วมกันว่า การทำธุรกิจการท่องเที่ยวยังสามารถขยายตัวได้อีกมาก

3.11 ชิงโกะ อิตโต: ชาวญี่ปุ่นเจ้าของร้านอาหารชนเผ่า

เมื่อคณะของผู้วิจัยคนหนึ่งชวนไปกินอาหารร้านชนเผ่า ผู้วิจัยจินตนาการเอาเองว่าน่าจะเป็นร้านอาหารหมูหรือร้านอาหารของคนลาวสูงเผ่าใดเผ่าหนึ่ง เมื่อไปถึงร้านกลับพบว่าเจ้าของร้านเป็นชาวญี่ปุ่นชื่อ ชิงโกะ อิตโต ผู้วิจัยได้รับการแนะนำให้รู้จักเจ้าของร้านผู้มีอัธยาศัยดี อิตโตเป็นนักจัดทัวร์ชาวญี่ปุ่นที่เคยประกอบการด้านการท่องเที่ยวในเวียงจันทน์มาก่อน เขาได้หันมาเปิดร้านอาหารชนเผ่า (ethnic food) ที่หลวงพระบาง เพราะต้องการอยู่เป็นหลักแหล่ง เขาบอกว่าตอนแรกตั้งใจจะเปิดบริการแก่นักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่น ที่ต้องการลิ้มลองอาหารลาว แต่ต่อมาก็มีคนแนะนำว่าทำไมไม่ทำอาหารญี่ปุ่นด้วย เขาจึงตัดสินใจทำทั้งอาหารลาว ญี่ปุ่น และอาหารตะวันตก เขามีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวมาก่อน จึงเข้าใจความต้องการของนักท่องเที่ยวดี นอกจากนี้ อิตโตยังเป็นเจ้าของบริษัทเฮปปีส์ไมล์ทัวร์ ตั้งอยู่บนถนนริมโขง แถบบ้านแจ็ก เขามาอยู่ลาวได้ประมาณ 2 ปีแล้ว เดิมทีเขาช่วยน้องชายทำบริษัททัวร์ที่กัมพูชา น้องชายเขาต้องการขยายสาขามาที่เวียงจันทน์และหลวงพระบาง เขาจึงมาอยู่ที่หลวงพระบางได้ปีกว่าแล้ว เขาไม่ค่อยชอบการทำทัวร์เพราะรู้สึกว่ารวยได้ที่หมุนเวียนไม่ค่อยเป็นกอบเป็นกำ เขาจึงตัดสินใจเปิดร้านอาหาร ตอนแรกจะใช้ชื่อว่าร้าน “ฮักลาว” แต่ทางการลาวไม่อนุญาต เพราะเห็นว่าชื่อออกไปทางเกี่ยวพาราสีคนลาว เขาเลยเปลี่ยนไปขอใช้ชื่อว่า “สามชนเผ่า” แทน เพราะเห็นว่าความหมายน่าจะดี เป็นตัวแทนของคนลาวทั้งหมด เหมือนรูปในธนบัตรเงินก็บ ช่วงตกแต่งร้านก็ประสบปัญหาไม่ผ่านการอนุญาตของสำนักงานคณะกรรมการมรดกโลก จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใหม่อยู่หลายครั้ง เขากล่าวว่าช่วงที่มีการปิดสนามบินสุวรรณภูมิ กิจกรรมทัวร์ของเขาก็ได้รับผลกระทบบ้างเช่นกัน แต่โชคดีที่ลูกค้าของเขาส่วนมากเป็นชาวญี่ปุ่น ที่สามารถเปลี่ยนเส้นทางไปผ่านทางฮานอยได้

กรณีของอิตโตนี้ บอกให้ทราบถึงประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลวงพระบางได้ในทำนองเดียวกับนักธุรกิจชาวไทยหลายคนให้ความเห็นไว้ นั่นคือ หลวงพระบางยังเป็นเมืองที่ธุรกิจการท่องเที่ยวยังสามารถขยายตัวได้อีกมาก แต่ในอีกด้านหนึ่งโอกาสการทำธุรกิจการท่องเที่ยวนั้นก็ไม่ได้เปิดกว้างสำหรับทุกคน โดยเฉพาะคนที่ท้องถิ่นที่ไม่มีต้นทุนทางมนุษย์และทุนทางการเงิน ตลาดแรงงานจึงมีแต่เฉพาะงานที่ไม่ต้องใช้ความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษ ส่วนการลงทุนทางธุรกิจที่ต้องใช้ทุนสูงส่วนมากจะตกอยู่ในมือของชาวต่างชาติ ที่มีทั้งทุนและประสบการณ์

3.13 สรุป

สิ่งที่นำเสนอมาข้างต้นในบทนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบางในด้านของการเป็นผู้ผลิตหรือผู้จัดหาสินค้าและบริการให้กับนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นโรงแรม เรือนพัก ร้านอาหาร บริษัทนำเที่ยว และธุรกิจอื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ทำให้เห็นถึงบทบาทของทุนหรือสินทรัพย์ด้านต่างๆ จากข้อมูลชี้ให้เห็นได้ชัดว่าทุนทางการเงินมีบทบาทอย่างมากในการผลิตสร้างการ

ท่องเที่ยว ทำให้เห็นถึงทุนข้ามชาติที่มาพร้อมกับนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ในขณะที่ทุนท้องถิ่นถูกจำกัดอยู่กับกิจการบางอย่างที่ไม่ต้องใช้ทุนทางการเงินมหาศาล แต่มีทุนทางกายภาพที่เป็นสินทรัพย์ที่มีอยู่เดิม เช่นการเอาบ้านมาทำเรือนพักให้นักท่องเที่ยว เป็นต้น ทุนทางธรรมชาติก็อาจจะยังคงมีอยู่มาก แต่ยังขาดการสำรวจ ทุนอีกประเภทหนึ่งที่สะท้อนภาพปัญหาการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ได้เป็นอย่างดีคือ ทุนมนุษย์หรือทรัพยากรมนุษย์ ที่ข้อมูลบ่งชี้ว่ายังขาดแคลนอยู่มากในการผลิตสร้างการท่องเที่ยว เนื่องจากทุนมนุษย์ที่มีอยู่ในท้องถิ่นขาดความรู้และความชำนาญ ทำให้คนท้องถิ่นไม่ได้ส่วนแบ่งที่มากพอจากการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ผู้ประกอบการและกำลังคนในระดับชำนาญการและวิชาชีพต้องอาศัยการนำเข้ามาจากต่างประเทศ ดังกรณีของสัตวแพทย์ ผู้จัดการพนักงานบัญชี ดังจะพบเห็นเป็นเรื่องปกติที่ตามโรงแรมระดับห้าดาว มักจะมีผู้จัดการเป็นคนไทยเสียเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่แรงงานท้องถิ่นถูกจำกัดอยู่แต่ในงานประเภทผู้ใช้แรงงานที่ไม่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะ ถ้าเป็นผู้หญิงก็มีความเสี่ยงที่อาจถูกเอาเปรียบทางเพศ หรือเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ กรณีศึกษาที่น่าสนใจในรูปของผู้กระทำการต่างๆ อาจจะไม่ครอบคลุมในทุกองค์ประกอบของกระบวนการผลิตทางการท่องเที่ยว แต่เป็นเพียงเสมือนภาพถ่าย (snap shot) ที่อาจจะขาดเรื่องราวที่ต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม เรื่องราวของกรณีศึกษานี้เมื่อนำไปประติดประต่อเป็นภาพจิ๊กซอว์ของการท่องเที่ยวหลวงพระบางที่นำเสนอในบทอื่น ก็พอจะทำให้เห็นภาพการท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่เป็นรูปร่างที่ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นความไม่เสมอภาคและการบิดเบี้ยวที่ไม่พึงประสงค์

บทที่ 4

การเมืองเชิงวัฒนธรรมของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ดังที่ได้กล่าวถึงไว้ตั้งแต่บทที่หนึ่งว่า ผู้วิจัยได้แรงบันดาลใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากงานศึกษาเกี่ยวกับการท่องเที่ยวบนเกาะบาหลิส ที่เป็นที่รู้จักกันไปทั่วโลก ในบทนี้ผู้วิจัยจึงนำเอาแนวคิด การทำให้การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางวัฒนธรรม (touristification) ของกรณีเกาะ บาหลิสมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ เนื้อหาบทนี้จะเน้นตั้งแต่การเริ่มการปฏิรูปทางเศรษฐกิจในปี 1986 ภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ เริ่มมีการผลิตสร้างใหม่ทางวัฒนธรรม เพื่อวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เช่น กรณีบ้านลือที่ผานม (หมู่บ้านวัฒนธรรม) การประดิษฐ์สร้างใหม่ของพิธีกรรม เกี่ยวกับราชสำนัก ประเพณีต่างๆ เช่น ปีใหม่ การแห่นางสังขาล การส่งเฮือ ฯลฯ จากการสัมภาษณ์ เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานด้านนโยบายการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง พบว่ามีการกำหนดสถานะของการท่องเที่ยวหลวงพระบางเป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นอันดับแรก แต่ก็พบว่าเมื่อการผลิตสร้างทางวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเริ่มอิมิตัว หน่วยงานการท่องเที่ยวหลวงพระบางก็เริ่มสำรวจการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่ยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ยังรอการพัฒนาอีกมาก เช่น การท่องเที่ยวผจญภัย เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม ปัญหาที่มักถูกนำมาพิจารณามักจะเป็นเรื่องของผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสังคมและวัฒนธรรมของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ในอีกทัศนะหนึ่งนั้น มองว่า วัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ยูเนสโกเป็นองค์กรที่สนับสนุนแนวคิดนี้มาตั้งแต่การประชุมที่โรม โดยกล่าวกันว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ และสันติภาพระหว่างชาติ โดยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมว่าสามารถเสริมสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศได้ นอกจากนี้องค์การการค้าและการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNCTAD, 1976) ยังออกมาให้การสนับสนุนอีกแรงหนึ่ง โดยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอิตาลีชื่อ Alberto Sessa (1970) ที่เสนอว่า การท่องเที่ยวทำให้มรดกทางวัฒนธรรมสามารถเข้ามาอยู่ในวงจรทางเศรษฐกิจได้ ซึ่งจะนำไปสู่การอนุรักษ์และการพัฒนาไปด้วยในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมและการพัฒนาเศรษฐกิจจึงมีส่วนเสริมสร้างซึ่งกันและกัน เขาย้ำว่า “วัฒนธรรมและเศรษฐกิจการท่องเที่ยว แทนที่จะเป็นขั้วตรงข้ามกันอย่างที่เป็นมา สามารถช่วยเสริมสร้างกันได้เปรียบให้แก่กันและกันได้” (Sessa, 1970: 117) ความร่ำรวยทางวัฒนธรรมของประเทศกำลังพัฒนา ดึงดูดนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศที่วัฒนธรรมของตนเองถูกทำลายจากการกลายเป็นอุตสาหกรรม การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว

เหล่านี้ช่วยสร้างรายได้ให้กับประเทศผู้รับนักท่องเที่ยว
วัฒนธรรมกลับไปประเทศของตนเอง

ในขณะที่นักท่องเที่ยวก็ได้รับคุณค่าทาง

4.1 หลวงพระบาง: จากมรดกท้องถิ่น สู่มรดกชาติ และมรดกโลก

การได้รับการประกาศรับรองอย่างเป็นทางการให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ ที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆของหลวงพระบางถึงโหมเข้ามา เป็นเสมือนต้นธารของการเปลี่ยนแปลง (watershed of changes) และการพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าควรให้ความสำคัญในการทำความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ให้มากเป็นพิเศษ ข้อมูลเอกสารในส่วนนี้ผู้วิจัยได้อาศัยวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2551) เป็นหลัก ส่วนการวิเคราะห์เป็นของผู้วิจัยเอง ศุภชัยมองหลวงพระบางในฐานะที่เป็นเมืองมรดกโลก ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางพื้นที่ทั้งในแง่ของพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่ทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลำดับให้เห็นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางสังคม ที่มีการซ้อนทับความสัมพันธ์ทางสังคมในรูปแบบต่างๆมาตั้งแต่ยุคโบราณ มาถึงยุคราชอาณาจักร และยุครัฐชาติสังคมนิยมภายหลังการปฏิวัติ ค.ศ. 1975 แสดงให้เห็นถึงการต่อรองเชิงอำนาจผ่านพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เป็นภาพแทนความจริงของระบอบอำนาจในยุคสมัยต่างๆ

หลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก ภายใต้บริบทของรัฐชาติสังคมนิยมที่เริ่มผ่อนคลายการควบคุมทางการเมือง และเปิดรับเอาระบบตลาดเสรีเข้ามาเป็นแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีเป้าหมายสำคัญในการใช้ความเป็นมรดกโลก มาเป็นกฎเกณฑ์ในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่ ที่มาพร้อมกับนโยบายจินตนาการใหม่ พร้อมกับเล็งเอาการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจ ด้วยการแสวงหาเงินตราต่างประเทศตามระเบียบของเศรษฐกิจโลกใหม่ หลังการล่มสลายของกำแพงเบอร์ลิน พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมืองของโลก ที่ถูกทำให้เกิดการย่อเวลาและพื้นที่ลง (time and space compression) ที่รู้จักกันในนาม “โลกาภิวัตน์” การท่องเที่ยวหลวงพระบางจึงไม่อาจปฏิเสธพลังภายนอกดังกล่าวนี้ได้

ศุภชัยทำการศึกษาวิจัยโดยใช้แนวการวิเคราะห์การเมืองเชิงวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เขาได้รับอิทธิพลทางความคิดจากงานของ Peleggi (2002) ในการมองการเมืองของประวัติศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอัตลักษณ์ของชาติ รวมถึงการนำเอามรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นไปสู่การเป็นวัฒนธรรมของชาติ แล้วเชื่อมโยงไปถึงการสร้างผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยข้อดีเป็นจุดขายเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม กระบวนการดังกล่าวดำเนินไปท่ามกลางความขัดแย้ง การต่อรอง การสมยอม และการต่อต้าน ของกลุ่มผู้กระทำการที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะ

จะเป็นภาครัฐ ชุมชน นักท่องเที่ยว และธุรกิจท่องเที่ยว กรณีของหลวงพระบาง มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นไปอีก เมื่อมีบริบทของ “ระบอบเก่า” กับ “ระบอบใหม่” ที่เป็นคู่ตรงข้ามทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่เสมอ

นโยบายจินตนาการใหม่ นับเป็นจุดเริ่มต้นที่เปรียบเสมือนประตูน้ำบานใหญ่ ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงของหลวงพระบาง เมื่อย้อนอดีตไปก่อนหน้าการปฏิวัติ ค.ศ. 1975 ในช่วงปลายของยุคราชอาณาจักร หลวงพระบางก็เป็นที่รู้จักกันว่าเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอยู่บ้างแล้ว ในฐานะที่เป็นที่พำนักของเจ้ามหาชีวิต ความมีประเพณี ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน วัดวาอารามที่เก่าแก่และสวยงาม เป็นที่ถวิลหาของผู้ที่ต้องการมาระเอนอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเข้าสู่ยุครัฐสังคมนิยม อดีตเหล่านี้กลับถูกเก็บงำ ซ่อนเร้นปกปิด และกดทับไว้ เสมือนการถูกแช่แข็งผ่านการเวลา ถึงแม้ว่ามีบ้างบางส่วนที่ถูกทำลายทิ้งไปด้วยไฟปฏิวัติ ดังนั้นเมื่อลาวเปิดประเทศภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ จึงเท่ากับเป็นการเปิดโลกของหลวงพระบางให้สู่สายตาของโลกภายนอกอีกครั้งหนึ่ง กอปรกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นกลไกทางเศรษฐกิจใหม่ประการหนึ่งของรัฐบาล นักท่องเที่ยวเริ่มทะลักเข้ามา พร้อมกับการลงทุนทางธุรกิจการท่องเที่ยว ทำให้เศรษฐกิจของหลวงพระบางขยายตัวอย่างรวดเร็ว พนักงานรัฐบางคนถึงกับกล่าวว่า “หลวงพระบางเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จจากนโยบายจินตนาการใหม่โดยแท้”

หลวงพระบางเริ่มมีชีวิตชีวาขึ้นมาอีกครั้ง หลังจากที่หลับใหลสงบนิ่งอยู่ภายใต้ระบอบใหม่ที่เข้มงวด การเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว สร้างความกังวลใจให้กับหน่วยงานภาครัฐที่มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลในเรื่องมรดกทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และประเพณีปฏิบัติ มีการดัดแปลงอาคารสถานที่ให้เป็นบ้านพักนักท่องเที่ยว ที่มุ่งเข้ามาบริโภคอดีตของหลวงพระบาง ตำแหน่งของเจ้าเพชรราชที่บ้านเชียงแก้ว ได้ถูกนักลงทุนต่างชาติที่ได้รับสัมปทานจากรัฐ นำไปดัดแปลงเป็นโรงแรมหรูชื่อ เดอะ แกรนด์ หลวงพระบาง อาคารสถานที่ของยุคอาณานิคมก็ถูกเช่า-ซื้อไปทำบ้านพักนักท่องเที่ยว (เอือนพัก หรือ guesthouse) ดังนั้น จึงเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงความคิดของรัฐกรบางกลุ่มว่า โบราณวัตถุ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่ยุครัฐจารีต อาณานิคม และราชอาณาจักรนั้น เป็นสมบัติของชาติสังคมนิยมด้วยเช่นกัน หาใช่ซากเดนของระบอบเก่าที่ต้องตั้งข้อรังเกียจแต่อย่างใด ดังนั้นคนรุ่นใหม่เหล่านี้จึงได้นำเสนอแนวคิดเรื่องมรดกของชาติต่อพวกผู้นำรัฐบาล อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้ก็เชื่อว่า จะได้รับการยอมรับจากฝ่ายต่างๆ ยังมีบางกลุ่มที่เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ ตามนโยบายจินตนาการใหม่ การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของระบอบเก่า (ศักดินา) เป็นสิ่งที่ขัดกับอุดมการณ์สังคมนิยม กลุ่มนักอนุรักษ์จึงมี

ความเห็นว่าการเดินทางที่จะช่วยยับยั้งการคุกคามมรดกทางวัฒนธรรมของหลวงพระบางก็คือ การยกระดับให้เป็นสมบัติชาติหรือเป็นมรดกชาติ ด้วยการยืมอำนาจของยูเนสโกมาเป็นเครื่องมือ นั่นคือการเสนอให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกตามหลักเกณฑ์ขององค์การยูเนสโก

การดำเนินการอนุรักษ์ให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก เริ่มที่การบูรณะ “หอคำ” หรือพระราชวังเก่าของเจ้ามหาชีวิต ซึ่งหลังการปฏิวัติถูกทิ้งร้างและลบออกจากความทรงจำ เพราะหอคำเป็นสัญลักษณ์แทนความจริงของระบอบศักดินา ที่เป็นคู่ตรงข้ามกับระบอบใหม่ แต่การปฏิเสศและหลงลืมประวัติศาสตร์ราชสำนัก ก็มีอาจปฏิเสศการเมืองของมรดกทางวัฒนธรรม แต่กลับกลายเป็นว่าอดีตของราชสำนัก พระราชวัง และราชประเพณีเป็นวัตถุการท่องเที่ยวที่สำคัญที่เป็นเป้าหมายการจ้องมองของนักท่องเที่ยว แม้แต่เหล่าอาคันตุกะของรัฐเอง ก็มักขอเข้าชมทุกครั้งไป กลุ่มรัฐกรที่เป็นแกนนำการอนุรักษ์ได้หาช่องทางจากนโยบายของรัฐสังคมนิยมเอง ที่กล่าวถึงการอนุรักษ์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม เพื่อแสดงความเป็นชาติลาว และมรดกของชาติลาว การตีความกฎหมายเพื่อเอื้อให้การอนุรักษ์นี้ทำให้ควมรวมเอาโบราณสถานและโบราณวัตถุที่เป็นของระบอบเก่า ที่ถูกทิ้งร้างและหลงลืม ให้กลับมาเป็น “มรดกทางวัฒนธรรมของชาติลาว” โดยเสียงไปให้ความหมายว่าสิ่งก่อสร้างที่เป็นโบราณสถานและวัตถุที่ตกทอดมาจากระบอบกษัตริย์นั้น แท้จริงเป็นผลผลิตจากแรงงานของมวลชนตามทฤษฎีมาร์ก-เลนิน ดังนั้นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเหล่านี้จึงเป็นมรดกของมวลมหาชนทั้งชาติ มิใช่ของกลุ่มชนชั้นสูงตามวาทกรรมสังคมนิยม

ด้วยตรรกะนี้ หอคำหรือพระราชวังเจ้ามหาชีวิตในระบอบเก่า ก็ได้เปลี่ยนความหมายของสถานที่ไปเป็นพิพิธภัณฑ์ที่เป็นสถานที่เก็บรักษามรดกของประชาชาติลาว ได้มีการบูรณะซ่อมแซมแล้วเปิดให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้เข้าชม สำหรับชาวลาวหลวงพระบางที่ยังมีความทรงจำที่ผูกพันอยู่กับราชสำนัก การได้เข้าชมหอคำในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ เปรียบเสมือนการหวนไปหาอดีตที่ถูกทำให้ลืมไปช่วงหนึ่ง ให้กลับมาอยู่ในความทรงจำอีกครั้งหนึ่ง แต่ในบริบทของการท่องเที่ยวแล้ว “อดีต” ของหลวงพระบางไม่ได้มีเฉพาะพระราชวังเก่า แต่นักท่องเที่ยวต้องการจ้องมองอดีตอื่นด้วย ไม่ว่าจะเป็นวัดวาอาราม อาคารบ้านเรือน ศาสนา ความเชื่อ ประเพณี และการแสดง รวมตลอดถึงศิลปวัฒนธรรมทั้งของราชและราษฎร ดังนั้นการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมจึงขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ และเพื่อให้การอนุรักษ์สามารถรักษาอดีตไว้ให้ได้มากที่สุดและเป็นของแท้ ทำให้นักอนุรักษ์ภายใต้ระบอบใหม่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องก้าวข้ามกาลเวลาไปหาอดีตที่ตนเองถูกบอกให้ละทิ้งและทำเป็นลืมไปเสีย

อดีตข้าราชการ ข้าราชการบริวาร นักปราชญ์ ราชบัณฑิต ตลอดจนผู้อาวุโส ที่ผ่านประสบการณ์และมีความทรงจำของยุคเก่า ที่ระบอบใหม่เคยมองว่าเป็นซากปรักหักพังทางประวัติศาสตร์ ที่ต้องปล่อย

ให้ชำระหนี้ไปตามกาลเวลา ได้กลายเป็นของมีค่าขึ้นมา เป็นแหล่งความรู้และเป็นสมบัติที่มีค่าที่จะต้องรีบเอาความทรงจำกลับคืนมา ก่อนที่จะสูญหายตายจากไป กระบวนการฟื้นฟู อนุรักษ์ และสืบค้นประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม ทำให้รัฐสังคมนิยมลาวพบว่ามรดกชาติเหล่านี้กำลังถูกคุกคามอย่างใหญ่หลวงจากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบจินตนาการใหม่ ที่มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นกลไกสำคัญอันหนึ่ง นี่จึงเป็นที่มาของการเสนอต่อยูเนสโกให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก นอกจากนี้การรักษาอดีตของหลวงพระบางไว้อย่างดียังเป็นการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยว อันเป็นการช่วยให้เศรษฐกิจของชาติได้เติบโตตามประสบการณ์ที่เรียนรู้จากประเทศเพื่อนบ้าน

กระบวนการผลักดันให้หลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลก ต้องทำให้เกิดฉันทานุมติจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทุกฝ่ายก็มีเหตุผลที่จะต้องเคลือบแคลงสงสัยไปกับสิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้น โดยเฉพาะชาวหลวงพระบางเองที่จะต้องได้รับผลกระทบโดยตรงนั้น พวกเขาไม่แน่ใจว่าวิถีชีวิตของตนเองจะต้องเข้าไปอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ใหม่อีก หลังจากที่ต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของระบอบใหม่มาได้ระยะหนึ่งแล้ว การพยายามชี้ให้เห็นว่าการอนุรักษ์กับการพัฒนาไม่ได้เป็นสิ่งที่ต้องอยู่ตรงข้ามกันเสมอไปจึงเป็นสิ่งที่ทำทนายคนบุคคลที่ทำงานเพื่อผลักดันเมืองมรดกโลกเป็นอย่างดี โดยเฉพาะการชี้ให้ภาครัฐส่วนอื่น ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว และภาคประชาชนให้เห็นว่า การเป็นเมืองมรดกโลกจะทำให้หลวงพระบางปรากฏอยู่ในแผนที่ท่องเที่ยวโลก สร้างรายได้ให้กับรัฐและประชาชนชาวหลวงพระบางทั้งมวล ในทางตรงกันข้ามถ้าไม่รีบอนุรักษ์หลวงพระบางไว้ เมืองนี้ก็จะหมดเสน่ห์ไป ในที่สุดก็ไม่มีใครอยากมาเที่ยวอีก จะเห็นได้ว่าการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบางจึงผูกพันอยู่กับการพัฒนาการท่องเที่ยวมาตั้งแต่แรก จนผู้วิจัยเองก็เคยตั้งคำถามกับรัฐกรของลาวหลายคนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ว่า ระหว่างการเป็นมรดกโลกกับการกลายเป็นเมืองท่องเที่ยว อันไหนมาก่อน ซึ่งก็ได้รับคำตอบที่แตกต่างกันออกไป ฝ่ายหอการค้ามรดกโลกก็บอกว่า เมืองมรดกโลกมาก่อน แล้วจึงเกิดการเติบโตของการท่องเที่ยว ส่วนหอการค้าท่องเที่ยวเมืองหลวงพระบาง ก็มักจะบอกว่าการขยายตัวของเมืองท่องเที่ยว ทำให้นำไปสู่การสร้างหลวงพระบางให้เป็นเมืองมรดกโลก

ในที่สุด ก็ได้มีการเสนอต่อยูเนสโกอย่างเป็นทางการ โดยที่ประเทศลาวต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกภาคีมรดกโลกก่อน ในปี 1993 หลวงพระบางถูกเสนอเข้ารับการพิจารณาเป็นเมืองมรดกโลก ในฐานะที่เป็นเมืองที่มี “เอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมและประเพณีวัฒนธรรมที่โดดเด่น” แต่ตามเงื่อนไขของยูเนสโกนั้น หลวงพระบางจะต้องได้รับการรับรองจากรัฐบาลลาวให้เป็น “มรดกแห่งชาติ” เสียก่อน รัฐบาลลาวจึงต้องออกกฎหมายออกมารองรับความเป็นมรดกแห่งชาติของหลวงพระบาง และดำเนินการในด้านอื่นๆที่จำเป็นต่อการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก เช่น กรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน เป็นต้น

หลังจากมีการเสนอ ก็มีการตรวจสอบจากคณะกรรมการ และผู้เชี่ยวชาญ หลวงพระบางก็ได้รับการบันทึกไว้ในบัญชีมรดกโลกของยูเนสโก ในสมัยประชุมครั้งที่ 19 ของคณะกรรมการมรดกโลกที่เมืองเบอร์ลิน ประเทศเยอรมันนี ในวันที่ 5-9 ธันวาคม พ.ศ. 2538 ตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 2, 4 และ 5 ของการรับรองเป็นเมืองมรดกโลกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของยูเนสโก

ปฏิบัติการของเมืองมรดกโลก ดำเนินการผ่านห้องการมรดกโลก ที่มีสำนักงานอยู่ที่บริเวณหัวเมือง ใช้ตึกที่เคยเป็นสำนักงานภาษีของรัฐบาลอาณานิคมเป็นที่ทำการ ระยะแรกของการดำเนินงานเป็นการสำรวจและขึ้นบัญชีสิ่งปลูกสร้างที่ถือเป็นมรดกโลก โดยมีการกำหนดเขตอนุรักษ์ การดำเนินการในระยะแรกมีปัญหาที่ทำให้เกิดการโต้เถียงกันอยู่บ่อยๆระหว่างเจ้าหน้าที่และชาวเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกี่ยวกับการรื้อถอน ปรับปรุง และตัดแปลงอาคารบ้านเรือน อย่างไรก็ตาม ทำที่สุดแล้วต่างก็ต้องยอมจำนนให้กับวาทกรรมเมืองมรดกโลกและเมืองแห่งการท่องเที่ยว การเปลี่ยนสถานะของหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกได้นำพาการเปลี่ยนแปลงอย่างใหญ่หลวงมาสู่ชาวหลวงพระบาง ใครจะคิดบ้างว่าการเปลี่ยนแปลงความหมายของสถานที่และพื้นที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงอื่นๆที่ตามมาอย่างคาดไม่ถึง

การท่องเที่ยวที่เริ่มขยายตัวอย่างช้าๆมาตั้งแต่การเปิดประเทศของนโยบายจินตนาการใหม่ ได้พุ่งทะยานขึ้นอย่างรวดเร็ว เมืองที่เคยหลับใหลและอดีตที่เคยเก็บตัวเองอยู่เงียบๆ กลับมามีชีวิตชีวาขึ้นอย่างรวดเร็ว แม้ว่าจะยังอยู่ภายใต้การกำกับอย่างใกล้ชิดจากรัฐ แต่ก็ไม้อาจต้านทานกระแสการเปลี่ยนแปลงได้ หรือบางทีอาจจะเป็นเพราะเป็นปฏิปักษ์ตอบสนองจากที่เคยถูกกดทับมานาน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้คงจะไม่สามารถบอกได้ว่า เป็นผลมาจากการเป็นเมืองมรดกโลกเพียงประการเดียว ชาวเมืองหลวงพระบางที่อยู่มาแต่ดั้งเดิมแล้วว่า ย่านบ้านแจ็กหรือตลาดแจ็กที่เป็นย่านค้าขายของหลวงพระบางที่เงียบเหงาลง อันเนื่องมาจากผู้คนได้ “โดนหนี” หรืออพยพหนีไปอยู่ต่างประเทศเมื่อเกิดการปฏิวัติ ได้กลับมาตีคักด้วยผู้คนและนักธุรกิจทางด้านการท่องเที่ยว มีนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกเดินกันขวักไขว่ จนปัจจุบันเรียกกันว่าเป็น “ตลาดฝรั่ง”

สถานที่และพื้นที่ของหลวงพระบางในทุกแห่ง มีความหมายและมีคุณค่าในการท่องเที่ยวขึ้นมาทันที ผู้คนที่เคย “โดนหนี” จำนวนหนึ่งได้ทยอยกันกลับมา และนำเอาเงินลงทุนเข้ามาสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว นักลงทุนจากเวียงจันทน์และจากต่างประเทศเข้ามาเช่า-ซื้ออาคารบ้านเรือน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งก่อสร้างที่มีร่องรอยหรือจารึกอดีตของหลวงพระบางไว้ด้วยยังมีค่ามากขึ้น เช่น ตำหนัก อาคารยุคอาณานิคม และสถานที่ที่มีความหมายเกี่ยวโยงไปถึงประวัติศาสตร์ของหลวงพระบาง ท่าเรือและบริเวณริมฝั่งแม่น้ำโขงกลับมาตีคักอีกครั้งมีทั้งเรือสินค้าและเรือโดยสารรับนักท่องเที่ยวเข้าเทียบท่าอยู่ไม่ขาดสาย บ้านเรือนที่อยู่อาศัยถูกเปลี่ยนเป็นเฮือนพักสำหรับนักท่องเที่ยว

อาชีพช่างเงิน ช่างทองที่ปิดตัวเองไปหลังการปฏิวัติ อันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับราชสำนัก ได้ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง เครื่องไม้เครื่องมือที่เก็บใส่หีบไว้ ซึ่งครั้งหนึ่งเจ้าของเคยคิดว่าคงไม่ได้หยิบขึ้นมาใช้อีก ได้ถูกนำมาขจัดถูเพื่อใช้งานอีกครั้งหนึ่ง ชาวลื้อบ้านผานมที่เคยเป็นช่างทองผ้าประจำราชสำนัก ที่ครั้งหนึ่งต้องหันกลับไปทำนาทำไร่เพียงอย่างเดียว ได้โอกาสในการทอผ้าและเปิดการถ่ายทอดการทอผ้าลายวิจิตรให้ลูกหลานได้อย่างเปิดเผย

4.2 เมืองมรดกโลกกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สถานะภาพเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง เสริมส่งเสริมให้หลวงพระบางเป็นอัญมณีของกลุ่มแม่น้ำโขง ที่สร้างแรงดึงดูดให้กับการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ประสานสอดคล้องกับนโยบายจินตนาการใหม่ของรัฐบาลลาว รวมตลอดถึงแผนการพัฒนาด้วยการผนวกรวมพื้นที่ในระดับภูมิภาค ในนามของอนุภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขง (GMS) ทำให้นักท่องเที่ยวหลักเข้าสู่หลวงพระบางเพิ่มขึ้นถึง 300 เปอร์เซ็นต์ นับตั้งแต่ปี 1995 เป็นต้นมา ความโดดเด่นของหลวงพระบางอยู่ที่การเป็น “เมืองมรดกโลกที่รวมเอาชีวิตผู้คนในปัจจุบันอยู่ด้วย” เป็นมรดกโลกที่มีชีวิตชีวาของผู้คน ผสมผสานไปกับประเพณี วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ ในทำนองเดียวกับแนวคิดพิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต (living museum) ของบาทลีที่กล่าวมาข้างต้น นอกจากนี้ ในทัศนะของรัฐยังมองไปถึงการใช้ความเป็นมรดกโลกของหลวงพระบาง เป็นยุทธวิธีที่จะดึงดูดและกระจายนักท่องเที่ยวไปยังแขวงอื่นๆ ในภาคเหนือของลาวอีกด้วย เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่เท่าเทียมกันในเชิงพื้นที่

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชาติสังคมนิยมลาว ได้หวนนำพาเอาวัฒนธรรมราชสำนักมาเป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ทั้งที่ก่อนหน้านี้ถูกตั้งข้อรังเกียจว่าเป็นมรดกของระบอบศักดินา ที่รัฐพยายามขจัดทิ้งไป สิงคำ พมมะรัต อดีตหัวหน้าฝ่ายวัฒนธรรมแขวงหลวงพระบาง ให้สัมภาษณ์แก่ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์เมื่อ 23 มีนาคม 2549 ว่า “เมื่อหลวงพระบางเป็นมรดกโลก มรดกวัฒนธรรมประเพณี ทุกอย่างได้รับการฟื้นฟู รวมทั้งฮีดคองประเพณี ที่เคยเป็นที่เคารพปฏิบัตินับไหว การทำบุญกับพระสงฆ์ อะไรก็ตามที่รับใช้มรดกโลก และรับใช้การท่องเที่ยว ต่างก็ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาหมด” อดีตที่เคยเป็นคู่ตรงข้ามของระบอบใหม่ ได้รับการสร้างความหมายใหม่ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เป็นมรดกของชาติลาว และเป็นมรดกโลก

ตัวอย่างเช่น การแสดงพระลักษณะ พระราม และการฟ้อนนางแก้ว ที่เป็นการแสดงศิลปะในราชสำนัก ได้รับการฟื้นฟูขึ้นมาแสดงอีกครั้งหนึ่งในช่วงงานบุญปีใหม่ ในคืนวันสงขานขึ้น บรรดาอดีตศิลปินประจำราชสำนักได้ถูกเรียกกลับมารับใช้ชาติสังคมนิยมอีกครั้งหนึ่ง รัฐบาลได้ให้งบประมาณในการเร่งผลิตห้วยักษ์ หัวลิง และหัวนางแก้ว ตลอดจนซ่อมแซมเครื่องดนตรีที่ชำรุด โดยพยายามรักษารูปแบบ

การแสดงให้คงความเป็นอดีตแบบเดียวกับยุคราชอาณาจักรลาว แตกต่างกันแต่เพียงสถานที่และผู้ชมที่เป็นชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การแสดงศิลปวัฒนธรรมดังกล่าวนี้ ถูกให้ความหมายเสียใหม่ว่าเป็นการสร้างชาติในยุคโลกาภิวัตน์ โดยพยายามจัดให้มีการแสดงเหล่านี้ในวันชาติด้วย (2 ธันวาคม) นักแสดงเหล่านี้ก็ได้รับการอุมชูอีกครั้งหนึ่งจากรัฐ มีการเปิดโอกาสและสนับสนุนให้ไปทำการแสดงเพื่อหารายได้ตามโรงแรมใหญ่ๆได้

ช่างศิลปะสมัยราชสำนักอันได้แก่ช่างเงิน เมื่อครั้งเปลี่ยนแปลงการปกครอง ต้องเก็บเครื่องมือและผลงานของตนเองเข้าหีบไว้ เพราะเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมของศักดินา ช่างเหล่านี้ต้องเปลี่ยนไปทำงานอย่างอื่นหมด จนไม่คิดว่าตนเองจะได้ใช้ฝีมือช่างของตนเองอีก แต่เมื่อหลวงพระบางเป็นเมืองมรดกโลกและเป็นอัญมณีของการท่องเที่ยวของลาว งานช่างศิลปะเหล่านี้ถือว่าเป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรม ช่างศิลปะราชสำนักทั้งหลายต่างก็ได้โอกาสในการเปิดหีบเครื่องมือของตนเอง มาสร้างสรรค์ผลงานศิลปะเครื่องเงินของหลวงพระบางขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เพื่อผลิต “ของแท้” ออกมาเสนอต่อรัฐและนักท่องเที่ยว ยิ่งสามารถเชื่อมโยงเข้ากับอดีตของการเป็นศิลปะแห่งราชสำนัก ก็ยิ่งทำให้มีค่ามากยิ่งขึ้น

การเชื่อมโยงสินค้าการท่องเที่ยวปัจจุบันเข้ากับอดีตราชสำนักนั้น ก่อให้เกิดความอหิหลักอเหลืออยู่บ้าง เห็นได้จากกรณีโรงแรมสันติ ที่เป็นโรงแรมหรู ที่ดัดแปลงมาจาก “โฮง” หรือวังหรือตำหนักขององค์มกุฎราชกุมาร หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองโฮงเหล่านี้ได้ถูกยึดเป็นสมบัติของรัฐ เมื่อเข้าสู่ยุคจินตนาการใหม่ รัฐได้เปิดโอกาสให้เจ้าของเดิมอ้างสิทธิความเป็นเจ้าของ ทายาทขององค์มกุฎราชกุมารจึงได้ขอคืนโฮง แล้วนำมาปรับปรุงเป็นโรงแรม ซึ่งในตอนแรกต้องการตั้งชื่อว่า “The Royal Princess Hotel” เพื่อแสดงความหมายถึงความสัมพันธ์กับราชสำนักในอดีต แต่ทางรัฐบาลได้ขอให้เปลี่ยนชื่อใหม่เพราะชื่อดังกล่าวให้ความหมายว่าราชสำนักยังมีอยู่ ซึ่งขัดแย้งกับแนวทางสังคมนิยม จึงเปลี่ยนมาใช้ชื่อโรงแรมวิลลาสันติ ตามชื่อสามีของรัชทายาทที่เป็นเจ้าของโฮง นายสันติ อินทวงค์เป็นนักธุรกิจผู้มั่งคั่งมาจากเวียงจันทน์

การเปลี่ยนผ่านภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ และการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยใช้ความเป็นมรดกโลกเป็นเครื่องมือในการผลิตสร้างการท่องเที่ยว ก็เชื่อว่าจะราบรื่น ไร้การต่อต้าน และการต่อรองเสียทีเดียว ดังกรณีโรงแรมวิลลาสันติ เมื่อไม่ได้รับอนุญาตให้ใช้ชื่อโรงแรมที่แสดงความเป็นราชสำนักทางเจ้าของโรงแรมก็ต่อรองขอใช้ชื่อห้องสูท (suite) จำนวน 2 ห้องของโรงแรม ตามชื่ออดีตกษัตริย์ที่เป็นพระราชวงศ์ว่า ห้อง “King Sisavangvong” และห้อง “King Sakkarine” ซึ่งทางรัฐก็ยินยอม โดยให้เหตุผลว่าเป็นเรื่องภายในครอบครัวของโรงแรม ทางโรงแรมยังได้พยายามสร้างความเป็นอดีตราชสำนักด้วยกลยุทธ์ต่างๆ เช่น การแขวนภาพถ่ายในอดีตของราชสำนัก สิ่งประดับตกแต่งภายในที่มีความหมาย

ของการเป็นมรดกตกทอดของราชสำนัก การเล่าเรื่องราวความเป็นมาของโรงแรมในแผนผังประชาสัมพันธ์ของโรงแรม การจัดสำรับอาหารเป็นเมนูพิเศษในทำนองตำรับชาววัง (royal Lao set menu) มีการแสดงพ็อนรำนางแก้ว โดยให้แต่งกายย้อนยุคเลียนแบบอดีต นอกจากนี้ยังนำเอาอดีตยุคอาณาจักรมอญเข้ามาเสริมแต่งด้วย เช่น ข้าวจีหรือขนมปังฝรั่งเศส ที่เสิร์ฟพร้อมกาแฟลาวรสชาติเข้มข้นจากรั้วราบสูงบัวละเว นับเป็นการผลิตสร้างบริการทางการท่องเที่ยวที่มีลักษณะของการผสมผสานเอาสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน (hybridization) ตามกระแสการบริโภคของชนชั้นบริการ ในยุคสมัยของทุนนิยมช่วงสุดท้าย

4.3 งานบุญปีใหม่ การแห่ขอ และการประกวดนางสังขาล

เทศกาลงานบุญปีใหม่ของหลวงพระบาง ในยุคสมัยของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ ภายหลังจากการเป็นเมืองมรดกโลก ได้ถูกยกระดับขึ้นเป็นงานสำคัญที่รัฐบาลต้องเข้ามาจัดการดูแล โดยถือเป็นการรื้อฟื้นประเพณีที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง และถูกทำให้เป็นงานระดับนานาชาติผ่านการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ปรากฏอยู่ในแผนที่และปฏิทินการท่องเที่ยวของลาวและของนานาชาติ มีการลงนามแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินการจัดงานโดยเจ้าแขวงอย่างเป็นทางการ เผยแพร่กำหนดการไปตามจุดที่มีนักท่องเที่ยวผ่าน ในงานศึกษาของศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2551) ได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาตลอดจนรายละเอียดของพิธีกรรมต่างๆ ของงานบุญปีใหม่ พ.ศ. 2549 ไว้อย่างสมบูรณ์ จึงไม่น่าแปลกใจที่ในที่สุดก็กล่าวถึงการเมืองเชิงวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการปะทะประชันกันระหว่างฮีตคองในอดีตกับการทำให้งานบุญปีใหม่เป็นสินค้าการท่องเที่ยว ซึ่งก่อให้เกิดความปฏิวัติวิถีชีวิตที่แตกต่างกันในหมู่ผู้คนกลุ่มต่างๆ ในเมืองหลวงพระบาง

ดังกรณีของการแห่ขอ ซึ่งเป็นกิจกรรมสำคัญที่ถือเป็นหัวใจของงานบุญปีใหม่ ตามขนบธรรมเนียมประเพณี ขบวนแห่ขอจะแห่จากหางเมืองไปหัวเมือง แล้วอีกวันก็จะแห่จากหัวเมืองไปหางเมืองตามความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับรูปร่างทางกายภาพของเมืองหลวงพระบางที่เกี่ยวข้องกับตำนานพญานาค ในขบวนแห่ก็จะมีขอของพระเถระชั้นผู้ใหญ่ และหุ่นปุโย-ย่าเยอหรือเทวดาหลวง และที่ขาดไม่ได้คือ การแห่นางสังขาล ในงานแห่ขอยุคใหม่นี้ ความสำคัญไปอยู่ที่การเน้นความโดดเด่นของนางสังขาล ไม่ใช่พิธีกรรมทางศาสนาแต่ก่อน เนื่องจากการผลิตสร้างขึ้นมาใหม่ของรัฐผ่านวาทกรรมเมืองมรดกโลก ที่เชื่อมโยงกับแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้นโยบายจินตนาการใหม่ รัฐบาลท้องถิ่นโดยเจ้าแขวงหลวงพระบาง มีบทบาทเข้ามากำกับการจัดงาน งานบุญปีใหม่หลวงพระบางจึงกลายเป็นงาน “สบายดีปีใหม่ลาว” (Lao Happy New Year) เหมือนกับปีใหม่สากล

นางสังขาลกลายเป็นตัวแสดงที่โดดเด่นเหนือใคร ดูได้ง่ายๆจากตำแหน่งที่นั่งในขบวน ที่ผู้เฒ่าผู้แก่แสดงความไม่เห็นด้วยว่าอยู่เหนือวอที่พระเถระชั้นผู้ใหญ่ นั่ง และอยู่สูงกว่าวอของพระพุทธรูปด้วยซ้ำไป ในขบวนแห่ยังประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆของลาวทั้งลาวลุ่ม ลาวเทิง และลาวสูง เพื่อเป็นภาพตัวแทนของเจตจำนงของชาติสังคมนิยมลาว ที่ต้องการแสดงให้เห็นความหลากหลายและเท่าเทียมกันทางสังคม ในประเพณีของราชสำนักในอดีต ไม่มีพื้นที่ให้กับชนเผ่านอกศาสนาพุทธเหล่านี้ เพราะถือว่าบุญปีใหม่เป็นพิธีกรรมของชาวพุทธ ลาวลุ่ม และพระมหากษัตริย์ ในขบวนยังมีนางสาวจากสามชนเผ่ามาทำหน้าที่ถือธงชาติ ธงศาสนา และธงมรดกโลก พร้อมแผ่นป้ายแสดงข้อความต้อนรับนักท่องเที่ยวทั้งภาษาลาวและภาษาอังกฤษ

สิ่งที่สร้างความไม่พอใจให้กับคนเก่าคนแก่ของหลวงพระบางก็คือ การที่บรรดาขบวนแห่ของพระเถระ เทวดาหลวง และขบวนอื่นๆ ต้องมาตั้งขบวนรอนางสังขาล ทำให้สถานะของพระภิกษุและเทวดาหลวงถูกลบหลู่ความศักดิ์สิทธิ์ นอกจากนี้ถ้ากัฏฐิยาของผู้เซ็ดหุ่นเทวดาหลวงหรือปู่เยอ-ย่าเยอ ก็แตกต่างไปจากอดีต มีการหยอกล้อ เล่นหัวกับผู้คน และถ่ายรูปกับนักท่องเที่ยว ต่างกับภาพลักษณ์ของเทวดาหลวงในอดีตที่ดูน่าเกรงขาม เป็นผู้ปิดปากความชั่วร้าย ในขณะที่เด็กหนุ่มรุ่นใหม่ที่ทำหน้าที่เซ็ดหุ่นเทวดาหลวง ก็ให้เหตุผลว่าเป็นหน้าที่ของเขาที่จะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้คนให้เกิดความสนุกสนานเพราะงานบุญปีใหม่เป็นมหกรรมแห่งความรื่นเริง และช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว เขาอาจจะไม่ทราบด้วยซ้ำไปว่าเทวดาหลวงมีความสำคัญอย่างไร ในตำนานเมืองหลวงพระบาง

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์ (2551) ยังได้ชี้ให้เห็นถึงความพิเศษและการเมืองเรื่องสัญลักษณ์ของนางสังขาลปี พ.ศ. 2549 ว่า นางสังขานปีนี้ถูกจัดจ้องเป็นกรณีพิเศษเนื่องจากเป็นผู้ที่มีเชื้อสายมาจากราชสำนัก (มีศักดิ์เป็นหลานเจ้ามหาชีวิตของลาวในยุคราชอาณาจักร) ผู้คนรุ่นเก่าของหลวงพระบางต่างเฝ้ามองนางสังขาลอย่างหวงหวาดดีดไปถึงยุคที่ยังมีเจ้ามหาชีวิตอยู่ บางคนก็จ้องมองว่าเธอมีเค้าหน้าคล้ายไปทางเจ้าองค์ใด ศุภชัยสรุปว่างานบุญปีใหม่เปลี่ยนความหมายและรูปแบบจากงานแห่ของพระเถระผู้ใหญ่เป็นงานบุญแห่งนางสังขาน ผู้แสดงอื่นเป็นแค่ตัวประกอบ นอกจากนี้ฉาก เวที และสิ่งประดับตกแต่งทั้งหลายยังขึ้นอยู่กับการที่องค์กรไหนเป็นผู้สนับสนุนหรือออกทุนให้ ดังนั้นจึงปรากฏทั้งแผ่นป้ายรณรงค์การต่อต้านโรคเอดส์ รวมทั้งเครื่องหมายการค้าของถุงยางอนามัยที่เป็นผู้สนับสนุนงาน

งานประกวดนางสังขาลปี พ.ศ. 2552 จัดขึ้นที่เดินธาตุ (สนามข้างวัดธาตุ) ลักษณะคล้ายงานกาชาดของไทยมีร้านขายของอยู่มากมาย รวมไปถึงชิงช้าสวรรค์ รถบีมพ์ ร้านปาลูกโป่ง สไลเดอร์แบบสุบลมสำหรับเด็ก รถรางลอยฟ้าเล็กๆ ร้านของกระจกิงแดง วันนั้นคนเดินแน่นชนิดทั่วทั้งงาน ที่จอดรถมอเตอร์ไซด์ก็แน่นชนิด ถนนโดยรอบก็แน่นไปด้วยรถยนต์ของคนที่มาเที่ยวงานทั้งจากในเมืองและนอก

เมือง จุดที่คนสนใจมากที่สุดก็คือเวทีประกวดนางสังขาล ที่มีการล้อมรั้วเก็บตัวค่าเข้าชมและขายโต๊ะนั่งชมราคาต่างกันไป ภายในบริเวณพื้นที่ด้านหน้าสุดจะเป็นส่วนของคณะกรรมการและแขกต่าง ๆ รวมไปถึงช่างภาพและสื่อมวลชนซึ่งมีรั้วไม่ใ้กันไว้ ส่วนหลังถัดจากกรรมการก็จะเป็นโต๊ะของผู้เข้ามาชมงาน ด้านหน้าสุดราคาโต๊ะละ 7 แสนก็พร้อมด้วยเหล้าสก็อตแบล็กเลเบล 1 ขวด ถัดมาเป็นโต๊ะราคา 6 แสนก็บ ไกลออกมาเป็นโต๊ะราคา 4 แสนก็บ นอกจากนี้แขกที่ซื้อโต๊ะแล้วก็ยังมีการขายตัวสำหรับเก้าอี้นั่งชมธรรมดาในราคาคนละ 20,000 ก็บและพอดีกสัก 5 ทุ่มราคาก็ลดลงมาเหลือ 10,000 ก็บ บรรยากาศภายในงานมีกองเชียร์ส่งเสียงเชียร์อยู่ตลอดเวลา มีผู้เข้าประกวด 39 คน ผู้ที่ได้รับเลือกเป็นนางสังขาลปีนี้เป็นเบอร์ 14 เป็นสาวสวยเอวบางร่างน้อย ตัวไม่สูงนักหน้าตาคล้ายลูกครึ่งส่งเข้าประกวดโดยโรงแรมโนลัก

ในวันต่อมาเป็นวันของการโละตลาด (เดินตลาด) และการลงดอนไปตบปะทาย (ก่อเจดีย์ทราย) การตบปะทายจะไปทำกันที่ดอนต่าง ๆ หรือริมฝั่งแม่น้ำทั่วไป แต่จุดที่นิยมกันมากที่สุดคือดอนกลางแม่น้ำโขงที่อยู่ระหว่างเมืองหลวงพระบางกับบ้านเชียงแมน ปีนี้ฝนตกเกือบทุกวันทำให้ดอนกลางแม่น้ำโขงไม่ใหญ่มากนัก แต่ผู้คนก็ยังแห่ไปลงดอนกันอย่างแน่นขนัด วันนี้คณะนักวิจัยลงไปดอนประมาณบ่ายโมงกว่ามองจากฝั่งเห็นเรือวิ่งสวนกันไปมาทั้งแม่น้ำ เราลงเรือไปพร้อมกับคณะของห้องการท่องเที่ยวประมาณเกือบ 20 คน คนเรือเก็บคนละ 1 พันก็บเพราะเห็นว่าจำนวนคนเยอะ พื้นที่ส่วนมาก 70 % ของดอนเป็นร้านมุงผ้าพลาสติกขายอาหารและเครื่องดื่ม อาหารที่ขายก็คืออาหารพวกปิ้งย่างและส้มตำ และเครื่องดื่มที่ขายดีก็คือเบียร์ลาว นอกจากนี้สิ่งที่ขายดีที่สุดอีกอย่างก็คือแป้ง (แป้งมันหรือแป้งปรุงอาหาร) บนดอนแทบจะไม่เล่นน้ำกันเลย เล่นแต่แป้งกัน นอกจากนี้ก็ยังมีร้านปลาอุกโป่งที่จุดบังไฟขนาดเล็กไม่ใหญ่นัก คนที่มาแน่นขนัดกะประมาณด้วยสายตาพบว่า 90 % เป็นคนลาว ส่วน 10 % ที่เหลือเป็นฝรั่ง ไม่พบนักท่องเที่ยวคนไทยหรือชาติอื่นๆเลย และเป็นที่น่าสนใจอย่างหนึ่งคือในจำนวนของคนลาวทั้งหมดที่มาประมาณ 70 % เป็นวัยรุ่นที่อายุไม่เกิน 20 ปีต้นๆ อีกประการหนึ่งคือเป็นชาวบ้านทั่วไป ไม่สังเกตเห็นสาวสวยหน้าตาดีแต่งตัวแบบชั้นกลางของเมืองหลวงที่พบอยู่เยอะเมื่อคืนในงานวันประกวดนางสังขานเลย นี่คงเป็นพื้นที่เล่นสงกรานต์งานบุญปีใหม่ของคนท้องถิ่นธรรมดาสามัญอย่างแท้จริงที่นับวันจะหาพื้นที่สำหรับตนเองน้อยลงไปเรื่อยๆ เพราะถูกเบียดขับด้วยพื้นที่ของการท่องเที่ยวนานาชาติไปหมด

บริเวณกลางดอนมีเพิงพิธีการที่สร้างขึ้นด้วยไม้ไผ่ขนาด 10 x 10 เมตรมุงด้วยใบตอง ด้านหน้าปักด้วยธงชาติ ข้างในมีพระมาสวดทำบุญ และแขกผู้มีเกียรติมาร่วมงานนั่งบนเก้าอี้พลาสติก ซึ่งก็รวมไปถึงนายกรัฐมนตรีด้วย หลังจากพระสวดเสร็จผู้เฒ่าผู้แก่ก็จะนำน้ำมาประพรมเบาๆให้กับแขกที่มา

ร่วมงาน และก็มี การแบ่งกันกินขนมที่ยกมาจากตรงที่พระสวด ซึ่งการกินขนมนี้ น่าจะถือเป็นศิริมงคล เพราะเห็นคนที่ยื่นต่อให้คนอื่นบอกว่า “นี่ขนมพาสวด” หรือขนมที่มาจากสำรับที่พระสงฆ์สวดมนต์ ถึงแม้จะมี นายกรัฐมนตรีมาร่วมงาน แต่ก็สังเกตว่าพื้นที่จัดงานดังกล่าวไม่ได้รับความสนใจจากคนที่มาลงตอนเลย ทุกคนต่างสนุกสนานกับการประแป้งและกินเบียร์กันเป็นหลัก

หลังจาก 6 โมงเย็นไปแล้ว ถนนสายกลางตรงบ้านเจ็กยังมีการสาดน้ำกันอยู่อย่างสนุกสนานหลายจุด ผู้คนยังเดินผ่านไปมาอยู่ทั้งนักท่องเที่ยวและชาวเมืองในขณะที่ตลาดมืดก็เริ่มเปิดไฟแล้ว ในช่วง 2 ทุ่มถนนเส้นกลางรวมไปถึงเส้นแควมคานและแควมโขงยังเปียกอยู่ ที่เส้นแควมโขงคนตั้งวงกินเหล้ากันหน้าบ้านบ้าง ริมฝั่งถนนข้างโขงบ้าง เสียงเพลงเปิดดังตลอด ถนนในวันนี้ถึงแม้จะค่ำแล้วแต่ก็ยังคึกคัก

4.4 พิธีกรรม ความเชื่อ และหุ่นปุเยอ-ย่าเยอ

ในตำนานเมืองหลวงพระบาง ปุเยอ-ย่าเยอนั้น เชื่อกันว่าได้สร้างวีรกรรมอันกล้าหาญและเสียสละ เพื่อประโยชน์สุขของชาวลาวหลวงพระบางมาแต่ครั้งโบราณกาล จนเป็นความเชื่อและนิทานปรัมปราของชาวลาวหลวงพระบาง กลายเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์ที่ทำหน้าที่ปกป้องรักษาบ้านเมือง มีตำนานเล่าขานกันมาช้านานสืบมาจนกระทั่งปัจจุบัน ผ่านการเปลี่ยนแปลงของสังคมลาวมาหลายยุคสมัย เปลี่ยนผ่านมาถึงยุคสังคมนิยมที่ความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนาถูกมองว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ชัดกับอุดมการณ์สังคมนิยม จนกระทั่งกลับมาสู่ยุคหลังสังคมนิยม (post-socialist) ในความหมายของการเปิดรับระบบตลาดของกระแสเสรีนิยมใหม่ เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ได้รับการศึกษาและบันทึกไว้อย่างน่าสนใจในวิทยานิพนธ์ของธีวัฒน์ แก้วแดง (2545) โดยได้สืบค้นตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับปุเยอ-ย่าเยอที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจ-สังคม การเมือง และวัฒนธรรมของประเทศลาว ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ในยุคโบราณก่อนพุทธศาสนาเข้ามา มีอิทธิพลในหลวงพระบาง ความเชื่อและพิธีกรรมปุเยอ-ย่าเยอ ถือได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมความเชื่อของคนพื้นเมือง เป็นผีบรรพบุรุษทำหน้าที่ในการปกป้องรักษาเมืองและผู้คนให้อยู่สบาย เป็นผีเสื้อบ้านเสื้อเมือง

เมื่อพุทธศาสนาเข้ามา มีอิทธิพลในหลวงพระบาง ความเชื่อและพิธีกรรมปุเยอ-ย่าเยอ ก็ถูกลดความสำคัญลงไปบ้าง และถูกผสมผสานเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของพุทธศาสนา ในลักษณะที่เป็น “เทวดาหลวง” เป็นตัวแทนของการประกอบคุณงามความดี ในยุคของการปกครองด้วยระบอบกษัตริย์ ปุเยอ-ย่าเยอ ก็ถูกผนวกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีที่อยู่ภายใต้อุปถัมภ์ของเจ้ามหาชีวิต แต่พอมาถึงยุคการปฏิวัติสังคมนิยม อุดมการณ์วิทยาศาสตร์ของสังคมนิยม มองปุเยอ-ย่าเยอว่าเป็นความมวงมายของ

ความเชื่อทางศาสนาของสังคมนั้น และเป็นมรดกของระบอบศักดินา ความเชื่อและพิธีกรรมของปู่เยอ-ย่าเยอจึงถูกเบียดขับและกดทับ ถูกมองว่าเป็นการปฏิบัติที่ต่อต้านรัฐสังคมนิยม การปฏิบัติตามความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ จึงถูกปกปิดซ่อนเร้นอยู่ในระดับชุมชนและครอบครัวที่เกี่ยวข้อง ผู้นำทางพิธีกรรมก็ถูกนำไปเข้าค่ายอบรมสัมมนา (re-education) เสียเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตาม ความเชื่อและพิธีกรรมดังกล่าวก็หาได้สูญหายไปแต่อย่างใด แต่มีการสืบทอดการปฏิบัติไปตามข้อจำกัดของสถานการณ์ทางการเมือง เมื่อลาวมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ-การเมือง ด้วยการรับเอาแนวทางการพัฒนาประเทศตามระบบตลาดเข้ามาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจ เรียกว่านโยบาย “จินตนาการใหม่” (New Economic Mechanism–NEM) ดังที่กล่าวมาในบทก่อนหน้านี้ และผ่อนคลายการควบคุมทางด้านวัฒนธรรมลง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของหลวงพระบางที่ได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกจากองค์การยูเนสโก ประจวบกับการฉวยโอกาสรับเอาการท่องเที่ยวเป็นยุทธศาสตร์หนึ่งในการพัฒนาประเทศ ทำให้วัฒนธรรมทั้งทางด้านวัตถุและไม่ใช่วัตถุ (พิธีกรรม) ถูกรื้อฟื้น ผลิตสร้าง และผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่ เพื่อเป็นสินค้าที่นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยวได้บริโภคและจ้องมองอย่างขนานใหญ่ อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคมนั้น

เรื่องเล่าและตำนานเกี่ยวกับปู่เยอ-ย่าเยอ มีการกล่าวไว้อย่างหลากหลายในที่ต่างๆแล้ว จะไม่นำมากล่าวถึงในที่นี้ เรื่องของปู่เยอ-ย่าเยอที่เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้อยู่ที่ การที่พิธีกรรมความเชื่อนี้ได้ถูกนำมาสร้างใหม่ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ที่พยายามกำหนดจุดยืนของตนเองว่าเป็น “การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” ซึ่งเริ่มจากการที่ลาวเริ่มเปลี่ยนนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ จากระบบการสั่งการและควบคุมโดยรัฐ เป็นระบบตลาดที่ให้ภาคเอกชนมีบทบาทในทางเศรษฐกิจ ในยุคของไกสอน พมวิหาน ตามกระแสการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการเมืองโลกยุคหลังสงครามเย็น ที่พลังของเสรีนิยมใหม่ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในภูมิภาค ทั้งในประเทศจีนและเวียดนาม ดังที่เห็นเป็นรูปธรรมได้จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีของประเทศ (1986-1990) ที่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมสมัชชาแห่งชาติ ทำให้ประเทศลาวอำแขนรับเอาเศรษฐกิจแบบตลาด การลงทุนจากต่างประเทศ และเปิดประเทศให้กับนักท่องเที่ยวนานาชาติ

การท่องเที่ยวได้รับการพิจารณาว่าเป็นภาคเศรษฐกิจหนึ่ง ที่สามารถนำรายได้เข้าประเทศได้อย่างมหาศาล ดังประสพการณ์ที่เห็นได้จากประเทศเพื่อนบ้านอย่างประเทศไทย ที่ประสบผลสำเร็จอย่างงดงามจากการส่งเสริมการท่องเที่ยวจากการจัดให้มี “Visit Thailand Year” ในกรณีของประเทศลาว รัฐได้พยายามสร้างอัตลักษณ์ของชาติว่าเป็นชาติที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยศิลปวัฒนธรรมอันเก่าแก่ ประกอบกับการที่หลวงพระบางได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกในปี 1998 อีกด้วย ก็ยิ่งช่วยเน้น

ให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของลาวมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้น ด้วยการนำเสนอวัตถุประสงค์การท่องเที่ยว อย่างเช่น วัตวาอาราม พระราชวังเก่า สถาปัตยกรรมยุคอาณานิคม และพิธีกรรม-ความเชื่อพื้นบ้านที่ รวมถึงปู่เยอ-ย่าเยอด้วย

ธีรวัฒน์ แก้วแดง (2545: 109-110) อธิบายว่า ในกระบวนการสร้างรัฐ-ชาติลาวในยุคสมัยเสรีนิยมใหม่นี้ รัฐลาวได้เลือกเอาปู่เยอ-ย่าเยอให้เป็นสัญลักษณ์หนึ่งของการเป็นเมืองมรดกโลกของหลวงพระบาง และเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติลาวทั้งหมดด้วย ในฐานะที่เป็นบรรพบุรุษของชาติ มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ชาติและวัฒนธรรม ดังจะเห็นได้ว่ารัฐลาวได้กำหนดสถานะของหลวงพระบางว่าเป็นเมืองหลวงทางวัฒนธรรม ในขณะที่เวียงจันทน์ถูกวางไว้ในสถานะของเมืองหลวงของการบริหารและการปกครอง ตัวแทนของความเป็นสมัยใหม่ ปู่เยอ-ย่าเยอจึงถูกสร้างขึ้นใหม่ให้เป็นภาพตัวแทนของวัฒนธรรมชาติลาวทั้งหมด มิได้จำกัดเฉพาะการเป็นบรรพบุรุษของหลวงพระบางเท่านั้น อย่างไรก็ตามปู่เยอ-ย่าเยอถูกสร้างและนำเสนอใหม่ ในฐานะที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุและเป็นวัตถุของการท่องเที่ยวมากกว่าที่จะเป็นองค์รวมทั้งหมดของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ที่รัฐลาวผู้ยึดมั่นในหลักวิทยาศาสตร์สังคมนิยม ยังมีความลังเลใจที่จะยอมรับเอาส่วนที่เป็นความเชื่อในเรื่องผีและความศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติเอาไว้ด้วย

นอกจากนี้รัฐยังชี้ตัวให้ปู่เยอ-ย่าเยอ มีบทบาทในขบวนการแห่งเฉลิมฉลองในงานบุญปีใหม่เดือนห้าเท่านั้น เพราะเป็นงานสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่วนงานประเพณีเลี้ยงและบูชาผีปู่เยอ-ย่าเยอในเดือนหกนั้น กลับปล่อยให้เป็นเรื่องของชาวบ้านอาไพบและบ้านอาฮามจัดกันเป็นการภายในเท่านั้น ในอีกด้านหนึ่งรัฐลาวก็ได้ใช้ปู่เยอ-ย่าเยอ เป็นวัตถุตัวแทนของวัฒนธรรมความเชื่อของคนลาว ที่นอกเหนือจากความเป็นผีบรรพบุรุษของหลวงพระบาง และใช้ในโอกาสอื่นๆที่นอกเหนือจากงานบุญเดือนห้าและนอกเหนือจากเมืองหลวงพระบาง อย่างเช่น การนำเอาหุ่นปู่เยอ-ย่าเยอมาร่วมงานแสดงในการเปิดปีการท่องเที่ยวลาว 1999 ที่เวียงจันทน์ และนำเอาหุ่นปู่เยอ-ย่าเยอเข้าร่วมขบวนพาเหรดของการแข่งขันกีฬานักเรียนที่แขวงคำม่วน รวมทั้งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ในพิธีการปิดการแข่งขันกีฬาซีเกมส์ครั้งที่ 10 ที่ประเทศลาวเป็นเจ้าภาพ ณ กรุงเวียงจันทน์ ในวันที่ 18 ธันวาคม 2552 ปู่เยอ-ย่าเยอก็ถูกนำมาแสดงประกอบในพิธีดังกล่าวด้วย ดังนั้นปู่เยอ-ย่าเยอจึงถูกสร้างความหมายใหม่ให้เป็นตัวแทนของความเป็นวัฒนธรรมลาวและถูกผลิตสร้างให้เป็นสินค้าการท่องเที่ยว ในบริบทของการพัฒนาชาติตามกระแสโลกาภิวัตน์ทางเศรษฐกิจ ที่ถูกทำให้เข้มข้นมากขึ้นในระดับภูมิภาค ในรูปของการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ภายใต้การผลักดันของธนาคารเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB)

ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ รวมทั้งหุ่นของปู่เยอ-ย่าเยอ และสิงห์แก้ว-สิงห์คำ ได้ถูกแปลงให้เป็นวัตถุและสินค้าเพื่อการจ้องมองและจับจ่ายซื้อขายในตลาดการท่องเที่ยวนานาชาติ เป็นตัวแทนของหลวงพระบางในฐานะเมืองมรดกโลก วัฒนธรรมและความเป็นลาว ทั้งๆที่ในความเป็นจริงแล้ว ปู่เยอ-ย่าเยอเป็นผีบรรพบุรุษเฉพาะที่หลวงพระบางและประวัติศาสตร์ของหลวงพระบางเท่านั้น ในทำนองเดียวกับมรดกทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของหลวงพระบางในด้านอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นพระราชวังเจ้ามหาชีวิต ตลอดจนประเพณีของราชสำนัก ต่างก็ถูกรัฐสังคมนิยมลาว ภายใต้ระบอบเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ นำมาใช้เป็นเครื่องมือในการเป็นสินค้าการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดเงินตราต่างประเทศ ในนามของการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ถึงแม้ว่าจะมีความรังเกียจในความเป็นตัวแทนของระบอบเก่าอยู่บ้างก็ตาม ตราบใดที่ “มรดก” เหล่านี้ให้คุณค่าของความเป็นของแท้และดั้งเดิมของหลวงพระบางหรือลาวในความหมายอย่างกว้าง

ความศักดิ์สิทธิ์ของความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ ถูกธุรกิจท่องเที่ยวลดทอนลงเป็นสินค้าที่จับต้องได้และซื้อขายบริโภคได้ โดยการผลิตเป็นตุ๊กตาหุ่นสำหรับให้นักท่องเที่ยวได้ซื้อหา เก็บสะสม เป็นของที่ระลึกเพื่อบ่งบอกถึงการได้มาบริโภคการท่องเที่ยวที่หลวงพระบาง นักท่องเที่ยวบางกลุ่มอาจจะไม่พอใจอยู่แค่การได้จ้องมองวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่อาจจะต้องการรู้สึกไปถึงเรื่องราวและความเชื่อที่อยู่เบื้องหลัง จึงทำให้มีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เจาะลึกลงไปถึงพิธีกรรมและหอผีในสถานที่จริงในหมู่บ้านอาไผ่และอาฮาม จนบางครั้งชาวบ้านและผู้ประกอบพิธีกรรมเริ่มมีความรู้สึกที่ นักท่องเที่ยวก้าวข้ามความเป็นส่วนตัวหรือรุกรานเข้าไปลึกถึงความศักดิ์สิทธิ์ของผีอารักษ์เกินกว่าที่จะยอมรับได้ แต่ก็ต้องประนีประนอมไปกับข้อแลกเปลี่ยนในแง่ของรายได้จากการท่องเที่ยว ที่เข้ายวนเกินกว่าที่จะปฏิเสธได้ ชาวบ้านที่มีความเชื่อและศรัทธาในผีปู่เยอ-ย่าเยอ ถึงแม้ไม่เห็นด้วยกับการทำให้เป็นสินค้าท่องเที่ยว แต่ก็บอกตนเองให้สบายใจว่า ตุ๊กตาเป็นแค่ของปลอม ความศักดิ์สิทธิ์ของผียังมีอยู่

ในความเป็นจริงความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ ได้เผชิญกับความท้าทายและการเปลี่ยนแปลงผ่านมาตลอด ทั้งจากการเข้ามาของพุทธศาสนา ที่เบียดขับเอาความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่นออกไป แต่ก็ไม่ได้นำจัดทั้งความเชื่อและพิธีกรรมท้องถิ่นแต่อย่างใด ความท้าทายที่สำคัญคือ ช่วงหลังการปฏิวัติสังคมนิยมในปี ค.ศ. 1975 ที่ทางรัฐพยายามกำจัดบรรดาความเชื่อและพิธีกรรม ตลอดจนพุทธศาสนาออกไป ทำให้ความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้ต้องถูกเก็บงำไว้อย่างเงียบสงบ พิธีกรรมและการปฏิบัติบูชาไม่สามารถกระทำได้อย่างเปิดเผย ในทางกลับกัน ปู่เยอ-ย่าเยอถูกทำให้มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของบ้านอาฮามและอาไผ่ ทำให้การสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมมีความเข้มข้นขึ้นในหมู่ผู้ศรัทธาและชาวบ้านจนกลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นไป จนกระทั่งมาถึงยุคที่เมืองหลวงพระบางได้รับการประกาศ

เป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ ทำให้ประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ยกกระดับพิธีกรรมในระดับท้องถิ่น ขึ้นสู่เวทีของเมือง ของชาตินลาว และเวทีโลกในช่วงเวลาถัดมา

ในยุคที่หลวงพระบางกลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวที่สำคัญของลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำเสนอภาพตัวแทนของความเป็นแหล่งวัฒนธรรมที่เก่าแก่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกโลก ความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ ได้กลายเป็นศูนย์รวม (node) ของการจ้องมองของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะป็นรูปแบบของพิธีกรรมภายนอกและเนื้อหาข้างในของความเชื่อ ประเพณี ความเชื่อ และพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอ จึงเข้าสู่ขบวนการทำให้เป็นวัฒนธรรมสำหรับการท่องเที่ยว (touristic culture) เหมือนดังประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในกรณีของบาหลี แต่เนื่องจากหลวงพระบางยังอยู่ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่การทำให้การท่องเที่ยวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวัฒนธรรม (touristification) ดังนั้น มันจึงเกิดปัญหาความไม่ลงรอย ความตึงเครียด และความอิหลักอิเหลื่อขึ้นในหมู่ผู้คนที่ไม่คุ้นเคยกับการหลั่งไหลเข้ามา และการถูกจ้องมองจากนักท่องเที่ยวมาก่อน จึงเกิดความปั่นป่วนขึ้นในหมู่ผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อปู่เยอ-ย่าเยอ

ปรากฏการณ์ของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ได้ก่อให้เกิดความตึงเครียดในการช่วงชิงการให้ความหมายเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอขึ้นในหมู่ชาวบ้านผู้เคารพนับถือและประกอบพิธีกรรม-ความเชื่อ ภาครัฐผู้สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยว และภาคธุรกิจผู้ผลิตสร้างสินค้าการท่องเที่ยว กล่าวคือ ชาวบ้านผู้ที่เคารพศรัทธาในความเชื่อก็มองว่าการนำเอาหุ่นปู่เยอ-ย่าเยอมาทำเป็นตุ๊กตาขายให้กับนักท่องเที่ยวเป็นการลบหลู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพราะผีปู่เยอ-ย่าเยอเป็นผีบรรพบุรุษ เป็นเทวดาหลวงทำหน้าที่รักษาปกป้องภัยให้กับเมือง ในขณะที่ผู้ผลิตสินค้า มองว่าเป็นแค่การทำเลียนแบบ ไม่ใช่ของจริง และอธิบายว่าปู่เยอ-ย่าเยอของจริงยังมีอยู่ในห่อผี ส่วนในภาคเจ้าหน้าที่รัฐที่สนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวนั้น ไม่ได้ให้ความสำคัญกับความหมายในเรื่องจิตวิญญาณอยู่แล้ว เพราะเห็นว่าไม่เป็นวิทยาศาสตร์ ปู่เยอ-ย่าเยอจึงเป็นเพียงสินค้าการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้ให้กับรัฐพร้อมไปกับการทำลายความมั่งงายทางด้านไสยศาสตร์ในหมู่ประชาชนลง ปู่เยอ-ย่าเยอในความหมายของรัฐลาวก็คือ มรดกทางวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของหลวงพระบาง นอกเหนือไปจากวัดวาอารามและโบราณวัตถุและโบราณสถานอื่นๆ รัฐจึงเลือกสนับสนุนพิธีกรรมปู่เยอ-ย่าเยอเฉพาะในงานบุญปีใหม่เดือนห้าเท่านั้น เพราะเป็นงานที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มาก แต่กลับพยายามลดความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์และความเชื่อของห่อผีและพิธีกรรมในการเลี้ยงผีในเดือนหก ให้เป็นเรื่องของคนท้องถิ่น เฉพาะกลุ่มจัดกันเองดังกล่าวมาข้างต้น

4.5 พุทธศาสนา: วัด พระ และเถร

พุทธศาสนา วัดวาอาราม และศาสนสถานอื่นๆ ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของหลวงพระบาง และของชาติลาวโดยรวม ถึงแม้ว่าช่วงหลังการปฏิวัติจะถูกกดทับจากรัฐ เช่น การยกเลิกการแห้วในงานบุญปีใหม่ เพราะถือว่าเป็นพิธีกรรมที่มงายและสิ้นเปลือง แต่ว่าทกรรมเมืองมรดกโลกและพลังผลักดันจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้ทำให้พุทธศาสนา วัด และพระสงฆ์เข้ามามีบทบาทอีกครั้งหนึ่ง วัดถือว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์พิเศษตามกฎหมายเกณฑ์เมืองมรดกโลก ที่ต้องมีการปกป้องรักษา เป็นส่วนหนึ่งของแผนที่ท่องเที่ยว เป็นองค์ประกอบของมรดกทางวัฒนธรรมที่สามารถสร้างรายได้ให้กับการท่องเที่ยวและท้องถิ่นจากการเก็บค่าเข้าชมวัด

เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของวัดต่างๆ ก็ถูกบรรจุไว้ในคู่มือไกด์นำเที่ยว โดยในพื้นที่เขตอนุรักษ์เมืองเก่าหลวงพระบางมีวัดอยู่จำนวน 65 วัด อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวที่ได้จากการเก็บค่าเข้าชม ก็มักจะนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างเมืองกับวัดอยู่บ่อยๆ ในขณะที่พระสงฆ์บางรูปก็ไม่เห็นด้วยกับการเก็บค่าเข้าชมวัด เพราะถือว่าวัดเป็นศาสนสถานและผู้เลื่อมใสศรัทธาสามารถเข้าถึงได้ เพราะวัดไม่ใช่โรงละคร เป็นการผิดยึดครองเสมือนขายวัดกิน

ในส่วนของพระและเถรนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ทำให้พระเถรทั้งหลายเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวไปด้วย ในฐานะที่เป็นเมืองมรดกโลกที่มีชีวิต โดยเฉพาะการนำเอาประเพณีปฏิบัติการตักบาตรในตอนเช้า มาเป็นจุดขายของการท่องเที่ยว ภาพของสามเณรน้อยเข้าแถวรับการตักบาตรมักปรากฏให้เห็นในภาพโปสเตอร์ที่ระลึกของหลวงพระบาง ประเพณีตักบาตรของหลวงพระบางได้กลายเป็นการจัดฉากความเป็นของแท้ของสินค้าการท่องเที่ยว (staged authenticity) ที่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหลวงพระบางเริ่มมีความรู้สึกว่ามันไม่เหมาะสม เพราะทุกเช้าบริเวณถนนสายหลักกลางเมืองหลวงพระบาง ก็จะปรากฏภาพของความวุ่นวายระหว่างขบวนพระเถร แม่ค้าขายของตักบาตร ชาวบ้านที่มารอตักบาตร นักท่องเที่ยวที่มาร่วมตักบาตร และนักท่องเที่ยวที่มารอจ้องมองประเพณีการตักบาตร เมื่อพระเดินมาพวกไกด์นำเที่ยวก็มักจะตระโกนโหวกเหวกบอกนักท่องเที่ยว พวกนักท่องเที่ยวก็จะตั้งกองรอแม่ค้าก็จะคะยั้นคะยอขายของตักบาตร ยิ่งไปกว่านั้นไกด์และนักท่องเที่ยวบางคน ถึงกับไปยื่นกำกับแถวพระให้เดินหรือหยุด เพื่อจะได้ถ่ายภาพด้วยมุกกล้องสวยๆ

พระ-เถรในหลวงพระบางเอง ต่างก็ถูกกระแสน้ำของการท่องเที่ยวพัดกลืนเช่นเดียวกับคนทั่วไป การบวชเณรของเด็กชนเผ่า เป็นเส้นทางในการพาตนเองสู่การศึกษาสมัยใหม่ การเติบโตของการท่องเที่ยวทำให้ความต้องการคนที่พูดภาษาต่างประเทศได้มีมากขึ้น พระเถรเหล่านี้จึงถือเป็นโอกาสที่จะได้เรียนภาษาอังกฤษ โดยฝึกพูดกับนักท่องเที่ยว เพื่อว่าเมื่อเรียนจบการศึกษาและสึกออกไปจะทำให้

หางานในภาคธุรกิจการท่องเที่ยวได้ง่าย ภาษาอังกฤษจึงเป็นเป้าหมายในการเรียนของพระเถรหลวง พระบางในปัจจุบัน ไม่ใช่ภาษาบาลีดังแต่ก่อน การพูดคุยกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ ก็มักจะพูดถึงความทุกข์ยากของตนเองที่ต้องมาบวช เพื่ออาศัยร่วมบุญพระพุทธรูปศาสนาให้ได้เรียนหนังสือ นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยก็จะเกิดความสงสาร มอบเงินให้เป็นทุนการศึกษาอยู่เนืองๆ เมื่อมีเงินพระเถรบางรูปก็อาจจะนำไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้องตามทำนองครองธรรม มีโอกาสได้สัมผัสกับการสื่อสารแบบไร้สาย เช่น โทรศัพท์มือถือ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น ในขณะที่พระผู้ใหญ่ก็ตามไม่ทันกับการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ ทำให้เกิดความเสื่อมเสียแก่พระพุทธรูปศาสนาและวัด ตลอดจนภาพลักษณ์ของหลวงพระบางโดยรวม

ในงานบุญปีใหม่ การอัญเชิญพระบางกลับสู่หอคำหลังการสงฆ์นำพระบาง เป็นเสมือนการสิ้นสุดงานเฉลิมฉลองปีใหม่ของเมืองมรดกโลกและของชาวลาวทั้งหมด และถือเป็นการเสร็จสิ้นงานสำคัญในปฏิทินการท่องเที่ยวไปอีกรายหนึ่ง ภาพที่เห็นก็จะเป็นการเดินทางกลับของนักท่องเที่ยว ออกจากหลวงพระบางไปยังจุดหมายอื่นต่อไป วันหยุดรัฐการก็สิ้นสุดลง อันที่จริงการสงฆ์นำพระบางก็มักจะเป็นพิธีกรรมของคนท้องถิ่นโดยเฉพาะ ไม่มีการจ้างมองจากนักท่องเที่ยวนานาชาติ แต่การสิ้นสุดงานบุญปีใหม่เมื่ออัญเชิญพระบางกลับหอคำ กลับเป็นการเริ่มต้นพิธีกรรมที่สำคัญของคนหลวงพระบาง โดยเฉพาะ นั่นคือการสงฆ์นำพระม่านและงานบุญแปดหมื่น ที่วัดเชียงทอง โดยเริ่มจากการเชิญพระม่านจาก “อูบ” หรือมณฑปลงไปยังปราสาทสงฆ์ งานนี้เป็นงานของภาคประชาชนโดยเฉพาะ ไม่มีภาครัฐเข้ามากำกับพิธีเหมือนงานบุญปีใหม่

พระม่านเป็นพระพุทธรูปเก่าแก่คู่บ้านคู่อำเภอหลวงพระบางอีกองค์หนึ่ง เป็นพระพุทธรูปสำริดปางห้ามญาติ คล้ายพระบาง ประวัติความเป็นมาของพระม่านค่อนข้างคลุมเครือ บางคนก็บอกว่าได้มาจากพม่า บางคนก็บอกว่าไหลมาตามแม่น้ำโขง มาติดตลิ่งที่ปากน้ำคาน ชาวบ้านจึงอัญเชิญมาไว้ที่วัดเชียงทอง ถือว่าเป็นพระพุทธรูปสำคัญรองลงมาจากพระบาง มีความศักดิ์สิทธิ์ไม่ด้อยไปกว่าพระบาง แต่แตกต่างกันตรงที่ การสงฆ์นำพระม่านเป็นพิธีกรรมของชาวบ้านท้องถิ่นสามัญชนไม่เกี่ยวข้องกับราชสำนักในอดีต และในปัจจุบันก็ไม่ได้เป็นรัฐพิธี แต่เป็นพิธีกรรมของชาวบ้านชาวเมืองล้วนๆ พวกพนักงานรัฐที่มาร่วมงานก็มาในนามคนธรรมดาในฐานะส่วนบุคคล การประดับประดาประำพิธีก็มีลักษณะเรียบง่าย ปราศจากสัญลักษณ์ขององค์การภาครัฐ ในช่วงเวลาสงฆ์นำพระม่าน ก็จะมีงานบุญแปดหมื่นไปด้วย หรืองานบุญแปดหมื่นสี่พันห้าร้อยพระธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้คนได้บริจาคทาน ด้วยการซื้อกองทุน เพื่อนำเงินไปใช้ในกิจการศึกษาของสงฆ์

วันหนึ่งคณะของผู้วิจัยเดินไปที่วัดเชียงทองถามเถรถึงเจ้าอาวาส เถรบอกว่าไม่อยู่ อยู่แต่รองเจ้าอาวาส ซึ่งเมื่อได้พบก็แปลกใจที่อายุยังน้อยมาก ประมาณ 20 ต้นๆ เมื่อถามถึงประวัติพระม่านรอง

เจ้าอาวาสก็บอกว่า ไม่มีอะไรมาก เรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระม่านก็แล้วแต่บุคคลที่จะนับถือ และดูเหมือนจะไม่อยากตอบคำถามมากนัก เมื่อซักถามไม่กี่คำก็เดินจากไปเพื่อทำวัตรเย็น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าการพูดคุยทางด้านประวัติศาสตร์กับคนลาว มักทำให้วงสนทนาเกิดความอึดอัดใจไปทันที

แต่ในที่สุดเราก็ได้พูดคุยกับแม่มีเกี่ยวกับเรื่องพระม่าน แม่มีเป็นคนดั้งเดิมที่บ้านวัดแสน เกิดเมื่อปี 1957 ปัจจุบันอายุ 51 ปี กล่าวถึงความศักดิ์สิทธิ์ของพระบางและพระม่านว่า สมัยนั้นเคยขึ้นเครื่องบินไปรัถวายที่ศรีโคตรบอง เครื่องบินต้องบินฝ่าพายุฝน เครื่องบินสั่นเอียงไปเอียงมา แม่มีก็ได้อธิษฐานนึกถึงพระบางที่ตนและคณะได้ไหว้ขอพรก่อนออกเดินทาง เมื่ออธิษฐานฟ้าฝนก็สงบลง ในกรณีเรื่องของประวัติของพระม่าน แม่มีบอกว่าเมื่อครั้งตัวเองอายุ 7-8 ปีได้เห็นพิธีแห่พระม่านมาไว้ที่วัดเชียงทอง ตามที่เข้าใจพระม่านอาจจะมาจากพม่า เนื่องจากออกเสียงคล้ายๆกัน อาจจะเป็นของกำนัลแก่พระมหากษัตริย์เมื่อครั้งในสมัยนั้น หรืออาจจะเป็นได้ว่ามาจากเขมร เพราะเมื่อครั้งที่พระเจ้าแผ่นดินไปรำเรียนที่เขมร กษัตริย์เขมรก็ทรงยกพระธิดาให้พร้อมกับมอบพระม่านให้ด้วยเพื่อเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

แม่มีบอกว่าการที่จะมาสอบถามเรื่องประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับลาวนั้นคงไม่มีใครที่จะพูดอะไรให้ฟังหรอก เพราะว่าคนลาวไม่ต้องการเปิดเผยความลับนี่ออกไปสู่ต่างประเทศ และความจริงแล้วระหว่างคนลาวเองก็ไม่พูดกัน เพราะหลังจากการปลดปล่อยแล้วก็ห้ามพูดถึงเรื่องประวัติศาสตร์ การสืบหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว เป็นเรื่องที่ต้องอาศัยความสัมพันธ์ส่วนตัวเป็นอย่างมาก วันนั้นได้พูดคุยกับคนหลวงพระบางอยู่หลายคน แต่ก็ไม่มีใครรู้ (หรืออาจจะเป็นว่าไม่มีใครบอก) ประวัติเรื่องพระม่านเลยในหนังสือก็ไม่ปรากฏ ทั้งที่พระม่านเป็นพระที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่แพ้พระบาง ชาวเมืองบางคนบอกว่างานสงฆ์นำพระม่านบางที่มีคนมาเยอะกว่าพระบางเสียอีก

การพูดคุยกับพระคำ อายุ 21 ปี ทำให้ทราบว่าเป็นชาวเมืองเงินหงสา บวชมาได้ 2 ปี มาอยู่ที่หลวงพระบาง ที่วัดสี่พุททะบาทได้ 1 ปี พระคำและสามเณรรูปอื่นๆ บอกว่าที่หลวงพระบางมีวัดที่เปิดเป็นโรงเรียนสอนอยู่ 2 วัด คือวัดมโนรมซึ่งเปิดสอนชั้นประถมถึง ป.5 เป็นหลัก แต่บางปีก็มีแค่ ป.4 แล้วแต่ว่ามีสามเณรหรือไม่ ส่วนวัดที่สองคือวัดสี่พุททะบาทแห่งนี้ซึ่งเปิดสอน ม.1-ม.6 มีจำนวนนักเรียน 700 - 800 รูป แต่ก่อนมีวัดที่เปิดสอนอีกวัดหนึ่งคือวัดสบแต่ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว วิชาที่สอนที่นี่ก็เหมือนในโรงเรียนฆราวาสทั่วๆ แต่ตัดวิชากีฬาออก ครูก็มีทั้งพระและฆราวาส

พระและเณรบอกว่า ปกติแล้วญาติโยมที่บ้านนี้ก็มาถวายอาหารเช้า และเพลอยู่ไม่ได้ขาด บางทีก็ให้ลูกน้องมาถวายอาหารแทน แต่ก็ยังมีบางวันที่กับข้าวไม่พอดังไปหาซื้อ ส่วนข้าวมีอย่างเพียงพอไม่ได้ขาด ที่วัดนี้มีพระ 4 รูป เณร 23 รูป เจ้าอาวาสวัดมโน บอกว่าที่วัดปกติสอน ป.4 - ป.5

แต่ปีนี่ยังไม่ได้เปิดเรียนเลยยังไม่รู้ว่ามึเณรมาเรียนกี่รูป แต่ปีที่แล้วมาเรียน 47 รูป แต่ลาออกไปเหลือ 30 กว่ารูป ที่วัดเองตอนนี้มีพระ 2 รูป เณร 75 รูป ส่วนที่วัดสี่พุทธเทศบาลเปิดสอนระดับ ม.1-ม.6 มีนักเรียน 800 รูป ระบบการศึกษาทั่วไปของลาวคือ ระดับประถม ป.1-ป.5 ระดับมัธยม ม.1-ม.6 ระดับปริญญาตรีเรียน 5 ปี เตรียมปริญญาตรี 1 ปี แต่ถ้าสอบผ่านก็ไม่ต้องเรียนเตรียม

ดาวและพน ลูกหลานคนหลวงพระบาง บอกว่าปัจจุบันเมืองหลวงพระบางมีพระสงฆ์น้อย บางวัดมีรูปสองรูป แต่ก่อนไม่ได้เป็นอย่างนี้แต่ก่อนเมืองหลวงพระบางมีพระเยอะ แต่เดี๋ยวนี้นักเรียนมาบวชเรียนเมื่อได้ภาษา แล้วก็ลาสิกขาไป ไปทำงานเป็นไกด์ และพนักงานในธุรกิจการท่องเที่ยว ไม่อดทนที่จะบวชเอาธรรมจริงๆ ไม่เหมือนที่เวียงจันทน์และเมืองไทย

4.6 สรุป

ประเด็นการวิเคราะห์ของบทนี้คือ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยเริ่มจากข้อถกเถียงเกี่ยวกับผลกระทบการท่องเที่ยวที่ว่าวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นคู่ตรงข้ามกันเสมอไป แต่วัฒนธรรมสามารถเข้ามาอยู่ในวงจรทางเศรษฐกิจได้ แนวความคิดดังกล่าวได้รับการสนับสนุนจากองค์การยูเนสโกและอังค์ถัด (UNCTAD) แนวความคิดดังกล่าวนี้ได้รับการถกเถียงกันต่อมา โดยยกเอากรณีการท่องเที่ยวบนเกาะบาห์ลีมาเป็นตัวอย่างในเชิงรูปธรรม ด้วยการนำเสนอแนวคิดการผสมผสานและสนับสนุนซึ่งกันและกันของการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม (touristification) ผู้วิจัยจึงมองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ในบริบทที่เชื่อมโยงอย่างแยกกันไม่ออกจากที่หลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกของยูเนสโก และบริบททางเศรษฐกิจการเมืองของการปฏิรูปทางเศรษฐกิจภายใต้วาทกรรม “จินตนาการใหม่” ที่ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบางตกอยู่ภายใต้กระแสการพัฒนาเศรษฐกิจยุคโลกาภิวัตน์ ที่นำไปสู่การบูรณาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ที่กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในแผนงานหลักของการพัฒนาภูมิภาคนี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง เมื่อมองผ่านกรอบการวิเคราะห์แบบการเมืองเชิงวัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพของการขัดกันของระบอบการสะสมทุนหรือระบอบการเมืองระหว่างระบอบใหม่กับระบอบเก่า ที่แสดงออกมาให้เห็นในการแสดงทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมของเมืองมรดกโลก ได้เห็นภาพของการต่อรอง การสมยอม การประนีประนอม การประดิษฐ์สร้างใหม่ และการผสมผสานวัฒนธรรม เพื่อเป็นสินค้าและบริการสำหรับการท่องเที่ยว นำไปสู่การปะทะประชันกันระหว่างความเป็นวัฒนธรรมของแท้ ภายใต้อุดมคติของระบอบเก่าที่ศักดิ์สิทธิ์กับวัฒนธรรมเพื่อการค้าในการพัฒนาการท่องเที่ยว ทำให้เกิดบรรยากาศของความตึงเครียดจากการปะทะประสานของสองระบอบการสะสมทุน ในที่สุดแล้ว ระบบทุนนิยมข้ามชาติก็จะมีอำนาจการนำที่เหนือกว่า

แต่ที่น่าเป็นห่วงมากไปกว่านั้นก็คือ เมื่อปฏิบัติการของทุนข้ามชาติประสานประโยชน์กับกลไกอำนาจแบบเผด็จการสังคมนิยม ผู้กระทำการตัวเล็กตัวน้อยในสังคม รวมทั้งทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติ ก็จะถูกแปรสภาพเป็นค่าเช่าที่ตกอยู่ในมือของคนชั้นนำ ในขณะที่ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและความปนเปื้อนของวัฒนธรรมตกเป็นภาระของผู้คนที่ไร้อำนาจ ผลักไสให้ความไม่พอใจไปถูกบ่มเพาะอยู่ที่ใต้ดิน รอวันประทุในวันข้างหน้าเมื่อสถานการณ์สุกงอม

บทที่ 5

การท่องเที่ยวกับการพัฒนาที่ไม่เสมอภาคกัน

ประเด็นหลักที่นำเสนอในบทนี้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงผลกระทบของการพัฒนาการท่องเที่ยวหลวงพระบาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของการกระจายผลประโยชน์ การแบกรับผลกระทบ และการเบียดขับทางสังคมและพื้นที่ของผู้คนกลุ่มต่างๆ การวิเคราะห์ในบทนี้อาศัยข้อมูลจากงานสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้กระทำการทางสังคม เพื่อให้เห็นถึงชีวิตผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกับการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อบ่งชี้ให้เห็นว่าใครได้ ใครเสียจากกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวในด้านต่างๆว่ามีความเสมอภาคกันหรือไม่อย่างไร ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อม และสังคม นอกจากนี้ ในระดับภูมิภาค บริบทของความสัมพันธ์ไทย-ลาวที่ไม่เสมอภาคกันในมิติต่างๆ เช่น การเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม พบว่าการท่องเที่ยวของลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงพระบาง ยังต้องพึ่งพิงประเทศไทยอยู่มาก ดังจะเห็นได้จากความวุ่นวายทางการเมืองของไทย การปิดสนามบินสุวรรณภูมิ ส่งผลกระทบต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาลาวอย่างมาก

5.1 การท่องเที่ยวกับการปรับเปลี่ยนและการเคลื่อนย้ายทางพื้นที่

การขยายตัวของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง โดยเฉพาะภายหลังได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก ได้ทำให้หลวงพระบางกลายเป็นพื้นที่ของการแย่งชิง เพื่อใช้พื้นที่ในเขตอนุรักษณ์ให้เป็นประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวของผู้คนที่หลากหลายขึ้น มีทั้งคนท้องถิ่นดั้งเดิม คนที่เข้ามาอยู่ใหม่ ชาวต่างประเทศ และนักลงทุน คนบางกลุ่มถูกเบียดขับออกไปนอกเมือง เพราะไม่มีทุนในการทำธุรกิจการท่องเที่ยว ร้านขายของชำมาแต่เก่าแก่ถูกขอให้ขยับการวางของขายเข้าไปในร้าน เพื่อความเป็นระเบียบของเขตอนุรักษณ์ ในขณะที่ลูกค้าประจำที่เป็นคนท้องถิ่นเดิมก็เริ่มลดน้อยลง เพราะย้ายออกไปอยู่นอกเขตเมืองกันหมด

การจัดระเบียบเชิงพื้นที่ให้มีความสะอาด งามสง่า และงดงาม เพื่อให้เหมาะสมกับการเป็นเมืองมรดกโลก และสนองตอบปีการท่องเที่ยวลาว (Visit Lao Year 1999-2000) ทำให้เกิดการเบียดเอาส่วนประกอบบางอย่างของเมืองที่ไม่สอดคล้องกับการเป็นเมืองมรดกโลกออกไป เช่น มีการย้ายท่าเรือขนส่งสินค้าขนาดใหญ่ไปอยู่ที่ท่าเรือบ้านเชียงแก้ว ซึ่งห่างจากเมืองหลวงพระบางออกไป 10 กิโลเมตรที่สามารถรองรับเรือบรรทุกสินค้าขนาด 300 ตันได้ ส่วนท่าเรือหลวงสมัยราชอาณาจักรได้ถูกใช้เป็นที่ทำเรือท่องเที่ยว เช่นเดียวกับท่าเรือวัดเชียงทอง ที่กลายเป็นท่าเทียบเรือของชาวบ้านเชียงแมน บ้านวัดหนอง บ้านวัดธาตุ และบ้านหอเสียง ที่เปลี่ยนอาชีพจากการหาปลา มาขับเรือนำเที่ยวทางน้ำ พื้นที่

บริเวณริมแม่น้ำโขงกลายเป็นที่ตั้งของร้านอาหารและร้านค้าแฟ สำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการดื่มด่ำกับทัศนียภาพของแม่น้ำโขง

คณะกรรมการมรดกโลกหลวงพระบาง ยังได้ย้ายตลาดตารา ที่เป็นตลาดขายของที่เป็นที่รู้จักกันดีของคนหลวงพระบาง ให้ออกไปอยู่นอกเมือง รัฐบาลได้สร้างตลาดรอบนอกเขตอนุรักษณ์ขึ้นมารองรับจำนวน 5 แห่ง โดยตั้งอยู่ 3 มุมเมือง อันได้แก่ ตลาดโพสี ตลาดนาเวียงคำ ตลาดนาทราย ตลาดสันติภาพ และตลาดจิ้น นอกจากนี้ยังย้ายโรงพยาบาลแขวงหลวงพระบางที่อยู่ตรงข้ามตลาดตาราออกไปตั้งใหม่ที่บ้านนาหลวง ปัจจุบันพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลได้กลายเป็นที่ตั้งของโรงแรมหรูระดับห้าดาว สำหรับลูกค้าระดับบน ดำเนินการโดย Amantaka Group ซึ่งเป็นกลุ่มทุนข้ามชาติ และที่ไม่ห่างออกไปในละแวกเดียวกันนี้ เรือนจำของหลวงพระบางก็ย้ายออกไป เพื่อเปิดทางให้กับธุรกิจโรงแรมระดับห้าดาวเช่นกัน

รูป 5.1 โรงแรมหรูระดับห้าดาวที่สร้างบนพื้นที่เดิมของโรงพยาบาล

มีการสร้างศูนย์กลางทางเศรษฐกิจขึ้นมาใหม่ในเขตบ้านนาทราย ที่อยู่นอกเขตเมืองมรดกโลก ประกอบด้วยสถานีขนส่งสายเหนือ เพื่อเป็นการลดความอึดทึกของเขตเมืองที่เป็นเขตอนุรักษณ์ พวกกิจการขนาดใหญ่ประเภทร้านจำหน่ายเครื่องจักรกลหนัก เครื่องก่อสร้าง และโรงงานอุตสาหกรรมถูก

ผลึกให้ออกมาอยู่ที่ศูนย์เศรษฐกิจแห่งใหม่นี้ เพื่อให้เขตอนุรักษ์ของเมืองมรดกโลกเป็น “พื้นที่ทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” ที่มีมนต์เสน่ห์ของอดีต แต่สำหรับธุรกิจการท่องเที่ยว นั้น ได้รับอนุญาตให้อยู่ได้ ทรายใดที่อยู่ในกรอบของการอนุรักษ์ ทำให้บรรดาอาคารเรือน สำนักงาน ห้างแถว และร้านค้าดั้งเดิมตั้งแต่ยุคอาณานิคมมาจนถึงยุคราชอาณาจักร ที่ถูกปล่อยให้ร้างและทรุดโทรม ได้รับการบูรณะซ่อมแซมให้เป็นร้านอาหาร ร้านกาแฟ ร้านขายของที่ระลึก สำนักงานบริษัทท่องเที่ยว ร้านอินเทอร์เน็ต และที่ตั้งของกิจการที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่บนถนนศรีสว่างวงศ์ เขตบ้านเชียงม่วน ที่เคยถูกเรียกว่า “บ้านแจ็ก” หรือ “ตลาดแจ็ก” ได้ถูกยึดครองโดยธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติ จนถูกเรียกชื่อใหม่ว่าเป็น “ตลาดฝรั่ง” ดังได้กล่าวถึงมาแล้วในบทก่อนหน้า

เมืองมรดกโลกกับการท่องเที่ยว ประสานผลประโยชน์กันอย่างลงตัว เพราะการอนุรักษ์ภายใต้กรอบกฎเกณฑ์ของเมืองมรดกโลก ทั้งในแง่ของวัฒนธรรมเชิงวัตถุและประเพณีความเชื่อ เท่ากับเป็นการสร้างทรัพยากรการท่องเที่ยวหรือจุดขาย ที่เน้นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ให้กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว พื้นที่ของหลวงพระบางจึงทับซ้อนกันเป็นชั้นๆ ของพื้นที่ทางสังคมที่หลากหลายรูปแบบเสมือนภูมิทัศน์ที่ซ้อนทับกันอยู่เป็นชั้นๆ ข้อวิพากษ์ไม่ได้อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพ เพราะสำนักงานมรดกสามารถควบคุมได้ แต่การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางสังคมที่ตามมา (social dislocation) อันเนื่องมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่ได้รับแรงกระตุ้นจากสถานะเมืองมรดกโลก ทำให้มีคนต่างชาติเข้ามาแทนที่คนท้องถิ่นที่รังแต่จะถูกเบียดขับออกไปอยู่บริเวณรอบนอกของเขตอนุรักษ์ เพราะไม่สามารถปรับวิถีการดำรงชีวิตของตนเองให้เข้ากับธุรกิจการท่องเที่ยว ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างและความสัมพันธ์ทางสังคมดั้งเดิมของเมืองเก่าหลวงพระบาง จนบางครั้งกระทบกระเทือนไปถึงการปฏิบัติตามฮีตคองต่างๆ เช่น การตักบาตรพระ การอุปถัมภ์ค้ำจุนวัด เพราะคณะศรัทธาเดิม ย้ายออกไปอยู่ข้างนอก ผู้คนที่เข้ามาอยู่แทนไม่ได้ให้ความสนใจกิจการทางด้านศาสนา

ผลประโยชน์ที่สูงจากค่าเช่าบ้านเรือนในเขตอนุรักษ์ ทำให้คนท้องถิ่นจำนวนมากย้ายออกไปอยู่ข้างนอก เงินค่าเช่าที่ได้รับล่วงหน้าจำนวนมาก ทำให้เขาสามารถสร้างบ้านสมัยใหม่ที่เรียกกันว่า “บ้านแบบวิลล่า” ได้อย่างสบาย ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยก็กลับมาทำงานในเรือนเก่าของตนที่ถูกดัดแปลงเป็น “เฮือนพัก” สำหรับนักท่องเที่ยว เป็นความสัมพันธ์รูปแบบใหม่ในพื้นที่เดิมของตนเอง พนักงานท้องถิ่นให้ข้อมูลว่า ในจำนวนคนหลวงพระบางที่มาขออนุญาตซ่อมแซมบ้านเรือนของตนที่ถูกขึ้นบัญชีมรดกโลกนั้น มีเพียงร้อยละ 20 ที่ทำเป็นที่อยู่อาศัยของตนดั้งเดิม ส่วนที่เหลือจะทำเป็นเรือนพัก ซึ่งให้ชาวต่างชาติเข้าไป เจ้าของเดิมเป็นเพียง “ตัวแทน” ในการขออนุญาต ตัวอย่างเช่น แถบบ้านเชียงม่วนที่เป็นเขตอนุรักษ์ มีการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางสังคมมากที่สุด เพราะทางรัฐบาลท้องถิ่นได้กำหนดให้

ย่านที่เรียกว่า “บ้านเจ๊ก” หรือ “ตลาดเจ๊ก” เป็นตลาดขายของกลางคืน หรือที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า “ตลาดมืด” เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวจับจ่ายซื้อของที่ระลึกจากหลวงพระบาง ย่านนี้จึงกลายเป็นย่านการท่องเที่ยวที่มีธุรกิจการท่องเที่ยวทุกประเภทตั้งอยู่ ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการโดยนักลงทุนจากต่างชาติ เพราะคนท้องถิ่นดั้งเดิมได้อพยพหนีไปตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ค.ศ. 1975 คนลาวที่เข้ามาอยู่แทนหลังการปฏิวัติ เป็นพวกที่ไม่มีทุนพอที่จะดำเนินธุรกิจ และไม่มีความรู้หรือประสบการณ์ จึงขายต่อหรือให้เช่าแก่นักลงทุนจากที่อื่น ยังผลให้เกิดปัญหาการโยกย้ายทางสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อคนเป็นคลื่นกระทบไปถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย เช่น การขาดผู้อุปถัมภ์วัด ที่กล่าวมาข้างต้น

รูป 5.2 ป้ายภาษาอังกฤษประกาศขายบ้านในย่านธุรกิจท่องเที่ยวสามารถพบเห็นได้ทั่วไป

มีข้อมูลยืนยันว่า ประชากรบ้านเชียงม่วนในปี พ.ศ. 2549 มีประชากรทั้งสิ้น 290 คน ใน 120 หลังคาเรือน (ตัวเฮือน) ในจำนวนนี้เป็นคนหลวงพระบางที่มีสำมะโนครัวอยู่เดิมเพียง 63 หลังคาเรือน ในจำนวนนี้ทำงานเป็นพนักงานราชการ 26 หลังคาเรือน ปรับเปลี่ยนบ้านเรือนเป็นเรือนพักจำนวน 15 หลัง เปิดเป็นร้านอาหาร 15 หลัง ให้คนอื่นเช่า 30 หลัง ปัจจุบันมีคนหลวงพระบางดั้งเดิมหลงเหลืออยู่ในบ้านเชียงม่วนเพียง 10 หลังคาเรือน นอกนั้นเป็นคนเข้ามาอยู่ใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ

(ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2551: 135) ผู้คนท้องถิ่นบ้านเชียงม่วนเล่าให้ฟังว่า ย่านนี้เกิดปรากฏการณ์ทั้งบ้านเรือนมาก่อนครั้งหนึ่งแล้วในช่วงการปฏิวัติ แต่ครั้งนี้เป็นการ “ทิ้งเฮือน” ด้วยความเต็มใจ เพราะได้ค่าเช่าเดือนละไม่ต่ำกว่า 300 ดอลลาร์ ทำสัญญา 5 ปี บางหลังที่อยู่ติดถนนทำสัญญาเช่ากัน 10-20 ปี ส่วนใหญ่จ่ายกันล่วงหน้า ปรากฏการณ์เช่นนี้ดำเนินมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 และมาพุ่งสูงสุดในปี พ.ศ. 2547 ประชากรกลุ่มใหม่ของบ้านเชียงม่วนมากกว่าร้อยละ 50 เป็นคนต่างชาติ ต่างศาสนา ต่างวัฒนธรรม พบว่าเป็นคนฝรั่งเศส จีน เวียดนาม ไทย อินเดีย ตามลำดับ คนฝรั่งเศสเปิดร้านอาหาร ตะวันตก คนจีนขายของชำ คนเวียดนามขายเสื้อผ้าและงานหัตถกรรม คนไทยเปิดสำนักงานการท่องเที่ยว คนอินเดียเปิดร้านอาหารอินเดีย ผลที่ตามมาก็คือ ทำให้คณะศรัทธาวัดบ้านเชียงม่วนหายไปจำนวนมาก ในช่วงงานแข่งเรือ (สงกรานต์) เรือของบ้านเชียงม่วนหาฝีพายไม่ได้ ต้องไปจ้างคนบ้านอื่นมาเป็นฝีพายให้ การถวายอาหารพระและสามเณรต่างถิ่นที่มาพักอาศัยขณะเรียนหนังสือก็ลดน้อยลง จนกับข้าวแทบจะไม่พอให้พระเณรฉัน

คำถามต่อมาก็คือ แล้วผู้คนที่ย้ายจากเขตอนุรักษเมืองมรดกโลกเหล่านั้นไปอยู่ที่ไหน จากการสอบถามผู้คนแถบบ้านเชียงม่วน ทำให้ทราบว่า ส่วนหนึ่งได้ย้ายไปตั้งบ้านใหม่อยู่ที่บ้านพันหลวงซึ่งอยู่อีกฟากหนึ่งของแม่น้ำคาน เกิดเป็นชุมชนใหม่ของคนหลวงพระบางเก่า ที่ขยับขยายออกมาจากเขตมรดก เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับกิจกรรมการท่องเที่ยว บ้านพันหลวงในอดีตเป็นชุมชนที่ผลิตหม้อดินเผา (หม้ออู) ของใช้ประจำวันของชาวหลวงพระบาง ปัจจุบันภูมิทัศน์บ้านพันหลวงเปลี่ยนไปมาก เนื่องจากผู้เข้ามาอยู่ใหม่ที่ร่ำรวยมาจากการให้เช่าบ้านในเขตมรดก ได้มาสร้างบ้านสมัยใหม่ที่เรียกว่าบ้านทรวงวิลลา มีข้อมูลว่าในช่วงปี 2547-49 คนหลวงพระบางจากเขตอนุรักษได้ย้ายมาอยู่ที่นี่ถึง 36 ครัวเรือน เหตุผลส่วนหนึ่งเพราะบ้านพันหลวงอยู่ระหว่างพื้นที่เมืองเก่ากับพื้นที่เศรษฐกิจใหม่ แถบบ้านนาทราย ที่ถูกกำหนดให้เป็นพื้นที่รองรับการพัฒนาเมืองหลวงพระบาง เป็นที่ตั้งของสถานีขนส่งสายเหนือ ตลาดสำนักงานรัฐ สถานศึกษา รวมทั้งมหาวิทยาลัยสุภานุวงศ์

ลุงสีพันเป็นหนึ่งในคนหลวงพระบางที่ย้ายมาสร้างบ้านใหม่ที่บ้านพันหลวง เดิมทีเขามีบ้านอยู่ใกล้วัดเชียงทอง บ้านหลังนี้ให้คนต่างประเทศเช่าเป็นเวลา 10 ปี โดยจ่ายเงินค่าเช่าล่วงหน้าให้มาสร้างบ้านใหม่ที่บ้านพันหลวง ทำให้ลุงสีพันสามารถสร้างบ้านแบบวิลลาได้ตามที่ใฝ่ฝันไว้ บ้านแบบนี้ไม่อาจสร้างได้ในเขตอนุรักษ เช่นเดียวกับกรณีของแม่จันทิพย์ ที่ยกเรือนมรดกของตนเองให้ชาวฝรั่งเศสเช่าทำโรงแรม เพราะตนเองไม่มีความถนัดทางด้านธุรกิจ แล้วย้ายมาสร้างบ้านแบบวิลลาหลังใหญ่ที่บ้านพันหลวง บ้านพันหลวงในปัจจุบันจึงมีสมาชิกที่เป็นคนดั้งเดิมที่มีอาชีพทำนา-ทำสวน ผู้คนที่ย้ายมาจากเขตอนุรักษ รัฐกร คนทำงานบริการ และชนเผ่าจากที่สูง ทุกคนต่างมีวิถีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการ

ท่องเที่ยว ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม และต่างก็เดินทางมาทำงานในเขตเมืองหลวงพระบางในลักษณะไปเข้า-
เย็นกลับ

5.2 การเมืองไทย เศรษฐกิจโลก และการท่องเที่ยวหลวงพระบาง

ขณะที่ทำงานสนามช่วงปี 2007-2009 มักได้ยินชาวหลวงพระบางบ่นให้ฟังว่า ปีนี้นักท่องเที่ยว
น้อยกว่าทุกปี เมื่อเทียบกับฤดูกาลเดียวกันของปีก่อนๆ ดังจะเห็นได้จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่ถนนคน
เดินหรือตลาดค้าของหลวงพระบาง บริษัทท่องเที่ยว Elephant Village ที่มีสำนักงานขายอยู่ที่บริเวณ
บ้านแจ็กบอกว่าช่วงที่กลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยบุกยึดสนามบินสุวรรณภูมิ ลูกค้ายกเลิก
การจองทัวร์ไปถึงร้อยละ 60 ท้าวสิต เจ้าของร้านหมูกระทะยืนยันว่าความไม่สงบทางการเมืองใน
ประเทศไทยส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของหลวงพระบางอย่างหนัก นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจาก
ห้วยทรายโดยทางเรือล่องแม่น้ำโขงยกเลิกการเดินทางไปร้อยละ 60 เช่นกัน เพราะส่วนใหญ่
นักท่องเที่ยวข้ามฟากผ่านมาจากอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ผู้ประกอบการทุกคนในหลวงพระ
บางต่างก็ภาวนาให้การเมืองไทยกลับสู่ความสงบโดยเร็ว ปัญหาทางการเมืองไทยที่เริ่มจากการยึด
อำนาจในปี 2549 การประท้วง และการใช้กำลังสลายการชุมนุม ได้ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวหลวง
พระบางเรื่อยมา ตอนหลังถูกซ้ำเติมด้วยวิกฤตเศรษฐกิจการเงินโลก (Hamburger crisis) ยิ่งทำให้
สถานการณ์การท่องเที่ยวทรุดหนักลงไปอีก แสดงให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าการท่องเที่ยวหลวงพระบาง
ไม่ได้โดดเด่นได้อยู่ได้ด้วยตัวเอง แต่ต้องพึ่งพิงปัจจัยภายนอกอย่างมาก

จากการพูดคุยกับน้องนักศึกษาที่ทำหน้าที่เป็นคนขายของอยู่ร้าน Sabaidee Books & Arts ซึ่ง
ขายหนังสือและงานศิลปะพื้นบ้านที่ทำจากกระดาษสา พร้อมทั้งขายกาแฟคั่วบด ที่ดูเป็นร้านที่ค่อนข้าง
จะอยู่ในแนวสมัยใหม่ตามกระแสที่พบเห็นอยู่มากในเมืองไทยแถบถนนพระอาทิตย์ในกรุงเทพฯ และถนน
นิมมานเหมินท์ในเชียงใหม่ เขาบอกว่ากำลังเรียนอยู่คณะศึกษาศาสตร์ วิชาเอกภาษาอังกฤษ
มหาวิทยาลัยสุโขทัย เขาดูเป็นเด็กรุ่นใหม่ เขาเล่าให้ฟังว่าธุรกิจของร้านที่ทำร่วมกับพี่ชายที่เป็น
ศิลปินท้องถิ่นก็พออยู่ได้ แต่ก็ขึ้นอยู่กับสถานการณ์การท่องเที่ยวของภูมิภาค ที่ต้องขึ้นอยู่กับ
สถานการณ์ทางการเมืองด้วย เขากล่าวถึงผลกระทบที่การท่องเที่ยวหลวงพระบางได้รับจากสถานการณ์
ทางการเมืองในประเทศไทย โดยเฉพาะการปิดสนามบินสุวรรณภูมิของกลุ่มพันธมิตรประชาชนเพื่อ
ประชาธิปไตย ทำให้นักท่องเที่ยวในหลวงพระบางลดลงกว่าร้อยละ 60 ตอนนั้นหลวงพระบางซบเซาลง
อย่างเห็นได้ชัด ทำให้คนลาวในหลวงพระบางต้องติดตามข่าวสารบ้านเมืองจากเมืองไทยอยู่เสมอ เพราะ
มีผลต่อการท่องเที่ยวในหลวงพระบางโดยตรง เจ้าหน้าที่ห้องการท่องเที่ยวหลวงพระบางกล่าวว่า “ถ้าไม่
มีเหตุการณ์ไม่สงบทางการเมืองในเมืองไทย ที่นำไปสู่การปิดสนามบินสุวรรณภูมิ จำนวนนักท่องเที่ยว

ที่มาหลวงพระบางในปี พ.ศ. 2551 จะเพิ่มขึ้นประมาณ 12-13 เปอร์เซ็นต์” ชาวหลวงพระบางจึงรู้จักตัวแสดงในการเมืองของประเทศไทยดีกว่าคนไทยหลายๆคน เพราะเกี่ยวข้องกับชีวิตเขาโดยตรง

5.3 การแบ่งแยกและกีดกันทางพื้นที่: ร้านปิ้งย่าง ร้านอาหาร ผับ และบาร์ริ้วาง

ร้านปิ้งย่างเป็นร้านอาหารประเภทปิ้งย่าง และต้ม โดยเฉพาะเนื้อแพะ (แพะ – ภาษาลาว) เป็นรายการเด็ดของร้านนี้ ตั้งอยู่บนถนนริมแม่น้ำโขงไม่ไกลจากย่านบ้านแจ็กมากนัก แต่บริเวณนี้ไม่มีไฟฟ้าทำให้กลางคืนค่อนข้างจะมีมืด จึงเป็นพื้นที่จำกัดสำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติให้เข้าไม่ถึงไปโดยปริยายในเวลาที่มากกว่าๆ ก็มืดแล้วสำหรับคนต่างถิ่น แต่ที่นี้เป็นที่สังสรรค์ของคนท้องถิ่นในวัยทำงาน ที่มานั่งดื่มเบียร์หาความสำราญกัน ในเวลากลางวันก็มีลูกค้าคนทำงานทั่วไป ตอนเย็นมีเพลงจากตู้คาราโอเกะส่วนใหญ่เป็นเพลงลูกทุ่งไทย หมอลำ และเพลงเพื่อชีวิต ร้านเปิดให้บริการตั้งแต่เที่ยงวันจนกระทั่ง 2-3 ทุ่มแล้วแต่ลูกค้า ในบริเวณถัดไปอีกประมาณ 500 เมตร เป็นร้านกินดื่มที่เป็นที่นิยมของวัยรุ่นท้องถิ่นชาวลาวยุคใหม่ ร้านมีบรรยากาศดี มีระเบียงยื่นไปบนตลิ่งแม่น้ำโขง มีสาวเชียร์เบียร์เหมือนร้านอาหารในเมืองไทย แต่ไม่ได้นั่งน้อยหม่นน้อยเหมือนสาวเชียร์เบียร์เมืองไทย แต่นั่งผ้าชิ้นและเสื้อยูนิฟอร์มปิดถึงคอ แต่ก็ดูทันสมัย เพลงที่เปิดในร้านก็ทำนองเดียวกับร้านปิ้งย่าง แต่ดูจะทันสมัยกว่า รายการอาหารเป็นประเภทกับแก้มอาหารไทย เช่น พวักยำต่างๆ ผักบุ้งไฟแดง ของทอด เช่น มันฝรั่งทอด ลูกชิ้นทอด เป็นรายการอาหารยอดนิยมของร้าน ในย่านนี้ยังมีเพียงขายอาหารที่เป็นที่รู้จักกันดีของคนท้องถิ่น เช่น ร้านส้มตำ ร้านขนมเมืองญวน ร้านขายเนื้อสุนัข ลูกค้าทั้งหมดเป็นคนท้องถิ่น ในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกเรียน ย่านนี้จะเป็นที่นัดพบของสาววัยรุ่นที่ร้านส้มตำ เพื่อพบปะสังสรรค์กินส้มตำและน้ำผลไม้ปั่น โดยเฉพาะส้มตำท้องถิ่นจากหลวงพระบาง นี่นับเป็นพื้นที่ของคนท้องถิ่นโดยเฉพาะ เป็นพื้นที่ที่ถูกจำกัดจากนักท่องเที่ยว เนื่องจากไม่มีความสะดวกสบายของไฟฟ้า ทำให้นักท่องเที่ยวที่ถึงแม้ว่าต้องการแสวงหาความเป็นท้องถิ่น ก็ต้องถูกจำกัดให้อยู่กับสถานที่และร้านรวงที่สร้างมาเพื่อนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ พื้นที่ลักษณะอย่างนี้มีกระจายอยู่ทั่วไปในหลวงพระบาง นับเป็นการแบ่งแยกทางพื้นที่ (spatial segregation) ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่นไปโดยไม่ตั้งใจ

บนพื้นที่เล็กๆของหลวงพระบาง ย่านบันเทิงก็มีการแบ่งแยกทางพื้นที่และสังคมให้เห็นเช่นกัน ตัวอย่าง เช่น บริเวณริมถนนหลังภูสี ที่อยู่ริมน้ำคาน จัดว่าเป็นย่านที่มีร้านอาหาร ผับ และบาร์ที่เป็นพื้นที่สำหรับนักท่องเที่ยวต่างชาติโดยเฉพาะ เช่น ร้าน Hive, So Lao เป็นต้น กฎีทัศน์และการจัดแต่งร้านก็มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากย่านบ้านแจ็ก เปิดบริการถึงเที่ยงคืน เปิดไฟสลัว เปิดเพลงแนวร็อคของตะวันตก ในขณะที่ร้านราตรีเมืองซัวที่เป็นบาร์ริ้วางของชาวหลวงพระบาง มักจะมีนักท่องเที่ยวชาว

ไทยนิยมไปเที่ยวเพื่อไปดูการเดินรำแบบลีลาศของลาว ที่เป็นสิ่งแปลกตาสำหรับคนไทย แต่ไม่ปรากฏว่ามีนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกให้พบเห็น

เมื่อมางานสนามปีที่สอง ที่ร้านอาหารย่านบ้านแจ็ก หนาแน่นไปด้วยลูกค้าชาวตะวันตก สังเกตว่ามีจำนวนมากกว่าปีก่อน เป็นที่แปลกใจว่านักท่องเที่ยวเยอะในหน้าฝนที่ช่วงนี้ฝนตกแทบทุกวัน บ้านแจ็กมีร้านขายของที่ระลึกเปิดใหม่อยู่ 1 ร้าน และร้านที่เป็นแผงเปิดขายตราประทับที่แกะสลักจากหินแบบจีน 2 แผง จากการเดินสำรวจฉบับในครั้งนี้พบว่า ธุรกิจในบ้านแจ็กประกอบด้วย ร้านอินเทอร์เน็ต 7 ร้าน บริษัททัวร์ 18 ร้าน อาหารและเครื่องดื่ม 16 ร้าน (ร้านไวน์ 2 ร้าน) ร้านของชำ 9 ร้าน เสื้อผ้า 4 แห่ง ร้านนวด 5 ร้าน ร้านขายของที่ระลึก 14 ร้าน ร้านขายยา 1 ร้าน ธนาคาร 1 แห่ง ร้านเสื้อผ้าและของทันสมัย 1 ร้าน ร้านเฟอ 1 ร้าน และสำนักงานสายการบินบางกอกแอร์เวย์ 1 แห่ง

ร้านอาหารในบ้านแจ็กหรือร้านอื่นๆที่เปิดเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในหลวงพระบาง สังเกตว่าจะไม่พบคนลาวไปนั่งกินเลย คนลาวบอกว่าปกติคนหลวงพระบางจะอายุไม่กล้าไปนั่งกินในร้านเหล่านี้ ถึงแม้จะเป็นคนรวยมีเงิน ถ้าอยากกินก็จะไปซื้อมากินที่บ้าน แต่ถ้าเป็นร้านปกติธรรมดาของคนลาวหรือตามผับดาวฟ้าที่ราคาแพงคนลาวก็ไปกินกัน เปิดเหล่าขวดละ 7-8 แสนกีบที่ดาวฟ้าก็เปิดได้ไม่เสียหายเงิน ร้านอาหารที่เบียร์ขวดละ 15,000 กีบ คนลาวก็ไปกินกัน (ปกติราคาตามร้านทั่วไป 8000-10000 กีบ) ดังนั้นราคาจึงไม่ใช่สิ่งที่แบ่งแยกพื้นที่การกิน-ดื่มระหว่างคนท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยว

5.4 ตลาดมิตรภาพ: ตลาดของชาวบ้านท้องถิ่น

ตลาดแห่งนี้เป็นตลาดสดช่วงบ่าย ตั้งอยู่บริเวณสี่แยกทางไปสนามบิน ห่างจากบ้านแจ็กประมาณ 2 กิโลเมตร เนื้อที่ประมาณ 2-3 ไร่ ปรกติช่วงเช้าจะเปิดขายแค่บางส่วน ขายพวกของใช้ทั่วไป ตลาดสดซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่เริ่มประมาณบ่าย 2 โมง จะมีคนมาซื้อของกันแน่นตลาด สินค้าส่วนใหญ่เป็นพวกของสด เช่น ผักสด ปลา นอกจากนั้นก็เป็นอาหารกับข้าวสุก แม้คำกว่าครึ่งหนึ่งเป็นชาวบ้านจากรอบนอกเมือง ซึ่งจะเก็บผักในช่วงเช้าแล้วมาขายในช่วงบ่าย ผักที่ตลาดนี้จึงสดพอดีในแต่ละวัน แม้คำจากรอบนอกเมืองส่วนมากจะขายของหมดก่อน หรือขายทอดให้กับแม่ค้าในเมือง พอประมาณ 5 โมงเย็นก็จะเหลือแต่แม่ค้าที่เป็นคนในเมือง ตลาดจะปิดประมาณ 6 โมงเย็น

ในตลาดที่นี่จะไม่พบนักท่องเที่ยวเลย นับเป็นการแบ่งแยกทางพื้นที่ระหว่างชาวบ้านท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่ง ในขณะที่ตลาดเช้าในเมืองถึงแม้ว่าจะมีลักษณะของการแบ่งแยกทางพื้นที่ตามเวลาระหว่างคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกัน แต่ก็ยังพบว่ามียกนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่ต้องการจ้องมองชีวิตประจำวันของคนท้องถิ่น ออกมาปะปนกับชาวบ้านในตลาดเช้า เพื่อสังเกตอาหารการกิน

ของชาวบ้าน โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่มักนิยมเดินตลาดกันในตอนเช้า เพื่อดูวิถีชีวิตของชาวบ้าน ผู้วิจัยเองก็เชื่อเช่นนั้น จึงหาโอกาสไปเดินที่ตลาดเช้าทุกครั้งทีไปหลวงพระบาง ตลาดเช้าในเขตอนุรักษ์หลวงพระบางจึงเป็นพื้นที่ของชาวบ้านท้องถิ่นอย่างแท้จริง ในขณะที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ยังหลับไหลจากฤทธิ์แอลกอฮอล์เมื่อค่ำคืนที่ผ่านมา เมื่อตกลายขึ้นมาหน่อยพื้นที่ตลาดเช้าก็คืนกลับไปให้นักท่องเที่ยวอีกครั้ง กลายเป็นการแบ่งแยกกันครอบครองพื้นที่ในเขตเมืองได้อย่างลงตัวโดยปริยาย

รูป 5.3 ตลาดเช้า - การเหลื่อมซ้อนกันของพื้นที่นักท่องเที่ยวกับพื้นที่คนท้องถิ่น

5.4 วัด: พื้นที่ทับซ้อนระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ทำให้วัดกลายเป็นพื้นที่ทับซ้อนกันของพื้นที่ทางวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นและพื้นที่การจ้องมองของนักท่องเที่ยวไปด้วยในขณะเดียวกัน จากการเฝ้าสังเกตการณ์ที่วัดเชียงทองในช่วงเวลาเย็นประมาณ 5 โมงกว่าๆ ซึ่งเป็นเวลาที่เลิกเก็บค่าเข้าชมวัดแล้ว เพราะถือว่าเป็นช่วงเวลาปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ ในช่วงเวลาดังกล่าววัดจึงเป็นพื้นที่ของคนท้องถิ่น

โดยเฉพาะ แต่ก็สังเกตเห็นได้ว่าในขณะที่พระสงฆ์และสามเณรกำลังทำวัตรอยู่นั้น ก็ยังมีนักท่องเที่ยวชาวต่างชาตินั่งดูอยู่ด้วย 6-7 คน บางคนก็นั่งเงียบเหมือนกำลังทำสมาธิ บางคนก็นั่งดูเฉยๆ หลังจากนั้นไม่นานก็มีนักท่องเที่ยวชาวไทยกลุ่มหนึ่งเข้ามาไหว้พระแล้วก็ออกไป ช้างนอกอุโบสถมีพระรูปหนึ่งกำลังสนทนากับนักท่องเที่ยวต่างชาติด้วยภาษาอังกฤษอย่างคล่องแคล่ว ดังที่ได้รับการบอกเล่ามาก่อนหน้านี้ว่าการบวชเป็นพระภิกษุในหลวงพระบางในยุคปัจจุบัน เป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้คนท้องถิ่นได้เล่าเรียนภาษาอังกฤษ ก่อนที่จะสึกออกไปทำงานในภาคธุรกิจการท่องเที่ยว สิ่งที่พบเห็นในครั้งนี้นับบอกให้รู้ว่าการแบ่งแยกทางพื้นที่และเวลาของนักท่องเที่ยวกับคนท้องถิ่น มักไม่สามารถแยกออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด (mutually exclusive) เสมอไปของการท่องเที่ยวในสมัยปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ในวันพระจะสังเกตเห็นโดยทั่วไปว่า แทบทุกบ้านในหลวงพระบาง ชาวบ้านจะนำกรวยดอกไม้ที่ทำจากใบตองมาวางตามที่ต่างๆ ในบริเวณบ้าน หรือแม้กระทั่งใต้ต้นไม้บนทางเดินข้างถนน ชาวบ้านบอกว่าเป็นการไหว้บูชาผีบ้านผีเรือน พื้นที่ของผีก็ยังทับซ้อนอยู่กับพื้นที่ทางพุทธศาสนา พื้นที่สมัยใหม่ และหลังสมัยใหม่ ประเด็นเหล่านี้ทำให้ชวนนึกไปถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเกาะบาหลี่ ที่มีข้อถกเถียงในเรื่องของการรักษาพรมแดนระหว่างพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (sacred) กับพื้นที่โลกียสถาน (profane) ที่ทำยที่สุดก่อให้เกิดความสับสนทั้งในหมู่คนท้องถิ่นเองและตัวนักท่องเที่ยว

5.5 ร้านข้าวปุ้น (ขนมจีน) ในย่านบ้านเจ็ก

ในย่านบ้านเจ็กที่ปัจจุบันคลาล้ำไปด้วยนักท่องเที่ยวนั้น ไซ้ว่าจะไร้พื้นที่ของวิถีชีวิตของชาวบ้านท้องถิ่นเสียเลยก็เดี๋ยว ในชอกมุมหลังวัดมโนและชอยกลางบ้านเจ็ก สามารถพบเห็นร้านขายข้าวปุ้นของชาวบ้านอยู่ประปราย อย่างเช่น ร้านป่าเวียงที่เปิดในบ้านของตนเอง มีลูกค้าเป็นคนพื้นบ้านมากินกันเป็นประจำเพราะมีน้ำก้วยเดียวให้เลือก 3 แบบคือ น้ำพริก น้ำปลา และน้ำแจ่ว ราคาชามละ 6000 กีบ ลูกค้าสามารถเลือกใส่เนื้อเพิ่มได้ โดยคิดเพิ่มขึ้นละ 1000 กีบ ขนมจีนที่หลวงพระบางนี้จะคล้ายกับก้วยเดียวมากกว่า ส่วนมากจะขายเฉพาะตอนเช้า ส่วนเผอ (ก้วยเดียวเวียดนาม) จะขายทั้งวัน ป่าเวียงบอกว่าบางครั้งก็มีนักท่องเที่ยวฝรั่งมากินอยู่บ้าง ผู้วิจัยเองก็อาศัยร้านนี้เป็นที่ฝากท้องอยู่หลายครา เมื่อรู้สึกเบื่อหน่ายและจำเจกับข้าวจีและกาแพ ในช่วงที่ปักหลักทำงานสนามอยู่ในย่านบ้านเจ็ก

ส่วนร้านเผอนางปอง ถือเป็นกรณีตัวอย่างจำนวนน้อยของคนหลวงพระบางดั้งเดิมในเขตบ้านเชียงม่วน ที่ยังยืนหยัดอยู่ในพื้นที่ท่องเที่ยวานตลาดฝรั่ง และทำมาหากินแบบเก่า บนพื้นที่แบบใหม่ แต่คนเหล่านี้ก็ต้องตกอยู่ภายใต้กฎกติกาของเมืองมรดกโลก ร้านเผอแห่งนี้ได้รับคำสั่งให้เลิกตั้งร้านแบบที่เคยเป็นมา ด้วยเหตุผลที่ว่าร้านเผอเหล่านี้ สร้างความ “ไม่งามตา” ให้กับนักท่องเที่ยว และผิดระเบียบการใช้พื้นที่ในเมืองมรดกโลก ซึ่งนั่นหมายถึงว่าครอบครัวนี้จะต้องสูญเสียวิถีการดำเนินชีวิตที่ดำเนินมา

แต่เดิมไป เจ้าของร้านพยายามโต้แย้งกับเจ้าหน้าที่มรดกโลกว่า ร้านฝอก็เป็นส่วนหนึ่งของมรดกโลก เช่นเดียวกับวัดวาอาราม และการตัดขาดรายนเข้าของพระสงฆ์ แต่ก็ดูจะไม่เป็นผล เพราะทางห้องการมรดกโลกก็ยังเห็นว่า ร้านฝอไม่เหมาะกับพื้นที่ตรงนี้

5.6 ตลาดมืด: พื้นที่แห่งการผสมผสาน

คำว่า “ตลาดมืด” ในบริบทการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง มิได้หมายถึง black market ในความหมายสากล แต่เป็นบริเวณที่จัดให้เป็นถนนคนเดินในยามค่ำคืนของหลวงพระบาง อันได้แก่ถนนสีสว่างวงศ์ ตั้งแต่จุดตัดกับถนนไชยเชษฐาไปจนถึงหน้าพระราชวังเก่า (พิพิธภัณฑสถาน) ตั้งแต่เวลาประมาณ 17.00–22.00 นาฬิกา พื้นที่บริเวณนี้จะถูกเปลี่ยนเป็นที่ขายสินค้าของที่ระลึกสำหรับนักท่องเที่ยว เช่น ผลิตภัณฑ์ผ้าทอไทลื้อจากบ้านผานม ที่ได้ชื่อว่าเป็นผ้าทอสำหรับราชสำนักในอดีต นอกจากนี้ก็จะมีพ่อค้า-แม่ค้าชาวลาวลุ่มอื่นๆ ที่นำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมพวกเครื่องเงินมาวางขาย รวมทั้งสินค้าที่รับมาจากที่อื่นๆ สินค้าเหล่านี้บางทีก็พบเห็นได้ในตลาดไนท์บาร์ซาร์ในเมืองเชียงใหม่

ตลาดมืดยังเป็นพื้นที่จำหน่ายผลิตภัณฑ์ ที่แสดงอัตลักษณ์ของชนเผ่าอื่นๆ ในประเทศลาวอีกด้วย ชาวเมืองจากภูสูงนำเสื้อผ้าและสิ่งประดิษฐ์ประจำเผ่ามาวางขายและครอบครองพื้นที่ตลาดมืดได้ไม่น้อย นักท่องเที่ยวมักได้พบเห็นเด็กสาวชาวม้งที่พูดภาษาอังกฤษและภาษาต่างประเทศอื่นๆ เช่น ญี่ปุ่น ไทยได้อย่างคล่องแคล่ว ร้องขายสินค้าของตนเอง ชนเผ่าลาวสูงเหล่านี้ได้มีพื้นที่ทางเศรษฐกิจอันเป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ทำให้พวกเขาละทิ้งการทำไร่บนดอยสูงอพยพเข้ามาสู่เมือง และกลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมหลวงพระบางยุคใหม่ บางวันพวกเขาสามารถหารายได้จากการขายของให้นักท่องเที่ยวถึงหนึ่งหมื่นบาท ซึ่งมากกว่ารายได้จากการทำไร่ทั้งปี ในพื้นที่ติดกันแม่ค้าชาวไทยดำจากเมืองสิง แขวงหลวงน้ำทา กำลังจัดวางสินค้าการท่องเที่ยวของตนเอง ลักษณะการแต่งกาย สำเนียงภาษาบ่งบอกถึงความแตกต่าง ชาวไทยดำเหล่านี้เดินทางไปมาระหว่างหลวงน้ำทา กับหลวงพระบางเพื่อนำสินค้ามาจำหน่าย มีกันประมาณ 30 คน ใช้วิธีการเข้าบ้านอยู่ด้วยกันในเมืองหลวงพระบาง

พื้นที่ตลาดมืด นอกจากเป็นพื้นที่ตัวแทนของมรดกวัฒนธรรมของหลวงพระบางและลาวแล้ว ยังเป็นพื้นที่ผสมผสานไปด้วยวัฒนธรรมนักท่องเที่ยวอย่างหลากหลาย มีร้านอาหารของชาวตะวันตก ร้านอาหารบุฟเฟต์มังกริต ไร่บริการนักท่องเที่ยวยุคใหม่ที่มีความต้องการเฉพาะตน กลายเป็นพื้นที่ซ้อนทับระหว่างอดีตของหลวงพระบางในนามของมรดกโลกและการท่องเที่ยวยุคโลกาภิวัตน์ ที่นักท่องเที่ยวแสวงหาการพักผ่อนหย่อนใจอย่างแท้จริง ในขณะที่เดียวกันก็ยังมีกลุ่มนักท่องเที่ยวกระแสหลักปรากฏให้เห็นอยู่เรื่อยๆ เช่นกัน

5.7 หลวงพระบางในสายตาของชาวต่างถิ่น (the expats)

หลวงพระบางในปัจจุบันมีคนต่างชาตินำเข้ามาอยู่อาศัยและเรียกหลวงพระบางว่าเป็นบ้านของตนเอง Engelmann ก็เป็นหนึ่งในนั้น เขาคืออดีตที่ปรึกษาของยูเนสโก ปัจจุบันอาศัยอยู่ในหลวงพระบาง รำพึงรำพันให้ฟังว่า “เมื่อผมมาที่นี่ครั้งแรกในปี 1988-89 ที่นี่เหมือนเมืองร้าง (ghost town) มีแต่คนแก่ทุกแห่งหนดูเฉยๆ เศร้าๆ เหมือนกับเมืองที่เพิ่งผ่านโรคระบาดมาหมาดๆ อาคารบ้านเรือนปิดตายหลังคาชอมช่อ คนหนุ่มสาวต่างไปอยู่เวียงจันทน์กันหมด ตอนนี่ก็กลับมาหมดแล้ว”

ส่วน Gills Vautrin อยู่หลวงพระบางมา 7 ปีแล้วและเป็นเจ้าของร้านอาหารหลายแห่งในลาว บอกว่า “ตอนนี้ธุรกิจท่องเที่ยวกำลังไปได้ดี แต่คุณภาพชีวิตไม่ดีเหมือนเดิมแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างดูเร่งรีบเสียงดังไปหมด” เขาบอกว่านักท่องเที่ยวใส่กระโปรงสั้น เดินกันขวักไขว่ภายในวัดจำนวน 34 แห่ง วัดเหล่านั้นคือมรดกที่เป็นศูนย์รวมทางด้านจิตใจของชาวเมืองหลวงพระบาง และได้รับการอุปถัมภ์ค้ำชูจากชาวบ้านที่เป็นคณะศรัทธาญาติโยม แต่ตอนนี้คนจำนวนหนึ่งกำลังย้ายหนีออกไปอยู่นอกเมือง” เขาบอกว่าหลวงพระบางกำลังเป็น “เมืองของฝรั่ง” เขาให้ข้อมูลว่าฝรั่งบางคนเข้าบ้านเป็นระยะยาวถึง 30 ปี เขาแสดงความวิตกว่า “แล้วต่อไปใครจะตักบาตร ถวายอาหารพระ” เขาบ่นเสียดายว่าทำไมคนลาวไม่เห็นพูดถึงเรื่องนี้กันเลย แต่เขาก็คิดว่าคนลาวเองก็คงไม่อยากจะให้เป็นแบบนี้

5.8 เยอรมัน เชียงใหม่ หลวงพระบาง: สายโซ่ในธุรกิจการท่องเที่ยว

มาร์คัส เป็นนักธุรกิจชาวเยอรมันวัย 44 ปี มาทำธุรกิจการท่องเที่ยวที่หลวงพระบางได้ 11 ปีแล้ว ได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวหลวงพระบาง ปัจจุบันหย่าจากกันแล้ว นอกจากมีบ้านอยู่ที่หลวงพระบางแล้ว เขายังซื้อคอนโดมิเนียมไว้ที่เชียงใหม่อีกด้วย มาร์คัสมีกิจการหลายอย่างที่หลวงพระบาง เริ่มจากการเป็นหุ้นส่วนของ Tiger Trail บริษัทนำเที่ยวที่เขาเคยมีหุ้นอยู่ 22 เปอร์เซ็นต์ ปัจจุบันขายออกไปเหลืออยู่ 10 เปอร์เซ็นต์ หลังจากนั้นเขาได้ทำที่พักเป็นแบบรีสอร์ตชื่อ Lao Spirit Resort ที่เขาเคยมีหุ้นอยู่ถึง 45 เปอร์เซ็นต์ ปัจจุบันได้ขายกิจการออกไปหมดแล้วเช่นกัน กิจการต่อมาคือ Elephant XL Camp อยู่ฝั่งตรงข้ามกับรีสอร์ตเดิมของเขาริมแม่น้ำคาน เขาเป็นเจ้าของร้อยเปอร์เซ็นต์ ปัจจุบันย้ายมาร่วมกับกิจการใหม่คือ Elephant Village ที่เป็นปางช้างกึ่งรีสอร์ต ตั้งอยู่ริมแม่น้ำคาน บริเวณบ้านเชียงล้อม โดยมีสำนักงานขายอยู่ในเมืองแถบบ้านแจ็ก ลูกค้าส่วนหนึ่ง (60 %) จองผ่านบริษัท Tiger Trail ด้วย ด้วยประสบการณ์เขารู้ดีว่าอะไรคือสิ่งที่นักท่องเที่ยวชาวตะวันตกถวิลหา

คณะนักวิจัยแวะเวียนไปที่สำนักงานท่องเที่ยวแห่งนี้บ่อยๆ เพื่อไปพบปะพูดคุยกับหมอมแป็ก เป็นที่น่าสังเกตว่าสิ่งของวัสดุในสำนักงานของบริษัท เขาสั่งทำจากเชียงใหม่หมด แม้แต่แผ่นพับโฆษณา

ไปสเตอร์ ป้าย และสื่อต่างๆนั้น ก็ชนมาจากเชียงใหม่ การจัดทำเว็บไซต์ของบริษัทก็ให้เว็บมาสเตอร์จาก เชียงใหม่ทำให้ เจ้าหน้าที่บริหารของบริษัทระดับผู้จัดการทั่วไป สัตวแพทย์ผู้ดูแลช้าง เจ้าหน้าที่การเงิน และบัญชี ก็จ้างไปจากเชียงใหม่ Elephant Village มีพนักงานทั้งหมด 39 คน มีผู้จัดการทั่วไปหนึ่งคน มี ผู้จัดการฝ่าย 4 คน ที่เหลือเป็นพนักงานฝ่ายต่างๆ เช่น บัญชี ไรด์ คนขับรถ แม่บ้าน ความรู้ช้าง ผู้จัดการทั่วไปได้เงินเดือน เดือนละ 800 ดอลลาร์ ไรด์ได้เงินเดือน 500,000 กีบ ได้เบี้ยเลี้ยงวันละ 3 ดอลลาร์ถ้าพานักท่องเที่ยวออกไปทัวร์ และวันละ 6 ดอลลาร์ถ้าต้องค้างคืน ความรู้ช้างได้เงินเดือน 1 ล้านกีบ มีความรู้ช้างทั้งหมด 9 คน ดูแลช้าง 8 ตัว ความรู้ช้างที่เป็นพนักงานประจำรับเงินเดือนมีอยู่ 4 คน ส่วนที่เหลือ 5 คนเป็นเจ้าของช้างที่ได้ค่าเช่าช้างเดือนละ 600 ดอลลาร์ มาร์คুমมีช้างเป็นของตนเอง 3 ตัว ราคาตัวละประมาณ 5 แสนบาท โดยเฉลี่ยบริษัท Elephant Village มีรายได้ตกประมาณ 25,000 ดอลลาร์

กิจการทัวร์ช้างเป็นสิ่งใหม่ในการท่องเที่ยวหลวงพระบาง ต้องอาศัยนักธุรกิจที่มีประสบการณ์ และพนักงานที่มีความชำนาญเฉพาะ ซึ่งหาไม่ได้ในหลวงพระบาง จึงต้องจ้างไปจากประเทศไทยที่มี กำลังคนที่มีประสบการณ์ทางด้านการท่องเที่ยวมานาน สังเกตได้จากกิจการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ ที่รับ นักท่องเที่ยวต่างชาติระดับสากล มักจะมีพนักงานระดับชำนาญการเป็นชาวไทยเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคน ลาวในท้องถิ่น มักจะได้รับการจ้างงานในประเภทงานที่ไม่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะ ประเด็นนี้จึง เป็นคำถามสำหรับการวิจัยต่อไปว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวในหลวงพระบางได้สร้างงานและรายได้ ให้กับคนท้องถิ่นมากน้อยแค่ไหน

5.9 เชื้อนพักประดิษฐ์: พื้นที่การท่องเที่ยวชายขอบ

เชื้อนพักประดิษฐ์ตั้งอยู่ที่บ้านห่อเชียงหรือหัวเชียงในซอยเล็กๆ ถ้ามาจากสี่แยกห้องการ (สำนักงาน) การท่องเที่ยวหลวงพระบางเดินลงไปทางแม่น้ำโขง ซอยนี้จะอยู่ด้านซ้ายมือก่อนถึงหัวมุม ร้านประชาชนนิยมเพียงเล็กน้อย ซอยนี้เป็นซอยเล็กๆขนาดความกว้างไม่เกิน 2 เมตรถนนเป็นคอนกรีต ผสมกรวดและอิฐ ตามแบบของห้องการมรดกโลก ถึงแม้จะเป็นซอยเล็กๆและไม่ยาวมาก แต่ก็มีเชื้อนพัก อยู่ถึง 5 เชื้อนพัก สภาพทั่วไปของบ้านห่อเชียง จะเป็นชุมชนที่มีบ้านปลูกอยู่หนาแน่น ไม่มีรั้ว บ้านปลูก ติดกันชนิดหลังคาชนหลังคา

เชื้อนพักประดิษฐ์นี้ดำเนินกิจการแบบครอบครัวมีสองหลัง หลังใหญ่ดำเนินกิจการโดยพ่อตาของ พนซึ่งปลดเกษียณจากทนายประจำศาลแขวง เป็นคนพื้นเพเดิมหลวงพระบาง หลังใหญ่เป็นบ้านกึ่งไม้ กึ่งปูน 2 ชั้น มี 8 ห้องนอน หลังเล็กดำเนินกิจการโดยนางแหล่และสามีคือนายพนซึ่งทำงานที่โรงพิมพ์ หลวงพระบาง หลังนี้เป็นบ้านปูนสองชั้นมี 5 ห้องพัก พน แหล่และลูกพักอยู่ชั้นล่าง บ้านหลังนี้ฝั่งปลูก

ขึ้นมาใหม่เมื่อ 2-3 ปีที่ผ่านมา พบบอกว่าความจริงแล้ว บ้านหลังนี้ปลูกผิดแบบเดิมอยู่บ้าง เช่น การที่มีระเบียงยื่นออกมาที่ชั้นสอง หรือการมุงกระเบื้อง ห้องการมรดกโลกก็เคยมาว่ากล่าวตักเตือนอยู่เหมือนกันอยากให้ทุบระเบียงข้างบนออก แต่ก็ดีดแพ่งไป พบบอกว่าบ้านแถวนี้หลายหลังไม่ได้ปลูกสร้างใหม่ตรงตามกฎเกณฑ์ของคณะกรรมการมรดกโลก โดยเฉพาะเรื่องหลังคาที่บ้านส่วนมากจะนิยมมุงกระเบื้องสมัยใหม่แทนกระเบื้องดินจี่ (ดินเผา) เนื่องจากว่าการมุงแบบดินจี่แพงกว่าเพราะต้องตีไม้รองรับดีกว่า แต่อย่างไรก็ตามก็ดีดแพ่งกับห้องการมรดกโลกได้เพราะมันอยู่ในซอยเล็กๆไม่ใช่อยู่ริมถนน ห้องการก็ได้ไม่เข้มงวดมากนัก

ห้องพักที่นี้ปกติราคาประมาณ 50,000 – 60,000 กีบ แล้วแต่ฤดู เป็นห้องพัสดุสะอาดดี มีเตียง โต๊ะเครื่องแป้งเล็กๆ และโต๊ะวางกระตักน้ำร้อนและถ้วยกาแฟพร้อมกาแฟซองและชา ไม่มีทีวี ในขณะที่พักอยู่ในห้องจะได้ยินเสียงของคนในชุมชนพูดคุยกัน เสียงคนเมา เสียงวิทยุทีวีจากบ้านข้างๆ เสียงเด็กวิ่งเล่นเป็นกลุ่มอยู่ข้างนอก เสียงร้องไห้กระจองอแง ดูมีความเป็นชุมชนต่างไปจากการพักที่เฮือนพักจันทะนะบูนแถบบ้านแจ็ก ที่ผู้วิจัยใช้พักอาศัยคราวก่อน บริเวณหน้าบ้านข้างทางในซอยเล็กๆนี้ยังเป็นที่ทำกิจกรรมประจำวันของคนในชุมชน ในตอนเย็นพบซื้อข้าวเหนียวปอกหม้อญวนมาและเรียกให้ไปกินที่หน้าบ้าน เอาโต๊ะตัวเล็กเหมือนที่ใช้ในโรงเรียนอนุบาลมาวางอาหารและนั่งบนเก้าอี้พลาสติกตัวเล็กๆ

ย่านบ้านหอยเชียงและบ้านวัดธาตุซึ่งอยู่เขตติดกันนี้ มีเฮือนพักอยู่จำนวนมาก จากการเดินสำรวจนับด้วยตาพบว่าที่บ้านหอยเชียงและบ้านวัดธาตุซึ่งมีพื้นที่ไม่ใหญ่นัก มีเฮือนพักอยู่ประมาณไม่ต่ำกว่า 30 เฮือนพัก ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านพักขนาดเล็กและกลางไม่ใหญ่มาก มีที่เปิดแบบเป็นโรงแรมอยู่ 1 แห่งคือเป็นของบริษัท My Loa Home ย่านนี้จะพบนักท่องเที่ยวแบบแบกเป้มาพักอยู่มาก เนื่องจากมีบ้านพักให้เลือกจำนวนมากและราคาไม่แพง

ประเด็นสภาพชุมชนดั้งเดิมของหลวงพระบาง ย่านบ้านหัวเชียงน่าสนใจตรงที่ยังมีความเป็นชุมชนเดิมอยู่ สภาพเจ้าของบ้าน คนอยู่อาศัยและสภาพซอยเล็กๆแคบๆ บ้านไม่มีรั้ว หลังคาชนหลังคา ซอยแคบแคบๆไปมา เหมือนชุมชนชนบทไทยในอดีตที่รัฐไม่ได้เข้ามาจัดการวางแผนผังชุมชน สะท้อนให้เห็นชุมชนดั้งเดิมของหลวงพระบางได้ดี แต่ชุมชนบ้านหัวเชียงก็มีการปรับตัวเองไปกับการท่องเที่ยว โดยการเปิดกิจการเฮือนพัก สำหรับนักท่องเที่ยวขึ้น โดยที่เจ้าของบ้านและครอบครัวทั้งชุมชนก็ยังอาศัยอยู่ที่นี้ด้วย ต่างไปจากบ้านแจ็กที่ถนนและซอยดูมีการวางแผนผังอย่างดี เจ้าของอาคารไม่ใช่คนหลวงพระบาง นอกจากนี้ยังน่าจะสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของความจำกัดของพื้นที่ทางกายภาพที่มีมาแต่อดีต รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับอำนาจและการควบคุมของคณะกรรมการมรดกโลก การเข้มงวดของห้องการมรดกโลก ในพื้นที่ห่างจากถนนใหญ่จะลดลง

ในชุมชนชนบทหรือชุมชนดั้งเดิม พื้นที่ถนนเป็นพื้นที่ของชุมชนและพื้นที่ส่วนตัวปะปนกันไป ที่ไม่ได้มีการเข้ามาควบคุมโดยอำนาจรัฐ ในหลวงพระบางยังมีวัฒนธรรมการใช้พื้นที่ถนนในการทำกิจกรรมส่วนตัวอยู่เยอะ สังเกตได้อย่างเช่น การล้างรถในบ้านเจ็ก ส่วนอื่นๆในเมืองก็ มีการนั่งกินข้าว กินเหล้า วางของไว้หัวผี และอาบน้ำให้ลูก เมื่อเทียบกับถนนในเมืองสมัยใหม่ที่เป็นพื้นที่ที่ถูกควบคุมโดยอำนาจรัฐ กฎการจราจร การแสดงแสนยานุภาพด้วยการสวนสนาม เดินพาเหรด หรือหากจะเป็นพื้นที่ของประชาชนก็คือการเป็นพื้นที่ทางการเมืองของผู้ประท้วง คนหลวงพระบางชอบใช้โต๊ะและเก้าอี้ตัวเล็กๆเหมือนที่เคยเห็นทั่วไปในเวียดนาม มานั่งทำกิจกรรมต่างๆตามข้างถนน อาจจะเป็นได้ว่าสะท้อนให้เห็นถึงความจำกัดของพื้นที่ทางกายภาพ หรือความจริงอาจจะได้รับอิทธิพลทางด้านวัฒนธรรมจากเวียดนามก็เป็นได้

5.10 ความสัมพันธ์ทางด้านแรงงาน

โทมัส ผู้จัดการฝ่ายการตลาดคนใหม่ของ Elephant Village เป็นชาวเยอรมันเพิ่งมาทำงานที่นี่ได้ประมาณ 1 อาทิตย์ ก่อนที่จะมาทำงานที่นี่เขามีประสบการณ์ในเรื่องโรงแรมและการท่องเที่ยวมากพอสมควรทั้งในประเทศไทย บาห์ลี เกาหลี และในปัจจุบันก็ยังร่วมงานกับโครงการข้างเพื่อเด็กออทิสติกที่เชียงใหม่ด้วย ในช่วงประมาณ 5 โมงเย็นวันหนึ่ง โทมัสได้ทะเลาะกับพนักงานไกด์คนหนึ่งเนื่องจากเขามาประชุมสาย แต่พนักงานก็อ้างว่าไม่ว่างเพราะพาแขกที่ไปขี่ช้างเล่นเปิดต้องอยู่ การทะเลาะกันของผู้จัดการและลูกน้องค่อนข้างเสียงดังและทะเลาะกันอยู่นานเหมือนกับฝรั่งทะเลาะกันต่างคนต่างไม่ยอมใคร เสียงดังเหมือนจะชกต่อยกัน แต่ก็ไม่ได้มีการลงไม้ลงมือกันแต่อย่างใด เหตุการณ์นี้สะท้อนปัญหาที่นายจ้างชาวต่างชาติ รวมทั้งชาวไทยด้วย มักจะบ่นให้ฟังถึงเรื่องแรงงานชาวลาวกับวัฒนธรรมการทำงานในธุรกิจสมัยใหม่ โดยเฉพาะธุรกิจการท่องเที่ยว ที่ต้องการแรงงานที่มีจิตใจในการบริการ

การที่คนต่างชาติหลายคนทั้งเจ้าของกิจการและหัวหน้างาน บ่นเรื่องความยากลำบากในการสอนคนลาวให้ทำงานอย่างเป็นระบบระเบียบนี้ มีประเด็นที่ทำให้คิดวิเคราะห์ไปไกลกว่านี้คือการไม่ยอมรับการสอนหรือเปลี่ยนระบบคิดและวิถีชีวิตให้เป็นไปตามกฎระเบียบของการทำงาน ตลอดจนกฎเกณฑ์ของการบริหารจัดการและการบริการต่างๆเหล่านี้ อาจจะเป็นการต่อรองรองพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่ส่วนตัวรูปแบบหนึ่งของแรงงานชาวลาว แต่อย่างไรก็ตาม สังคมหรือคนจำนวนมากก็ได้เปลี่ยนไปแล้ว มันเสมือนเป็นการปะทะกันระหว่างสองวัฒนธรรม ดังนั้นที่สำนักงานของ Elephant Village ในช่วงวันสงกรานต์จึงเปิดรับแค่วันครึ่งวัน เพื่อจะได้ปล่อยให้พนักงานได้ไปเที่ยวในช่วงบ่ายและค่ำ แป๊กซึ่งเป็นผู้จัดการทั่วไปบอกว่าเข้าใจว่างานปีใหม่มีความสำคัญต่อคนลาวแค่ไหน ก็เลยให้ทำงานกันครึ่งวัน ครั้นจะปิดไปเลยก็ไม่ได้ เพราะเจ้าของบริษัทก็คงไม่ยอม

คณะผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการพูดคุยเรื่องแรงงานชาวลาวกับธุรกิจการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องกันต่ออีก เพราะเย็นวันเดียวกันประมาณ 3 ทุ่ม แป๊กได้จัดแจงนัดช่าง เจ้าของร้าน Biblio Bistro ให้ที่ร้านของเขาซึ่งอยู่ติดกับโรงแรมวิลล่าสันติ เป็นร้านที่ตกแต่งร้านดูดี ราคาอาหารค่อนข้างแพง สลัดจานละประมาณ 25000 กีบ ค็อกเทลแก้วละ 45000 กีบ เหล้าแก้วละประมาณ 25000-30000 กีบ ชาต่างประเทศประมาณ 10000 กีบ ช่างอายุ 37 ปีเป็นหนุ่มชาวมาเลเซียเชื้อสายจีน มาอยู่ในลาวได้ 2 ปีแล้วนอกจากจะเป็นเจ้าของร้านนี้แล้วยังเป็นเจ้าของกิจการเกสเฮาส์อีก 3 แห่ง วงสนทนาเริ่มด้วยเรื่องที่มีคนลาวต้องการเอาบ้านให้เช่าแถวๆบ้านเชียงทอง เชื่อว่าช่างจะสนใจ นอกจากเราสามคนแล้วยังมีผู้จัดการร้านอาหาร มาร่วมวงสนทนาด้วย

คุณ Seaweed ผู้จัดการร้าน Biblio Bistro อายุ 28 ปี เป็นหญิงชาวมาเลเซียเชื้อสายจีน เหมือนกับเจ้าของร้านบางที่เธอก็พูดภาษาจีนกับนายจ้างของเธอ Seaweed เป็นคนตัวเล็ก ๆ ผิวคล้ำมาอยู่ที่หลวงพระบางได้เพียงไม่กี่เดือน เธอบอกว่าต้องการมาทำงานหาประสบการณ์อยู่ที่นั่นสัก 1 ปี ที่นั่นก็เพราะเป็นคนชอบเดินทาง ความจริงเธอเรียนจบด้านการตกแต่งภายใน (interior design) หลังจากจบก็ทำงานด้านที่เรียนมาอยู่สักพักให้กับโรงแรม ซึ่งก็ทำให้ได้มีประสบการณ์ด้านการจัดการอยู่บ้าง พอเป็นต้นทุนของการมาเป็นผู้จัดการร้านอาหารที่นี่

หลังจากคุยกันอย่างสนุกสนานสักพัก อิตโต (เจ้าของร้านอาหารญี่ปุ่นและบริษัททัวร์) ก็ตามมาสมทบ ซึ่งก็บ่นให้ฟังเรื่องร้านอาหารของเราซึ่งไม่มีลูกค้าเลย “บ่อมีลูกค้า มีอวานมี 5 คน มีอนี่มี 3 คน” เขาพูดภาษาลาวไปพลงหัวเราะไปพลง เพราะเป็นคนตลกสนุกสนาน หลังจากอิตโต ก็มีจุนโกะตามมาสมทบอีกคน จุนโกะ โอมิ ผู้จัดการสาขาประเทศลาวของบริษัท Blooming Tours บริษัททัวร์ของญี่ปุ่นที่มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เสียมเรียบ นอกจากนั้นก็ยังมีสาขาอยู่ที่พนมเปญ กรุงเทพฯ เวียงจันทน์ และหลวงพระบางเป็นสาขาที่กำลังบุกเบิก ลูกค้าเป้าหมายหลักของบริษัทคือชาวญี่ปุ่นรองลงมาก็เป็นคนไทยและอื่นๆ เธอบอกว่าสาเหตุที่มีสำนักงานใหญ่ที่เขมร (เช่นเดียวกับบริษัทของอิตโต) เพราะว่าคนญี่ปุ่นรู้จักเขมรจากภาพของนครวัด ถึงแม้จะไม่รู้ว่าเขมรตั้งอยู่ที่ไหน ส่วนหลวงพระบางหรือลาวคนญี่ปุ่นไม่รู้จักไม่มีข้อมูล

สาวญี่ปุ่นคนนี้ อายุประมาณ 28 ปี เป็นลูกสาวคนเดียวของครอบครัว เรียนจบภูมิศาสตร์วัฒนธรรม บ้านอยู่แถวเมืองโตเกียว หลังจากจบการศึกษาเธอทำงานในฝ่ายบริการลูกค้าของบริษัทไอทีที่ญี่ปุ่นอยู่หลายปีก่อนที่จะมาทำงานในแผนกลูกค้าสัมพันธ์ที่โรงแรมในเสียมเรียบ ซึ่งความจริงแล้วเธอต้องการมาทำงานที่ประเทศลาวมากกว่า แต่ก็ไม่มีตำแหน่งให้เธอในช่วงนั้น หลังจากทำงานที่โรงแรมดังกล่าวได้ 2 ปีเธอก็ได้โอกาสได้ย้ายมาทำงานกับบริษัททัวร์นี้ เธอเริ่มมาทำงานที่หลวงพระบางเมื่อเดือนธันวาคม 2551 หน้าที่ของเธอคือการดูแลอำนวยความสะดวกให้กับลูกค้าทัวร์ของบริษัท

สาเหตุที่มาทำงานที่นี่เพราะชอบการเดินทาง เธอเคยมาที่หลวงพระบางครั้งแรกเมื่อปี 2000 โดยความจริงไม่ได้ตั้งใจจะมา แต่พอมาเที่ยวเมืองไทยเสร็จแล้วก็เปิดไกด์บุ๊ก ก็เลยมาหลวงพระบางตามไกด์บุ๊ก ทำให้ชอบที่นี่เพราะสงบดี “แต่บางทีก็เหงา” เธอกว่า “I love Southeast Asian countries, and Laos is my favorite. Travelling is enough for me now. I want to stay in the country that's why I decided to find a job here.”

ผู้วิจัยเล่าเรื่องปัญหาแรงงานลาวกับธุรกิจการท่องเที่ยว ที่นายจ้างต่างชาติมักประสบปัญหาแล้วเชื่อมโยงให้เห็นว่า หลวงพระบางมีแนวโน้มที่จะเป็นเมืองที่มีความเป็นนานาชาติมากขึ้น ซึ่งจำเป็นต้องมีธุรกิจการให้บริการสำหรับนักท่องเที่ยวและผู้อยู่อาศัยที่มาจากต่างประเทศ แต่ดูเหมือนว่าปัญหาวัฒนธรรมการทำงานและความไม่พร้อมทางด้านทรัพยากรของมนุษย์ ทำให้แรงงานลาวเข้าไปไม่ถึงงานที่ต้องการความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์สูง นับเป็นปัญหาที่ทำให้การพัฒนาการท่องเที่ยวไม่สามารถกระจายผลประโยชน์ให้กับคนท้องถิ่นได้อย่างที่ควรจะเป็น

5.11 อาหารและเครื่องดื่มกับการท่องเที่ยว

นอกจากสิ่งอำนวยความสะดวกเรื่องที่พักอาศัยแล้ว ร้านอาหารและเครื่องดื่มเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกอันดับสองที่ต้องมีการพัฒนาขึ้นเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว และเป็นธุรกิจที่ทำรายได้เป็นอันดับสองรองลงมาจากที่พักอาศัย การพัฒนาร้านอาหารและเครื่องดื่มในหลวงพระบางมีประเด็นที่น่าสนใจหลายอย่าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นการพัฒนาในด้านอื่นๆของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในเมืองนี้ได้ ประเด็นแรกคือการผลิตสร้างทางภูมิทัศน์ ประเด็นที่สองอาหารและเครื่องดื่มกับการผลิตสร้างภาพแทนความจริงของหลวงพระบาง ประเด็นที่สามคือผู้ประกอบการและผลประโยชน์ ประเด็นที่สี่คือแรงงานและการพัฒนาฝีมือเฉพาะด้านในการบริการ

ในประเด็นแรก เรื่องภูมิทัศน์ทางกายภาพและวัฒนธรรม จะเห็นว่าการผลิตสร้างให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวต้องมีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านอันเป็นผลมาจากการสร้างสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มาจากต่างชาติต่างวัฒนธรรมและต่างความต้องการในการบริโภค และที่สำคัญคือเป็นผลมาจากการแข่งขันทางธุรกิจ การพัฒนาธุรกิจด้านอาหารและเครื่องดื่มทำให้อาคารบ้านเรือนจำนวนมากและพื้นที่ว่างริมฝั่งแม่น้ำถูกเปลี่ยนไปเป็นร้านอาหาร การตกแต่งร้านก็ออกแบบให้ทันสมัยมากขึ้นภายในตัวอาคารที่ถูกควบคุมให้ภายนอกยังคงสภาพความเป็นมรดกโลกเอาไว้ เมื่อมองไปตามโต๊ะอาหารและร้านขายของชำจะพบว่าอาหาร เครื่องดื่ม เครื่องปรุง และขนมต่างๆเป็นสิ่งที่ต่างไปจากวัฒนธรรมการบริโภคของคนลาวหลวงพระบาง และยังประเทศลาวเป็นประเทศที่ไม่ได้มีการผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคภายในประเทศของตน โดยเฉพาะสินค้าเพื่อการบริโภคของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ภูมิ

ทัศน์ของหลวงพระบางเต็มไปด้วยสินค้าจากต่างประเทศจำนวนมาก ไม่ว่าจะเป็นเหล่าและไวน์จากประเทศตะวันตก ผลิตภัณฑ์จากนมและเนยที่มาจากทั้งประเทศตะวันตกและประเทศไทย เครื่องดื่ม น้ำอัดลม ขนมขบเคี้ยว และเครื่องปรุงจำนวนมากก็มาจากประเทศไทย

อย่างกรณีของร้านสามชนเผ่าของอิตโตนักธุรกิจชาวญี่ปุ่น ที่เปิดร้านอาหารญี่ปุ่นผสมอาหารลาว และตะวันตก วัตถุประสงค์สำหรับอาหารญี่ปุ่นที่ใช้ในร้านส่วนมากสั่งตรงมาจากจังหวัดอุตราธานีของไทย ในบริเวณบ้านแจ็กจะพบว่าร้านอาหารตะวันตกเปิดขึ้นหลายร้านรวมไปถึงร้านไวน์โดยเฉพาะอีก 2 ร้าน ซึ่งลูกค้าที่มานั่งกินและดื่มตามร้านในแถบบ้านแจ็ก รวมไปถึงร้านอาหารตะวันตกอื่นๆทั่วเมืองจะเป็นนักท่องเที่ยวทั้งหมด ส่วนคนลาวเองจะไม่นิยมมานั่งกินอาหารในร้านเหล่านี้ ดังนั้นภูมิทัศน์ของคนที่นั่งกินในร้านเหล่านี้ก็เป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม ที่ถือว่าเป็นผลมาจากการพัฒนาของธุรกิจด้านอาหาร และเครื่องดื่มด้วย นอกจากนี้ร้านอาหารแล้วการพัฒนาร้านกินดื่มในช่วงกลางคืนสำหรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะก็ขาดไม่ได้ในเมืองท่องเที่ยวอย่างหลวงพระบาง ซึ่งร้านเหล่านี้จะตั้งอยู่ด้านหลังของภูสีเป็น ผับมีดๆไฟสลัวๆเปิดเพลงสากลทันสมัยเป็นที่นั่งฟังเพลงคุยกันไม่มีการเต้นรำ เครื่องดื่มยอดนิยมก็คือ เบียร์ลาว ลูกค้าเกือบทั้งหมดจะเป็นนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกช่วงวัยรุ่นถึงวัยทำงาน

ร้านอาหารประจำวันของคนหลวงพระบาง ที่พบเห็นได้ทั่วไปคือ ร้านขายอาหารพวกเส้น คือ ผอ ผอ ข้าวเปียก (ก๋วยจั๊บญวน) และข้าวซอย (รสชาติเหมือนน้ำเงี้ยวในภาคเหนือของไทย) ส่วนสถานที่เต้นรำของคนลาวก็จะมีสองแห่ง แห่งแรกชื่อราตรีเมืองซัวเป็นผับร่าวกซึ่งก็เป็นที่ชื่นชอบของนักท่องเที่ยว ที่ต้องการมาสัมผัสความเป็นลาว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวไทยที่ต้องการไปหัดเต้นจังหวะบาสโลบ ส่วนแห่งที่สองชื่อดาวฟ้าเป็นดิสโก้เทคเป็นที่นิยมของหนุ่มวัยรุ่นลาว สถานที่เหล่านี้จะไม่พบนักท่องเที่ยวนานาชาติเลย ทำให้เห็นว่าแม้แต่วัฒนธรรมประจำวันก็มีการรักษาประเพณีความแตกต่างกันเอาไว้

ในประเด็นที่สอง เรื่องการผลิตสร้างภาพแทนความจริง จะเห็นว่าอาหารและเครื่องดื่มก็ถูกนำมาผลิตสร้างให้กลายเป็นสัญลักษณ์แทนความจริงของหลวงพระบาง ที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตประจำวันของนักท่องเที่ยว เช่น ผอและข้าวจีหรือแซนวิชที่ทำจากขนมปังฝรั่งเศสที่คนลาวรับเอามาสมัยการปกครองของประเทศฝรั่งเศส เป็นอาหารยอดนิยมที่นักท่องเที่ยวถามหาซึ่งก็มีวางขายอยู่มากบริเวณสี่แยกไปรษณีย์ ตัวอย่างการผลิตสร้างสถานที่กินและดื่มที่น่าสนใจตัวอย่างหนึ่งคือ “ร้านกาแฟประชานิยม” ที่เป็นที่ยอดนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นอย่างมาก ถึงขนาดว่าหากมาหลวงพระบางไม่ได้มาร้านนี้ก็ถือว่ามาไม่ถึงหลวงพระบาง ทั้งที่ความจริงร้านนี้ก็ร้านกาแฟเพิงหมาแหงนธรรมดาๆ แต่ที่ได้รับความนิยมจากคนไทยเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นร้านกาแฟที่ชงด้วยถุงกาแฟแบบโบราณ และอรรถาศัยของเจ้าของร้านที่เป็นกันเองใจดียิ้มจริงใจ ทำให้คนไทยที่ได้มาสัมผัสสร้างให้ร้านนี้เป็น

“อดีตที่โหดเหี้ยม” และเมื่อกลับไปก็ได้ออกเล่าต่อทั้งปากต่อปากและทางอินเทอร์เน็ต หนังสือแนะนำการท่องเที่ยวของไทยนำไปลงตีพิมพ์หลายครั้งรวมไปถึงรายการสารคดีการท่องเที่ยวของไทยจนกลายเป็นที่โด่งดัง เบียร์ลาวก็เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจนอกจากจะเป็นเครื่องดื่มสัญลักษณ์ที่ต้องลิ้มลองเมื่อได้มาเที่ยวที่นี่แล้วยังเป็นสัญลักษณ์ที่นำไปผลิตขายเป็นของที่ระลึกด้วยโดยเฉพาะเสื้อยืด

ในประเด็นที่สามคือ ผู้ประกอบการและผลประโยชน์ จะเห็นว่าการพัฒนาธุรกิจด้านนี้ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านและเงินทุนสูง โดยเฉพาะร้านอาหารตะวันตกหรือร้านอาหารลาวที่ได้มาตรฐาน ผู้ประกอบการส่วนมากก็จะเป็นนักธุรกิจลาวไม่กี่ตระกูลหรือคนต่างชาติหรือเป็นการร่วมทุนกันของคนลาวเองและคนต่างชาติ หากพูดถึงผู้ประกอบการที่เป็นคนลาวแล้วคนพื้นถิ่นหลวงพระบางจริงๆ ที่ประสบผลสำเร็จด้านธุรกิจการท่องเที่ยวที่ถือว่าอยู่ระดับแนวหน้าของเมืองหลวงพระบางมีไม่กี่คนส่วนมากที่ประสบความสำเร็จที่นี้เป็นคนลาวที่มาจากที่อื่น หรือไม่ก็คนลาวเชื้อสายจีนหรือเวียดนามส่วนร้านอาหารเล็กๆหรือร้านที่ไม่ได้มีการบริหารจัดการอย่างได้มาตรฐานหลายร้าน ก็กำลังจะถูกโอนถ่ายกิจการไปอยู่ในมือของชาวต่างชาติ

ประเด็นที่สี่ เรื่องแรงงานและการพัฒนาฝีมือเฉพาะด้านในการบริการ พบว่าหลวงพระบางยังขาดแรงงานภาคบริการที่มีทักษะด้านนี้อยู่เยอะ เนื่องจากบริการด้านนี้ต้องอาศัยความเชี่ยวชาญและทักษะเฉพาะด้าน และวัฒนธรรมของคนลาวก็ไม่ได้มีวัฒนธรรมในการต้อนรับขับสู้หรือการบริการเมื่อเทียบกับวัฒนธรรมของไทย ร้านเกือบทั้งหมดจึงประสบกับปัญหาคุณภาพการบริการเพราะขาดแรงงานที่มีทักษะในด้านนี้ หลายร้านจำต้องอาศัยแรงงานระดับชำนาญการจากต่างประเทศในการบริหารจัดการหรือฝึกอบรม อย่างเช่น ร้าน Biblio Bistro ที่ได้กล่าวไปแล้วก็นำเข้าผู้จัดการมาจากประเทศมาเลเซีย อีโตเจ้าของร้านสามชนเผ่าในช่วงที่ได้พูดคุยกัน ก็กำลังมีปัญหาสำคัญเรื่องพนักงานที่ไม่มีทักษะการบริการในร้านอาหาร เขาได้ยกตัวอย่างให้ฟัง เช่น พนักงานใช้เวลา 10 กว่านาทีในการทำน้ำปั้น 1 แก้วให้ลูกค้า หรือบางที่พนักงานร้านทั้งหมด 3 คนที่มีอยู่ไปช่วยกันดูหลอดไฟที่กำลังเสียอยู่ ขณะที่ปล่อยให้ไกด์ที่พาลูกค้ามาร้านทำหน้าที่ในการรับออเดอร์อาหารจากลูกค้าแทน เขายังได้บ่นให้ฟังต่อด้วยภาษาลาวแบบกระต่อนกระแต่ว่า “ทุกเย็นที่ร้านจะมีประชุม ข้อยต้องคอยถามทุกครั้งว่า สมุดจดบันทึกเจ้าอยู่ไหน ไม่มีใครสนใจจะจดเลยว่าประชุมตกลงอะไรกันไปบ้าง ต้องคอยถามทุกวัน เจ็บหัวหลายๆ”

ในประเด็นเดียวกันนี้ บอยเจ้าของร้านอาหารเฮือนโบราณ หนุ่มชาวเชียงใหม่ที่ไปแต่งงานกับสาวหลวงพระบาง กล่าวเรื่องแรงงานภาคบริการว่า ปัญหาสำคัญของหลวงพระบางคือขาดแรงงานด้านบริการโดยเฉพาะแรงงานที่มีทักษะ เขากล่าวว่าที่นี่ยานเยอะกว่าคน มีการแย่งคนงานและปั่นค่าจ้างเพื่อดึงคนงาน แต่ที่ร้านของเขาเองไม่ค่อยมีปัญหาหนัก เพราะได้สร้างระบบการทำงาน กฎระเบียบ สัญญาจ้าง และระบบสวัสดิการที่ดีมีวันหยุดประจำปี มีค่ารักษาพยาบาล และที่สำคัญมีใจที่ให้กับพนักงาน

เต็มๆ ทำให้ไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องพนักงานลาออกไปที่อื่น เขากล่าวต่ออย่างภูมิใจว่ามีผู้ปกครองหลายคน นำลูกหลานมาฝากทำงานกับเขา เพราะอยากให้ช่วยอบรมดูแลสั่งสอน เนื่องจากเห็นว่าที่นี่มีระบบที่ดีซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นที่เดียวในหลวงพระบาง ที่มีระบบระเบียบในการบริหารจัดการและสวัสดิการที่ดี เขาบอกว่าพนักงานภาคบริการในเมืองส่วนมาก กว่าร้อยละ 90 เป็นนักเรียนนักศึกษา เพราะคนลาวมีทัศนคติเกี่ยวกับเรื่องการทำงานบริการว่าเป็นงานระดับล่าง เมื่อหลายปีก่อนเขาเคยติดต่อให้พนักงานรัฐห้องการศึกษามาทำงานนอกเวลาวันละไม่กี่ชั่วโมง เพื่อรับออร์เดอร์ลูกค้าฝรั่ง ด้วยค่าจ้างเดือนละ 800,000 กีบ ยังไม่มีคนยอมมาทำเลย กล่าวโดยสรุปแล้ว ทุกคนก็มีความเห็นว่า คนลาวหลวงพระบาง นอกจากขาดความชำนาญในการจัดการเชิงธุรกิจแล้ว ยังขาดทัศนคติในด้านการบริการอีกด้วย ซึ่งทั้งสองอย่างนี้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเมืองแห่งการท่องเที่ยว

5.12 สรุป

ปัญหาของการพัฒนาประการหนึ่ง ที่มักปรากฏในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายคือ การพัฒนาที่ไม่เท่ากันหรือเกิดการบิดเบี้ยวของผลที่ได้จากการพัฒนา โดยเฉพาะความไม่เท่าเทียมกันในเชิงพื้นที่และกลุ่มคนในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นก็คือ การทำให้เกิดการเบียดขับ แบ่งแยก และกีดกันในด้านต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มคนที่อ่อนแอกว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวก็เช่นกัน ในกรณีของหลวงพระบางถึงแม้ว่าจะมีความระมัดระวังและอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐบาล และกำหนดให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แต่ด้วยพลังอำนาจของทุนข้ามชาติ พื้นที่เล็กๆ ของเมืองมรดกโลก ก็มีอาจด้านทานกระแสของการเปลี่ยนแปลง ที่มาพร้อมกับความต้องการบริโภคของนักท่องเที่ยว พื้นที่ที่เป็นเพียงแหลมเล็กๆ แต่ประจวบด้วยคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ถูกทำให้เป็นวัตถุประสงค์ทางการท่องเที่ยว มีการสร้างความหมายให้กับสถานที่ ที่เปรียบเสมือนเป็นภูมิทัศน์ต่างๆ ที่ซ้อนทับกันอยู่เป็นชั้นๆ ผลัดกันครอบครองพื้นที่ไปตามช่วงของเวลาที่แตกต่างกันไป บางครั้งก็ซ้อนทับกันอยู่ในเวลาเดียวกันในลักษณะของการอยู่ร่วมกัน แต่พื้นที่ทางสังคมและความทรงจำบางอย่างไม่อาจซ้อนทับกันได้ในขณะที่เดียวกัน พื้นที่ทางสังคมที่มีพลังอำนาจน้อยกว่า ก็จำเป็นต้องถูกเบียดขับออกไปเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับพลังอำนาจใหม่ ที่มาพร้อมกับการท่องเที่ยว ดังกรณีที่เกิดขึ้นกับพื้นที่บ้านเจ๊ก และพื้นที่อื่นๆ ในเขตอนุรักษ์มรดกโลก นำไปสู่การควบคุมและครอบครองพื้นที่ขึ้นมาใหม่ (reterritorialization) ที่ส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกทางสังคมโดยการแบ่งแยกทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ ซึ่งสามารถสังเกตได้ไม่ยาก แค่อ่านจากภูมิทัศน์ทางกายภาพและภูมิทัศน์ทางสังคม แต่ในขณะเดียวกัน ก็ก่อให้เกิดพื้นที่ใหม่ให้กับคนบางกลุ่ม ได้มีพื้นที่ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมภายใต้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนี้ อย่างไรก็ตาม การรักษาเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างพื้นที่ทางวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจ ก็อาจทำได้ยากขึ้น ทำให้เกิดความสับสนว่าสิ่งไหนเป็นวัฒนธรรมเพื่อการบริโภคของท้องถิ่น อันไหนเป็นสิ่งที่นำเสนอให้กับนักท่องเที่ยว

ปัญหาการพัฒนาที่ไม่เท่ากัน ยังปรากฏให้เห็นในความสัมพันธ์ทางการผลิตในด้านต่างๆ เช่น กรณีของความสัมพันธ์ทางด้านแรงงาน ที่เห็นปัญหาความไม่เท่าเทียมกันได้อย่างชัดเจน เนื่องจากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมทางด้านการบริการ แรงงานท้องถิ่นชาวลาวยังขาดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์อย่างมาก ทำให้แรงงานท้องถิ่นมีโอกาสเข้าถึงงานในระดับชำนาญการ และงานวิชาชีพได้น้อยมาก วัฒนธรรมการทำงานที่เคยชินอยู่กับสังคมเกษตร ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งกับนายจ้างที่ใช้การบริหารจัดการแรงงานเชิงธุรกิจสมัยใหม่ ทำให้ธุรกิจการท่องเที่ยวตกอยู่ในมือของคนต่างชาติ และงานที่มีค่าตอบแทนสูงถูกยึดครองโดยแรงงานมืออาชีพที่มีประสบการณ์จากต่างประเทศ ท้ายที่สุดก็นำไปสู่การตอบคำถามหลักที่ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่มุ่งให้เป็นเครื่องมือจัดความยากจนนั้น ในทางปฏิบัติได้บังเกิดผลอย่างที่ต้องการหรือไม่ หรือว่ากลับนำไปสู่การฟุ้งเฟ้อภายนอกมากขึ้น เรื่องราวที่น่าเสนอผ่านผู้กระทำการหรือผู้แสดงที่ได้เล่ามาในบทนี้คงพอที่จะบอกเราได้

บทที่ 6

นักท่องเที่ยว นักเดินทาง: พินิจการบริโภคการท่องเที่ยว

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งคือ การศึกษาในแง่มุมของการบริโภคการท่องเที่ยว (consumption of tourism) หรือการศึกษาที่ตัวนักท่องเที่ยวเอง ในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอทัศนะจากนักท่องเที่ยว ข้อมูลจากนักท่องเที่ยวและนักเดินทางที่ปรากฏตามแหล่งต่างๆ การสัมภาษณ์นักท่องเที่ยว นอกจากนี้ขณะที่นักวิจัยได้ร่วมคณะทัวร์ไปกับนักท่องเที่ยว ยังได้ขอให้นักท่องเที่ยวเขียนบันทึกความทรงจำและประสบการณ์ แล้วส่งมาให้ทางจดหมายอิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการอ่านและวิเคราะห์เนื้อหาและข้อความในสมุดเยี่ยมที่ร้านประชาชนิยม หรือแม้แต่ภาพยนตร์เกี่ยวกับหลวงพระบาง ข้อมูลเหล่านี้นอกจากเป็นข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์แล้ว ยังถูกนำมาวิเคราะห์และให้ความหมายในลักษณะของการเป็นภาพแทนความจริงในเชิงลึกอีกด้วย

6.1 จำนวนนักท่องเที่ยวของลาวในปี 2552

สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งชาติของลาว (Lao National Tourism Authority - LNTA) ได้ทำการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวในปี 2009 ว่าจะต่ำกว่า 2 ล้านคน ลดลงจากเป้าหมายเดิม ที่เคยคาดไว้ที่ 2.1 ล้านคน เนื่องจากปัญหาวิกฤตเศรษฐกิจโลก LNTA ได้ทำการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปี 1993 โดยอาศัยข้อมูลจากปีก่อนๆเป็นฐาน ในปี 2552 มีนักท่องเที่ยวมาประเทศลาว 1,736,787 คน ต่ำกว่าที่ประมาณการณไว้ที่ 1,867,000 คน จำนวนนักท่องเที่ยวที่ต่ำกว่าการประมาณการนั้นเนื่องมาจากภาวะการถดถอยทางเศรษฐกิจของโลก ที่เริ่มตั้งแต่ไตรมาสที่สามของปีที่แล้ว ทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั่วโลกได้รับผลกระทบ และคาดว่าจะส่งผลกระทบต่อปีอื่นระยะหนึ่ง การปิด

ตาราง 6.1 จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวไทยในปี 2552

เดือน	ปี 2552	ปี 2551	เปลี่ยนแปลง
มกราคม	1,267,029	1,437,686	-11.87
กุมภาพันธ์	1,138,092	1,481,458	-23.18
มีนาคม	1,237,507	1,407,649	-12.09
เมษายน	1,085,351	1,222,253	-11.2
รวม	4,727,979	5,549,046	-14.81

ที่มา: สำนักงานตรวจคนเข้าเมือง, 22 มิถุนายน 2552

ปิดสนามบินสุวรรณภูมิเมื่อปี 2551 ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวลาวอย่างมาก ยังผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวที่ประมาณการณ์ไว้ไม่ถึงเป้าหมาย เพราะสนามบินสุวรรณภูมิเป็นศูนย์กลางการบินในภูมิภาค ดังจะเห็นว่าจำนวนนักท่องเที่ยวลดลงอย่างมากในเดือนธันวาคม 2551 เป็นต้นมา ต่อเนื่องมาถึงปี 2552

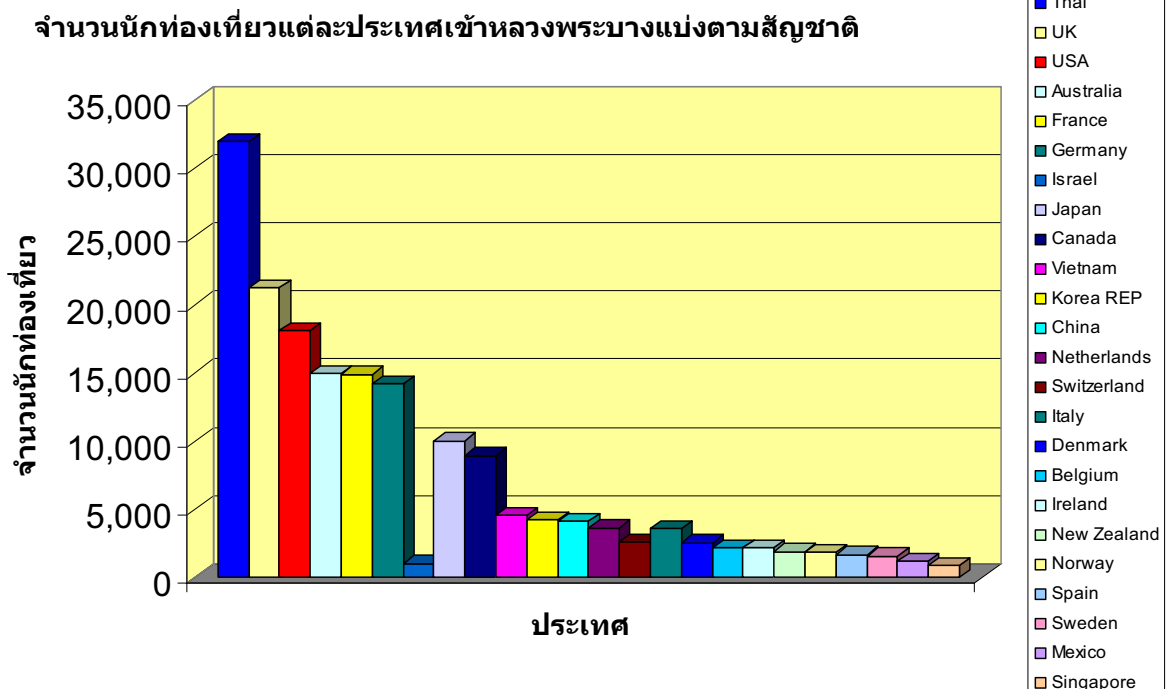
จากการเปิดเผยของนาย Khamphouy Phomavong หัวหน้าสำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง (Vientiane Time, May 9, 2009) จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงกว่า 10 % ในช่วงหกเดือนแรกของปีงบประมาณ 2008/09 ซึ่งส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของแขวงหลวงพระบาง นักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศอาเซียนลดลง ยกเว้นนักท่องเที่ยวจากประเทศไทย นับเป็นปรากฏการณ์ครั้งแรกตั้งแต่หลวงพระบางได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลกในปี 1995 ดังจะเห็นได้จากการเก็บค่าเข้าชมน้ำตกตาดกวาสี โดยปรกติจะได้ประมาณ 200 ล้านบาทในช่วงปีใหม่ แต่ในปี 2009 เก็บได้แค่ 100 กว่าล้านบาทนั้น เจ้าหน้าที่บอกว่าการลดลงของนักท่องเที่ยว มีสาเหตุมาจากวิกฤตการเงินโลกและสถานการณ์ความไม่สงบทางการเมืองในประเทศไทย เพราะนักท่องเที่ยวต้องเดินทางผ่านสนามบินสุวรรณภูมิ ทางการท่องเที่ยวของลาวได้เสนอให้มีการจัดส่งเสริมการขาย เช่น การลดราคาห้องพัก ในส่วนของแรงงานในภาคการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบในครั้งนี้ บางคนก็เดินทางกลับไปทำการเกษตรที่บ้านของตนเอง โดยเฉพาะในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวน้อย ก่อนจะกลับมาอีกทีในช่วงที่มีนักท่องเที่ยวมากขึ้น

สำนักงานการท่องเที่ยวลาวยังได้ลดการคาดการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวของปี 2010 ลงเหลือ 2,216,968 คน จากเดิมที่คาดการณ์ไว้ที่ 2,354,000 คน ปี 2011 ลดลงจากที่คาดการณ์ไว้ที่ 2,598,000 คน เหลือ 2,447,103 คน และปี 2012 ปรับลดลงจาก 2,841,000 คน เหลือ 2,677,238 คน ทั้งนี้เป็นการคาดการณ์ไปตามสภาพความเป็นจริงของสถานการณ์ทางเศรษฐกิจของโลก อย่างไรก็ตาม ตั้งแต่ปี 2013, 2014 และ 2015 เป็นต้นไป ประมาณการณ์จำนวนนักท่องเที่ยวจะกลับมาเป็นทางบวกอีกครั้ง หนึ่งกล่าวคือ 3,085,000; 2,907,374 และ 3,329,000 คนตามลำดับ นอกจากนี้ ถึงแม้ว่าช่วงเวลาที่จำนวนนักท่องเที่ยวลดลงกว่าที่ประมาณการณ์ไว้ แต่การคาดการณ์รายได้จากการท่องเที่ยวกลับมิได้ลดลง ดังจะเห็นว่าการคาดการณ์รายได้จากการท่องเที่ยวในปี 2009 นั้นอยู่ที่จำนวน 297 ล้านดอลลาร์ ซึ่งสูงกว่าที่คาดการณ์ไว้ที่ 270 ล้านดอลลาร์ (Vientiane Times, April 30, 2009) แนวโน้มคือนักท่องเที่ยวจะใช้เวลาน้อยลง แต่ใช้จ่ายเงินมากขึ้น

โดยในปี 2008 ทาง LNTA ได้คาดการณ์ว่าภาคการท่องเที่ยวจะสร้างรายได้ให้กับประเทศลาว คิดเป็นเงิน 275 ล้านดอลลาร์ สูงกว่าที่ประมาณการณ์ไว้ประมาณ 25 ล้านดอลลาร์ โดยคาดว่าจะการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวจะอยู่ที่ 60 ดอลลาร์ต่อวัน เพิ่มจากปีก่อนหน้านี้ที่การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวอยู่ที่

53 ดอลลาร์ ในขณะที่จำนวนวันที่นักท่องเที่ยวอยู่ในลาวอยู่ที่ 6.5 วันในปี 2008 โดยลดลงจากจำนวนวันเฉลี่ยที่ 7 วันในปี 2007 ตั้งแต่ลาวเปิดรับนักท่องเที่ยวมา พบว่าจำนวนนักท่องเที่ยวมักจะมากกว่าที่คาดการณ์ไว้เสมอ ยกเว้นปี 2001 เมื่อเกิดเหตุการณ์ 9/11 ในมหานครนิวยอร์ก และปี 2003 เมื่อเกิดการระบาดของโรคซาร์ส (SARS)

เมื่อพิจารณาจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่เดินทางมาเที่ยวหลวงพระบาง จะพบว่าเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวนมากที่สุด ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่น่าประหลาดใจแต่อย่างใด สิ่งที่น่าสนใจคือ นักท่องเที่ยวกลุ่มที่รองจากนักท่องเที่ยวชาวไทยนั้น พบว่าเป็นชาวตะวันตกเสียเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะจากยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา และออสเตรเลีย ในขณะที่นักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศอาเซียนกลับมีน้อย ถ้าไม่นับไทยและเวียดนามที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดทั้งทางสังคม วัฒนธรรม และภูมิรัฐศาสตร์แล้ว นักท่องเที่ยวจากเอเชียยังมีจำนวนน้อยมาก ส่วนใหญ่ก็จะเป็นนักท่องเที่ยวจากญี่ปุ่น เกาหลี จีน และสิงคโปร์ จำนวนนักท่องเที่ยวเหล่านี้บอกรับถึงมิติทางด้านการบริโภคการท่องเที่ยวของหลวงพระบางได้อย่างชัดเจนว่า นักท่องเที่ยวที่มุ่งมาหลวงพระบาง เป็นนักท่องเที่ยวประเภทที่ Urry เรียกว่า Post-tourist คือเป็นกลุ่มชนชั้นกลางใหม่ในสังคมทุนนิยมยุคปลาย ที่แสวงหาสิ่งแปลกใหม่และมีความอิสระส่วนตัวสูง มีความต้องการและรสนิยมโหยหาอดีต ต่างจากยุคก่อนที่เป็นพวก grand tour ที่

รูป 6.1 นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาหลวงพระบางจำแนกตามสัญชาติ

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง (2008)

มุ่งไปเมืองตากอากาศประเภทชายทะเลและรีสอร์ท นอกจากนี้ยังบ่งชี้ให้เห็นถึงทิศทางและแนวโน้มของการท่องเที่ยวระหว่างประเทศว่า เริ่มเปลี่ยนแปลงไปจากยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ เข้าสู่ยุคหลังสมัยใหม่ของการท่องเที่ยว

ตาราง 6.2 จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาหลวงพระบางในปี 2007

Total	311,645
Thai	31,911
UK	21,255
USA	18,096
Australia	14,978
France	14,902
Germany	14,214
Israel	1,049
Japan	10,029
Canada	8,935
Vietnam	4,556
Korea REP	4,263
China	4,161
Netherlands	3,657

Switzerland	2,632
Italy	3,627
Denmark	2,563
Belgium	2,206
Ireland	2,191
New Zealand	1,941
Norway	1,847
Spain	1,697
Sweden	1,586
Mexico	1,199
Singapore	923

ที่มา: สำนักงานการท่องเที่ยวหลวงพระบาง, 2008

ในตอนต่อไป จะเป็นการนำเสนอข้อมูลและการวิเคราะห์เกี่ยวกับการท่องเที่ยวหลวงพระบาง จากมุมมองของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ ในมิติของการบริโภคทางการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวมีความคาดหวังและให้คุณค่ากับสถานที่ท่องเที่ยว ผู้คน วัตถุประสงค์การท่องเที่ยว และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไป นักท่องเที่ยวจัดว่าเป็นผู้บริโภคของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว งานวิจัยด้านการท่องเที่ยวจำนวนมากมุ่งเน้นการศึกษาวิจัยทางด้านการบริโภค ซึ่งมีประเด็นให้ศึกษามากมาย เช่น แรงจูงใจในการเดินทาง รสนิยม การตลาด แบบแผนการบริโภค และคุณลักษณะด้านต่างๆของนักท่องเที่ยว เป็นต้น ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงตั้งใจที่จะศึกษาทางด้านนี้ด้วยเช่นกัน

6.2 นักท่องเที่ยวชาวไทย บริเวณวัดพระธาตุภูสี

ณ บริเวณพระธาตุภูสี เป็นบริเวณที่มีทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างชาติ อื่นๆเดินกันขวักไขว่ แต่นักท่องเที่ยวชาวลาวันนั้น ผู้วิจัยไม่พบเลย นักท่องเที่ยวชาวไทยคนหนึ่งกล่าวว่า เขาคาดหวังมาพบความสงบที่หลวงพระบาง วัดจึงเป็นสถานที่ที่ตั้งใจมาเยือน และความเป็นมรดกโลกก็เป็นสิ่งรับประกันถึงความคุ้มค่าที่จะมาเยือน นักท่องเที่ยวชาวไทยที่เป็นคู่รักกัน และเป็นครูสอนวิชา สังคมและภาษาไทยในโรงเรียนประถมแห่งหนึ่งในจังหวัดอุดรธานีได้กรุณาหยุดคุยด้วย ทั้งคู่เดินทางผ่านมาทางเวียงจันทน์และวังเวียง ได้เล่าถึงเมืองวังเวียงว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่น่าเป็นห่วง โดยกล่าวถึงวังเวียงว่ามีลักษณะที่เปรียบได้กับเมืองปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน คือ มีแม่น้ำไหลผ่านภูเขาหิน และร้านกินดื่มเรียงรายตามริมแม่น้ำเป็นจำนวนมาก ริมฝั่งแม่น้ำจึงเป็นพื้นที่สำราญของนักท่องเที่ยวที่นิยมการกินดื่ม แวะพักหาความสำราญท่ามกลางเสียงเพลงที่เปิดอย่างอึกทึก ร้านเหล่านี้หลายแห่งปิดตีกันและสงเสียงดัง มีลักษณะแบบฟูลมูนปาร์ตี้ที่นักท่องเที่ยวดื่มเหล้ากันอย่างเอาเป็นเอาตาย แต่กับหลวงพระบางนั้นให้บรรยากาศที่ต่างออกไป โดยนักท่องเที่ยวไทยคนนี้ก็กล่าวถึงความเงียบสงบของหลวงพระบางว่าก็คือ อดีตที่หายไปของไทย เป็นเสน่ห์เมืองเก่าที่สงบเงียบเมื่อกว่า 30 ปีของเมืองเชียงใหม่ คำเปรียบเปรยนี้เรามักได้ยินกันบ่อยครั้งจากนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่โยนหาอดีตของล้านนาไทย ก่อนที่ผู้วิจัยมาหลวงพระบางครั้งแรก หลายคนก็บอกว่าถ้าอยากเห็นเชียงใหม่เมื่อ 30 ปีก่อนก็ให้ไปดูที่หลวงพระบาง พร้อมทั้งส่ายหัวว่าให้รีบๆไปเสีย ก่อนที่จะไม่เหลือภาพเหล่านั้นให้ดู

จากนั้นคณะนักวิจัยก็ได้โอกาสพูดคุยกับนักท่องเที่ยวชาวอังกฤษ ที่มากันเป็นกลุ่มโดยอาศัยช่วงเวลาที่พักเรียนจบมหาวิทยาลัยและกำลังรอจะสมัครงาน มาเป็นช่วงเวลาของการท่องเที่ยวพักผ่อนรอบโลก ไปเที่ยวมาแล้วทั้งในเวียดนาม กัมพูชา และจะจบการเดินทางที่ประเทศไทย เมื่อกล่าวถึงแนวทางการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้กล่าวว่าพวกเขาไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้มากนัก บางคนในกลุ่มยังกล่าวเสริมอีกว่า การท่องเที่ยวทางเลือกแบบโฮมสเตย์ ที่นำเอาบ้านของชาวบ้านมาให้นักท่องเที่ยวเข้าพักนั้นดูไม่เข้าท่าเลย ทั้งต่อชาวบ้านที่ต้องมาดูแลนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวที่รู้สึกกระอักกระอ่วนในความเป็นส่วนตัวที่ต้องเข้าไปพักในบ้านของชาวบ้าน นักท่องเที่ยวกลุ่มนี้เดินทางมาที่นี่ หลังจากได้อ่านหนังสือแนะนำแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งหนังสือ Lonely Planet พวกเขาพิจารณาในเรื่องความสะดวกสบายในการเดินทางเป็นหลัก แม้จะเห็นว่าความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินก็เป็นเรื่องสำคัญด้วยก็ตาม เมื่อถามว่าคิดอย่างไรกับมาตรการตั้งราคาให้สูง เพื่อคัดกรองนักท่องเที่ยวที่ไม่พึงปรารถนาอย่างพวก Backpacker ออกไป ตามความคิดของเจ้าหน้าที่หอการมรดกโลก พวกเขาเห็นว่าไม่น่าจะเป็นมาตรการที่ได้ผล เพราะแค่พวกเขาเก็บเงินให้มากอีกหน่อยก็

มาได้แล้ว ราคาห้องพักของเกสต์เฮาส์ในเขตตัวเมืองหลวงพระบาง แม้จะแพงประมาณ 20 เหรียญ สำหรับห้องเตียงเดี่ยว แต่หากตั้งอยู่ในทำเลที่ดีก็ถือว่าเป็นราคาที่นักท่องเที่ยวยอมจ่ายได้

6.3 อเล็ก: จากนักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นครูสอนภาษาอังกฤษ

อเล็ก เป็นหญิงสาวชาวแคนาดา อายุ 22 ปี อยู่ที่หลวงพระบางมาได้ 7 เดือนแล้ว สามารถพูดภาษาลาวได้ดีพอสมควร เมื่อมาครั้งแรกเธอคิดว่าจะมาเที่ยวเฉยๆ ผ่านการเดินทางมาหลายประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อมาถึงหลวงพระบางก็เกิดความชอบที่นี่มาก เพราะชาวบ้านมีอัธยาศัยดี เมื่อมีคนชวนทำงานเป็นครูภาษาอังกฤษ จึงตัดสินใจอยู่ต่อ โดยเจ้าของโรงเรียนสอนภาษาให้อยู่บ้านฟรี เธอสอนภาษาที่โรงเรียนอนุบาล โรงเรียนสอนภาษา และวิทยาลัยเอกชน ได้วิชาในการทำงานในประเทศลาวด้วย

เธอให้ความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในหลวงพระบางว่า ตอนแรกก็ไม่ได้มีจินตนาการใดๆ เกี่ยวกับหลวงพระบาง เมื่อมาเห็นก็แปลกใจที่มีความทันสมัยและพัฒนาว่าที่คิดว่าเป็นเมืองลาวจนๆ เมืองหนึ่ง เธอบอกว่าอยากใช้ชีวิตอยู่กับคนลาวในท้องถิ่นมากกว่า จึงไม่ค่อยได้คุยกับเพื่อนชาวต่างชาติ อื่นๆมากนัก เท่าที่เห็นกันทั่วไป เธอคิดว่านักท่องเที่ยวมักใช้ชีวิตที่หรูหรา มาแล้วก็ไป เธอพยายามพูดคุยเป็นภาษาลาวว่า “การท่องเที่ยวก็มีส่วนช่วยให้ชาวบ้านและคนจนได้ขายของในตลาดมืด (ตลาดดำ) ส่วนแถวบ้านเจ็ทช้อยบ่ค่อยได้ไปเท่าไร เพราะมีแต่นักท่องเที่ยว” เธอว่าสิ่งที่น่าเป็นห่วงคือการสูญเสียทางวัฒนธรรม เธออยู่ที่นี้ก็เพราะชอบวัฒนธรรมลาว หลังจาก 2 เดือนที่ได้ไปอยู่ในชุมชนเมืองงอย ทำให้ได้เห็นว่าการท่องเที่ยวมีส่วนทำลายชุมชนมาก คนในหมู่บ้านเห็นแก่ตัวมากขึ้น ไม่สนใจผู้อื่น คิดแต่เรื่องเงินและธุรกิจ

อเล็กให้ความเห็นเกี่ยวกับแนวคิดของฝ่ายการท่องเที่ยว ที่ต้องการคัดกรองนักท่องเที่ยว ประเภท backpacker ออกไปโดยมุ่งเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มีเงินมากกว่า “ฉันไม่คิดว่าพวก backpacker เป็นตัวการทำลายวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวฐานะดีต่างหากที่ทำลาย พวกนั้นไม่สนใจวัฒนธรรมหรือพวกเขาจะมาปาร์ตี้ และเข้าร้านหรูๆ” นี้ก็นับว่าเป็นทัศนคติที่น่ารับฟังไว้ สำหรับนักวางแผนจัดการด้านการท่องเที่ยว อเล็กอาจเป็นตัวอย่างและแนวโน้มใหม่ของการท่องเที่ยว ที่เป็นการเดินทางโดยอิสระ ไม่ได้มุ่งการบริโภคและจ้องมองอย่างฉาบฉวย แต่ต้องการเข้าไปมีประสบการณ์การใช้ชีวิตในสังคมวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนเอง ดังที่ Urry ได้กล่าวไว้ถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมตะวันตก ที่นำไปสู่การปรับรูปแบบใหม่ของการท่องเที่ยว ที่เน้นเรื่องของนักเดินทาง มากกว่านักท่องเที่ยว และการแสวงหาการพักผ่อนอย่างแท้จริง

6.4 นักท่องเที่ยวชาวยุโรปที่ร้านอาหารเย็นสบาย

ในร้านเย็นสบายที่กล่าวถึงมาก่อนหน้านี้ ผู้วิจัยได้คุยกับนักท่องเที่ยวที่เป็นสามี-ภรรยาคนหนึ่ง ที่มาจากประเทศเนเธอร์แลนด์ อายุประมาณ 60 ปี พวกเขามาเที่ยวลาวเป็นครั้งแรก โดยเจาะจงเลือกเที่ยวเฉพาะเมืองหลวงพระบางเพียงแห่งเดียวเท่านั้น พวกเขาได้ยินเรื่องความสวยงามของเมืองวัฒนธรรมอย่างหลวงพระบางจากเพื่อนชาวต่างชาติด้วยกัน และทั้งสองให้เหตุผลการเลือกมาเที่ยวหลวงพระบางว่า ชอบการเดินทางไปตามแหล่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม การท่องเที่ยวของทั้งคู่จึงเลือกท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและชนเผ่า แต่ไม่สนใจการท่องเที่ยวแนวผจญภัยเลย นี่ก็คงเหมือนกับนักท่องเที่ยวชาวตะวันตกส่วนใหญ่ที่มาหลวงพระบาง

ทั้งนี้ การเดินทางท่องเที่ยวของทั้งคู่ในภูมิภาคนี้ก็ได้ไปมาหลายที่แล้วทั้งไทย กัมพูชา จีน และอินโดนีเซีย แม้ว่าความปลอดภัยจะเป็นสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าสำคัญ แต่พวกเขาก็ไม่ได้วิตกเกี่ยวกับเรื่องนี้มากนักเพราะต่างเห็นว่า ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่รัฐบาลทุกประเทศให้ความสำคัญและอยากทำให้ดีที่สุดอยู่แล้ว แม้ภาพรวมพวกเขารู้สึกพอใจกับการมาเที่ยวที่หลวงพระบาง แต่ที่ไม่เข้าใจและข้องใจก็มีอยู่บ้างก็คือ การเก็บค่าข้ามสะพาน เพราะสิ่งนี้น่าจะเป็นการให้บริการสาธารณะสำหรับผู้คนที่ต้องเดินทางไปมาหากัน ผู้วิจัยเห็นว่านี่เป็นข้อมูลที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการให้คุณค่าแก่สิ่งต่างๆในสังคม ที่มีความแตกต่างกันตามวัฒนธรรม การศึกษาความจริงจากมุมมองของคนข้างในจึงเป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่ง ในการวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

6.5 นักท่องเที่ยวปางช้าง Elephant Village

คณะนักวิจัยของเราคนหนึ่งได้รับมอบหมายให้ทำตัวเป็นนักท่องเที่ยว โดยการลงทุนซื้อทัวร์ไปกับปางช้าง เพื่อให้ได้มีโอกาสในการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ซึ่งก็ได้ผลเป็นที่น่าพอใจเพราะนักท่องเที่ยวในทัวร์ที่เห็นในรูป 6.2 ได้กรุณาเขียนเล่าประสบการณ์มาให้ฟัง ในกลุ่มนักท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ที่มาจากสองบริษัทดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ในส่วนทัวร์ของ Elephant Village มีนักท่องเที่ยว 3 คนรวมผู้วิจัยด้วย ผู้วิจัยได้คุยกับ Tom กับ Angela คู่สามี-ภรรยาชาวอเมริกันที่มาเที่ยวลาวเป็นครั้งแรก ทั้งคู่จบการศึกษาด้านบริหารธุรกิจ โดย Tom เปิดบริษัททำการวิจัยด้านการตลาดและโฆษณา เหตุผลที่ทั้งคู่เลือกมาเที่ยวลาวก็คือ ได้ยินจากเพื่อนเล่าถึงความสวยงามของเมืองหลวงพระบาง

รูป 6.2 การพานักท่องเที่ยวหนึ่งช่างชมภูมิทัศน์โดยรอบปางช้าง

Angela กล่าวว่า เธอชอบความสงบของหลวงพระบาง ผู้คนใจดีและการเดินทางก็สะดวก แต่สำหรับ Tom นั้น การมาครั้งนี้ยังเป็นโอกาสของการสำรวจตลาดอีกด้วย โดยเขามาดูความเป็นไปได้ที่จะมาทำธุรกิจที่หลวงพระบาง Tom มีความกังวลใจเพียงเรื่องของความไม่เข้าใจในสภาพสังคมการเมืองลาว เนื่องจากมีระบอบการปกครองไม่เหมือนกับสหรัฐที่มีกฎระเบียบต่างๆ ในการประกอบธุรกิจที่เขาเข้าใจเป็นอย่างดี ดังนั้น เขาบอกว่า เขาต้องการหาคนกลางที่จะคอยเชื่อมประสานเขาเข้ากับธุรกิจลาวให้ได้ก่อน สำหรับการเดินทางท่องเที่ยวลาวของทั้งคู่วางแผนไว้ 5 วัน โดยเลือกพักในเฮือนพักดีดริมฝั่งแม่น้ำโขงในตัวเมืองหลวงพระบาง หลังจากนั้น ทั้งคู่จะเดินทางไปเที่ยวกับพวุกันต่อ แล้วจึงกลับเข้าประเทศไทย

Tom ก็กับการเดินทางมาลาวเป็นครั้งแรก เขาได้เขียนเล่าถึงประสบการณ์ของเขาในลาว (หลวงพระบาง) โดยเริ่มเรื่องว่า หลวงพระบางเป็นเมืองหลวงเก่าของประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่เป็นประเทศที่มีการปกครองในระบอบคอมมิวนิสต์ เขาเล่าประสบการณ์ว่าขณะที่เขาอยู่ในลาว รัฐบาลลาวกำลังเริ่มกระบวนการทางศาลกับหญิงสาวชาวอังกฤษคนหนึ่ง ที่ถูกจับที่สนามบินกรุงเวียงจันทน์พร้อมด้วยเฮโรอีนจำนวน 600 กรัม เพื่อเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย เขากล่าวอีกว่าหญิงสาวดังกล่าวกำลังตั้งท้องขณะอยู่ภายใต้การคุมขังในทัณฑสถานหญิงของลาว ทางลาวบอกว่าเป็นความรับผิดชอบของเธอเองที่ทำให้ท้องขึ้นมา เพราะเธอถูกคุมขังในเรือนจำหญิง แต่ทอมก็กล่าวเสริมว่าเป็นที่รับรู้กันทั่วไปว่า เรือนจำดังกล่าวมีนักโทษชายถูกคุมขังอยู่ด้วย เขากล่าวในทำนองไม่ให้ความเชื่อมั่นใน

กระบวนการยุติธรรมของลาวเท่าใดนัก เขากล่าวต่อไปอีกว่า ทางรัฐบาลลาวเชื่อว่าเธอทำผิดจริง ซึ่งเป็นเรื่องปรกติในลาวที่ผู้ถูกกล่าวหาจะถูกมองว่าเป็นผู้ผิดจนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่าบริสุทธิ์ เขายังกล่าวอีกว่า เธอไม่มีโอกาสได้พบทนายเลยตั้งแต่ถูกจับมา และเพิ่งได้พบทนายชาวลาวเมื่อวันพฤหัสบดีก่อนการสอบสวนทางศาลหนึ่งวัน ทอมกล่าวเสริมอีกว่าตามกฎหมายของลาวเธอมีโทษถึงประหารชีวิตด้วยการถูกยิงเป้า เขาบอกว่าขณะที่เขาเขียนบันทึกอยู่เขาได้รับทราบว่าการดำเนินคดีของเธอถูกเลื่อนออกไป และทางรัฐบาลอังกฤษกำลังทำการเจรจาในการแลกเปลี่ยนนักโทษกันอยู่

หลังจากนั้นเขาก็เริ่มกล่าวถึงหลวงพระบางว่า เป็นที่ตั้งของพระราชวังของกษัตริย์ลาว ที่ยังเห็นร่องรอยของความอยู่ดีกินดี หรือจะเรียกว่าความมั่งคั่งก็ได้ เขาบอกว่าหลวงพระบางไม่ได้ใหญ่โตมากนักมีคนสัก 40,000 คน แต่เห็นได้ชัดถึงอิทธิพลของฝรั่งเศสที่ดูได้จากสถาปัตยกรรมและร้านอาหาร แต่สิ่งที่เขาเห็นว่าโดดเด่นมากที่สุดของหลวงพระบางคือวัดในพระพุทธศาสนา ที่เป็นทั้งที่อยู่ของพระสงฆ์โบสถ์ วิหารที่มีพระพุทธรูปพระประธานองค์ใหญ่ มีหอสำหรับเก็บกลอง มีระฆัง จำนวนมาก รวมทั้งโรงเก็บเรือแข่งในงานประเพณีของแม่น้ำโขงด้วย เขากล่าวต่อไปว่าในวัดจะมีสิ่งที่อยู่ตรงประตูทางเข้าวัด และมีรูปแกะสลักของนาค (คนตะวันตกคิดว่าเป็นงู) ช้าง และมีต้นไม้แห่งชีวิต (tree of life) และพระพุทธรูปอยู่จำนวนมาก มีการจุดธูปอยู่ทั่วไป เขาบอกว่าเขาได้เรียนรู้เรื่องราวต่างๆมากมายเกี่ยวกับวัดและเจดีย์ต่างๆในหลวงพระบาง

เขาเล่าถึงประสบการณ์ที่พระธาตุพูนีที่ต้องปีนป่ายขึ้นไป 300 เมตร เป็นจุดสูงสุดที่ทำให้ได้เห็นภาพจากมุมสูงของหลวงพระบางอย่างชัดเจน มีแม่น้ำโขงเป็นฉากอยู่เบื้องหลัง ช่วงเวลาบ่ายคล้อยเป็นเวลาที่นักท่องเที่ยวนิยมขึ้นมาถ่ายรูปพระอาทิตย์ตกดิน ขณะที่เขาขึ้นไปก็มีกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวจีนอยู่กันกว่า 100 คน ส่งเสียงเจี๊ยวจ๊าวให้พรรคพวกขยับซ้าย-ขวาเพื่อถ่ายรูป เขาเล็งความวุ่นวายภายนอกเข้าไปในโบสถ์ที่มีพระพุทธรูปอยู่ ในบรรยากาศที่สงบต่างจากเหตุการณ์ข้างนอก เขาเดินลงจากกุฏิอีกทางหนึ่งซึ่งลงไปทางฝั่งน้ำคาน เขาสังเกตเห็นว่ามีปืนต่อสู้อากาศยานเก่าที่ทำในรัสเซียตั้งอยู่บนยอดภูพานักท่องเที่ยวชาวจีนกำลังหมุนเล่นกันอยู่อย่างสนุกสนาน เขาคงรู้สึกขัดตากับภาพที่ขัดแย้งกันของพระธาตุกับปืนต่อสู้อากาศยานที่หลงเหลือมาจากช่วงสงครามเย็น เขาเดินผ่านพระพุทธรูปขนาดใหญ่ที่ปิดทองเหลืองอร่าม รวมทั้งรอยพระพุทธรูปที่มีโครงเหล็กครอบไว้ เห็นพระ 2-3 รูปกำลังดักทรายใส่ถุงอยู่ และสังเกตเห็นนักท่องเที่ยวชาวจีนกำลังบีบบอเตอร์ไซค์ออกไปอย่างรวดเร็วด้วยเสียงที่แสบแก้วหู

ความคิดเห็นและประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวชาวดัตช์ เกี่ยวกับการดักบาตรเข้าในหลวงพระบาง เห็นได้จากกรณีของทอม นักท่องเที่ยวอเมริกันรายนี้ เขาตื่นตีสี่ครึ่ง เพื่อมารอดูการดักบาตรพอประมาณตี 4.45 พระก็เริ่มทยอยมาเป็นแถว แถวละประมาณ 30 รูป มีผู้คนมากคอยดักบาตรมากมาย

ส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวชาวไทย มีพระเป็นร้อยๆรูป บรรดาแม่ค้าขายของตักบาตรต่างก็มาเร่ขายข้าวเหนียว อาหาร และขนมต่างๆ ในราคาแพงกว่าปรกติ คนตักบาตรส่วนมากเป็นผู้หญิงผู้ชายมักจะยืนอยู่ข้างหลัง เขาสังเกตว่า พระเดินมารับของใส่บาตรโดยไม่ได้กล่าวให้ศีลให้พรแต่อย่างใด เมื่อบาตรเต็มก็จะเทใส่ลงในถุงที่มีชาวบ้านยกจนถือคอยอยู่ ส่วนมากเป็นคนแก่และเด็ก วิธีการเทก็เหมือนกับไม่ได้มอง เพราะมีการหกเรียรดค่อนข้างมาก นักท่องเที่ยวรายนี้มองว่า เป็นการแจกกระจายอาหารไปให้กับคนที่ยากจนวิธีหนึ่ง (รูป 6.3) เขาเห็นว่าเป็นพิธีกรรมที่ดูจะไร้ชีวิตชีวา พระก็เดิมดุ่มๆ ดูเหมือนไม่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้คน เป็นเพียงพิธีกรรม ทำให้เขาคิดถึงว่านี่หรือภูมิภาคที่เป็นศูนย์กลางของพุทธศาสนา รวมทั้งกรณีประเทศไทย กัมพูชา และเวียดนามด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศสังคมนิยมอย่างประเทศลาว เป็นสิ่งที่น่าตั้งคำถามเป็นอย่างมาก

รูป 6.3 นักท่องเที่ยวถ่ายภาพนี้ แล้วบรรยายว่าการตักบาตรเป็นการ redistribution อย่างหนึ่ง

นักท่องเที่ยวยรายนี้ค่อนข้างจะตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับพฤติกรรมของพระที่เขาได้พบเห็นเป็นพิเศษ เขามีโอกาสเข้าไปในวัดในช่วงวันวิสาขบูชาในปีนี้ได้เห็นพิธีกรรมการสวดมนต์ พบเห็นผู้คนมาทำบุญในวัด แต่ก็ดูเหมือนจะเป็นเพียงพิธีกรรมที่ไร้ความรู้สึกของผู้คน ขาดการสำรวมทั้งพระและชาวบ้าน

เพราะเขาหวังว่าจะได้เห็นความศักดิ์สิทธิ์ ความศรัทธา และความเลื่อมใสในพุทธศาสนาอย่างแท้จริง แต่เขากลับพบแต่เพียงพิธีกรรมที่ขาดชีวิตจิตใจ ขณะที่พระสวดมนต์อยู่ในโบสถ์ผู้คนก็ลุกๆนั่งๆ รับโทรศัพท์มือถือคุยกัน เด็กๆวิ่งเล่นอยู่ไปมา เขาได้คุยกับพระหนุ่มรูปหนึ่งที่พูดภาษาอังกฤษได้ดี ชวนเขาไปร่วมพิธีกรรม มีอยู่ครั้งหนึ่งเขาไปเที่ยวน้ำตก เห็นพระกระโดดเล่นน้ำอยู่ตามโขดหินที่มีป้ายประกาศชัดเจนว่าห้ามกระโดดน้ำเล่น ทำให้เขารู้สึกหดหู่กับอนาคตของศาสนาพุทธเป็นอย่างมาก

Angela คือภรรยาของทอม นักท่องเที่ยวชาวอเมริกันที่กล่าวถึงก่อนหน้านี้ แองเจลากรูณาเขียนบันทึกเกี่ยวกับประสบการณ์ของเธอในการท่องเที่ยวหลวงพระบางครั้งนี้ สังเกตได้ว่าเธอมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวของสถานที่ที่พอสสมควร ดังเช่นความรู้เกี่ยวกับแม่น้ำโขงและผู้คนที่ย้ายถิ่นมาตั้งถิ่นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่กำลังดำเนินการอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างเขื่อนในประเทศจีน ที่ส่งผลกระทบต่อประเทศท้ายน้ำอย่างเช่นลาวและกัมพูชา เธอเริ่มเล่าเรื่องโดยกล่าวถึงแม่น้ำโขง ว่าเป็นแม่น้ำนานาชาติขนาดใหญ่อันดับสิบของโลก เป็นแม่น้ำที่เต็มไปด้วยปลาหลากหลายชนิด โดยเฉพาะปลาขนาดใหญ่อย่างเช่น ปลาบึก ปลากระเบน เข้าใจว่านักท่องเที่ยวตะวันตกที่มีการศึกษาดี มักจะมีการค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่ที่ตนเองจะเดินทางไปท่องเที่ยวเป็นอย่างดี นอกจากนี้เธอยังให้ความเห็นในเชิงวิพากษ์การพัฒนาที่เกิดขึ้นว่าประเทศจีนไม่ได้สนใจผลกระทบที่จะตามมาจากการสร้างเขื่อนในลำน้ำโขง เธอกำลังจะไปว่าคนท้องถิ่นเองก็ดูเหมือนจะไม่ทุกข์ร้อนกับภัยคุกคามที่กำลังจะมาเยือน ยังใช้ชีวิตประจำวันของตนเองกับแม่น้ำโขงเหมือนเช่นเคย เธอเล่าถึงประสบการณ์ในการไปท่องเที่ยวของเธอ ด้วยการไปพายเรือคายัคล่องแม่น้ำอุมีโกัดชาวลาวที่เธอประทับใจในอัธยาศัยของเขามาก เธอบอกว่าไกด์หนุ่มวัย 26 ปี มีลูกเล็กและครอบครัวที่ต้องดูแล เขาพูดภาษาอังกฤษได้ดี เคยบวชเป็นพระมาก่อน ซึ่งดังที่กล่าวไว้ในงานวิจัยนี้ว่าการบวชเป็นพระทำให้มีโอกาสได้เรียนภาษาอังกฤษ ทำให้สามารถหางานทำในภาคธุรกิจการท่องเที่ยวได้ง่าย

เธอแปลกใจว่าก่อนการเริ่มการเดินทาง ไกด์ไม่ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับมาตรการความปลอดภัยเมื่ออยู่บนเรือ หรือคำแนะนำเกี่ยวกับสถานการณ์ที่ไม่คาดฝัน ซึ่งเป็นการปฏิบัติปกติในการเดินทางท่องเที่ยวผจญภัยในสังคมตะวันตก แต่เธอก็คิดว่าอาจจะเป็นเพราะอุปสรรคทางด้านภาษา หรือวัฒนธรรมพุทธศาสนาที่เน้นความเป็นปัจจุบันมากกว่า เธอเล่าต่อถึงการเดินทางไปตามป่าและภูเขาหินปูน แล้วแวะหยุดพักที่ชายหาดริมแม่น้ำ อันเป็นสถานที่ที่เด็กท้องถิ่นต่างมาเล่นน้ำกันอย่างสนุกสนาน ตรงนั้นมีสปาและการพอกหน้าด้วยวัสดุของท้องถิ่น ซึ่งเธอก็ไม่รู้ว่าคืออะไรและได้มาจากไหน เธอเห็นเด็กๆว่ายน้ำเล่นกันอย่างสนุกสนาน แม้แต่เด็กเล็กอายุราว 4 ขวบ โดยไม่มีพ่อแม่คอยดูแล

ความปลอดภัย และไม่มีอุปกรณ์ช่วยชีวิตใดๆ ทำให้เธออดคิดไม่ได้ถึงวิธีการเลี้ยงดูเด็กในสังคมตะวันตก เธอเห็นว่าเด็กในประเทศกำลังพัฒนาเหล่านี้ ต้องเรียนรู้ในการมีชีวิตรอดตั้งแต่อายุน้อย เช่น การเดินข้ามถนนที่มีรถราขวักไขว่ ทำให้เธอสงสัยว่าในประเทศลาวนี้มีการใช้เบาะนั่งสำหรับเด็ก (car seat) กันหรือไม่

อาหารกลางวันกลายเป็นประสบการณ์ที่น่าสนใจ เป็นอาหารลาวที่ทำโดยไคด์ ประกอบด้วย น้ำพริก ผักต้ม กินกับข้าวเหนียวโดยวางบนใบตองแล้วใช้มือปั้นข้าวเหนียวแล้วจิ้มน้ำพริก ตลอดระยะเวลาการพายเรือล่องน้ำก็จะพบกับเพิงข้างแม่น้ำที่ผู้คนมาร้อนทอง บางคนก็ดำลงไปได้นำเพื่อตักเอากรวตหินมาร้อนตามฝั่งแม่น้ำ เมื่อเสร็จจากการพายเรือ ต่อไปก็เป็นการขี่ช้างซึ่งเป็นสิ่งที่น่าตื่นเต้นมากสำหรับเธอ

6.6 นักท่องเที่ยวชาวไทยในสมุดบันทึกที่ร้านกาแฟประชานิยม

ผู้วิจัยได้มารู้จักร้านกาแฟโบราณร้านนี้ ก็ต่อเมื่อได้มางานสนามในปีที่สองของการวิจัย เจ้าของร้านนี้ชื่อแขก เป็นรุ่นที่สองทำต่อจากพ่อซึ่งเสียชีวิตไป ทำมาได้ 8 ปีแล้วรวมอายุร้านตั้งแต่วัยพ่อก็ราวๆ 30 กว่าปีแล้ว แขกและภรรยาอยู่ในซอยเดียวกับเขื่อนพักประดิษฐ์ ร้านตั้งอยู่ที่ท่าเรือข้ามฝั่งไปยังเชียงแมน ที่ท่าเรือนี้มีชาวบ้านเดินทางผ่านไปมาตลอดทั้งวัน มีการขนสินค้าลงเรืออยู่ตลอดคาดว่าน่าจะเป็นชาวบ้านจากฝั่งโน้นมาซื้อของกลับไปขาย แขกต้องตื่นประมาณตี 4 เพื่อมาต้มน้ำโดยเตาฟืนซึ่งต้องใช้เวลานานเพราะเป็นหม้อต้มขนาด 60 ลิตรกว่าจะได้เริ่มขายก็ประมาณตี 5 เวลาปิดก็ประมาณ 10 โมง ไม่นานแล้วแต่ลูกค้า นอกจากกาแฟ และโอวัลตินแล้ว ก็ยังขายปลาทอดโก๋ และขนมพื้นบ้านอีก จุดที่น่าสนใจของร้านประชานิยมนี้ นอกจากชื่อร้านที่ดูคุ้นๆกับการเมืองไทยแล้ว ก็คือ การเปิดโอกาสให้ลูกค้าเขียนบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับการได้มาเที่ยวหลวงพระบาง จึงเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่นำไปบอกกันปากต่อปาก

การทำสมุดบันทึกนี้แขกบอกว่าเริ่มทำมาตั้งแต่สมัยพ่อของแขกแล้ว เพราะได้รับการแนะนำจากคนไทยที่มาดื่มกาแฟ ปัจจุบันเล่มเก่าๆก็ทิ้งไปหมดแล้ว เล่มเก่าที่สุดที่แขกเอามาให้อ่านก็ประมาณปี 2547 ซึ่งก็เก่ามาก บางเล่มมีทั้งฝุ่นทั้งแมลงกัดกิน นอกจากร้านประชานิยมแล้วที่นี้ก็ยังมียานขายของกินอยู่อีก 3 ร้าน ร้านด้านขวามือเป็นร้านขายเผื่อ อีกสองร้านด้านซ้ายก็ขายของพวกบั้งย่างและเผื่อ ซึ่งพอขายๆก็เลิกขายแล้ว

“ดาว” หญิงสาวชาวหลวงพระบางบอกว่า ความจริงแล้วที่นี้ไม่ได้เป็นที่นิยมของคนหลวงพระบาง เพราะปกติในลาวหรือคนหลวงพระบางคนที่กินกาแฟจะเป็นผู้ใหญ่ที่มานั่งพูดคุยกัน หรือไม่ก็คนใช้

แรงงาน เช่น กรรมกรแบกหาม คนขับรถ เป็นต้น ส่วนวัยทำงานหรือวัยหนุ่มสาวจะไม่ค่อยดื่มกาแฟกัน ส่วนมากชอบกินน้ำปั่น หรือซื้อชาเย็นใส่ถุงตามร้านอื่นๆทั่วไปกลับไปกิน แต่ก่อนตรงร้านประชานิยมเป็นตลาดท่าเรือคนที่มาตลาดก็มักจะมานั่งดื่มกาแฟกัน

ผู้วิจัยลองใช้วิธีการวิจัยแบบการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เพื่อจะนับดูว่านักท่องเที่ยวชาวไทยบันทึกความทรงจำเกี่ยวกับหลวงพระบางในด้านใดมากที่สุด และมีการกล่าวถึงเรื่องอะไร เพื่อที่จะนำไปวิเคราะห์ทางด้านข้อความ (textual analysis) เพื่อหาความหมายในเชิงวาทกรรมต่อไป ผลการวิเคราะห์เนื้อหาโดยการแจกแจงนับความถี่อย่างคร่าวๆมีดังนี้คือ พูดถึงบรรยากาศ ความสงบ เรียบร้อย สวยงาม และธรรมชาติของหลวงพระบาง จำนวน 194 ครั้ง กล่าวถึงประเพณีและการรักษาของดั้งเดิมของเมือง อาหาร และทำให้นึกถึงอดีต จำนวน 183 ครั้ง กล่าวถึงลักษณะนิสัยใจคอกของคนหลวงพระบางว่ามีความเป็นกันเองและใจดี จำนวน 254 ครั้ง เล่าถึงเรื่องพระและศาสนาพุทธ (เกือบทั้งหมดพูดถึงเรื่องการตักบาตร) จำนวน 111 ครั้ง กล่าวถึงฐานะความเป็นอยู่ การพัฒนา และสภาพชีวิตผู้คน จำนวน 12 ครั้ง แสดงความคิดเห็นว่าการจัดการท่องเที่ยวหลวงพระบาง ดีหรือไม่ดีอย่างไร จำนวน 5 ครั้ง กล่าวถึงการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ทรัพยากร และความสะอาด จำนวน 12 ครั้ง พูดถึงผู้หญิงลาวและความสวยงาม จำนวน 32 ครั้ง พูดถึงผู้ชายลาวว่าหล่อ จำนวน 12 ครั้ง บอกถึงอาชีพหรือตำแหน่งหน้าที่ของตัวเอง จำนวน 120 ครั้ง บ่นเรื่องค่าใช้จ่ายในหลวงพระบางว่าแพง จำนวน 18 ครั้ง การแสดงตัวว่าเป็นพวกพันธมิตรฯ จำนวน 10 ครั้ง บอกว่าเป็นพวกสีแดง จำนวน 1 ครั้ง บ่นว่าเบียดเบียนสิ่ง-สีแดงและความวุ่นวายในเมืองไทย จำนวน 2 ครั้ง พูดว่าอากาศดี อากาศหนาว จำนวน 122 ครั้ง บอกว่าจะกลับมาใหม่อีกครั้ง จำนวน 215 ครั้ง บอกว่ามาหลวงพระบางครั้งแรกหรือครั้งที่เท่าไร จำนวน 133 ครั้ง บอกว่ามาหลวงพระบางตามหนังสือ “สบายดีหลวงพระบาง” จำนวน 3 ครั้ง พูดถึงมิตรภาพไทยลาวและความเป็นพี่น้องกัน จำนวน 24 ครั้ง พูดถึงการเดินทาง (ส่วนมากพูดถึงการนั่งรถที่ทรหดจากเวียงจันทน์) จำนวน 99 ครั้ง บอกถึงภูมิลำเนาตัวเอง จำนวน 324 ครั้ง โดยอันดับหนึ่งคือ กรุงเทพฯ 91 ครั้ง อันดับสองเชียงใหม่ 35 ครั้ง อันดับสามอุดรธานี 15 ครั้ง อันดับสี่เชียงราย 13 ครั้ง และอันดับห้า ชลบุรี 11 ครั้ง

นอกจากนี้ ส่วนใหญ่ก็จะเป็นการกล่าวถึงร้านประชานิยม เช่น ชมเรื่องราวรสชาติเครื่องดื่ม (กาแฟ โอวัลติน ชา และโอวัลตินผสมกาแฟ) ซึ่งมีจำนวนถึง 568 ครั้ง บอกว่าชอบบรรยากาศร้าน (เรียบง่าย พื้นบ้าน ได้จิบกาแฟริมโขงในเช้าตรู่) จำนวน 91 ครั้ง บอกว่าชอบนิสัยเจ้าของร้าน (ใจดี ยิ้มตลอด จริงใจ) จำนวน 91 ครั้ง บอกให้รักษาสภาพร้านนี้ไว้ จำนวน 22 ครั้ง บอกว่ามากินตามที่ได้ยินมา โดยจากคนบอกต่อ 8 ครั้ง จากอินเทอร์เน็ต 7 ครั้ง จากสิ่งพิมพ์ 9 ครั้ง ทราบจากรายการโทรทัศน์ 5 ครั้ง

ส่วนข้อความอื่นๆ ก็มีอย่างเช่น พูดถึงความรักหรือคิดถึงแฟน พูดว่าที่ร้านคนไทยเยอะ รอนาน รสชาติ ขนมดู่ (ปาตองโก) อร่อย มีข้อความจำนวนมากที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “สบายดีหลวงพระบาง” มีข้อความจำนวนมากที่เป็นข้อความสั้นๆ เช่น คำว่า “สบายดีหลวงพระบาง” “มาถึงแล้ว” “อร่อย” หรือแค่ลงชื่อกับ วันที่เฉยๆ

โดยสรุปแล้ว จากการแจงนับเนื้อหาในสมุดบันทึกทั้งหมด 26 เล่ม ตั้งแต่ปี 2547 ถึง 2552 พบว่ามีข้อความที่เป็นของนักท่องเที่ยวชาวไทยจำนวน 2374 ข้อความ และที่ไม่ใช่นักท่องเที่ยวชาวไทย จำนวน 184 ข้อความ หนึ่งในนั้นคือลุงจอน อายุ 71 ปีชาวออสเตรเลีย ลุงจอนบอกกับเราว่าเดินทางมาเที่ยวลาวเป็นครั้งที่ 4 แล้ว โดยมาจากเชียงใหม่ทางเครื่องบิน ลุงจอนมาเที่ยวเชียงใหม่แล้ว 10 ครั้ง ปกติจะมาเที่ยวปีละครั้งในช่วงหน้าหนาวของออสเตรเลีย ลุงจอนบอกว่าที่มาร้านประชานิยมนี้ เนื่องจากอ่านเจอในหนังสือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวชื่อ “Passport to Suwannaphum” เล่มก่อนหน้านี้ เมื่อมาเที่ยวหลวงพระบางครั้งแรกเมื่อหลายปีก่อน ก็มาตีempaที่ร้านนี้ตามที่แนะนำในหนังสือเลย ลุงบอกว่าที่ชอบหลวงพระบางนั้นเพราะเจียบดี แต่เดี๋ยวนี้อะไรๆก็แพงขึ้น ลุงจอนพักที่เฮือนพักราคา 100,000 กีบ หรือประมาณ 400 บาท มาคราวนี้ยังไม่แน่ว่าจะอยู่กี่วัน

วิเคราะห์จากเนื้อหาและข้อความที่เขียนลงในสมุดบันทึกที่ร้านประชานิยม ที่สรุปมานี้พอที่จะทำให้ผู้วิจัยได้อ่านเพื่อทำความเข้าใจประเด็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหลวงพระบาง หรืออาจจะกล่าวได้ง่ายๆว่า ผู้วิจัยเห็นอะไรจากเนื้อหาและข้อความเหล่านั้น ประการแรกคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยบริโภคและชื่นชมหลวงพระบางในลักษณะที่เป็นการโหยหาอดีตของไทย (nostalgia) ในด้านของความสงบเรียบง่าย ความโอปอ้อมอริ ที่กำลังหายไปในสังคมไทย เป็นการมองภาพแทนความจริงเกี่ยวกับเมืองไทย ประการที่สอง การมีความรู้สึกของความสนิทชิดเชื้อเหมือนบ้านของตนเอง โดยกล่าวถึงความเหมือนกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องพระพุทธศาสนา การตัดบาตรทำบุญ ประการที่สาม มีการกล่าวถึงเรื่องการท่องเที่ยวบ้างในแง่ของความพอใจและไม่พอใจ ประการที่สี่ เป็นการบอกถึงอัตลักษณ์ของตนเอง เช่น บอกตำแหน่งหน้าที่การงาน และที่น่าสนใจคือบอกว่าตนเองมาจากที่ไหนมีเป็นจำนวนมาก นั่นคือเรื่องของอัตลักษณ์ของสถานที่ และที่อาจจะเป็นสิ่งที่น่าสนใจดีสำหรับการท่องเที่ยวหลวงพระบางก็คือบอกว่าจะกลับมาอีกมีจำนวนมากถึง 215 ข้อความ นอกจากนั้น ในส่วนที่กล่าวถึงร้านประชานิยม ก็จะเป็นการพูดถึงรสชาติของกาแฟและบรรยากาศ ประเด็นทั้งหมดนี้ ทำให้เข้าใจถึงมิติด้านการบริโภคของการท่องเที่ยวในที่ต่างๆ ที่อาจจะช่วยให้ผู้ที่มีหน้าที่ในการจัดการด้านการท่องเที่ยวนำไปเป็นความรู้ในการผลิตสร้างทางด้านการท่องเที่ยวได้ด้วย อย่างไรก็ตาม การบริโภคการท่องเที่ยวก็อาจ

เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจการเมือง ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรมของยุคสมัยของประเทศที่เป็นที่มาของนักท่องเที่ยว

6.7 ภาพลักษณ์แทนความจริงของหลวงพระบางในภาพยนตร์ “สบายดี หลวงพระบาง”

ตอนที่ผู้วิจัยเริ่มงานวิจัยนี้ใหม่ๆ มีหนังไทยที่ร่วมกันสร้างกับผู้สร้างและผู้กำกับชาวลาออกมาฉายอยู่เรื่องหนึ่งชื่อ “สบายดี หลวงพระบาง” ภาพยนตร์เรื่องนี้ได้รับการตอบรับจากผู้ชมชาวไทยพอสมควร ในขณะที่ยังไม่รู้จะเริ่มงานสนามอย่างไรก็ได้แต่หันรีหันขวางอยู่ จึงตัดสินใจลองเอาหนังเรื่องนี้มาดู เพื่อจะเกิดแรงบันดาลใจบางอย่างให้กับการวิจัยบ้างก็ได้ จึงขออ่านความจริงจากภาพลักษณ์ที่นำเสนอในภาพยนตร์เรื่องนี้ดังนี้คือ

ชื่อภาพยนตร์ตั้งใจจะให้หลวงพระบางเป็นภาพแทนความจริงของประเทศลาวทั้งหมด ในฐานะที่เป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งที่ในภาพยนตร์ตลอดทั้งเรื่องมีฉากการถ่ายทำ ที่เป็นหลวงพระบางอยู่ในตอนท้ายของหนังเพียงนิดเดียว ในความเป็นจริงแล้วจุดเริ่มต้นของเรื่องอยู่ที่ทางใต้ของลาวแถวปากเซ แล้วจึงนำเสนอภาพลักษณ์ของการคงความเป็นธรรมชาติของประเทศลาว ความเป็นชนบท ความเรียบง่าย สงบ และโอบอ้อมอารีของสังคมวัฒนธรรมลาว โดยเฉพาะอย่างยิ่งนางเอกที่แสดงโดยนักแสดงสาวชาวลาว เป็นตัวแทนของผู้หญิงลาวที่ใสซื่อ เรียบร้อย อยู่ในกรอบประเพณี ในขณะที่เดียวกันก็จะมีการตัดภาพกลับไปฉากของกรุงเทพฯ เสนอภาพของความเป็นเมืองสมัยใหม่ หญิงสาวชาวไทยที่เป็นตัวแทนของความเป็นนานาชาตินิยม ด้วยการพูดถึงการ “โก อินเตอร์” ในขณะที่ฉากของลาวให้ภาพของความเป็นท้องถิ่น หนังพยายามให้ภาพที่ตัดตรงข้ามกันระหว่างไทย-ลาวอยู่อย่างนี้หลายตอน

ในอดีตภาพยนตร์ได้มีส่วนในการสร้างภาพลักษณ์และความหมายให้กับสถานที่ ทำให้สถานที่ธรรมดาที่ไม่มีความสำคัญมาก่อน กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว ที่มีผู้คนเดินทางมาเยี่ยมชมจำนวนมาก อันเนื่องมาจากการสร้างความหมายจากภาพยนตร์ ตัวอย่างเช่น ภาพยนตร์เรื่อง The Bridge over the River Kwai (สะพานข้ามแม่น้ำแคว) ที่ทำให้สะพานข้ามแม่น้ำแควกลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพราะมีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับเชลยศึกสงครามโลกครั้งที่สอง และอีกเรื่องหนึ่งที่เกี่ยวกับสะพานเหมือนกันคือ The Bridge of the Madison County ที่ทำให้สถานที่แห่งนี้กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาชั่วข้ามคืน ผู้วิจัยคิดว่าภาพยนตร์เรื่อง “สบายดี หลวงพระบาง” ก็น่าจะมีส่วนในการสร้างความหมายให้กับหลวงพระบางให้เป็นภาพลักษณ์ที่นักท่องเที่ยวต้องการที่จะดูตุ้ม เหมือนกับในกรณีของปารีส ที่ถูกสร้างให้เป็นเมืองแห่งความโรแมนติก หรือในแอกการาที่เป็นสถานที่สำหรับการตีมน้ำผึ้งพระจันทร์ ในกรณีของไทยเมื่อเร็วๆ นี้ก็มีหนังเกี่ยวกับปาย ที่ทำให้ผู้คนหลั่งไหลกันไปเที่ยวปายกันอย่างมีดฟ้ามั่วดิน

ในอดีตก็มีหนังไทยที่เกี่ยวกับประเทศลาวอยู่หลายเรื่อง แต่ส่วนมากมักจะสร้างปัญหาความร้าวฉานในความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศ เพราะหนังเหล่านั้นมักเป็นให้ภาพของสังคมลาวและคนลาวที่ต่ำต้อยเป็นตัวละคร ในลักษณะเดียวกับกับวาทกรรม **Orientalism** (Said,) ในระดับภูมิภาคในความสัมพันธ์ระหว่างไทย-ลาว นั่นคือการฉายภาพความล้าหลังยากจนของลาว เพื่อสะท้อนบ่งบอกความหมายถึง ความทันสมัยกว่าของประเทศไทย แต่สำหรับหนังเรื่อง “สบายดี หลวงพระบาง” มีลักษณะในทางตรงกันข้าม กล่าวคือ นำเสนอภาพความดีงามของลาว เพื่อบอกความหมายถึงความฉ้อฉลและวุ่นวายของสังคมทุนนิยมโลกาภิวัตน์ของไทย ในแง่ของการท่องเที่ยวที่เกี่ยวเนื่องนั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าหนังเรื่องนี้จะมีส่วนทำให้หลวงพระบาง เป็นที่ถวิลหาในหมู่นักท่องเที่ยวชาวไทยที่ต้องการมาบริโภคความหมาย หลวงพระบางอาจจะกลายเป็นเมืองแห่งความโรแมนติกของคู่รักชาวไทยก็ได้ นอกเหนือจากการเป็นเมืองแห่งประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากการสร้างสรรค์ของยูเนสโก ดังที่เราได้เห็นได้ในสมุดบันทึกของร้านประดานิยมบ้างแล้ว ที่มีการกล่าวถึงว่ามาหลวงพระบางก็เพราะได้ชมหนังเรื่องนี้

รูป 6.4 “น้อย” หญิงสาวชาวลาวในภาพยนตร์ “สบายดี หลวงพระบาง”

6.8 สรุป

นักท่องเที่ยวเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การวิจัยเกี่ยวกับการท่องเที่ยวจำนวนมากไม่น้อยจึงทุ่มเทให้กับการศึกษาทางด้านนักท่องเที่ยว หรือที่รู้จักกันในนามของการศึกษาในแง่ของการบริโภคการท่องเที่ยว ผลการวิเคราะห์จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้าสู่หลวงพระบางแบ่งตามสัญชาติแล้ว พบสิ่งที่น่าสนใจก็คือ นอกจากนักท่องเที่ยวชาวไทยแล้ว นักท่องเที่ยวที่มา

หลวงพระบางส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวจากประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยเฉพาะชาวตะวันตก เช่น ยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย และญี่ปุ่น ข้อเท็จจริงนี้บอกให้ทราบถึงอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยว ความหมายของสถานที่ของหลวงพระบางคือ ความเป็นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และในทางกลับกัน มันก็เป็นการสะท้อนให้เห็นความต้องการของนักท่องเที่ยวจากสังคมอุตสาหกรรมก้าวหน้าทั้งหลาย ว่าได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

นักท่องเที่ยวชาวไทยเป็นนักท่องเที่ยวกลุ่มใหญ่ที่สุดที่มาเที่ยวหลวงพระบาง ปรากฏการณ์นี้เป็นบริบทเฉพาะในประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย-ลาว โดยเฉพาะล้านนา-ล้านช้าง ในด้านหนึ่งผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการแสวงหาหรือจะเรียกว่าโหยหาอดีตที่หายไปของสังคมไทย ดังจะเห็นได้จากวาทกรรมที่ว่าหลวงพระบางเป็นตัวแทนของล้านนาเมื่อสามสิบปีก่อน ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์และอ่านเนื้อหาและข้อความจากสมุดบันทึก นอกจากนี้ยังพบว่า นักท่องเที่ยวเหล่านี้นิยมที่จะบ่งบอกอัตลักษณ์ทางด้านสถานที่และตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมของตนเอง บอกถึงรูปแบบการบริโภค ในอีกด้านหนึ่ง ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่า นักท่องเที่ยวชาวไทยสนใจมาเที่ยวหลวงพระบางในลักษณะของการ มองภาพแทนความจริงในแนวเดียวกับมโนทัศน์ตะวันออกนิยม (Orientalism) ของ Edward Said แต่ประยุกต์ใช้ในบริบทความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมระหว่างไทย-ลาว

เราได้อ่านว่ามีนักท่องเที่ยวในแนว Post-tourist ที่เป็นนักเดินทางอิสระ ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่นานๆ ต้องการอยู่ร่วมกับคนท้องถิ่น การเล่าประสบการณ์จากนักท่องเที่ยวโดยตรง ทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงมุมมองและการให้คุณค่าแก่วัตถุการท่องเที่ยวที่แตกต่างกันไปของคนต่างวัฒนธรรม ในประเด็นสุดท้ายผู้วิจัยเห็นว่า แนวโน้มการบริโภคการท่องเที่ยว มีลักษณะของการบริโภคสัญลักษณ์มากขึ้น การสร้างภาพลักษณ์และความหมายของสถานที่ในภาพยนตร์ ทำให้สถานที่ธรรมดากลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาได้อย่างรวดเร็ว เพราะสิ่งที่นักท่องเที่ยวบริโภคจริงๆคือ ภาพที่ติดตาจากหนัง

บทที่ 7

สรุปและอภิปราย

เนื้อหาในบทสรุปแบ่งออกเป็นสองส่วนคือ ส่วนแรก เป็นการนำเอาผลการวิจัยและการวิเคราะห์ที่นำเสนอมาตั้งแต่ต้น เพื่อสังเคราะห์ออกมาเป็นคำตอบสำหรับคำถามการวิจัยหลักว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ในบริบทของการบูรณาการทางเศรษฐกิจของภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนั้น ได้ก่อให้เกิดผลที่ตามมาอย่างไรบ้างหรือไม่ นั่นคือ การพัฒนาการท่องเที่ยวนำไปสู่การแก้ปัญหาความยากจน ผลที่เกิดขึ้นจากการขยายตัวของการท่องเที่ยว ได้มีการกระจายผลประโยชน์และต้นทุนในด้านต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกันหรือไม่และอย่างไร สุดท้ายก็คือ ผู้กระทำการทางสังคมที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับต่าง ๆ นั้น มีการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีพเพื่อรับการการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไร ส่วนที่สอง เป็นการสนทนากับทฤษฎีและแนวคิดที่นำมาใช้ในการพิจารณาการวิจัยการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง โดยเฉพาะหน้าตาต่างความคิดแนวหลังสมัยใหม่ที่เรียกว่า Post-tourist

7.1 ย้อนมองการท่องเที่ยว การพัฒนา และความยั่งยืนของวิถีการดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อม

จากผลการวิจัยทั้งหมด นำไปสู่การสังเคราะห์การท่องเที่ยวกับการพัฒนาอีกครั้งหนึ่งว่า ในที่สุดแล้วการพัฒนาการท่องเที่ยวในฐานะที่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (อุตสาหกรรมบริการ) อันเป็นเครื่องมือหรือกลไกเพื่อไปสู่เป้าหมายการพัฒนาประเทศและคุณภาพชีวิตของผู้คนนั้น มันได้บรรลุผลตามที่ปรารถนาหรือว่ามันแหกโค้งหรือลงทางเบี่ยงไปในทิศทางที่ไม่พึงประสงค์อย่างไรหรือไม่ เพื่อกลับไปตั้งคำถามกับแนวความคิดและกระบวนการบูรณาการทางเศรษฐกิจในเชิงภูมิภาค

อาจเป็นเรื่องค่อนข้างลำบากที่จะบ่งชี้หรือกำหนดว่า วิวัฒนาการของการท่องเที่ยวหลวงพระบางอยู่ในขั้นไหนแล้ว เพราะการเปลี่ยนแปลงทางการท่องเที่ยวในปัจจุบัน มีเงื่อนไขและปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องมากมาย แต่ถ้าจะลองเอาแบบจำลองวิวัฒนาการวงจรชีวิตของแหล่งท่องเที่ยว (resort life-cycle model) ของ Butler (1980) มาปรับใช้อย่างหยاب ๆ โดยอาศัยข้อมูลและผลการวิเคราะห์ที่กล่าวมาในบทข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าพัฒนาการการท่องเที่ยวหลวงพระบาง น่าจะอยู่ในขั้นที่การท่องเที่ยวมีการพัฒนาอย่างเต็มรูปแบบ (development stage) และกำลังเคลื่อนไปสู่ขั้นที่การท่องเที่ยวมีความแข็งแกร่งมั่นคงขึ้น (consolidation stage) ซึ่งนั่นหมายถึงว่าการท่องเที่ยวได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจหลักของหลวงพระบาง อย่างไรก็ตามผู้วิจัยยอมรับว่าข้อมูลบางด้านมีความขัดแย้งกันอยู่ ตัวอย่างเช่น ข้อมูลจากทางฝ่ายรัฐบาลที่ดูแลจัดการการท่องเที่ยวและห้องการมรดกโลก มีแนวโน้มที่จะบอกว่าการ

ท่องเที่ยวหลวงพระบางเริ่มจะถึงจุดอิ่มตัวแล้ว ในขณะที่ภาคผู้ผลิตการท่องเที่ยวยังเห็นว่ายังมีศักยภาพที่จะพัฒนาขยายตัวต่อไปได้อีกมาก

พัฒนาการของการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง เริ่มจากจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญคือ การได้รับการประกาศเป็นเมืองมรดกโลก โดยมีการกำกับควบคุมอย่างระมัดระวังจากรัฐสังคมนิยมลาว เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นกลไกหนึ่งในการขจัดปัญหาความยากจน หลวงพระบางจึงถูกวางตัวให้เป็นการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่เน้นคุณค่าทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม แต่เนื่องจากการพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบางไม่ได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยวโดยตัวเอง แต่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับบริบทการพัฒนาชาติภายใต้นโยบายการปฏิรูปไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาด รวมทั้งการบูรณาการทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาคในกลุ่มแม่น้ำโขง ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ในแบบฉบับของเอดีบี การท่องเที่ยวหลวงพระบางจึงเริ่มมีการเปลี่ยนรูปแบบไปตามอิทธิพลของตลาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่ประวัติศาสตร์และประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นถูกทำให้กลายเป็นสินค้า การเบียดขับวิถีการดำรงชีวิตดั้งเดิมและอัตลักษณ์ของท้องถิ่นอย่างเช่นระบบเงินสกุลท้องถิ่น ทำให้เกิดสภาวะความตึงเครียดขึ้นในกลุ่มผู้กระทำการทางสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในหลวงพระบาง

พินิจจากทางด้านการผลิตสร้างการท่องเที่ยว ทำให้เห็นบทบาทของทุนประเภทต่างๆ ซึ่งแน่นอนว่าทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางธรรมชาติถือว่าเป็นจุดแข็งหรือจุดขายของการท่องเที่ยวหลวงพระบาง แต่ทุนทางด้านกายภาพและโครงสร้างพื้นฐานอาจจะยังตามไม่ทันกับการขยายตัวของนักท่องเที่ยว การผลิตสร้างการท่องเที่ยวจึงต้องอาศัยทุนทางการเงินจากทุนข้ามชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการขนาดใหญ่ เช่น โรงแรมระดับห้าดาว ร้านอาหารนานาชาติ ทุนท้องถิ่นถูกจำกัดให้อยู่ในกลุ่มธุรกิจขนาดเล็กที่ไม่ต้องใช้ทุนมาก อย่างไรก็ตามการขาดความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์ของทุนมนุษย์ ก็ทำให้ต้องมีการนำเข้าแรงงานระดับที่มีฝีมือจากข้างนอก โอกาสการเข้าถึงการทำงานของแรงงานท้องถิ่นจึงจำกัดอยู่เฉพาะงานในกลุ่มที่ไม่ต้องใช้ความรู้และความชำนาญในเชิงวิชาชีพ นับเป็นปัญหาใหญ่ประการหนึ่งของการพัฒนาการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ที่มูลค่าเพิ่มของการท่องเที่ยวไปตกอยู่ในมือของนักลงทุนจากต่างชาติ อันเป็นแนวทางที่บิดเบี้ยวไปจากนโยบายการพัฒนาการท่องเที่ยวที่กำหนดไว้อย่างน่าศรัทธาในยุคเริ่มต้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ถูกเลือกให้ปมเด่นหรือจุดขาย เพื่อให้สอดคล้องกับสถานะของการเป็นเมืองมรดกโลก ภายใต้การสนับสนุนในเชิงสถาบันจาก UNESCO และ UNCTAD ที่นำเอาวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของวงจรเศรษฐกิจ เพื่อรื้อฟื้นความเป็นคู่ตรงข้ามระหว่างการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรม จากการนำเอาแนวคิด touristification ที่ได้จากบทเรียนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนเกาะ

บาทลีมาใช้เป็นช่องทางต่างในการจ้องมองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง ทำให้เห็น การเมืองเชิงวัฒนธรรม ระหว่างผู้กระทำการที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการประสานการท่องเที่ยวกับ วัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกันของหลวงพระบาง ก่อให้เกิดสภาวะอิทธิพลที่ลึกระหว่างการอนุรักษ์และ พื้นฟูอดีตของระบอบเก่ากับความต้องการไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ของพลังผลักดันทางเศรษฐกิจ นำไปสู่ การหาทางออกต่าง ๆ นานา ทั้งการสมยอม ประนีประนอม การเลือกรับ และการให้ความหมายใหม่ในรูป ของการประดิษฐ์สร้างขึ้นใหม่ของประเพณีวัฒนธรรม เช่น การทำให้มรดกทางประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมของท้องถิ่นกลายเป็นมรดกของชาติและของโลก ดังจะเห็นได้จากการแสดงทางวัฒนธรรมต่าง ที่ยกมากล่าวข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นงานบุญปีใหม่ งานสงกรานต์พระบาง การแห่นางสังขาล และปู่เยอ-ย่าเยอ แต่สุดท้ายแล้ว ก็จะได้เห็นว่าอำนาจของทุนข้ามชาติที่มีพลังมหาศาล เป็นตัวกระทำการที่ทำให้ความคิด เรื่อง touristification เป็นได้แก่วัฒนธรรมลูกผสม ที่มีความสับสนในเส้นพรมแดนระหว่างวัฒนธรรม ท้องถิ่นกับวัฒนธรรมเพื่อนักท่องเที่ยว ความสับสนนี้อาจเกิดขึ้นได้ทั้งในคนท้องถิ่นและนักท่องเที่ยว

เมื่อมาถึงคำถามหลักอีกประการหนึ่งที่ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวได้ทำให้เกิดการพัฒนาชีวิต ของผู้คนให้ดีขึ้นอย่างเท่าเทียมกันหรือไม่ หรือทำให้เกิดการพัฒนาที่บิดเบี้ยวไปอย่างไร พื้นที่วิจัยเล็กๆ อย่างหลวงพระบาง ได้กลายเป็นกรณีศึกษาเล็กๆ (microcosm) ที่ส่องแสงสว่างให้เห็นถึงปัญหาใหญ่ นั้นก็คือ ปัญหาการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกัน ข้อเท็จจริงขั้นพื้นฐานที่สามารถศึกษาและสังเกตได้อย่างไม่ ยากนักคือ การท่องเที่ยวทำให้เกิดการจัดแจงเชิงพื้นที่ขึ้นมาใหม่ (spatial re-organization) เริ่มตั้งแต่ เมื่อมีการจัดการเขตอนุรักษ์ในเมืองมรดกโลก ทำให้เกิดการควบคุมและครอบครองพื้นที่ขึ้นมาใหม่ (re-territorialization) ซึ่งเป็นการชักนำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความหมายของพื้นที่ สร้างมูลค่าใหม่ให้กับ พื้นที่ ทำให้เกิดการแทนที่กันใหม่ การไล่ที่ (displacement) ด้วยอำนาจทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม กิจกรรมต่าง ๆ บนพื้นที่ที่ไม่เอื้ออำนวยให้กับการท่องเที่ยว เช่น ท่าเรือขนส่งสินค้า ตลาดพื้นบ้าน โรงพยาบาล สถานีขนส่งระหว่างเมือง ร้านก๋วยเตี๋ยว และเรือนจำ ก็จะถูกกระบวนการทางพื้นที่เบียดขับ ออกไปข้างนอก เพื่อเปิดพื้นที่ให้กับการท่องเที่ยว พื้นที่การดำรงชีวิตของคนท้องถิ่นก็ถูกแยกออกจาก พื้นที่นักท่องเที่ยวไปโดยปริยายด้วยอำนาจของทุน อย่างไรก็ตาม ก็มีพื้นที่บางประเภทและกิจกรรม บางอย่างที่สามารถอยู่ร่วมกันได้กับพื้นที่ท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการแบ่งแยกทางด้านเวลา เช่นพื้นที่วัด ตลาดมีดีสำหรับชายของให้นักท่องเที่ยว และตลาดเช้า

ความไม่เท่าเทียมกันของการพัฒนาการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ยังเห็นได้ชัดจาก ความสัมพันธ์ทางการผลิตทางด้านแรงงาน การเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็วของหลวงพระบางจากสังคม เกษตร ก้าวข้ามไปสู่สังคมอุตสาหกรรมบริการ ทำให้เกิดปัญหาความตึงเครียดในความสัมพันธ์ทางด้าน

แรงงาน ชาดกำลังแรงงานที่มีความรู้ ความชำนาญ และประสบการณ์แบบสังคมสมัยใหม่ แรงงาน
ท้องถิ่นเข้าไม่ถึงตำแหน่งงานที่มีรายได้สูง นอกจากนี้วัฒนธรรมการทำงานที่ไม่เคยชินกับการทำงาน
บริการ ที่ต้องอาศัยการทำงานที่มุ่งสร้างความรู้สึกประทับใจ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางวัฒนธรรม
ตามมาระหว่างนายจ้างชาวต่างชาติกับแรงงานท้องถิ่น สถานะการพัฒนาที่ไม่เท่าเทียมกันดังกล่าว ทำ
ให้เกิดภูมิทัศน์การพัฒนาหลวงพระบางให้เป็นพื้นที่นักท่องเที่ยว (tourist enclave) เป็นกระเปาะเล็กๆ
ในท่ามกลางวงล้อมของภูมิทัศน์สังคมเกษตร (agrarian landscape)

จากแง่มุมของการบริโภคนันทนาการนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลจากนักท่องเที่ยว ช่วย
ทำให้เห็นภาพของหลวงพระบางในการสะท้อนความจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีของนักท่องเที่ยว
ชาวไทยนั้น หลวงพระบางถูกจ้องมองโดยชาวไทย ที่ต้องการเห็นภาพอดีตของสังคมไทยที่หายไป
เนื่องจากการพัฒนาไปสู่ความเป็นสมัยใหม่ หลวงพระบางจึงเป็นความทรงจำของแดนสวรรค์ที่หายไป
จากสังคมไทย (lost paradise) ส่วนอีกด้านหนึ่ง หลวงพระบางเป็นภาพสะท้อนความจริงที่ว่าสังคมไทย
มีการพัฒนาก้าวหน้า มั่งคั่งกว่า ศิวไลซ์กว่าในทำนองเดียวกับมโนทัศน์ Orientalism ของตะวันตก
แต่เป็นระดับความสัมพันธ์ที่มีบริบทเฉพาะของไทย-ลาว ดังนั้นการจ้องมองหลวงพระบางและความเป็น
ลาวของนักท่องเที่ยวชาวไทย ก็เท่ากับการมองความเหนือกว่าของความเป็นไทย

นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่สุ่ตรงไปจากนักท่องเที่ยวชาวไทย ที่พบว่ามาจากสังคม
อุตสาหกรรมก้าวหน้า นั้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของการท่องเที่ยวยุคหลังสมัยใหม่
ที่มุ่งจ้องมองวัตถุการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่ได้จากนักท่องเที่ยว
โดยตรง ทำให้เห็นถึงความแตกต่างในการให้คุณค่าวัตถุการท่องเที่ยว นอกจากนี้ภาพลักษณ์ของหลวง
พระบางที่นำเสนอในภาพยนตร์ จึงเป็นภาพแทนความจริงของความเป็นลาว เป็นสัญลักษณ์สำหรับการ
บริโภคโดยนักท่องเที่ยว

7.2 พินิจหลวงพระบางผ่านหน้าต่างความคิด Post-tourist : โลกาวัดน์และหลังสมัยใหม่นิยม

จากข้อค้นพบของการวิจัยและข้อบ่งชี้หลายประการที่กล่าวมา ทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าแนวคิด Post-
tourist ของ Urry น่าจะสามารถนำมาใช้ในการสังเคราะห์ทิศทางการท่องเที่ยวของหลวงพระบางว่า การ
เปลี่ยนแปลงสังคมโลก แบบแผนการบริโภค แนวคิดใหม่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และการพักผ่อนหย่อน
ใจ การเดินทาง ส่งผลอย่างไรกับการท่องเที่ยวหลวงพระบาง โดยจัดวางและทำความเข้าใจพัฒนาการ
ท่องเที่ยวของหลวงพระบาง ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงของโลกและภูมิภาค

ผู้วิจัยนึกถึงตอนหนึ่งของหนังสือ *The Tourist Gaze* ของ John Urry (1990: 41) ที่เขากล่าวถึงอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่า สร้างความยุ่งยากให้กับผู้จัดหาสินค้า (บริการ) ของการท่องเที่ยว เพราะสินค้า (บริการ) ดังกล่าวไม่สามารถจัดหาได้ในที่อื่น ๆ แต่ต้องจัดหาให้และบริโภค ณ สถานที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ เพราะสิ่งที่ถูกบริโภคคือสถานที่ที่บริการการท่องเที่ยวตั้งอยู่ ถ้าสถานที่นั้นไม่สามารถเสนอหรือสนองความหมายทางวัฒนธรรมได้ คุณภาพของบริการดังกล่าวก็จะเสื่อมมนต์ขลัง ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงมีลักษณะพิเศษที่เรียกว่า ความติดยึดกับพื้นที่ (spatial fixity) ของบริการการท่องเที่ยว ทำให้เห็นว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง อันเนื่องมาจากความเป็นเมืองมรดกโลกนั้นกำลังเผชิญอยู่กับปัญหาที่ ซึ่งเป็นผลมาจากความแออัดยัดเยียดของนักท่องเที่ยวและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องที่ซ้อนทับกันอยู่บนพื้นที่เล็กๆ (Mishan, 1969 อ้างใน Urry 1990) อีกนัยยะหนึ่งก็คือ เป็นปัญหาเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับตำแหน่งสถานะ (positional economy) ซึ่งหมายถึงลักษณะด้านต่างๆ ของสินค้า บริการ งาน ตำแหน่ง และความสัมพันธ์ทางสังคมอื่นๆ ซึ่งอาจจะขาดแคลนหรือเกิดความแออัดยัดเยียด ทำให้มีการแย่งชิงที่เป็นลักษณะได้กับเสีย ซึ่งมักจะเกิดกับสินค้าที่มีความสำคัญในเชิงสถานะตำแหน่ง (positional goods) การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบางก็หนีไม่พ้นข้อจำกัดนี้

การท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับการจัดหาสินค้า (บริการ) หรืออาจเรียกว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มองไม่เห็น (intangible products) จึงมีแนวโน้มที่จะต้องอาศัยการใช้แรงงานมาก และเป็นงานที่ใช้อารมณ์ความรู้สึก (emotional work) อย่างเช่นการมีอัธยาศัยไมตรี การยิ้มแย้ม และมีจิตใจในการให้บริการ ตัวอย่าง เช่น พนักงานบริการบนเครื่องบิน โดยเฉพาะสายการบินไทย ที่มุ่งขายความรู้สึกของคน (commercialization of human feeling) รวมทั้งการมุ่งสร้างช่วงเวลาแห่งความประทับใจ (moments of truth) เสี่ยงสะท้อนจากคนทำธุรกิจการท่องเที่ยวในหลวงพระบาง ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการขาดสิ่งเหล่านี้ในหมู่แรงงานชาวลาว ธุรกิจการท่องเที่ยวหลายแห่งจึงต้องจ้างผู้จัดการในระดับมืออาชีพมาจากประเทศไทย

นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญเกิดขึ้นเกี่ยวกับการให้บริการ นั่นคือการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคนิค ที่ส่งผลกระทบต่อการแข่งขันกันทำระหว่างเพศ เช่น การนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ตั้งกรณีของเครื่องล้างจาน เป็นต้น นอกจากนี้ในช่วงปี 1980s เริ่มมีอุตสาหกรรมอาหารจานด่วนเกิดขึ้นเป็นช่วงเวลาที่เราเรียกว่าการกลายเป็นอุตสาหกรรมของการให้บริการ (industrialization of service) ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมที่สุดคือ การเปลี่ยนการบริการด้านอาหารจากระบบพ่อครัว (chef system) มาเป็นการบริหารจัดการเกี่ยวกับอาหาร (food management system) อุตสาหกรรมอาหารจานด่วนมีผลต่อการจ้างงานอย่างมาก ส่วนใหญ่จะเป็นแบบทำงานเป็นช่วงเวลา มีการเข้าออกของคนงานสูงมาก และ

มีแนวโน้มในการจ้างงานเฉพาะคนหนุ่มสาว เพราะลักษณะของงานต้องอาศัยความรวดเร็วไว โดยเฉพาะภาพลักษณ์ของความสด สะอาด รวดเร็วทันใจ อย่างไรก็ตาม กล่าวกันว่าในฝรั่งเศส บริการทางด้านอาหารยังคงความเป็นระบบ Chef-patron system เอาไว้อยู่ โดยพ่อครัวถือว่าเป็นงานฝีมือระดับมืออาชีพ ในขณะที่ระบบของอังกฤษที่เปลี่ยนไปสู่การจัดการอาหารมีแนวโน้มที่จะทำให้ลดความเป็นมืออาชีพลง การจ้างงานมีแนวโน้มที่จะมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ทั้งในด้านช่วงเวลาการจ้างงาน เช่น part-time, short-time หรือเป็นสัญญาจ้าง เป็นต้น รวมทั้งยืดหยุ่นในแง่ของการทำหน้าที่ หรือยืดหยุ่นในแง่ของการจ่ายค่าตอบแทน เช่น มีระบบผลตอบแทนพิเศษ รางวัล เป็นต้น

การท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างด้วยเช่นกัน กล่าวคือวัฒนธรรมได้เข้ามามีส่วนอย่างสำคัญในสังคมร่วมสมัย วัฒนธรรมร่วมสมัยนี้อาจจะเรียกว่าหลังสมัยใหม่ (postmodernism) เกิดการสลายตัวของตรงข้ามหรือพรมแดนระหว่างวัฒนธรรมชั้นสูงกับวัฒนธรรมชั้นล่าง แนวคิดเรื่อง post-tourist หรือ post-(mass)tourist ถูกกล่าวถึงในลักษณะที่ว่า ตัวนักท่องเที่ยวเองไม่ได้เหมือนเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ที่ว่านักท่องเที่ยวถูกมองว่าเป็นเกมส์การแสดงอย่างหนึ่ง ไม่มีประสบการณ์ นักท่องเที่ยวที่นับได้ว่าเป็นของจริง การจ้องมองแบบนักท่องเที่ยวเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ไม่ว่าเราจะเป็นนักท่องเที่ยวหรือไม่ก็ตาม Baudrillard เคยบอกไว้ว่าสิ่งที่เราบริโภคมากขึ้นเรื่อยๆทุกวันนี้ก็คือ เครื่องหมายหรือสัญลักษณ์แทนความจริง ประเด็นนี้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวก็คือ การตื่นตาตื่นใจกับสิ่งที่มองเห็น การจับจ้องของนักท่องเที่ยวจึงเกี่ยวข้องกับความตื่นตาตื่นใจ ซึ่งเป็นปฏิบัติการทางด้านวัฒนธรรม

สิ่งที่นักท่องเที่ยวชื่นชมอาจไม่ใช่ความจริงที่ได้สัมผัสโดยตรง แต่เป็นภาพแทนความจริงในรูปของสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ สิ่งที่นักท่องเที่ยวจ้องมองอยู่เป็นภาพแทนความจริงที่อยู่ในความคิด ซึ่งถูกทำให้รู้สึกว่าได้เห็นของจริง แต่แท้จริงแล้วเป็นภาพที่ติดตลามาจากรูปภาพในโปสการ์ดหรือหนังสือแนะนำเที่ยวหรือภาพจากการโฆษณาในโทรทัศน์ ดังนั้น Urry จึงบอกว่าการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นหลังสมัยใหม่อยู่ในตัว เพราะว่ามันเป็นการผสมผสานของการมองเห็นภาพ สุนทรียภาพ และสมัยนิยม หรือที่เรียกว่าเป็นกระบวนการทางวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ทำให้เกิดการสลายความแตกต่าง (de-differentiation) พลังทางสังคมที่ก่อให้เกิดสภาวะหลังสมัยใหม่ มีความสัมพันธ์กับการวิเคราะห์ถึงการเปลี่ยนแปลงอำนาจของชนชั้นต่างๆในสังคม อำนาจการรวมพลังของชนชั้นแรงงานอ่อนแอลง ประกอบกับอำนาจที่เพิ่มขึ้นของชนชั้นผู้ให้บริการและชนชั้นกลางอื่นๆ ก่อให้เกิดความสนใจที่กว้างขวางมากขึ้นของรูปแบบทางวัฒนธรรมแบบหลังสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาวะที่อาจเรียกว่า post-tourism

Urry (1988) ได้แนวคิดนี้มาจาก Bourdieu (1984) ใน *Distinction* ที่เสนอว่าอำนาจของชนชั้นทางสังคมทั้งหลายนั้นมึลักษณะในเชิงสัญลักษณ์มากเท่ากับอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง สินค้าในรูปสัญลักษณ์นี้เป็นลักษณะพิเศษของเศรษฐกิจที่เรียกว่าเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม (cultural economy) ซึ่งมีลักษณะของการแข่งขัน การผูกขาด การฟุ้งเฟ้อ และเป็นรูปแบบหนึ่งของทุน โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) กลุ่มชนชั้นทางสังคมต่างต่อสู้แย่งชิงกันในการเพิ่มขนาดของทุนของตนเอง เพื่อเพิ่มคุณค่าในทุนที่ตนเองมีอยู่ กล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ แต่ละชนชั้นต่างก็มีความคุ้นชินเฉพาะของตนเอง (habitus – บางคนเรียกว่ากมลสันดาน) ซึ่งหมายถึงระบบของการจัดประเภทที่ปฏิบัติการอยู่ในระดับใต้สำนึกของบุคคล และฝังลึกอยู่กับแนวทางการปฏิบัติของบุคคลนั้น เช่น ภาษาท่าทาง รสนิยม และสิ่งที่ไม่ชอบ เป็นต้น ชนชั้นทั้งหลายต่างก็พยายามแข่งขันกันเพื่อที่จะให้ระบบการจัดประเภทของตนเองมีอำนาจโดดเด่นกว่าชนชั้นอื่นๆ ในการต่อสู้แข่งขันดังกล่าวนี้บทบาทสำคัญจึงอยู่ที่สถาบันทางด้านวัฒนธรรม การศึกษา และปัญญาชนเป็นหลัก ระบบของวัฒนธรรมมีกระบวนการของตัวมันเองในการเปลี่ยนให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรมจึงไม่เพียงแต่เป็นเรื่องของความรู้เชิงทฤษฎี แต่มีความสามารถทางสัญลักษณ์ที่จะทำให้เกิดการยอมรับงานศิลปะหรือแม้แต่การต่อต้านศิลปะ ดังนั้นความแตกต่างในการเข้าถึงวิธีการที่จะบริโภคงานศิลปะจึงมีความสำคัญต่อการผลิตซ้ำทางชนชั้น รวมไปถึงกระบวนการทางชนชั้นและความขัดแย้งอื่นที่ตามมา การเสพบริโภคทางวัฒนธรรมต่างก็เป็นผลมาจากระบบชนชั้นและเป็นกลไกที่ชนชั้นเหล่านั้นและพลังทางสังคมอื่นๆแสวงหาเพื่อที่จะสร้างความได้เปรียบในสังคม

แนวคิดหลังสมัยใหม่นี้ สามารถนำมาทำความเข้าใจกับการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการพัฒนาได้ในประเด็นต่างๆดังนี้คือ ประเด็นแรก มีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างของสังคมปัจจุบัน ที่ก่อให้เกิดการขยายตัวของชนชั้นบริการ (service class) หรือที่ Bourdieu กล่าวถึงในความหมายทั่วไปว่า ชนชั้นกระฎุมพีย่อยยุคใหม่ (new petty bourgeoisie) ประเด็นที่สอง ชนชั้นดังกล่าวนี้มีความเข้มแข็งทางด้านทุนวัฒนธรรมมากกว่าทุนทางเศรษฐกิจ และตอบสนองปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมใหม่ๆให้กับผู้คนส่วนใหญ่ได้มากกว่า และมีรสนิยมที่แตกต่างไปจากรสนิยมของชนชั้นกระฎุมพีดั้งเดิมและชนชั้นปัญญาชน ประเด็นที่สาม ชนชั้นดังกล่าวนี้มีจิตนิสัยที่ไม่รวมศูนย์ กล่าวคือ มีโครงสร้างการแยกประเภทที่อ่อนแอ และมีพรมแดนระหว่างกลุ่มและภายในกลุ่มที่ไม่ชัดเจน และประเด็นสุดท้ายคือ ชนชั้นบริการนี้อาศัยทุนทางวัฒนธรรมที่มีสูงกว่าของตัวเองในการกล่าวหาวัฒนธรรมของชนชั้นกระฎุมพีและชนชั้นแรงงานว่าไร้รสนิยม พวกเขาถูกค่อนแคะว่าเป็นพวกเย่อหยิ่ง หัวสูง ส่วนพวกหลังถูกมองว่าหยาบกระด้าง หรือขาดความละเมียดละไม

ชนชั้นบริการประกอบด้วยชุดของตำแหน่งฐานะ ในการแบ่งแยกแรงงานทางสังคมของกลุ่มผู้มีอาชีพในลักษณะต่อไปนี้คือ (1) ไม่ได้เป็นเจ้าของทุนหรือที่ดินอย่างเป็นล่ำเป็นสัน (2) ตั้งอยู่ในชุดของสถาบันทางสังคมที่เกาะเกี่ยวเข้าด้วยกันในการบริการทุนร่วมกัน (3) ได้รับโอกาสการทำงานและเงื่อนไขของตลาดที่ดีกว่า อันเนื่องมาจากการมีอาชีพที่เป็นหลักแหล่งชัดเจนในและระหว่างองค์กร (4) ระบบการเข้าสู่งานได้รับการตรวจสอบจากคุณวุฒิการศึกษา ลักษณะเหล่านี้ทำให้ชนชั้นบริการมีเส้นแบ่งที่ชัดเจนระหว่างพวกคณางานคอปกขาว และก่อให้เกิดความแตกต่างทางด้านทุนทางวัฒนธรรมและรสนิยม ส่วนมากคนในชนชั้นนี้จะมีอายุระหว่าง 25-35 ปี และมักได้รับการจ้างงานในอาชีพการจัดการมืออาชีพ (professional-managerial class) กลุ่มชนชั้นบริการในสายตาของ Urry อาจแตกต่างจาก Bourdieu เล็กน้อย โดยรวมเอากลุ่มกระฎุมพีใหม่เข้ามาด้วยในฐานะที่มีทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมสูง ประเด็นของข้อสนทนาในที่นี้ก็คือ ชนชั้นบริการเหล่านี้แสวงหาความสุขสำราญใจ การพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการท่องเที่ยว พวกนี้จึงมีอิทธิพลต่อทิศทางและรูปแบบของการท่องเที่ยว ผู้วิจัยเชื่อว่านักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีอิทธิพลสูงต่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหลวงพระบาง

Urry พูดถึงหลังสมัยใหม่นิยมกับแนวคิด post-tourist จากปรากฏการณ์ที่สถานที่ท่องเที่ยวชายทะเลของอังกฤษเสื่อมความนิยมลง สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะไม่มีอะไรพิเศษอีกต่อไป ชายหาดและทะเลสามารถพบได้ทุกหนทุกแห่ง โดยเฉพาะในต่างประเทศ กลายเป็นสถานที่ธรรมดา ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวขึ้นมาแข่งกัน การพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น กลายเป็นลักษณะที่ว่าสถานที่ทุกหนทุกแห่งสามารถเป็นศูนย์กลางของความสนใจและการอดใจได้ และสถานที่ท่องเที่ยวทำนองการท่องเที่ยวของมรดกทางวัฒนธรรม กลายเป็นองค์ประกอบหนึ่งของหลังสมัยใหม่ การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในบริบทที่กว้างขึ้นเท่านั้น จึงจะทำให้เข้าใจถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ นั่นก็คือ ความคิดที่ว่ารสนิยมของชนชั้นบริการมีผลต่อความเสื่อมความนิยมของแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล กรณีของหลวงพระบางจึงถือว่าอยู่ภายใต้แนวโน้มนี้

รสนิยมดังกล่าวนี้เกี่ยวข้องกับการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรม มากกว่าการสร้างความหมายของธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวแบบบ้านพักริมหาดเป็นภาพแทนความจริงของการสร้างความหมายของธรรมชาติ ซึ่งมีนัยถึงความไร้อารยะ ไม่มีรสนิยม ป่าเถื่อน ตรงกันข้ามกับความมีอารยะของวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่นเมือง Morecambe ซึ่งเป็นเมืองท่องเที่ยวชายหาดมีการถกเถียงกันว่า ควรจะเป็นเจ้าภาพจัดประกวดนางงามอังกฤษอีกต่อไปหรือไม่ เพราะผู้หญิงในฐานะเป็นภาพตัวแทนของการไร้ซึ่งวัฒนธรรม (หรือผู้หญิงในฐานะธรรมชาติ) ถูกมองว่าไร้รสนิยมและไม่เหมาะกับสถานที่ท่องเที่ยวที่มี

ระดับหรือมีความศิวิไลซ์ เพราะสิ่งเหล่านี้ไม่เรียกร้องความสนใจของชนชั้นบริการ ดังนั้น การประกวดนางสงกรานต์ของหลวงพระบาง จึงถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความไม่เหมาะสม ในลักษณะเดียวกันนี้

ในขณะเดียวกันก็มีทางเลือกของการสร้างความหมายเกี่ยวกับธรรมชาติที่เป็นส่วนหนึ่งของจิตนิสัยของคนชนชั้นนี้ โดยให้ความสำคัญในเชิงวัฒนธรรมบางอย่างของธรรมชาติ อย่างที่ Bourdieu กล่าวว่าพวกปัญญาชนปฏิเสธแบบแผนของพวกกระฎุมพีผ่านการลดละความฟุ่มเฟือย แต่มุ่งไปที่หน้าที่ใช้สอย (1984: 287) แนวทางเหล่านี้จะเห็นได้จากในสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการปฏิบัติต่างๆ อย่างเช่น อาหารสุขภาพ เบียร์หมักเอง ขนมปังของแท้ มังสะวีรติ การแพทย์แผนตะวันออก การคลอດโดยวิถีธรรมชาติ ผ้าขนสัตว์ ผ้าฝ้าย ของเก่าเก็บ บ้านแบบโบราณ การวิ่งออกกำลังกาย วายน้ำ ปั่นจักรยาน ปีนเขา มีการมุ่งมั่นที่จะคลอດบุตรเองโดยการลงทุนไปเรียนการคลอດโดยธรรมชาติ เป็นต้น จิตนิสัยเหล่านี้ย่อมส่งผลต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวอย่างแน่นอน ดังจะเห็นได้ในเมืองท่องเที่ยวของไทย อย่างเช่น ในเชียงใหม่ ก็จะมีโรงแรมบูติค สปา นวดแผนโบราณ และร้านอาหารเพื่อสุขภาพเกิดขึ้นมากมาย เนื่องจากต้องผลิตสร้างขึ้นมามากอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว หลวงพระบางเองก็คงจะหลีกเลี่ยงแนวโน้มเหล่านี้ไปไม่พ้น

การให้ความสนใจกับสิ่งที่เรียกว่า “ของจริง” (real) หรือ “โดยธรรมชาติ” (natural) ในการท่องเที่ยวเห็นได้จากการรณรงค์เรียกร้องเกี่ยวกับ “วันหยุดที่แท้จริง” (real holiday) ตามสื่อสิ่งพิมพ์ในอังกฤษของพวกชนชั้นบริการคือ *The Independence* และยังมีหนังสือแนะนำเที่ยวแบบใหม่อย่างเช่น *The independence Guide to Real Holidays Abroad* หรือ *The Complete Directory for the Independent Traveler* เป็นต้น อันเป็นผลมาจากความรู้สึกที่ว่า ยากเหลือเกินที่จะได้ไปพักผ่อนในวันว่างอย่างแท้จริง เพราะการท่องเที่ยวมีแต่แบบไปกันเป็นกลุ่ม (package holiday) ในทำนองเดียวกับการผลิตแบบ mass production ของสินค้าจำพวกขนมปัง เบียร์ ไอศกรีม กล่าวกันว่าการไปเที่ยวแบบรถบัสขนาดใหญ่ (coach holiday) หรือการจ้องมองเป็นกลุ่มใหญ่ (collective tourist gaze) ไม่ใช่การพักผ่อนที่แท้จริง เพราะการพักผ่อนที่แท้จริงต้องประกอบไปด้วยลักษณะที่สำคัญสองประการคือ ต้องเป็นการไปเที่ยวยังสถานที่ที่คนส่วนใหญ่ไม่ไปเที่ยวกัน ดังนั้นจึงควรเป็นการเที่ยวชมที่ดื่มด่ำ (romantic tourist gaze) นั้นหมายความว่ารวมถึงสถานที่ต่างๆทั้งหมดในโลกที่เป็นที่ซึ่งคนยังไม่ไปถึง และประการที่สอง นักท่องเที่ยวแบบไปพักผ่อนอย่างแท้จริง (real holiday makers) นี้ต้องอาศัยผู้นำทางหรือตัวแทนที่มีความชำนาญเฉพาะด้าน เพราะการท่องเที่ยวแบบเก่า นั้น พบว่ากว่า 3 ใน 4 ดำเนินการโดยบริษัทท่องเที่ยวใหญ่เพียง 5 บริษัทเท่านั้น การท่องเที่ยวแบบใหม่ต้องการให้มีพวกบริษัทท่องเที่ยวขนาดเล็ก ที่มีความเชี่ยวชาญในบางด้านของตลาดการท่องเที่ยว หรือที่ถูกรเรียกว่า ตลาดนัก

เดินทาง (traveler market) *The Guide* กล่าวถึงว่า ควรมีการพัฒนาพวกตัวแทนการท่องเที่ยว ที่มีความชำนาญเฉพาะ เพื่อให้บริการสำหรับนักเดินทางที่รักอิสระและมีความต้องการเฉพาะ แนวโน้มใหม่เหล่านี้เริ่มมีให้เห็นกันบ้างแล้ว เช่น การท่องเที่ยวแบบโหนตัวไปตามเรือนยอดไม้แบบนักธรรมชาติศึกษา เริ่มเห็นมีการโฆษณาในลาวบ้างแล้ว

บริษัทท่องเที่ยวใหญ่ๆต่างก็ปรับตัวกับแนวโน้มใหม่ของ Real Holiday ที่มุ่งให้ความสำคัญกับการเดินทาง (travel) มากกว่าการท่องเที่ยว (tourism) และเน้นความโรแมนติกมากกว่าการเที่ยวชมเป็นกลุ่มใหญ่ เป็นการตอบสนองตลาดเฉพาะด้าน (niche market) มากกว่าการผลิตและการบริโภคจำนวนมาก แม้แต่บริษัทใหญ่อย่าง Thomas Cook ก็หันมาให้ความสำคัญกับการจัดการท่องเที่ยวแบบแนวใหม่นี้ มีการแนะนำหนังสือสำหรับอ่านหาความรู้เกี่ยวกับประเทศต่างๆ ให้ความสำคัญกับทางเลือกเฉพาะของแต่ละบุคคล ตลอดจนการเป็นนักท่องเที่ยวที่มีการศึกษา สิ่งเหล่านี้ถือว่าเป็นประสบการณ์แบบหลังสมัยใหม่

ความนิยมอย่างหนึ่งของพวกชนชั้นบริการในการมองหาของแท้ก็คือ การไปเที่ยวชมชนบทและพยายามปกป้องรักษามันไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอังกฤษที่มีการสร้างภาพลักษณ์และภาพตัวแทนของชนบทแบบอังกฤษ ให้หมายถึงความสะอาดสบาย สงบ และภาพแห่งอดีต ยิ่งในปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในการเกษตรสมัยใหม่ ก็ยิ่งทำให้ภาพลักษณ์ของชนบทยิ่งเป็นที่ถวิลหาของนักท่องเที่ยวแนวใหม่นี้ แนวโน้มดังกล่าวอาจดูได้จากจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นของสมาคมและองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์พื้นที่ชนบทและธรรมชาติ รวมทั้งวารสารที่มีเนื้อหาที่สะท้อน new traditionalist อย่างเช่น *Country Homes and Interior*, *Country Living* เป็นต้น

ความนิยมในชนบทของชนชั้นบริการยังเห็นได้จากความต้องการมีบ้านในชนบทในลักษณะที่เป็นหมู่บ้าน นอกจากนี้บ้านในสไตล์แบบชนบทก็เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากความต้องการที่มาจากกลุ่มคนในชนชั้นอื่นก็มากขึ้นด้วย พร้อมๆกันนี้ก็เกิดความพยายามที่จะปรับปรุงสภาพแวดล้อมของเมืองให้เป็นเมืองอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้วย สถิติของคนชั้นบริการที่ไปเที่ยวชมชนบทเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างหลังสมัยใหม่นิยมกับความหลงใหลในชนบท ความหลงใหลในเสน่ห์ของชนบทส่วนหนึ่งก็เกิดจากความเบื่อหน่ายจำเจกับความเป็นสมัยใหม่ของเมือง โดยเฉพาะการฟื้นฟูเมืองภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ชนบทถูกมองว่าเป็นที่มีลักษณะที่แตกต่างไปจากเมืองดังนี้คือ ไม่มีการวางแผนและจัดแถวบ้านเรือน มีสถาปัตยกรรมแบบพื้นบ้าน ถนนคดเคี้ยวไปมา คงความเป็นประเพณีดั้งเดิม และไม่มีใครเข้ามาวุ่นวาย ถึงแม้ว่าภาพลักษณ์เหล่านี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างความหมายของ “ภูมิทัศน์” ก็ตาม และความจริงชนบทก็เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สมัยใหม่มากขึ้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวอาจก่อให้เกิดผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับสินค้าที่ผูกติดกับสถานที่ตั้ง โดยเฉพาะในประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน ที่อาจเกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับวัฒนธรรมพื้นบ้านของเจ้าบ้าน หรือการจำลองปลอมแปลงของแหล่งท่องเที่ยว Urry (1990: 57-59) ได้รวบรวมปัจจัยและเงื่อนไขที่มีผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนดังนี้คือ (1) จำนวนของนักท่องเที่ยว เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรของเจ้าบ้าน ขนาดของแหล่งท่องเที่ยว ตัวอย่างเช่น ขนาดทางด้านภูมิศาสตร์ของนิวซีแลนด์อาจทำให้สามารถเปิดรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก โดยไม่ส่งผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมและสังคมมากนัก เมื่อเทียบกับสิงคโปร์ที่มีพื้นที่จำกัด ซึ่งจำนวนนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นอาจทำให้ต้องสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น โดยอาจต้องไปรื้อทำลายร้านค้าเก่าแก่ย่านชาวจีนที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างหนึ่ง กรณีเช่นนี้กำลังเกิดขึ้นในหลวงพระบาง (2) แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ ไม่ว่าจะเป็นเมืองเก่า กลุ่มชาติพันธุ์ หรือวิถีชีวิต ตลอดจนธรรมชาติ การจ้องมองของนักท่องเที่ยวต่อสถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นวัตถุทางกายภาพอาจส่งผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงที่จะก่อให้เกิดการรุกรานความเป็นส่วนตัว เช่นที่เกิดกับกลุ่มชาวเอสกีโม และชาวมาไซ หรือถ้าสิ่งที่ถูกจ้องมองเป็นพิธีกรรมของสาธารณะ ความกดดันทางสังคมก็จะน้อยกว่า ในทางตรงกันข้ามการเข้ามามีส่วนร่วมของนักท่องเที่ยว อาจเป็นสิ่งที่ยอมรับอย่างเช่นในกรณีของบาทลีที่พิธีกรรมต่างๆดำเนินไปตามปกติ เพราะโดยทั่วไปก็ยินดีต้อนรับให้คนมาชมอยู่แล้ว การท่องเที่ยวกลับเป็นสิ่งที่ดีเสียอีก ที่ทำให้พิธีกรรมเหล่านี้มีรายได้เข้าเสริมให้สามารถดำรงอยู่ได้ต่อไป (McKean 1973; Picard 1996) (3) ลักษณะของการเฝ้าชมแหล่งท่องเที่ยว อาจมีผลกระทบที่ต่างกันในความแออัดของสถานที่และช่วงเวลา ยกตัวอย่างเช่น ถ้าเป็นการท่องเที่ยวธรรมชาติอย่างเช่น ยอดเขาในนิวซีแลนด์ การเที่ยวชมก็อาจจะทำได้ง่ายโดยการดู ถ่ายรูป แต่แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งอาจต้องใช้เวลาค่อนข้างมากในการตีความกับประสบการณ์ อย่างกรณีการชื่นชมความมีเสน่ห์น่าหลงใหลของปารีส อาจต้องใช้เวลาที่นานสักหน่อยถึงจะรู้สึกถึงประสบการณ์ดังกล่าว (4) การจัดการองค์การของการท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจำนวนมากเป็นรูปแบบใด เช่น เป็นกิจการส่วนตัวหรือของสาธารณะ เป็นของท้องถิ่นหรือต่างชาติ ใช้นุ้เงินมากหรือน้อย หรือมีความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับธุรกิจอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว หรือมีผลต่อการดัดแปลงงานฝีมือของท้องถิ่นให้กลายเป็นของที่ระลึกชิ้นเล็กๆ (5) ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อการเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมอื่นที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น อาจหมายถึงการทำลายกิจกรรมดังกล่าวลงไปหรือค่อยๆหายไปเนื่องจากทุนและแรงงานถูกดึงไปรองรับการท่องเที่ยวเสียหาย หรือในทางตรงกันข้ามอาจมีผลทำให้เกิดการอนุรักษ์กิจกรรมเหล่านั้นเอาไว้ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาชม เช่น ฟาร์มเลี้ยงวัวในชนบท (6) ความแตกต่างทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

ระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนส่วนใหญ่ที่เป็นเจ้าบ้าน กรณีเช่นนี้ไม่เป็นปัญหานักระหว่างอเมริกาเหนือกับยุโรป เพราะว่าคนที่เป็นเจ้าบ้านก็อาจจะเป็นนักท่องเที่ยวได้โดยไม่ยากลำบากนัก แต่สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนานั้น ความแตกต่างระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้านมีมาก จนมองไม่เห็นวาระดับรายได้ของคนท้องถิ่น ตลอดจนการหาเวลาพักผ่อนที่ยากยิ่ง จะเป็นไปได้ในการทำให้เขาสามารถเป็นนักท่องเที่ยวได้ เพราะการท่องเที่ยวมีแนวโน้มที่จะต้องมีการใช้ทุนอย่างเข้มข้นมากขึ้น (7) ระดับความต้องการที่พักและการบริการที่มีมาตรฐานเฉพาะของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวระดับสูง ที่ต้องการการปกป้องการรบกวนจากกิจกรรมบางอย่างของประเทศเจ้าบ้าน นักท่องเที่ยวเหล่านี้มักต้องการสถานที่แบบลับเฉพาะ มาตรฐานตะวันตก พนักงานบริการที่พูดได้หลายภาษา นักท่องเที่ยวประเภทนี้มักไม่ออกไปไหน แต่ต้องการการดูแลเหมือนเด็กโดยบริกรมืออาชีพ ซึ่งจะต่างจากนักท่องเที่ยวที่ชมชอบการผจญภัย หรือพวกนักท่องเที่ยวรายได้น้อย เช่น นักศึกษา backpackers เป็นต้น (8) ระดับการส่งเสริมการท่องเที่ยวของรัฐหรือว่าเป็นการปิดกั้น กรณีการส่งเสริมได้แก่ สเปน ตุรกี เอเชีย ฮาวาย และประเทศไทย ประเทศเหล่านี้มีการพัฒนาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบ จนนักท่องเที่ยวเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมอย่างหนึ่งของประเทศ ในทางตรงกันข้ามประเทศแถบตะวันออกกลางที่เป็นมุสลิมอาจมีข้อบังคับทางด้านสังคมและศีลธรรมมากมาย ตัวอย่างกรณีเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่นักท่องเที่ยวชาวอังกฤษถูกศาลตัดสินลงโทษ เพราะไปมีเพศสัมพันธ์กันบริเวณชายหาดแห่งหนึ่งในดูไบ หรือในเมืองไทยแถวพัทยา ก็มีเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นบ่อย ๆ (9) ขึ้นอยู่กับว่าจะสามารถบ่งชี้หรือโทษนักท่องเที่ยวว่าก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่พึงปรารถนาได้หรือไม่ กรณีจะเห็นได้ชัดเมื่อนักท่องเที่ยวมีลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมแตกต่างจากเจ้าบ้านมากอย่างเห็นได้ชัด แต่ถ้าเป็นกรณีที่ประเทศเจ้าบ้านมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วมาก อาจเป็นการยากที่จะบอกได้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากการท่องเที่ยวโดยตรง บางครั้งก็เป็นการถ่ายเทไปที่จะโทษนักท่องเที่ยวว่าเป็นต้นเหตุของความเปลี่ยนแปลงและความไม่เท่าเทียมกัน ทั้งที่การปฏิเสธการท่องเที่ยวอาจจะมีสาเหตุมาจากการต่อต้านความเป็นสมัยใหม่ โดยเฉพาะในแง่ของผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครัวเรือนและประเพณี

ในแง่ผลกระทบทางสังคมของการพัฒนาการท่องเที่ยว อาจเกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า การสร้างความเหมือนกัน (the production of commonplaceness) ภูมิทัศน์ของสถานที่ต่างๆในเมืองท่องเที่ยว มีแนวโน้มที่จะมีลักษณะเหมือนกัน หรือเป็นมาตรฐานเดียวกันหมด จนทำให้ไม่เห็นความแตกต่างระหว่างพื้นที่เลย อย่างเช่น ร้านอาหารจานด่วนพวกแฮมเบอร์เกอร์ ทำให้เกิดคำพูดที่ว่า “ฉันไปมาทุกหนทุกแห่ง แต่ไม่เห็นอะไรเลย” (Jakle, 1985: 198 อ้างใน Urry, 1997: 61) กรณีนี้สรุปจากการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในอเมริกาเหนือในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองใหม่ๆ ที่มีการพัฒนาโครงสร้าง

พื้นฐานต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเครือข่ายทางหลวง ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยรถยนต์ และเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดกับการท่องเที่ยวแบบ mass tourism ในขณะที่แนวโน้มการท่องเที่ยวแบบ post-tourist จะเป็นลักษณะที่ตรงกันข้ามคือ นำเสนอความแปลกใหม่และแตกต่าง

ในกรณีของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นั้น ผลกระทบทางสังคมที่เป็นที่กล่าวถึงมากในงานวิจัยการท่องเที่ยวจากตะวันตกก็คือ การท่องเที่ยวเพื่อแสวงหาความพึงพอใจทางเพศ (sex tourism) ไล่มาตั้งแต่ประเทศเกาหลีใต้ที่ครั้งหนึ่งแม้แต่รัฐบาลก็ยังกล่าวชื่นชมพนักงานหญิงที่ทำงานใน Kisaeng tour ว่าช่วยสร้างรายได้ให้แก่ประเทศชาติอย่างมหาศาล พนักงานบริการทางเพศเหล่านี้ ทำงานรับรองนักธุรกิจชาวญี่ปุ่นที่มักจะมีธรรมเนียมการตอบแทนรางวัลให้แก่พนักงานในบริษัท โดยการได้ไปท่องเที่ยวเพื่อหาความสุขกับหญิงบริการในเกาหลี ต่อมาก็เป็นประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทยตามลำดับ ในประเทศฟิลิปปินส์จะเรียกว่า hospitality girls ส่วนในประเทศไทยนั้นก็เป็นที่ทราบดีอยู่แล้วว่าทุกคนอยู่แล้วในเรื่องนี้ บางรายงานระบุว่า มีหญิงบริการทางเพศในประเทศไทยถึง 500,000 คน เฉพาะในกรุงเทพมหานครมีถึง 200,000 คน (Lea, 1988) แต่กรณีของสิงคโปร์นั้นแตกต่างออกไป เพราะการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่มีส่วนในการทำให้เกิดการค้าบริการทางเพศ แต่เป็นการท่องเที่ยวที่พึ่งพาการเป็นศูนย์การค้าสมัยใหม่ ดังที่เห็นได้ชัดบริเวณถนนออร์ชาร์ด ที่ภูมิทัศน์ในปัจจุบันไม่เป็นสมชื่อนัก เพราะเต็มไปด้วยศูนย์การค้าและโรงแรม บางแห่งเกิดจากการรื้อถอนเรือนแถวการค้าของชุมชนชาวจีนออกไปเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับตึกระฟ้า

ประเด็นการสนทนาเชิงทฤษฎีที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ อาจจะยังไม่สามารถชี้ให้เห็นว่ามีส่วนที่สอดคล้องกับปรากฏการณ์การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในหลวงพระบางแทบทุกประเด็น แต่จากผลการวิจัยที่นำเสนอมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความโน้มเอียงไปตามการวิเคราะห์ของ Urry อยู่ในหลายประเด็น ทั้งนี้เพราะกระบวนการโลกาภิวัตน์ มีส่วนที่ทำให้การเปลี่ยนแปลงความต้องการของกลุ่มชนชั้นในสังคมโลก สามารถสร้างแรงกระตุ้นให้เกิดการปรับตัวของผู้ผลิตการท่องเที่ยวได้อย่างรวดเร็ว หลวงพระบางได้ถูกผนวกรวมเข้าอยู่ในแผนที่การท่องเที่ยวโลกแล้ว

บรรณานุกรม

ADB, 2005.

The Greater Mekong Subregion Tourism Sector Strategy. Manila, Philippines: Asian Development Bank.

ADB, 2007.

Mid-term Review of the Greater Mekong Subregion Strategic Framework 2002-2012. Manila: Asian Development Bank.

Bourdieu, P. 1984.

Distinction. London: Routledge.

Britton, S.G. 1991.

“Tourism, capital and place: Towards a critical geography of tourism”.

Environment and Planning D: Society and Space. 9: 451-478.

Butler, R.W. 1980.

“The Concept of a Tourism Area Cycle of Evolution: Implications for the Management of Resources”. **Canadian Geographer.** 24 (1980): 5-12

Butler, R.W. 2004.

“Geographical Research on Tourism, Recreation and Leisure: Origins, Era, and Directions”. **Tourism Geographies.** 2(3): 337-58.

Chittaphong Ackhavong, 2008.

Community Responses to Cultural Heritage Conservation in Luang Prabang, Lao PDR. MA Thesis Graduate School, Chiang Mai University.

Chon, K.S. (Kaye) 2000.

Tourism in Southeast Asia: A New Directions. Bangkok: White Lotus Press.

Choy, D.L.J. 1992.

Life Cycle Models for Pacific Island Destinations. **Journal of Travel Research.** 30: 26-31.

Cohen, E. 1996.

Thai Tourism: Hill tribes, Island and Open-Ended Prostitution. Bangkok: White Lotus.

- Cohen, E. 2001.
 "Ethnic Tourism in Southeast Asia". In T. Chee-Beng, Chueng, S. and Hui, Y (eds.) **Tourism, Anthropology and China**. Bangkok: White Lotus, pp. 27-54.
- Dann, G. 1981.
 "Tourist Motivation: An Appraisal". **Annals of Tourism Research**. 8(2): 187-219.
- Evans, G. 1998.
 The **Politics of Ritual and Remembrance Laos since 1975**. Chiang Mai: Silkworms Book.
- Foster, D.M. and Murphy, P. 1991.
 "Resort Cycle Revisited – The Retirement Connection". **Annals of Tourism Research**. 18(4): 533-67.
- Geertz, H. 1963.
Agricultural Involution: The Process of Ecological Changes in Indonesia. Berkeley: University of California Press.
- Goncalves, V.C. and Aguas, P.R. 1997.
 "The Concept of Life Cycle: An Application to the Tourist Product". **Journal of Travel Research**. 36(2): 12-22.
- Hall, C.Michael and Stephen J. Page, 2006.
The Geography of Tourism and Recreation. (3rd edition). London: Routledge.
- Harvey, D. 1987.
 "Flexible Accumulation through Urbanism: Reflections on "Post-modernism" in the American City". **Antipode**. 19: 260-86.
- Houinen, G. 1995.
 "Heritage Issues in Urban Tourism: An Assessment of new Trends in Lancaster County"
Tourism Management. 16(5): 381-8.
- Ioannides, D. 1992.
 "Tourism Development Agents – The Cypriot Resort Cycle". **Annals of Tourism Research**. 19(4): 711-731.
- Jakle, J. 1985.

- The Tourist.** Lincoln: The University of Nebraska Press.
- Jamaree Chiengthong, 2003.
- “The Politics of Ethnicity, Indigenous Culture and Knowledge in Thailand, Vietnam and Lao PDR.” In Mingsam Kaosa-ard and John Dore (eds.) **Social Challenges for the Mekong Region.** Bangkok: White Lotus.
- Kermel-Torres, Doryanne, 2004.
- Atlas of Thailand: Spatial Structure and Development.** Chiang Mai: Silkworm Books.
- Lanfant, M.F. 1980.
- “Introduction: Tourism in the Process of Internationalization”. **International Social Science Journal.** 32/1: 14-43.
- Lea, J. 1988.
- Tourism and Development in the Third World.** London: Routledge.
- LNTA, 2005.
- Annual Statistics Report.** Vientiane, Lao PDR: Lao National Tourism Administration.
- Maslow, A. 1943
- “A Theory of Human Motivation” **Psychological Review.** 50: 370-96.
- McKean, P.F. 1973.
- Cultural Involution: Tourist, Balinese, and the Process of Modernization in an Anthropological Perspective.** Ph.D. Dissertation, Brown University.
- McKean, P.F. 1989.
- “Towards Theoretical Analysis of Tourism: Economic Dualism and Cultural Involution in Bali”. In V.L. Smith (ed.) **Hosts and Guests.** (2nd edition) Oxford: Basil Blackwell. Pp. 119-138.
- Mishan, E. 1969.
- The Cost of Economic Growth.** Harmondsworth: Penguin.
- Nash, D. 1989.

- “Tourism as a Form of Imperialism” in V.L. Smith (ed.) **Hosts and Guests: An Anthropology of Tourism**. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Mingsarn Kaosa-ard (ed.) **Mekong Tourism: Blessing for All?**. Chiang Mai: Social Research Institute, Chiang Mai University.
- Page, S.J. 2003.
- Tourism Management: Managing for Change**. Oxford: Butterworth
- Peleggi, M. 2002.
- The Politics of Ruins and the Business of Nostalgia**. Bangkok: White Lotus.
- Picard, Michel, 1996.
- Bali: Cultural Tourism and Touristic Culture**. Singapore: Archipelago Press
- Picard, Michel, 2003.
- “Touristification and Balinization in a Time of *Reformasi*” **Indonesia and the Malay World**. 31 (89): 108-118.
- Rigg, J. and Chusak Wittayapak, 2009.
- “Spatial integration and Human Transformations in the Greater Mekong Subregion”. In Yukon Huang and Alessandro Magnoli Bocchi (eds.) **Reshaping Economic Geography in East Asia**. Washington, DC.: The World Bank.
- Sessa, A. 1970.
- Tourism as a Factor of Progress in the Economy of Developing Countries**. Paris: Unesco.
- Sharpley, Richard, 2002.
- “The Consumption of Tourism” in Richard Sharpley and David J. Telfer (eds.) **Tourism and Development: Concepts and Issues**. Clevedon: Channel View Publications (300-318).
- Sharpley, Richard and Davis J. Telfer, 2004.
- Tourism and Development: Concepts and Issues**. Clevedon: Channel View Publications.
- Shaw, Gareth and Allan M. Williams, 1994.
- Critical Issues in Tourism: A Geographical Perspective**. Oxford: Blackwell.

Scipani, S. 2006.

Ecotourism as an Alternative to Upland Rubber Cultivation in the Nam Ha National Protected Area, Luang Namtha, Lao PDR. Manuscript.

Smith, V.L. 1992.

Hosts and Guests: An anthropology of Tourism. (2nd edition). Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.

United Nations, 1963.

Recommendations on International Travel and Tourism. Geneva: UN.

Urry, J. 1987.

“Some Social and Spatial Aspects of Service”. **Environment and Planning D: Society and Space.** 5: 5-26.

Urry, J. 1990.

Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. London: Sage.

Wolf, R.I. 1983.

“Recreational Travel, the New Migration Revisited”. **Ontario Geography.** 19: 103-124.

Wong Poh Poh, 2003.

“Tourism Development in Southeast Asia: Patterns, Issues, and Prospects”. In Chia Lin Sien (ed.) **Southeast Asia Transformed: A Geography of Change.** Singapore: ISEAS.

World Tourism Organization (WTO), 1998.

Yearbook of Tourism Statistics. Madrid: WTO.

Young, B. 1983.

“Touristization of Traditional Maltese Fishing-Farming Villages”. **Tourism Management.** 4(1983): 35-41.

แกรนท์ อีแวนส์, 2549.

ประวัติศาสตร์สังเขปประเทศไทย ประเทศกลางแผ่นดินเอเชียอาคเนย์. กรุงเทพฯ:
ไอเอสพรีนติ้งเฮ้าส์.

จุฬามาศ ลิ้มรัตนพันธ์, 2547

ศักยภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนในโครงการเส้นทางท่องเที่ยวเชิง

นิเวศ: กรณีศึกษาเขตเมืองจอมเพ็ด แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว วิทยานิพนธ์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ธีรวัฒน์ แก้วแดง, 2545.

การชั่งชั่งการให้ความหมายพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ-ย่าเยอ เมืองหลวงพระบาง

สปป.ลาว. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

นครินทร์ ชัยแก้ว, 2545.

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่: พัฒนาการ รูปแบบ

การจัดการ และศักยภาพในการพัฒนาที่ยั่งยืน. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ภัทรพงศ์ คงวิจิตร, 2543.

พื้นที่และความหมายของการท่องเที่ยวในเมืองหลวงพระบาง. วิทยานิพนธ์ สังคมวิทยา

และมานุษยวิทยามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มิ่งสรรค์ ขาวสะอาด และคณะ, 2548.

การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการที่ยั่งยืนในลุ่มน้ำโขง. เชียงใหม่: สถาบันวิจัย

สังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ยศ สันตสมบัติ และคณะ, 2544.

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการจัดการ

ทรัพยากร. เชียงใหม่: นพบุรีการพิมพ์

ศุภชัย สิงห์ยะบุศย์, 2551

หลวงพระบางเมืองมรดกโลก: พื้นที่พิธีกรรมและการต่อรองเชิงอัตลักษณ์ในกระแส

โลกาภิวัตน์ วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

สีลา วีรวงศ์, 2539.

ประวัติศาสตร์ลาว. (สมหมาย เปรมจิตต์ แปล) พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

สันติพงษ์ ช่างเผือก, 2546

ชื่อผานม: "การพัฒนทางวัฒนธรรม" ในพื้นที่ท่องเที่ยว แขวงหลวงพระบาง
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการ
พัฒนาสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

โยธียุกี มาชูฮารา, 2546.

ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของราชอาณาจักรล้านช้าง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน

ภาคผนวก

Number of Tourists Arrivals to Luang Pra Bang 1997 - 2008

No. of Tourists	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lao	31,579	34,596	45,728	45,015	47,250	75,697	58,938	90,593	128,381	123,451	124,825	112,454
Foreign	30,769	44,583	55,307	65,225	68,250	94,846	78,129	105,513	133,569	151,703	186,819	231,575
Total	62,348	79,179	101,035	110,240	115,500	170,543	137,067	196,106	261,950	275,154	311,644	344,033

Number of the Room, Hotels, Guesthouses 1997 - 2008

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hotels	10	11	11	12	13	14	12	14	17	18	21	36
Room of Hotel	278	313	346	366	446	487	427	499	532	569	624	924
Beds of Hotel	447	469	546	628	766	813	758	769	979	950	1,047	1,497
Guesthouse	19	33	64	80	108	114	123	125	146	155	203	236
Room of GH	159	264	564	661	870	915	987	1,003	1,167	1,243	1,538	1,802
Beds of GH	238	396	846	1,074	1,397	1,464	1,536	1,665	2,109	2,025	2,392	2,788
Restaurant	22	25	34	43	57	58	65	70	75	104	104	124
Tables	220	250	340	430	570	580	650	700	750	1,040	1,040	1,240

Number of Tour Agencies, Hotels, Guesthouses and Restaurants

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Tour Agencies	7	8	10	11	12	13	21	17	17	22	28	36
Hotels	10	11	11	12	13	14	12	14	17	18	21	36
Guesthouses	19	33	64	80	108	114	123	125	146	155	203	236
Restaurants	22	25	34	43	57	58	65	70	75	104	104	124
Tourist Sites	29	31	42	42	54	70	70	108	109	110	111	112

Tourist Arrivals to Luang Prabang in 2008

No.	Country	Total
	Lao	112,454
1	Thailand	32,482
2	UK	22,237
3	USA	21,859
4	France	20,602
5	Canada	17,928
6	Germany	16,763
7	Vietnam	14,151
8	Australia	13,176
9	China	9,990
10	Japan	9,555
11	Italy	7,134
12	Israel	5,762
13	Korea REP	5,344
14	New Zealand	5,071
15	Belgium	3,066
16	Singapore	1,948
17	Denmark	1,804
18	Mexico	1,480
19	Ireland	1,394
20	Austria	1,267
21	Netherlands	1,181
22	Finland	1,149
23	Switzerland	1,147
24	Russia	1,130
25	Sweden	876
26	Korea DEM	850
27	Spain	682
28	Argentina	619
29	Norway	588
30	India	523
31	Malaysia	520
32	Philippines	514

33	Pakistan	467
34	Brazil	431
35	Chile	390
36	Armenia	368
37	Nepal	358
38	Cambodia	323
39	Ice land	321
40	Uzbekistan	316
41	Sri Lanka	263
42	Iran	261
43	Taiwan	234
44	South Africa	227
45	Myanmar	222
46	Jordan	214
47	Belarus	211
48	Turkey	208
49	Czech	198
50	Bulgaria	196
51	Bangladesh	192
52	Hong Kong	188
53	Fiji	185
54	Kazakhstan	182
55	Saudi Arabia	180
56	Yemen	176
57	Portugal	176
58	Indonesia	171
59	Brunei	163
60	Greece	160
61	Colombia	160
62	Slovenia	158
63	Iraq	156
64	Poland	151
65	Venezuela	128
66	Estonia	125
67	Haiti	125
68	Cuba	122

69	Hungary	114
70	Palestine	108
71	Ghana	106
72	Croatia	99
73	Bhutan	96
74	Rusvia	64
75	Kuwait	46
76	Bahrain	44
77	Egypt	4
	Total	344,033

**Tourist Arrivals to Luang Prabang by Nationality (Percent Increase)
2005-2007**

No	Country of origin	2005	2006	Change	2007	Change
		Number	Number	2006/2005 (%)	Number	2007/2006 (%)
	Grand Total	261,950	275,154	5.04	311,645	13.26
	Lao	128,381	123,451	-3.84	124,825	1.11
I	ASEAN	26,450	23,195	12.3	39,518	70.37
1	Thailand	16,017	19,822	23.75	31,911	60.98
2	Malaysia	2,579	705	-72.66	606	-14.04
3	Vietnam	2,766	987	-64.31	4,556	361.6
4	Singapore	1,749	617	-64.72	923	49.59
5	Philippines	704	247	-64.91	658	166.39
6	Cambodia	706	339	-51.98	301	-11.2
7	Myanmar	672	88	-86.9	172	95.45
8	Indonesia	570	207	-63.68	201	2.89
9	Brunei	275	61	-77.81	190	211.47
10	Others	412	122	-70.38	-	0
II	East Asia	8,543	15,592	63.38	19,326	23.94
1	Japan	4,633	9,730	110.01	10,029	3.07
2	China	2,651	3,258	22.9	4,161	27.71
3	Korea REP	836	1,343	60.65	4,263	217.42
4	Hong Kong	726	115	-84.15	107	-6.95
5	Korea DEM	405	959	136.79	386	-59.74
6	Taiwan	280	112	-60	380	239.28
7	Others	12	75	525	-	0
III	Central Asia	258	1,014	255.79	641	-36.78
1	India	140	366	161.42	338	-7.65
2	Iran	88	254	188.64	61	-75.98
3	Uzbekistan	-	159	159	5	-96.85
4	Nepal	20	41	105	79	92.68
5	Bhutan	5	61	1120	30	-50.81
6	Pakistan	-	14	14	31	121.42
7	Sri Lanka	5	7	40	46	557.14
8	Kazakhstan	-	7	7	11	57.14
9	Others	27	105	288.88	0	0
IV	Middle East	1,538	5,703	270.81	1,372	-75.94
1	Israel	1,444	5,180	258.72	1,049	-79.74
2	Iraq	32	173	440.62	38	-78.03
3	Jordan	25	51	104	111	117.64
4	Yemen	15	146	873.33	28	-80.82
5	Saudi Arabia	7	71	914.28	50	-29.57
6	Kuwait	5	14	180	8	-42.85
7	Bahrain	2	58	2800	27	-53.44
8	Others	8	10	25	.	0
V	Asia Pacific	7,921	12,588	62.29	17,006	35.09
1	Australia	6,805	10,560	55.18	14,978	41.83
2	New Zealand	1,018	2,180	114.15	1,941	-10.96
3	Fiji	86	105	22.09	114	8.57
4	Others	12	10	-16.67	-	0
VI	Europe	70,288	69,574	-1.01	78,879	13.37

1	U.K	17,307	17,120	-1.08	21,255	24.15
2	France	8,135	13,503	65.99	14,902	10.36
3	Germany	6,891	9,198	33.48	14,214	54.68
4	Estonia	4,900	122	-97.51	55	-54.91
5	Belgium	4,473	187	-58.17	2,206	1079.67
6	Austria	3,424	1,834	-46.44	1,664	-9.26
7	Denmark	2,963	1,858	-37.29	2,563	37.94
8	Finland	2,681	844	-68.52	494	-41.46
9	Bulgaria	2,263	112	-95.05	144	2857
10	Belarus	2,158	254	-88.23	105	-58.66
11	Sweden	2,112	2,217	4.97	1,586	-28.46
12	Spain	1,476	2,732	85.09	1,697	-37.88
13	Italy	1,410	3,441	144.04	3,627	5.4
14	Netherland	1,182	5,285	347.12	3,657	-30.8
15	Croatia	1,148	64	-94.43	88	37.5
16	Switzerland	1,089	2,431	123.23	2,632	8.26
17	Czech	1,067	197	-81.54	444	125.38
18	Ireland	966	1,383	43.17	2,191	58.42
19	Norway	770	854	10.91	1,847	116.27
20	Armenia	638	810	26.96	154	-80.98
21	Iceland	522	600	14.94	274	-54.33
22	Portugal	522	305	-41.57	487	56.72
23	Poland	493	339	-31.24	640	88.79
24	Greece	471	254	-46.07	373	46.85
25	Russia	449	427	-4.9	726	70.02
26	Slovenia	353	146	-58.64	86	-41.09
27	Hungary	265	237	-10.57	429	165.4
28	Turkey	37	58	56.76	247	325.86
29	Luxemburg	5	-	-500	92	9200
30	others	118	1,078	813.55	-	0
VII	America	17,020	23,500	38.07	29,849	27.01
1	Canada	7,455	7,770	4.23	8,935	14.99
2	USA	6,300	14,303	127.03	18,096	26.51
3	Brazil	1,023	329	-67.84	537	63.22
4	Argentina	814	193	-76.29	359	86.01
5	Chile	111	112	-85.59	370	230.35
6	Mexico	503	336	-33.2	1,199	256.84
7	Haiti	157	64	-59.24	73	14.06
8	Colombia	74	31	-58.11	147	374.19
9	Venezuela	17	149	776.47	240	61.07
10	Cuba	17	20	17.65	109	445
11	Others	65	193	196.92	-	0
VIII	Africa	369	270	36.61	228	-15.55
1	South Africa	186	197	5.91	228	15.73
2	Ghana	87	34	-60.91	0	0
3	Egypt	2	3	50	0	0
4	Others	120	36	-70	0	0

สถิติร้านอาหาร เมืองหลวงพระบาง ปี 2009

ลำดับ	บริษัท	สัญชาติ	ทุนดำเนินธุรกิจ	ผู้ถือหุ้น		
			รวมทั้งหมด (หน่วย: กีบ)	รัฐ	เอกชน	ต่างประเทศ
1	AmPhone RT	ลาว	5,000,000		100%	
2	AonSaVanh RT	ลาว	5,000,000		100%	
3	Babiciu RT	ลาว	20,000,000		100%	
4	BigTee Cafee RT	เกาหลี				100%
5	Bout Bout RT	ลาว	10,000,000		100%	
6	Cafe GrouSengDor RT	ลาว	9,000,000		100%	
7	CaFedAart RT	ลาว	10,000,000		100%	
8	CaFee	ลาว	25,000,000		100%	
9	CaFee Ban Vatsen RT	ฝรั่งเศส	500,000,000			100%
10	Camorkmail RT	เยอรมัน	10,000,000,000			100%
11	Chang RT	ไทย	235,000,000			100%
12	ChinSeuMout RT	ลาว	10,000,000		100%	
13	Cimao RT	จีน	2,000,000,000			100%
14	Coconut RT	ไทย				100%
15	Daopa RT	ฝรั่งเศส	10,000,000			100%
16	Elephan RT	ฝรั่งเศส	500,000,000			100%
17	Garden RT	ไทย	1,500,000,000			100%
18	Haiba RT	แคนาดา				100%
19	Hangnouknoy RT	มาเลเซีย				100%
20	Haumberker RT	เนปาล				100%
21	Indochaina RT	ไทย	900,000,000			100%
22	JinTangPhuWow	จีน	500,000,000			100%
23	Joma RT	แคนาดา				100%
24	Joy's RT	ลาว	5,000,000		100%	
25	KaFeeMeKong Fist RT	ลาว	5,000,000		100%	
26	KaFeeMeKong Fist RT	ลาว	5,000,000		100%	
27	KamKan RT	ลาว	10,000,000		100%	
28	KarmKong Rt	ลาว	5,000,000		100%	
29	KarmKong Zinclacl RT	ลาว	10,000,000		100%	
30	Lao - Ja RT	ลาว	5,000,000		100%	
31	Lao - LuangPrabang RT	ลาว	10,000,000		100%	
32	LaSy RT	ลาว	5,000,000		100%	
33	Leid Ped Kua	ลาว	5,000,000		100%	
34	LePaPiLLon RT	ลาว	10,000,000		100%	
35	Luang RT	ลาว	5,000,000		100%	
36	LuangPraBang RT	ลาว	10,000,000		100%	
37	Lude Lea Lib	ลาว	1,000,000,000		100%	
38	M To M RT	ลาว	5,000,000		100%	
39	MaNo ZinDad RT	ลาว	5,000,000		100%	

40	MiSayPhone Rt	ลาว	5,000,000		100%	
41	MiXayKamKong RT	ลาว	5,000,000		100%	
42	Na Yim RT	ลาว	30,000,000		100%	
43	Nang Too RT	ลาว	3,000,000		100%	
44	NitZa RT	ลาว	10,000,000		100%	
45	NornNaPa Restaurant	ลาว	40,000,000		100%	
46	Now RT	ลาว	10,000,000		100%	
47	PaaThiTyamLeng RT	ลาว	5,000,000		100%	
48	PakHuayMiXay RT	ลาว	10,000,000		100%	
49	PaLadai RT	ลาว	10,000,000		100%	
50	Parking RT	จีน				100%
51	Pizza Luangprabang RT	ไทย				100%
52	Restaurant Home RT	เบลเยียม	10,000,000,000			100%
53	Saarabeer RT	ลาว	10,000,000		100%	
54	SamChan RT	ลาว	5,000,000		100%	
55	SkyBoum RT	ลาว	170,000,000		100%	
56	TAHeume RT	ลาว	5,000,000		100%	
57	TamNcaklao RT	ลาว	50,000,000		100%	
58	TepBoumPa RT	ลาว	5,000,000		100%	
59	The Lao RT	เบลเยียม				100%
60	The View RT	ลาว	10,000,000		100%	
61	TivwThatKamKong RT	ลาว	10,000,000		100%	
62	TuLaKom RT	ลาว	3,000,000		100%	
63	TumTum BamBoo RT	ลาว	30,000,000		100%	
64	TumTumCeng RT	ลาว	30,000,000		100%	
65	Utopia RT	ลาว	1,500,000,000			100%
66	Visoun RT	ลาว	10,000,000		100%	
67	Yen Sa Bai RT	แคนาดา	1,000,000,000			100%
68	YongKoon RT	ลาว	10,000,000		100%	
69	ZinDab RT	ลาว	20,000,000		100%	
	รวมทั้งสิ้น		30,305,000,000			

สถิติโรงแรมประจำแขวงหลวงพระบาง ปี 2009

ลำดับ	ชื่อบริษัท	สัญชาติ	ทุนดำเนินงานธุรกิจ			จำนวนห้องพัก	ราคาห้องพัก	
			ทุนทั้งหมด (หน่วย: กีบ)	รัฐ	เอกชน		ต่างประเทศ	ต่ำสุด
1	ANANTAKAN		54,000,000,000					
2	ANCENCE LPB HT	ลาว	5,000,000,000		100%	12	60\$	82\$
3	BANLAO HT	ลาว	3,500,000,000		100%	25	80\$	215\$
4	D LYON HT	ลาว	6,000,000,000		20%	24		
5	DAONEUA HT	ลาว	8,000,000,000		100%	16	110\$	120\$
6	DARAPETH MYLAOHOME HT	ลาว	6,500,000,000		100%	22	75\$	85\$
7	GOLF AND RESORT	เกาหลี	50,000,000,000					
8	HAYSOUK HT	ลาว-จีน	3,000,000,000		100%	23	40\$	55\$
9	JADE HT	ลาว				18	150\$	250\$
10	L JB SMOOTH HT	ฝรั่งเศส	2,573,560,000			15		
11	LA RESIDENCE HT	ฝรั่งเศส	720,000,000	30%		34		
12	LAO SPIRIT RESORT	เยอรมัน	3,000,000,000			5		
13	MALY HT	ลาว	15,000,000,000		100%	33	40\$	50\$
14	MANOLACK HT	ลาว			100%	46	60\$	80\$
15	MEKONGREVIEW HT	อังกฤษ	6,000,000,000			7	30\$	70\$
16	MUANGLUANG HOTEL	ลาว	899,325,020		100%	35	72\$	80\$
17	MUANGTONG HT	ลาว	12,000,000,000		100%	33	30\$	50\$
18	NAVIENGKAM HT	ลาว	586,560,000	100%		23	80,000k	250,000k
19	PARASOINBIANC HT	ลาว	765,000,372		100%	30	72\$	80\$
20	POUSY HT	ลาว	3,600,000,000		30%	42	60\$	110\$
21	RAMA HT	ลาว	1,395,000,000		100%	31	150,000k	200,000k
22	RANAYANA HT	สหรัฐ	5,000,000,000			16	190\$	1190\$
23	RESORT - KAUMCHANG	ลาว	2,000,000,000		100%	9		

